

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK TASAVVUF EDEBİYATINDA GÜLBÂNG

(DOKTORA TEZİ)

Mehtap AYDIN KAİM

BURSA – 2022

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI**

TÜRK TASAVVUF EDEBİYATINDA GÜLBÂNG

(DOKTORA TEZİ)

Mehtap AYDIN KAİM

**Danışman:
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ**

BURSA – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı'nda
711522004 numaralı Mehtap AYDIN KAİM'in hazırladığı “**Türk Tasavvuf
Edebiyatında Gülbâng**” başlıklı doktora tezi ile ilgili savunma
sınavı,/...../20.... günü - saatleri arasında yapılmıştır.
Alınan cevaplar sonunda adayın (başarılı / başarısız)
olduğuna
..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Ali CANÇELİK
Kocaeli Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Abdurrezzak TEK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Olcay KOCATÜRK
Selçuk Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:30/09/2022

Tez Başlığı / Türk Tasavvuf Edebiyatında Gülbâng

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 30/09/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %14 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

30/09/2022

Adı Soyadı : Mehtap AYDIN KAİM

Öğrenci No : 711522004

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Programı : Türk İslam Edebiyatı

Tezin Türü : Doktora

Danışman
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
30/09/2022

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Türk Tasavvuf Edebiyatında Gülbâň” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Mehtap AYDIN KAİM

Öğrenci No : 711522004

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Programı : Türk İslam Edebiyatı

Tezin Türü : Doktora

ÖZET

Yazar adı soyadı	Mehtap AYDIN KAİM
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim dalı	Türk İslam Edebiyatı
Tezin niteliği	Doktora
Mezuniyet tarihi	/...../20....
Tez danışmanı	Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Türk Tasavvuf Edebiyatında Gülbâng

Türk- İslam kültüründe bir dua türüne ad olan “gülbâng” kavramı üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde temel anlamı, yan anlamları ve terim anlamı yönleriyle incelenmiştir. Kavram analizinde kelimenin “köken bilgisi” sözlük çalışmalarıyla, Farsça kaynaklardan dilimize aktarımlarında kendisine karşılık gelen kelimelerin belirlenmesiyle ortaya koyulmuştur. Kavramın geçtiği edebî ve tarihî metinlerden örnekler sunulmasıyla kelimenin Türk kültüründeki yeri belirlenmiş, zaman içinde hangi anlamlarla karşılandığı ortaya koyulmuştur. İkinci bölümde, Gülbâng bir edebî tür olarak şekli, muhtevası, icra alanları bakımından değerlendirilmiştir. İlk adımda fütüvvetnâmeler incelenmiş, sonrasında tarikatlerin erkân kitapları tedkik edilmiştir. Bu bölümde tarikat gülbângleri mümkün olduğunca ana kaynaklar incelenerek derlenmiş, metinler çoğunlukla yazma eserlerden transkribe edilmiş, gerek duyulduğunda alanla ilgili yapılan çalışmalardan eklemeler yapılmıştır. Ahilik erkânı ve tekke erkânları incelenmiş metinlerin icra alanları belirlenmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise toplum hayatının farklı alanlarında okunan gülbâng metinleri derlenmiştir. Bu bölümde askerî yapı, sahne sanatları, spor, sokak kültürü, eğitim gibi pek çok farklı alanla ilgili incelemeler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Türk Kültürü, Köken Bilgisi, Tasavvuf, Dua, Gülbâng,*

ABSTRACT

Name & surname	Mehtap AYDIN KAİM
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Islamic History and Arts
Subfield	Turkish Islamic Literature
Degree awarded	PhD.
Date of degree awarded	/...../20....
Supervisor	Prof.Dr. Bilal KEMİKLİ

“Gülbāng” in Turkish Sufi Literature

The concept of “gülbāng”, which is a name for a type of prayer in Turkish-Islamic culture, has been examined in terms of its basic meaning, side meanings and term meaning in the first part of our study, which consists of three parts. In the concept analysis, the "origin information" of the word has been revealed by the dictionary studies and the determination of the words corresponding to it in their transfer from Persian sources to our language. By presenting examples from literary and historical texts in which the concept is mentioned, the place of the word in Turkish culture has been determined and it has been revealed with what meanings it has been met over time. In the second part, Gülbāng as a literary genre is evaluated in terms of its form, content and areas of performance. In the first step, the futuwwatnāmes were examined, and then the books of the religious orders were examined. In this section, the sect Gülbāngs were compiled by examining the root texts as much as possible, the texts were mostly transcribed from manuscripts, and when necessary, additions were made from the studies on the field. In this section, the Akhī order and dervish lodges were examined and the execution areas of the texts were determined. In the third part of our study, the Gülbāng texts read in different areas of social life were compiled. In this section, many different fields such as military structure, performing arts, sports, street culture and education are examined.

Keywords: *Turkish Culture, Etymology, Mysticism, Prayer, Gülbāng*

ÖNSÖZ

Türk Kültüründe yakarı, inandığı varlığın adını anma, Türkün ilk inançlarından itibaren mevcuttur. Türk, inandığı kudretli varlığı, Tanrı, Çalab, Allah vd. isimleriyle anmıştır. Müslüman Türk için “Allah adın zikretmek”, hemen her işinde O’nun varlığının idrakinde olma ve O’na şükretme ifadesi olarak var olmuştur.

O’nu zatına işaret eden “Hû” ismiyle anmaya “gülbâng etmek, gülbâng çekmek” denilmiştir. Terim anlamıyla gülbâng başlangıçta, bir merâsim esnasında “ağzı dualı”, “ulu bir kimsenin” merasimin konusu olan işin hayrı için dua etmesinden sonra orada bulunan kimselere “Hû diyelim” davetine, hazirunun Hû sesiyle karşılık vermesi şeklinde anlaşılmış, kelime zamanla bu sondaki “Hû” sesinden önce edilen duaların da dâhil edildiği şekli ve muhtevası belli “bir niyaz tarzı”na ad olmuştur.

Gülbâng metinleri kültürümüze ait pek çok alanda kendilerine yer bulmuştur. Gülbâng “tasavvufi bir niyâz tarzı” olmasına rağmen tekkeyle mukayyed kalmamıştır, yine de sûfiler eliyle yayıldığı gerçeği yadsınamaz. Gülbâng, icra biçimi, icra mahalleri, iç ritmi ve giriş kapanış kalıplarıyla nevi şahsına münhasır bir yapıdadır. Bu münasebetle edebiyatımızda bir tür olarak değerlendirilmelidir.

Kıymetli Hocam Prof. Dr. Bilal Kemikli’nin insanda derin tesir uyandıran zikir ile duanın mezc olduğu gülbâng metinlerinin Türk İslâm Edebiyatı alanı içinde doktora tezi düzeyinde çalışılması gerektiği önerisini öteden beri her mehter dinlediğimde tesirini kalbimde hissettiğim o metni ve benzerlerini çalışabilmek fikriyle sevinçle kabul ettim.

Çalışmamızı gülbâng metinlerinin derlenmesi, değerlendirilmesi üzerine şekillendirmek niyetindeydik. Ancak henüz kelimenin anlamını tespit etme aşamasında farklı açıklamalarla karşılaşınca evvela kavram çalışması yapmamız gerektiğine karar verdik. Farsça bir kelime olan gülbângin dilimize geçerken hangi anlamlarla karşılık bulduğunu, 13. yüzyıldan itibaren dilimizde hangi anlamlarda kullanıldığını tespit etmek de çalışma planımıza dâhil oldu. Böylece çalışmamız iki temel üzerine bina edildi. Birincisi kavramın “ne”liğini netleştirmek ve Türk Edebiyatında hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koymak, ikincisi bir tür olarak gülbânglerin hususiyetlerini belirlemek, kültürümüzde gülbâng metinlerinin okunduğu mecraları tespit etmek ve gülbâng metinlerinin mümkün olduğunca orijinal kaynaklarından aktarımını yapmak.

Köken bilgisi araştırmamızı, şerh türünün kelime anlamlandırmasında bir kaynak olduğu inancıyla, sözlüklerle sınırlı bırakmayıp Farsça metinlere yapılan şerhlerde kelimenin anlamlarını bularak genişlettik. Burada *Hafız Divânı*'nı örnek metin olarak belirledik. Kelimenin Türk Edebiyatında hangi anlamlarda kullanıldığı tespit etmek için *Metin Bankası Projesi* 'nden istifade ettik. 13-20. yüzyıllar arasında kaleme alınmış pek çok eserdeki gülbâng kelimesinin geçtiği beyitlerin ışığında kelimenin kazandığı anlamları belirledik.

Tarihî kitaplardan örnekler seçerek kelimenin toplum hayatında hangi anlamlarla kullanıldığını tespit etme imkânını bulduk. Kavramın anlamı ve zaman içinde kazandığı yan anlamları tespitten sonra bir tür olarak edebiyatımızdaki yerini belirlemeye çalıştık.

Çalışmamız esnasında gülbâng metinlerinin hayatın her alanında kendisine yer bulduğunu, ahilik ve tasavvuf yollarının Türk toplumunun hemen her alanında büyük bir etki bıraktığını büyük bir heyecanla tespit ettik. Ancak bu heyecan büyük bir yolculuğu da haber vermekteydi. Zira metinler sadece erkân kitaplarında değil, bir yolu bir erkânı olan hemen her müessesede kendine yer bulabilmekteydi. Gülbângler, içerisinde saklı olduğu metinler bağlamında geniş bir alanı taramamıza vesile oldu. Fütüvvetnâmeler, erkânnâmeler, hurde-i tarikler, risaleler, tarih kitapları, sahne sanatları, spor, eğitim, askerlik alanında yazılmış eserler ve tüm bu başlıklar altındaki özel türler inceleme alanımıza dâhil oldu. Ana kaynaklardan metin sunma kastıyla aylarca onlarca yazma eserde gülbâng metinlerini aradık. Yazma eserlerde kelimeyi aramak telaffuzundan başlamak üzere bir takım belirsizlikler taşıyan kavramın incelenmesi için kıymetliydi.

Gülbângler nadiren kitapların sonunda toplu olarak sunulsa da ekseriyetle metinlerin içinde dağınık halde bulunmaktaydı. Metinlerin tespiti çalışmamızın en uzun soluklu serüveniydi. Zira gülbâng metinlerinin bulunabilme ihtimali olan eserlerin çeşitliliği ve metinlerin bu eserler içinde belirli bir yerde bulunmaması pek çok eserin büyük bir dikkatle okunmasını gerekli kılıyordu. Metinleri yazma eserlerden temin etmekteki ısrarımız bazı çalışmalarda anlamı bazen değiştiren bazen yok eden tarzdaki okuma hatalarıyla karşılaşmamızdır. Belki bu okumalar bir türle kısıtlanabilirdi, fütüvvetnâmelerde gülbâng, erkânnâmelerde ya da mecmualarda şeklinde. Lâkin gülbângi bir tür olarak ortaya koyabilmek için zamanın müsaade ettiği ölçüde okuma alanımızı geniş tutmaya çalıştık. Hayli zaman orijinal metinlere ulaşabilmek ümidiyle

yazmalar arasında gezindik. İtiraf etmeliyiz ki “gülbâng çekilir”, “dede efendi gülbâng çeker” ifadesinden başka gülbâng metinleriyle ilgili hiçbir veri edinmeden döndüğümüz eserler, metin temin ettiğimiz eserlerin sayısının çok üstündeydi.

Çalışmamız esnasında bazı eserlerin bazı nüshalarının telif sayılabilecek kadar farklı olabileceğini de müşahade ettik. Bu durum aynı adı taşıyan birçok eserin her bir nüshasını görmeyi icab ettirmekteydi zira bahsi geçen eserlerin başlığı aynı olsa da içeriğinde gülbâng metinlerini barındırmak noktasında değişkenlik göstermekteydi, bazı nüshalarda birkaç gülbâng metni bazısında daha çok metin vardı ve bazılarında da gülbâng metni yoktu.

Metinleri tespit ettikçe içeriklerindeki bazı öğelerin eski Türk inançlarını hatırlattığını farkedip bir süre de “Türklük Bilimi” metinlerini inceledik. Pek çok kültün kültür içinde varlığını koruduğunu farkettilik. Gülbânglerin eski Türk dualarından uzak olmadıklarını söylemek için bu çalışma gerekliydi.

Gülbâng metnlerinin derlenmesi aşamasında metnlerin ilk örneklerinin fütüvvetnâmelerde bulunduğu ön kabulüyle fütüvvetnâmeleri inceledik. Çalışmamızın ikinci bölümüne tarikat gülbânglerini derlerken gülbânglerin daha yoğun yer aldığı tarikat ve kolları seçmeyi uygun gördük. Ancak Alevî gülbângleri üzerinde epeyce amatör ve akademik çalışmaların yapıldığını farketmemiz ve Alevî gülbânglerinin tek bir başlık altında toplanamayacağı gerçeğini görmemiz sebebiyle bu bölümde yapılmış çalışmaları kaynak göstermek ve birkaç örnek metin sunmakla iktifa ettik. Literatürde genellikle Alevî-Bektaşî gülbângleri başlığı altında anılsalar da biz hem Bektaşî erkânâmelerinden istifade ettiğimiz için hem de gülbânglerde bir takım farklılıklar olduğunu gözlemlediğimiz için Bektaşî gülbânglerini ayrıca değerlendirmeyi uygun gördük.

Mevlevî gülbânglerini Mevlânâ Müzesi 4443 numarada kayıtlı defter ve Veled Çelebinin Uzluk arşivindeki defterlerini temele alarak derledik. Mevlevî gülbângleriyle ilgili yapılmış çalışmalardaki malumatla karşılaştırıp sunduk.

Cerrahî gülbânglerini *Envâr-ı Hazret-i Pîr Nûreddîn Cerrâhî* adlı eseri; Kadirî gülbânglerini Bayezid Devlet Kütüphanesi’nde 8538 numarada *Gülbângnâme* adıyla kayıtlı defteri temele alarak sunduk.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde okula başlama töreninden askerî eğitime, musıkîden spora, sahne sanatlarından çeşitli iş kollarına kadar pek çok alanda icra

edilen g lb ng metinlerini, icra mahallerini açıklayarak aktardık. Çalışmamızı başlangıçta belirlediğimiz problemlere sunduğumuz cevaplarla noktaldık.

Çalışmamızın konuyu belirleme aşamasından itibaren kılavuzluğunu yapan, yol yöntem belirlememizde her an desteğini yanımızda bulduğumuz, kaynaklara ulaşmak hususunda çok değerli ilim adamlarıyla g r şebilmemize imk n sağlayan Hocam Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ'ye, tez izleme komitemizde bulunan ve görüşleriyle bize ışık tutan, Prof. Dr. Mustafa Kara'ya, Doç. Dr. Murat Yurtsever'e, tezin son halini almasında pek kıymetli önerilerde bulunan Prof. Dr. Abdurrezzak TEK'e, değerli önerilerini sunan Dr. ÖĞr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY'a ve tez savunma j rimizde bulunup, pek mühim hususlardaki uyarılarıyla destek olan Doç. Dr. Ali CANÇELİK'e ve Dr. ÖĞr. Üyesi Olcay KOCATÜRK'e teşekkürle.

  Her bir kelimemin m ellifi   rahmetli anneme, babama, kardeşlerime, g n ldaşım Kerim'e, g zaydınlıklarım Elif G lce'me, Hil l Gökçe'me muhabbetle...

Mehtap AYDIN KAİM

Trabzon 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜLBÂNG MEFHUMU

A. SÖZLÜK ANLAMI	11
1. Gülbângın Temel Anlamı.....	11
2. Farsça Kaynaklardan Türkçe'ye Çevirilerde Kelimeye Verilen Anlamlar (Hâfız Dîvânı Örneği)	16
3. Türkçe Sözlüklerde Gülbâng.....	25
B. EDEBÎ METİNLERDE GÜLBÂNG	29
1. Gülbâng Kelimesiyle Yapılan Fiiller	29
a. Gülbâng (V) urmak:	29
b. Gülbâng Etmek.....	32
c. Gülbâng Çekmek.....	33
d. Gülbâng Uçurmak	35
e. Gülbâng Uyarmak	35
2. Gülbâng Kelimesiyle Yapılan İsm-i Failler	35
a. Gülbâng-zen	35
b. Gülbâng-keş	36
c. Gülbâng-âver	36
3. Gülbâng Kelimesiyle Kurulan Terkipler ve Kelimenin Yan Anlamları	36

a. Allah Lafzıyla İlgili Olanlar	37
(1) Gülbâng-i Allah.....	37
(2) Gülbâng-i Ya Hayy.....	37
(3) Gülbâng-i Tekbîr	38
(4) Gülbâng-i Hû	39
(5) Gülbâng-i Tevhid, Allâh Yekdir.....	40
(6) Gülbâng-i Yâ Rab.....	41
b. Kuş Sesiyle İlgili Olanlar	41
(1) Gülbâng-i Bülbül.....	41
(2) Gülbâng-i Murg	43
c. Musîkîyle İlgili Olanlar	45
(1) Vurmalı Çalgılar.....	45
(2) Üflemeli Çalgılar	47
d. Ah u Enin	48
(1) Gülbâng-i Ah.....	48
(2) Gülbâng-i Yakûb	49
e. Savaş Meydanı	50
(1) Top.....	50
(2) Gaziler	51
f. Övgü - Kutlama Gülbângleri	52
(1) Gülbâng-i Tahsin (İstihsân).....	52
(2) Gülbâng-i Senâ	53
(3) Gülbâng-i “Mübârek bâd”	54
g. Dua	55
h. Ezan.....	58
i. Gülbâng-i Ceres (Çan)	60
j. Gülbâng-i Ra’d.....	60
k. Aşk-Muhabbet Gülbângi.....	61
l. Gülbâng-i İrcî	63
m. Gülbâng-i Kasem	63
n. Gülbâng-i Fenâ.....	64
o. Gülbâng-i Kudûm	65

C. TARİHÎ METİNLERDE GÜLBÂNG	65
1. Tarih Kitapları.....	66
a. Tursun Bey	66
(1) Gülbâng-i Allah	66
(2) Gülbâng-i Tekbîr	68
(3) Gülbâng-i Tehlîl	68
b. Âşıkpaşazâde Tarihi	69
c. Neşrî Tarihi.....	69
d. Tevârih-i Al-i Osman	70
e. Tevârih-i Cezîre-i Girid.....	71
f. Tevârih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa	72
g. Hadika-i Vekâyî	74
3. Gazâvâtnâme	75
a. Tursun Fakih Gazâvâtnâmesi	75
b. Gazâvât-ı Sultan Murad Han.....	77
c. Gazâvât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân.....	77
d. Hayreddin Paşa.....	78
e. Gazâvâtnâmenâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre.....	79
f. Gazâvât-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa	80
g. Gazâ-nâme-i Cezzâr Gâzi	81
4. Fetihnâme.....	81
a. Fetihnâme-i Sultân Mehmed	81
b. Fetihnâme-i Bağdâd-ı Bihişt-âbâd	83
c. Kitâb-ı Fetihnâme-i Bağdâd	83
5. Zafernâme	84
6. Cengnâme.....	85

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBÎ BİR TÜR OLARAK GÜLBÂNG

A. TÜRK- İSLÂM KÜLTÜRÜNDE YAKARI	87
1. Alkış-Dua	87
2. Alkıştan Duaya Geçiş: Dede Korkut Kitabı'nda Dualar.....	89

B. GÜLBÂNGİN TERİM ANLAMI.....	92
1. Gülbânglerin Şekli ve Muhtevası.....	95
2. Gülbânglerin Kaynakları: Fütüvvetnâmeler.....	99
a. Burgazi Fütüvvetnâmesi.....	101
b. Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi.....	103
c. Hoca Cân Bursavî Fütüvvetnâmesi	105
d. Razavî Fütüvvetnâmesi	106
C. TARİKAT GÜLBÂNGLERİ	116
1. Bektaşî Gülbângleri.....	118
a. Sabah Gülbângi	120
b. Çerağ Gülbângi	121
c. Tevhid Gülbângi (Gülbâng-i Vahdet)	125
d. İkrâr Gülbângi	126
e. Tac Gülbângi	133
f. Kurbân Gülbângi.....	134
g. Günah Gülbângi	135
h. Şerbet İçilmesi Esnasındaki Gülbângler	135
1. Ulu Gülbâng.....	138
i. Gülbâng-i Muradat.....	149
j. Lokma Gülbângi	150
k. Dem Gülbângi	155
l. Gaza (Cemiyyet) Gülbângi	156
2. Mevlevî Gülbângleri	158
a. Sabâh (Meydân) Gülbângi.....	159
b. İsm-i Celâl Gülbângi.....	160
c. Çerağ Gülbângi.....	161
d. Somat Gülbângi.....	162
e. Hücre Gülbângleri	167
f. Sikke Gülbângi	168
g. Mukabele Gülbângi.....	169
h. Gülbâng-i Mevlevî	170
1. Türbe Gülbângi	171

i. Ayn-i Cem Gülbâangi.....	172
j. Şeb-i Arûs Gülbâangi	173
k. Hatim Gülbâangi.....	173
l. Sefer Gülbâangi	173
m. Nikah Gülbâangi	175
n. Zifaf Gülbâangi.....	175
o. Cenaze Gülbâangi	176
3. Cerrahî Gülbângleri.....	176
a. Misak Gülbâangi	176
b. Esmâ-i Şerif Gülbâangi.....	177
c. Meydân Gülbâangi	178
d. Sabah Usûlü Gülbâangi	178
e. Sofra Gülbâangi	180
f. Kandil Geceleri Gülbâangi	181
g. Bayram Gülbâangi	182
h. Türbe Gülbâangi	182
4. Kadiri Gülbângleri	182
a. Gülbângnâmedeki Gülbângler.....	184
(1) Gülbâng-i Muhammedî	184
(2) Gülbâng-i Tevhîd-i Şerîf	185
(3) Çerağ Gülbâangi.....	185
(4) Lokma Gülbâangi.....	186
(5) Gülbâng-i Tercemân.....	187
(6) Muharrem Gülbâangi	188
b. Eşrefî Gülbângleri	188
(1) Zikir Sonrası Okunan Gülbâng.....	188
(2) Köfteli Çorba.....	189
5. Alevî Gülbângleri.....	191
a. Lokma Gülbâangi.....	192
b. Ayn-i Cem Gülbâangi.....	192
c. Hizmet Gülbâangi	193
d. Dar Gülbâangi.....	193

e. Ferraş Gülbângi	193
--------------------------	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İCTİMAÎ HAYATTA GÜLBÂNGLER

A. YENİÇERİ GÜLBÂNGİ	194
1. Kılıç Kuşanma Merasimi	195
2. Ulûfe.....	196
3. Seğirdim Alayı	200
4. Sofa Tezkeresi	201
5. Kahvehane Nişan Alayı	202
6. İsyân Ve İtaat	203
B. MEHTER GÜLBÂNGİ.....	203
1. Eyyâm-ı Âdiye Gülbângi	205
2. Ceng Gülbângi	206
C. OKÇULUK	209
D. GÜREŞ GÜLBÂNGİ.....	212
E. SAHNE SANATLARI	214
1. Karagöz	215
2. Meddah.....	218
F. AMİN ALAYI	219
G. GOYGOYICULAR.....	224
H. KÜLHANBEYİ.....	225
I. ESNAF GÜLBÂNGİ.....	233
İ. MÜEZZİN GÜLBÂNGİ	235
SONUÇ.....	238
KAYNAKÇA	244
ÖZGEÇMİŞ.....	268

KISALTMALAR

b.	: Beyt
Bkz	: Bakınız
ed.	: Editör
g.	: Gazel
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
İ.B.B	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
k.	: Kaside
kıt.	: Kıta
m.	: Miladi
mes.	: Mesnevî
muk.	: Mukatta
mur.	: Murabba
mus:	: Musammat
müs.	: Müseddes
No	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
S.Y.E.K	: Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu
tah.	: Tahmis
tar.	: Tarih
taş.	: Taştır
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Yaratıcısının varlığını kabul eden her insan için yakarı¹, yaratanından kendisine yardım etmesi talebi her dinde, her inanışta mevcuttur. Bir kudret eliyle meydana geldiğine inanan insan o kudretle hayatının geri kalanında da bir yakınlık kurma; O'na sığınma, O'ndan bekleme O'ndan isteme O'ndan dileme O'ndan umma eğilimindedir. Farklı inanışların pek çok tarzda yakarış biçimleri; hâlâ, sesle, eylemle Tanrıdan “dileme” ritüelleri vardır.

Türk'ün yakarış biçimi İslâmı tanıdıktan sonra yeni inanışın değerlerini kendi içine katarak kısmen değişmiş; Müslüman Türk kâh yeni dinin lisânıyla, kâh öz diliyle, kâh Farsça ile yakarı cümleleri kurmuştur. Bu cümleler kültürün üç lisânında da farklı türlerde yazılı ve sözlü olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Türk-İslâm kültüründe “dua” adını alan bu cümleler, Türk-İslâm Edebiyatında müstakil türlerin ve nazım biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Türk-İslâm edebiyatında dua; konusu dua olan türler ve farklı türler içinde bulunan bölümler şeklinde incelenebilir. Münacaat, duanâme², şefaatnâme, istimdâtnâme (istimdadiyye), niyâz-nâme, tazarruat (tazarrunâme), tevbenâme, istiğfarnâme, ilticanâme ilk gruba; tevhid, kaside, naat gibi türlerin içindeki münacaat yahut dua bölümleri ikinci gruba örnek olarak verilebilir.

Bir de anonim diyebileceğimiz zaman zaman kayıt altına alınmış, çoğunlukla da dilden dile aktarılan müellifi genellikle belli olmayan dualar vardır. Bu dualar, halkın ortak eylemlerinde zikrettikleri, öteden beri duyarak öğrendikleri, söyleyişi kolay manzûmeler yahut secili cümlelerden oluşmaktadır. Kılıç Duası³, kadeh duası⁴, yağmur

¹ Yakarı kelimesi, yakın olma, yaklaşma anlamlarına gelen yak kökünden, türemiştir. Duanın yaratıcı güce yakınlığı ifade etmesi bakımından bu kelime özellikle tercih edilmiştir. Yak kelimesiyle ilgili bkz: Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lûgat-it-Türk*, çev. Besim Atalay (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021), 2/ 69, 3/22, 62, 63.

² “*Duânâmeler, ekseriyetle bir başkası için edilen duaları içeren eserlerdir. Duânâmelerde esas olan ise bir başkası için dua etmektir. Ancak duânâmeler de önce şairin kendi aczini, günahkârlığını dile getirip affedilmesini dilemesiyle başlar; daha sonra şiiri kim için yazmışsa ona dua ederek devam eder.*” Sebahat Deniz, “Kadıızâde Mehmed İlmî'nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme'si”, *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 (2008), 16.

³ Gülçin Tanrıbuyurdu, “Klâsik Türk Şiirinde ‘Kılıç Duası’”, *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9 (01 Ocak 2012), 139-166.

duası⁵, Hızır duası, vb. Dua içerikli metinler bazen dua mecmuaları⁶ olarak tertiplenmiş, dua metinlerinin elden ele aktarılması sağlanmıştır.

İslâmla tanış olduktan sonra fütüvvet ve tarikat gibi iki kurumla tanışan Türklerin, Yaratıcıyla olan ilişkisinde bu yeni kurumlarla öğrendiği yollar ve usûller de etkili olmuştur. Allâhı zikretmek; O’nu yanında hissetmek ve O’nun kudretiyle eylemlerinin iyiye güzele doğru akmasını talep etmek Müslüman Türk’ün yaptığı hemen her eylemde karşımıza çıkmaktadır. Allah’ı, Peygamberi hatırlamak ve anmak, Allahla doğru bir ilişki kurabilmeyi başarmış “ulu” kimselerin varlığından güç alarak ve onlardan yardım bekleyerek, yahud kendilerinin bu büyüklerin yolunda olduklarını izhar ederek yakarılmasına onların adlarını katmak ve bu yakarılardan “ağzı dualı” ulu bir kimse tarafından yapılması Türk- İslam geleneğinde mevcuttur.

Türk-İslam edebiyatının ilk eserlerinden itibaren karşımıza çıkan bazı dua metinleri bu hususiyetleri taşımaktadırlar. Bu dualar eski Türk inanışları ve İslâm dininin getirdiği yeni öğretilerin harmanlanmasıyla yeni bir dua tarzının da oluşmasını sağlamıştır. Bu yeni dua biçiminin ilk örnekleri *Dede Korkut Kitabı*nda görülmektedir. Dede Korkut kitabında “ağzı dualı” ulu kimse bir “meydân” kurar orada bazı önemli hususları açıklar ve hikâyelerine dualar katar ve bu duaları ederken “yom vereyim Hânım Hey” diyerek söze girer. “Uğur, kadem, baht” anlamına gelen kelimeyle söze giren o meydânın büyüğü orada bulunan kimselerin de dâhil edildiği ilâhî bir merâsim oluşturur.

Benzer şekilde tarikatlarda **zamanın**, **eşyanın** veya **vakanın**, bir **usûl** dairesinde, bir **meydânda**, bir “**ulu kimsenin**” idaresiyle **kutlanması** merasiminin sonunda okunan dua ve duanın bitiminde “ağzı dualı pîrin” “**Hû**” diyelim davetiyle orada bulunan herkesin solukları yettiği miktarda “**Hû**” diye karşılık vermelerine “gülbâng” denilmektedir. Gülbâng kavramıyla başlangıçta “Hû” diyelim çağrısına kuvvetlice verilen “Hû” cevabı kastedilirken zamanla kendinden önce yapılan duaları da içine alacak şekilde belli bir şekil ve muhtevası olan “niyâz tarzı” kastedilmiştir.

⁴ Suat Donuk, “Şerh-i Du’â-yı Kadeh ve Kadeh Duası Mazmunu”, *Journal of Turkish Studies* 7/4-I (2012), 1599-1629.

⁵ İbrahim Akyol, “Kültürümüzde Manzum Yağmur Duaları”, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 18 (21 Mart 2020), 268-284.

⁶ Meliha Sarıkaya, “Halk Dilinde Bir Dua Mecmûası: Bilal Nûrî Münacatı”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2013), 113-146.

Literatür taraması yapıldığında Türk-İslam Edebiyatı alanında gülbâng bir tür olarak ilk kez Mustafa İsmet Uzun tarafından çalışılmıştır.⁷ Uzun'un çalışmaları dışında gülbâng çeşitli ansiklopedik sözlüklerde açıklanmış, bazılarında gülbânglerden örnekler verilmiştir. Bir yolun (tarikinin) gülbânglerini açıklayan çalışmalar yapılmış,⁸ ancak bir tür olarak tüm gülbânglere şamil kapsamlı bir çalışma neşredilmemiştir.

Gülbâng kavramının kök anlamı ve yan anlamlarıyla ilgili en kapsamlı çalışma ise Ahmet Atilla Şentürk'ün *Osmanlı Şiiri Kılavuzu* adlı eserinin 2021 yılında neşredilen beşinci cildindeki gülbâng maddesidir.⁹

Çalışmamız, Türk-İslam Edebiyatında bir dua türü olan gülbângin detaylı bir araştırmaya tabi tutulması, gülbâng kavramının temel anlamının anlaşılması, kavramın tarih boyunca kazandığı anlamların, edebî-tarihî metinlerde hangi anlamlarda kullanıldığının açıklanması, bir tür olarak kullanım alanlarının tespiti ve mümkün olan en sıhhatli gülbâng metinlerinin sunulması gerektiği kanaatiyle kaleme alınmıştır.

Çalışmanın temel problemleri:

1. Gülbâng kelimesinin “kök anlamı” literatürde doğru anlaşılmış mıdır?
2. Gülbâng kelimesi her geçtiği metinde bugün anlaşılan anlamda şekli ve muhtevası belli bir dua tarzına mı işaret etmektedir?
3. Gülbâng olarak nitelenen her metin gülbâng kalıbına uygun mudur?
4. Gülbâng metinlerinin otantik halleri nasıldır?
5. Gülbâng metinlerinin okunduğu mahaller nelerdir?

⁷ Mustafa İsmet Uzun, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Dua ve Niyaz Tarzı”, *İLAM Araştırma Dergisi* 1/1 (1996), 69-84; Mustafa İsmet Uzun, “Gülbâng”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996).

⁸ Didem Gülçin Erdem Kük, *Alevî-Bektaşî Gülbângları -Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2021); Mustafa Arslan - Didem Gülçin Erdem Kük, “Alkıştan Gülbânga Türk Kültüründe Dua Verme Geleneği”, *Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi* 24 (2021), 114-140; Mehmet Yazıcı, *Alevîliği Anlamanın İmkânı: Alevî Değişlerinin ve Gülbânglarının Kavalcık Köyü Örneğinde Sosyolojik Analizi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2011); Esra Pekdemir, *Anadolu Alevîliği'nde Gülbâng ve Niyaz Anlayışı* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2020); Rıza Sari, *Alevî Geleneğe Mensup Ocak ve Gruplarda Okunan Dua, Gülbâng ve Tercümanlar* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021); Yakup Şafak, *Gülbângler* (Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2015); Fatih İyiyol, “Mevlevî Gülbângları ve Mevlevî Gülbânglarının İşlevsel Açısından Tahlili”, *Turkish Studies* 9/6 (2014), 583-600.

⁹⁹ Şentürk'ün “*Osmanlı Şiiri Kılavuzu*”ndaki “gülbâng” maddesi tez çalışmamızın sonlarına doğru yayınlanmıştır. Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2021, 5/405-11.

Tez çalışmamızı başlangıçta tarikat gülbânglerinin ve sivil hayatta okunan gülbâng metinlerinin derlenmesi ve incelenmesi olarak tasarladık. Ancak kavramın anlamını ortaya koymak için yaptığımız ön çalışmada kavramla ilgili telaffuzundan başlamak üzere, bir takım farklı görüşlerin mevcut olduğunu, kelimenin anlamıyla ilgili yaygın bir yanlış anlaşılmanın bulunduğunu ve kelimenin yüzyıllar içinde tek bir anlamda kullanılmadığını gözlemleyince evvela derin bir kavram analizinin gerekli olduğunu farkettilik. 13. yüzyıldan itibaren dilimizde var olan kelime yüzyıllar boyunca farklı anlamlarda kullanılmış, bugün bildiğimiz bir dua metninden başka anlamlarla da dilde yerini almıştır. Günümüz araştırmalarında ise kavramın “ne”liğine ilişkin çok seslilik hâkimdir. Özellikle Alevî-Bektaşî araştırmalarında kavram sadece bu zümreye ait bir dua türü gibi değerlendirilip, kavram henüz tanımlanırken “Alevî-Bektaşî” gelenekle sınırlandırılmaktadır. Yazıcı, terimi “*Gülbang, Alevilik inancının gereği olarak yapılan “dinsel nitelikli bir eyleme”, o eylemi gerçekleştiren kişi veya kişilere yaptıklarının karşılığı olarak en yüksek dini otorite olan seyyidin okuduğu dualardır.*”¹⁰ şeklinde açıklamaktadır. Kük, tanımında “*Alevi Bektaşî inanç önderleri tarafından ritüel bağlamlarında istek ve dileklerin Tanrı’ya ulaştırılması amacıyla icra edilen; genellikle doğrudan yahut dolaylı biçimde söz ya da eylemle iletilen bir talebe karşılık söylenen; iyi dilek sunma, kut kazandırma, hayır dileme gibi amaçlarla kurulan; ritüel yapılarına göre içeriği değişebilen; nazma yaklaşan sistemli bir yapı üzerine inşa edilen; ahenkli ve ritmik bir söyleyişe sahip hayır dua metinleridir.*”¹¹ demektedir. Gülbâng kavramının Alevî-Bektaşî merkezli açıklandığı bir diğer tanım da şöyledir: “*Alevi-Bektaşî inanç önderleri tarafından ritüel ve inanç pratiklerinde dilek ve temennilerin Allah’a ulaşması için edilen, bunun için hizmet piri ve bağlı bulunan ocak pirinin vasıtasına başvuru, ritüel ve inanç pratiklerine göre içeriği değişebilen; giriş, dua ve kapanış formellerinden oluşan; ikilemeler, üçlemeler, paralel yapılar, duraklar ve ses yinelemeleri ile sağlanan bir ahengi olan yakarış ve dua metinlerine verilen addır.*”¹² Gülbânglere yöneltlen akademik bakışlar çoğunlukla bu zaviyeden olmuş, halk bilimciler ve ilahiyatçılar Alevî gülbânglerini çalışma alanı olarak belirlemişlerdir.

¹⁰ Yazıcı, *Aleviliği Anlamanın İmkânı*, 86.

¹¹ Erdem Kük, *Alevî-Bektaşî Gülbankları*, 32.

¹² Mehmet Ersal - Serpil Ersöz, “Alevî Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 65 (2013), 55.

Halbu ki glbng metinleri sair tariklerde aŗađı yukarı benzer biçimlerde icra edilmektedir ve sivil hayatta icra edilen glbng metinleri bulunmaktadır. Esasında kavramın temel anlamının zihinlerde netlik kazanmamış olması yani aslında glbng kelimesinden muradın glbnglerin sonundaki “H” lafzının bir ağızdan güçlüce zikredilmesi olduğunun anlaşılmaması kelimenin hakettiği geniŗ bir tanıma yok saydırtmaktadır.

Kelimenin tanımına iliŗkin bir diğer problem ise yine köken bilgisinin bilinmemesinden kaynaklı kelimeye “gl sesi”, “bülbül avzı” gibi anlamlar yüklenmesidir.

Kavramın tebellür etmesi için, alıŗmamızın ilk bölümünde glbng kavramının temel anlamını, yan anlamlarını, terim anlamını sözlükler, şerhler, edeb ve tarih metinler iŗıđında ortaya koyduk. İlk adımda glbngin kk anlamını sözlük alıŗmasıyla ortaya çıkarmaya alıŗtık sözlüklerdeki tanımları sözlüklerin telif tarihlerini dikkate alarak sıraladık. Bu kronolojik hassasiyeti glbng metinlerinin serencamını takip edebilmek için hemen her baŗlık altındaki dökümanlarda, anlama dayalı bir sınıflandırma yapmadıysak, göstermeye gayret ettik. Sözlüklerdeki tanımlardan sonra *Hafız Dvnı* zelinde Farsça eserlere yapılan Türkçe şerhleri inceleyerek kelimenin anlamını netleŗtirmeye alıŗtık bu şerhleri sunarken yine şerhlerin telif tarihlerini dikkate alarak sıraladık.

İkinci adımda Metin Bankası Projesinden¹³ temin ettiğimiz beyitlerden (13-20.yy) glbng kelimesinin hangi anlamlarda kullanıldığını, kullanılıŗ biçimlerini tespit ettik, baŗka kelimelerle kurulan terkiplerle kelimenin kazandığı yan anlamları belirledik. Kelimenin sözlüklerdeki tanımlarının neden farklılaŗtıđını bu kullanım biçimlerinin tesbitiyle anlamlandırmış olduk. Kelime, ses anlamının dıŗında dilde zamanla, tehlil, tekbr, salavat, Allah nidsı, övünç tezahüratları, dua, niyz, vb. kelimelerin yerine de kullanılmıŗtır.

¹³ Metin Bankası Projesi Prof. Dr. Ahmet Atilla şentürk’n öncülüğünde Osmanlı şiiri sahasında yazılmıŗ metinlerden derlenen yaklaŗık 1. 5 milyon beytin bulunduğu bir şiir ambarıdır. Bkz: Ahmet Atilla şentürk, *Metin Bankası Projesi ve Eski Türk Edebiyatı Metinlerini Yeniden Okuma ve Yorumlamaya Dair Dŗnceler*
https://www.academia.edu/1425020/_Metinbankas%C4%B1_Projesi_ve_Eski_T%C3%BCrk_Edebiyat%C4%B1_Metinlerini_Yeniden_Okuma_ve_Yorumlamaya_Dair_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler_Y%C3%BCcel_Da%C4%9F%C4%B1_An%C4%B1s%C4%B1na_%C4%B0stanbul_2011_s_522_555

Üçüncü adımda kelimenin sosyal hayatta hangi anlamlarda kullanıldığını tespit edebilmek için tarihî metinleri inceledik. Bu metinlerin erken dönemde yazılanlarına ağırlık verdik. Yine kronolojisine dikkat ederek sunduğumuz dökümanlar ışığında gülbâng metinlerinin oluşum aşamalarını belirme imkânına kavuştuk.

Kelimenin anlamına dair araştırma yaparken kelimenin yazılış biçimine de dikkatimizi yoğunlaştırdık. Zira kelime günümüz çalışmalarında transkribe edilirken dört farklı şekilde (gülbenk, gülbeng, gülbâng, gülbânk) kaydedilmektedir. Bu incelemeyle, kelimenin literatürde nasıl telaffuz edilmesi gerektiğine dair bir teklif sunma imkânına kavuştuk.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, gülbângi bir tür olarak açıkladıktan sonra hem icrası hem içeriği bakımından gülbâng metinlerini andıran öğeler barındıran ve Türk-İslam eserlerinin ilk örneklerinden olan *Dede Korkut Kitabı*'ndaki duaları sunduk. Sonraki adımda fütüvvetnâmelerde gülbâng metinlerini tespit etmeye çalıştık. İlk dönem fütüvvetnâmelerinin (Burgazî, Seyyid Hüseyin, Hoca Cân Bursavî, Razavî) farklı nüshalarını tedkik ettik.

Gülbâng metinlerinin tesbiti aşaması oldukça zorluydu. Bir tür olarak belrilediğimiz gülbângin tüm icra mahallerini belirlemek türün kapsamını da ortaya koyacaktı. Metinleri belirlerken ana kaynaklara yani metinlerin orijinal hallerini barındıran eserlere ulaşmak önceliğimizdi zira metinlerin günümüzde gerek çeviriyazı problemleri, gerek Türkçeleştirme cereyanı gerekse ideolojik yaklaşımlar nedenleriyle tahrif edilmiş olma ihtimalleri vardı. Gülbânglerin sözlü kültürde yer alan metinler olmaları nedeniyle de metinlere kişilerin kendi inanç ve kanaatlerinin eklenmesi mümkündü. Tüm bu riskleri bertaraf edebilme ümidiyle içeriğine mümkün mertebe daha az dokunulmuş metinlere ulaşmaya çalıştık. Pek çok farklı edebî türde onlarca yazma eseri inceledik. Pek çoğundan “gülbâng çekilir, gülbâng çekerler” cümleciğinden başka bir metin elde edemedik. Yine de bu eserler incelenmeden araştırma eksik kalacaktı zira metinler her hangi bir eserde saklı olabilirdi ve ifade ettiğimiz gibi kavramın kapsamını genişletebilecek bir veriden mahrum olunabilirdi.

İçerisinde gülbâng metinlerinin bulunma ihtimali olan eserler şu şekilde belirlenmiştir: Fütüvvetnâmeler; tüm cehri zikri benimsemiş tariklerin usûl ve adabını anlatan risaleler; hurde-i tarikler; erkânâmeler; buyruklar; Hızırnâmeler; tacnâmeler; kisvenâmeler; seyahatnâmeler; gündelik hayatı anlatan sair eserler; askerî metinler;

musikîye dair eserler; spor (okçuluk, güreş), eğitim, sahne oyunları gibi konuları içeren eserler; külhanbeyliği gibi bir erkânı olup bu erkânın varlığının unutulduğu meslek gruplarını anlatan eserler, vd.

İncelediğimiz yazma eserler içerisinde gülbâng metinlerini içeren müstakil eserler oldukça sınırlı sayıdadır. “Gülbângler” başlığı altında birkaç yazma esere ulaşabildik ki çoğu tarikat erkânnâmelerinden çıkarılan bölümlerden ibaretti. Bu sebeple farklı konulardaki pek çok eser bir gülbâng metnine rastlanması ümidiyle dikkatle incelendi.

Gülbâng metinlerini incelediğimiz bir grup da özellikle yazma eserler üzerinde yapılmış çalışmalardı. Ancak pek çok çalışmada transkripsiyon esnasında yapılan okuma hatalarının “doğru” gülbâng metinlerine ulaşmak noktasında engel teşkil ettiğini farkedince bazı metinleri çalışılmış olsalar bile doğru metni ortaya koyabilmek adına yeniden transkribe ettik.

Tarikat gülbânglerini tespit edebilmek için tüm tariklerin ve kollarının erkân metinlerine ulaşmayı hedeflediysek de bunun yıllarca sürecektir bir çalışmayı gerekli kıldığı kaçınılmazdı. Biz bu tariklerden gülbâng çekmeleriyle maruf olanlarını öne alarak çalışmamızı sınırlandırdık. Bektaşîlik, Mevlevîlik, Kadirîlik, Cerrahîlik metinlerini inceleme alanımıza dâhil ettik. Alevîlik metinlerini ise üzerlerinde çokça çalışmalar neşredilmesi sebebiyle ve Alevî süreklerinin çeşitliliği sebebiyle çalışma alanımızın dışında bıraktık. Zira her bir sürek ayrı bir araştırma konusu olarak çalışma sınırlarımızı aşmaktaydı.

Gülbâng metinlerinin 19-20. yüzyıl yazmalarındaki yoğunluğu ve türün tüm öğelerini barındıran metinlerin bu yüzyıllarda kayıt altına alınmış olması gerekçeleriyle incelediğimiz metinleri bu yüzyılın kaynaklarından seçtik.

Bektaşîlik ve Alevîlik metinlerine ulaşmaya çalışırken fütüvvetnâme, erkânnâme, buyruk başlığı altındaki eserlerin müellifleri belirtilmiş olsa bile (filancanın erkânnâmesi, fütüvvetnâmesi) genellikle tek bir eser olmadıklarını bu başlıkların bir metin ailesini kastettiğini farkettilik. *Bektaşî Fütüvvetnâmesi* başlığı altında farklı farklı metinlerle karşılaştık. Erkânname, ya da filanın erkânnamesi yahut buyruk yahut filancanın buyruğu başlığı altında anılan tüm eserlerin içerilerinde ortak öğeler barındırsalar bile çoğunun farklı olduklarını farkettilik. Pek çok aynı adla anılan eserin bazısında hiç gülbâng metnine rastlamazken bazısında pek çok metne denk geldik. Bu

husus sözlü kültürün metni genişletmesiyle ilgili olmalıdır. İlgili eserler yeri geldikçe aktarılacaktır.

Mevlevî gülbânglerini, *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri, Mevlana Müzesi Türkçe Yazmaları, No: 4344* adlı eserle Veled Çelebi'nin, Süsam, Uzluk Arşivi'nde bulunan *Çelebi Cönkü, Defter-i Fevâid, Muhtarat*, isimli eserlerinden Gölpınarlı ve Şafak'ın eserlerinde yer verdikleri gülbâng metinleriyle karşılaştırarak ortaya koymaya çalıştık. Mevlevî gülbânglerini yazma eserlerden temin etmek gülbâng metnindeki değişimleri tespit açısından kıymetliydi. Özellikle pir keşidesi kısmındaki Şemsî-Veledî ayrımının hakikatinin olup olmadığını ortaya koymak için elimizdeki yazmalar önem kazanmaktaydı.

Halvetiliğin Cerahîlik kolunun gülbânglerini, *Fahreddîn Erenden'in Tasavvufî Görüşleri* adlı çalışmada aktarılan ve Muzaffer Ozak'ın *Zînetü'l Kulûb* adlı eserinde bulunan ve Ozak'a ait ses kayıtlarından derlenen gülbâng metinleriyle sunduk. Ayrıca Cerrahî tarikine mensup olan Abdullah Salahî'nin kaydettiği gülbângi pir keşidesi kısmında Yahya-yı Şîrvânî'nin anılması sebebiyle farklı bir örnek olarak sunduk.

Kadiri gülbânglerini Bayezid Devlet Kütüphanesinde, *Gülbângnâme* adıyla kayıtlı 8538 nolu yazmadan aktardık. Eserde Bektaşî erkânına çok yakın bir erkân anlatılmış ancak gülbâng metnlerinin hepsinde Abdülkâdir Geylânî'nin ismi anılmıştır. Gülbâng metnlerinin hangi kola ait olduklarını belirleyen pîr keşidesi kısmının ve metin içerisindeki bazı lafızların Kadirîliğe uygun olması bu metinlerin burada anılmasına sebep olmuştur. Bu bölümde Kadiriliğin Eşrefiye koluna ait gülbângleri farklı örnekler olarak sunduk.

Alevî gülbânglerinden birkaç metin örneği sunup sair metinlerin incelenmesi için Alevî gülbânglerini inceleyen akademik ve amatör çalışmaları örnek gösterdik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde sivil hayatta okunan gülbângleri aktardık. Tasavvufî usüllerin Türk toplum yaşamında hayatın farklı katmanlarına çokça nüfuz ettiği gerçeğini, esasen tasavvufî neşveyle irtibatı olduğu düşünülmeyen alanlarda da tasavvufî tesirlerin varlığını “ gülbâng metinleri” ışığında teyit ettik.

Askerî alanda Yeniçeri ve mehter gülbânglerini inceledik. Yeniçeri gülbângi, Bektaşî gülbângleri başlığı altında incelenebilirdi ancak muhtevası ve icra edildiği mahal gereği bu grupta değerlendirdik. Mehter gülbângini de askeri kolun bir ögesi olarak burada inceledik. Âmin Alayı gülbângi de esasında Yeniçeri gülbângidir. Ancak

ufak tefek farklılıkları ve icrasının bambaşka bir mahalde gerçekleşmesi sebebiyle başka bir başlık altında inceledik. Okçuluk, güreş, sahne sanatları (Karagöz, meddah), goygoycular, külhânbeyi, esnâf ve müezzin gülbângleri başlıkları altında ya gülbâng kalıbında olup fakat gülbâng adıyla anılmayan ya da gülbâng diye adlandırılıp aslında gülbâng kalıbında olmayan metinleri inceledik.

Şekli muhtevası belli gülbâng metnlerinin “gülbâng” başlığı altında çoğunlukla 18. yy. sonları ile 19. yy. başlarından itibaren kayıt altına alındıklarını farkettiğimizi belirtmiştik. Başlangıçta pîrlerin keşidesine ekli Hû sesini, sonrasında kendinden önceki hayır duayı da içine alan ve pîr keşidesi ve Hû sesiyle bitirilen duayı ifade eden “gülbâng” bu başlıklandırmayla 19. yüzyıldan itibaren “kutlanacak zaman, eşya veya vaka için yapılan merasimde girişte “Allah Allah, Bism-i şâh” gibi ifadelerle açılışı yapılan; gelişmede “kutlanan şeyle ilgili hayır duanın yapıldığı ” ve sonunda “yolun büyüğünün” anıldığı nihayet dua eden kimsenin orada bulunan kişileri ‘Hû’ demeye davet etmesiyle cümlesinin iştirak ettiği “Hû” sesiyle bitirilen bir dua kalıbı olarak eserlerde yerini almıştır.

Gülâng metnlerinin orijinal kaynaklarından çeviriyazılarını yaparken metinlerdeki Arapça ve Farsça unsurlardaki yazım yanlışlarını, atlanan kelime veya cümleleri ve yerleri karıştırılan ibareleri metin karşılaştırması yöntemiyle belirledik. Metin tamiri¹⁴ yöntemiyle de hataları en aza indirmeye gayret ettik. Belirtmeliyiz ki gülâng metnindeki metin tamiri ifadesiyle klasik anlamda bir metin tamirinden söz edilmemektedir, zira metinlerin tek bir metne dönüştürülmesi gibi bir iddia gülânglerin tabiatı gereği pek mümkün değildir. Zira metinler eğer yazılı kaynaklardan ezberlenmediyse duayı edenin haline göre değişkenlik arz edebilmektedir. Bizim metin tamirinden muradımız, özellikle Arapça ve Farsça unsurlardaki, kalıplaşmış ifadelerdeki yanlışlıkları ber taraf etmek, gülâng metnindeki sabitelerden hareketle metinlerde atlanan kelime ya da cümleleri tespit etmek, metinlerdeki paralel yapılar, kalıplaşmış ifadeler ve özellikle seciler dikkate alınarak metnin ritmini ve anlamını bozacak unsurları en aza indirmektir. Bu noktada her bir metinle ilgili muhteva incelemesiyle,

¹⁴ “Bir metnin yanlış veya eksik olduğu tespit edilen kısmına, yanlışlığı düzeltmek ve eksikliği tamamlamak amacıyla belirli karinelerden hareketle nâşir tarafından yapılan müdahaleye metin tamiri denmektedir” Bkz: M. Fatih Köksal, “Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1, (2008), 170.

metinde bulunması inanç değerleri, kullanılan kelime kadrosu bakımından mümkün olmayan tabirlere de ihtiyatla yaklaşıp değerlendirdik.

Araştırmacılar tarafından transkripsiyonu yapılmış metinlerde ise yöntemimiz okuyucu hatasından kaynaklanan sorunları, metnin diğer örnekleriyle karşılaştırıp, metnin muhtevastaki bilgilerden hareketle anlam yönünden örtüşemeyecek ifadeleri bertaraf etmek şeklinde olmuştur. Okuma hatalarının ya da atlamaların çok büyük anlam karmaşasına neden olduğu kısımları yeri geldikçe belirttik.

Metinlerin icra edildiği muhitleri, icra nedenlerini, metne konu olan hususları açıklayarak kısmî metin tahliliyle içeriklerin anlaşılmasını sağlayacak unsurları belirttik.

Çalışmamızı belirlediğimiz sorunlara sunduğumuz çözüm önerileriyle sonlandırdık.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜLBÂNG MEFHUMU

A. SÖZLÜK ANLAMI

Gülbâng kelimesi gül ve bâng kelimelerinin birleşiminden oluşan Farsça bir kelimedir. Kelime Türkçede temel anlamı, yan anlamları ve terim anlamıyla kullanılmaktadır. Gülbâng kelimesi 13. yy'dan itibaren Türkçe eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

1. Gülbângın Temel Anlamı

Gül ve bang sözcüklerinden oluşan gülbâng kelimesinin ilk sözcüğü “gül” pek çok kaynakta çiçek olan gülle açıklanmaktadır. Bânge de bağırış ve haykırma anlamı verilerek kelime “gül sesi” olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Halbuki Sûdî, *Hâfız Dîvânı Şerhi*’nde kelimeyi “gülbâng dirler ulu âvâza”¹⁶ şeklinde açıklamaktadır ve buradaki “gül” sözcüğünün Farsçada bazı kelimelerin başına gelerek azim, ulu anlamları kattığını ifade etmektedir. Sûdî gülgeşt kelimesinin de benzer şekilde büyük seyrangâha işaret ettiğini, “gül”ün büyük, “geşt”in seyir anlamına geldiğini belirtmektedir. Diğer Hafız şerhlerinde gülgeştin “temâşâgâh” ve “sohbetgâh”¹⁷ “seyr”¹⁸ gülgeşt¹⁹ “temâşâ yeri”²⁰

¹⁵ Esra Pekdemir, *Anadolu Alevîliği’nde Gülbânk Ve Niyaz Anlayışı*, 54; Rıza Sari, *Alevî Geleneğe Mensup Ocak Ve Gruplarda Okunan Dua, Gülbânk ve Tercümanlar*, 22; Didem Gülçin Erdem Kük, *Alevî-Bektaşî Gülbânkı*, 29-30; Mehmet Yazıcı, *Alevîliği Anlamanın İmkânı*, 134; Mustafa İsmet Uzun, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Dua ve Niyaz Tarzı”, 113; Mustafa İsmet Uzun, “Gülbânk”, 232; Nuri Özcan, “Cenaze Gülbângı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 357; Erverdi, “Gülbâng”, 391; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 149; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 133; Mehmet Demirci, “Türk Tasavvuf Kültüründe Gül”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 33/4 (2004), 62-63. vd.

¹⁶ Sûdî Bosnevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız: Sûdî’nin Hâfız Dîvânı Şerhi*, haz. İbrahim Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020), 1/341.

¹⁷ Mustafa Atila, *Muslihuddîn Mustafâ Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (İnceleme-metin-sözlük)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019), 1153.

¹⁸ Naser Soleimanzadeshekarab, *Şem’î Şem’ullâh ve Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019), 132.

¹⁹ Feridî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfız Manzum Hâfız Dîvânı Tercümesi*, haz. Emrullah Yakut (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 1/228. ‘

kelimeleriyle karşılık bulması bu anlamlandırmanın isabetli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Kühül Ahbar'da geçen “riyâz-ı cinânı **gül-geşt** itdüğü”...“ğazâl-i hōş-hırâmı bir vādide **gül-geşte** meşgûl olmuş hâlinde görmüş”²¹ ifadelerinden de bir büyük seyirden bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Gülbâng ve gülgeşt kelimelerindeki ortak ses olan “gül” sözcüğü yakın dönem kaynaklarının çoğunda (çiçek olan) gülle açıklanmaya çalışılmıştır. Hâlbuki Farsçada gülbâng ve gülgeşt kelimelerine benzer şekilde başında “گل” olan kelimeler incelendiğinde bazı kelimelerin “yüce, yukarı, tepe, şiddet, üst” anlamlarını muhtevî oldukları farkedilmektedir: **Külâh**: “Börk ve takya ve mutlaka başa geyecek nesne.”²² **Külâl**: “Baş ortası ve *depe*.”²³ **Külak**: “Dibi ki kış günlerinin gayetde *şiddetine* derler ve *bâlâ-yı pîşânî yâni alınun üst yanı*.”²⁴ **Gülnāk**: “*kal'anın burcu üzerinde olan bārū*.”²⁵ **Gülfehşenk**: “*Bir yüksek yerden su akarken donup kalmaya derler*.”²⁶ Bu örnekler Sûdî'nin “gül”e verdiği anlamla örtüşmektedir.

“Gül” sözcüğünün ulu, yüksek, büyük anlamlarında bir ön ek olduğu belirlendikten sonra kelimeye asıl mananın “bâng”de bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bâng

Gülbâng kelimesinde asıl mananın bang kelimesinde olduğunu belirtmiştik. Hatta gülbâng kelimesi bazen sadece bâng ile de ifade edilmektedir. Atila, *Sürûrî'nin Hafız Divanı Şerhî* adlı çalışmasında “*Menzil-i Selmâ ki bâdeş her-dem ez-mâ şad selâm / Pur şadâ-yı sârbânân bînî vu bâng-ı ceres*” beytinin derkenârında ikinci mısraın “*Pür-şadâ-yı sârbân bînî vü gülbâng-ı ceres*” şeklinde kaydedildiğini belirtmektedir.²⁷ Beytin şerhleri incelendiğinde “bâng” kelimesine verilen anlamların bazı beyitlerde “gülbâng” kelimesine verilen anlamlarla aynı olduğu farkedilmektedir. Sürûrî, bâng-ı

²⁰ Mehmet Vehbî Konevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1289), 1/49.

²¹ Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühü'l-Ahbâr*, haz. Suat Donuk, ed. Derya Örs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020), 466, 1053.

²² Ni'metu'llah Ahmed, *Lügat-i Ni'metu'llâh*, haz. Adnan İnce (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015), 422.

²³ Ni'metu'llah Ahmed, *Lügat-i Ni'metu'llâh*, 422.

²⁴ Ni'metu'llah Ahmed, *Lügat-i Ni'metu'llâh*, 421.

²⁵ Hasan Şu'uri, *Lisanu'l-Acem Ferheng-i Şu'urî*, haz. Ozan Yılmaz, ed. Derya Örs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 4/3208.

²⁶ Hasan Şu'uri, *Lisanu'l-Acem Ferheng-i Şu'urî*, 4/3208.

²⁷ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1153.

ceres diyerek kelimeyi değiştirmeden çevirisinde kullanmıştır. şem‘î, Sûdî ve Konevî de kelimeye “âvâz”²⁸ anlamı vermişlerdir.

Mevlânâ’nın *Mesnevî’si*’nde de sıklıkla kullanılan bâng kelimesi çevirilerde “şadâ”, “âvâz”, gibi karşılıklar bulmuştur. Çevirilerde dikkat çeken bir husus da bâng kelimesinin çoğunlukla olduğu gibi bırakılıp başka bir kelimeyle ifade edilmesine ihtiyaç duyulmamasıdır. Kemal Ahmed Dede, *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ*’da “*Bâng-ı der biř’nev çü dūrî ez-dereş / İy hunuk ân-râ ki vâ-řüd manzâreş*” beytinin tercümesinde “*Bâng-ı der iřit çü görmezsin derin / Devlet anuñ kim Haķ açdı manzarın*”²⁹ diyerek bâng kelimesini değiştirmemiştir.

Bir başka Mesnevî şerhi’nde “*İn şükûh-ı bang an mel’un buved / Heybet-i bang-i Hudâyî çun buved*” beytinin şerhinde řem‘î, “*Hażret-i Hudāya mensûb olan bânguñ şükûh u heybeti nice olur ya’nî cemî‘-i řeyâ’înüñ bângı bâng-ı İllāhiye nisbet lâşeydür.*”³⁰ diyerek kelimeyi aynıyla ifade etmiştir.

Ayrıca metinde kelime, “*bâng-ı namazdan murâd ezândur*”³¹ “*namazuñ bângı*”³² “*bâng-i řalâ*”³³, gibi ifadelerle “namaza çağırma sesi” anlamında kullanılmıştır. Müellif şerhinde açıkça “*bâng âvâz ma’nâsınadır*”³⁴ da demektedir. Bâng zed ifadesini de bâng urdı³⁵ şeklinde tercüme etmektedir. Bu da bağırmak fiiline işaret etmektedir.

Akaravî de benzer şekilde *şerh-i Mesnevî*’de kelimeyi çoğunlukla başka bir ifadeye gerek duymaksızın tercüme etmektedir:

“*Bâng-ı der dān güftrā ezķařr-ı rāz*

Tā ki bang-ı vāřudest ĩn yā firāz

Bâng-ı der mařsūs u derezķis birūn

²⁸ Soleimanzadeshekarab, *şem‘î şerh-i Dīvân-ı Hâfiz*, 869; Sûdî Bosnevî, *şerh-i Dīvân-ı Hâfiz*, 2/ 1712,1713; Mehmet Vehbî Konevî, *şerh-i Dīvân-ı Hafiz*, İstanbul: Hacı Muharrem Matbaası, 1286, 2/ 45.

²⁹ Betül Sinan Nizam, *Kemâl Ahmed Dede’nin Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ Adlı Mesnevisi (Menâkıbü’l-Ârifin Silsilesinin Manzum Halkası)* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 366.

³⁰ Oğuzhan şahin, *şem‘î şem’ullah, şerh-i Mesnevî (III-IV. ciltler) (inceleme-tenkitli metin-sözlük)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2012), 1438.

³¹ şahin, *şem‘î şerh-i Mesnevî (III-IV)*, 186. şem‘î çoğunlukla kelimeyi çevirilerinde bâng şeklinde kullanmıştır: 391, 409, 413, 1433, 1438, vd. bazen de âvâz kelimesiyle karşılamıştır: 272, 342, 343, 384, vd. sadâ, 391, 950, bâng u şavt, bâng u şayha:1549.

³² şahin, *şem‘î şerh-i Mesnevî (III-IV)*, 411.

³³ şahin, *şem‘î şerh-i Mesnevî (III-IV)*, 1101.

³⁴ şahin, *şem‘î şerh-i Mesnevî (III-IV)*, 1439.

³⁵ şahin, *şem‘î şerh-i Mesnevî (III-IV)*, 1619, 1829, 1852, vd.

Tabşırûn in bâng u der lâtabşırûn” mısralarındaki bâng sesini çoğunlukla yine bâng kelimesiyle karşılamakta, başka söz kullanmak istediğinde ise sada, edâ, sît kelimelerini kullanmaktadır.³⁶

Bu noktada Türkçe’de kullanılagelen ses yansımali bir söz olan “ban/bâng” kelimesi hatıra gelmektedir. Zülfikâr’ın, canlı ya da cansız varlıkların sesini taklit eden kelimeler olarak tanımladığı ses yansımali sözcükler “*tabiattan elde edilen seslerin yalın tasvirleridir.*” Bunlardan birisi olan bâng sesi, Türkçe, Farsça³⁷ ve İngilizcede³⁸ “yüksek ses” anlamında kullanılmaktadır. Türkçede bâng kelimesinden türeyen kelimeler de vardır: “*Banga: Aksiseda, yankı. Bangıdak: yüksek sesle ağlamak. Bangır bangır: Yaygaralı ağlamak*”³⁹

Türk Edebiyatının ilk kaynaklarında kelimenin izi sürüldüğünde *Dîvânü Lügati’t-Türk*’te kelime “*Bağ: oğlan bağ sıgtadı (çocuk bağırarak ağladı. Çocuk ağlar gibi ağladı) ve “Böğ: böğ etti: ağır bir şey yere düşerek ses verdi*”⁴⁰ şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.

Dede Korkut Kitabı’nda kelimenin “*Minarada banlayanda fakı görklü.*” “*Sakalı uzun Tat eri banladukda.*” “*Kilisenin yıkup yirine mescid yapdum ban banlatdum.*” “*Ban banlatdılar*”⁴¹ şekillerinde kullanıldığı görülmektedir. Veled Çelebi

³⁶ Özlem Güngör, *İsmâil Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)* (Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019), 1730-1731. Rûsûhî kelimeyi çoğunlukla bâng: 1145, 1150, vd., bazen de sadâ : 695, 712, vd. diye çevirmiştir.

³⁷ Hamza Zülfikâr, *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler: İnceleme, Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995), 19.

³⁸ Kelime İngilizce’de: “1. A bang is a loud noise such as the noise of an explosion. (patlama sesi). Bang is used in speech and writing to represent a loud noise. bam! bum! (bam, bum gibi sesleri ifade etmek için) 2. If you bang a door or if it close violently with a loud noise...” Fiil olarak da bir şeyi yüksek sesle yapmak anlamlarında kullanılmaktadır. Bkz: Önder Renkliyıldırım (ed.) (İstanbul: Metro, 1994), “Bang”, 70-71.

³⁹ Zülfikâr, *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*, 302. Kelimenin türevleri için aynı eserde 300-303 sayfalara müracaat edilebilir.

⁴⁰ Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lûgat-it-Türk*, 3/354-355. Kelimenin incelemesi için bkz: Oğuz Ergene, “Kavram Alanı Bağlamında Dîvânü Lûgati’t-Türk’teki Ses Yansımali İkillemelerin Türkiye Türkçesindeki Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 63 (2018), 62, 155, 156.

⁴¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II İndeks- Gramer- Tıpkıbasım* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021), 75, 78, 85, 152, 237. Kelimenin incelemesi için bkz: Ergün Koca, “Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımali Sözlerin Leksiko - Semantik Analizi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 12/1 (2012), 400.

“Tat” kelimesini açıklarken “Tat fi’l-asl halis Türkçe söylemeyen demektir” der⁴², bu anlamla da Tat erinin bânlaması başka bir dilde bir şeyleri yüksek sesle söylemesi anlamına gelmektedir. Bu da ezâna işaret etmektedir.

Dilçin, Türkçedeki “ban” kelimesi ve ondan türeyen kelime gruplarını şu şekilde izah etmektedir: “*Ban: Ezan; Ban banlatmak: Ezan okutmak; Ban barmağı: Şehadet parmağı; Ban virmek: Yüksek sesle bağırarak, seslenmek, ezan okumak; Banlamak: Yüksek sesle bağırarak. Ezan okumak. Gök gürlemek.*”⁴³

Kanar, Farsça-Türkçe sözlükte “bâng” kelimesinin Pehlevîce olduğunu belirterek kelimeye “*ses, yüksek ses, feryad; ezan*”⁴⁴ karşılıklarını vermektedir.

Yukarıda verilen örnekler, bañ ve bâng kelimelerinin ortak anlamları muhtevi olduklarına delalet etmektedir. Bu durum Zülfikar’ın iddiasındaki gibi ses yansımali sözcüklerin ortak anlamlı olmalarından da kaynaklanabilir, iki dilin pekçe yakın temasıyla ilgili de olabilir.

Gülbâng yerine kullanılan ve lügatlerde eş anlamlı oldukları belirtilen “gülbam” kelimesinin ikinci kelimesi “bâm” da “bâng” sesi gibi ses yansımali sözcüklerden biridir ve o da güçlü bir sese işaret etmektedir.

Bâng kelimesinin Farsça kaynaklarda (elif) le yazılmış olması ve sesin yansıma bir kelime olarak güçlü bir sese işaret etmesi kelimenin gülb(e)ng şeklinde değil de daha güçlü bir etki yaratan (a) sesi ile telaffuz edilmesinin daha doğru olduğunu düşündürmektedir. Tabi edebî metinlerde müellifin ahenge uygun şekilde sesle oynaması bahs-i diğerdir. Kelimenin telaffuzundaki bir diğer husus Farsçadan Türkçeye geçen kelimelerde ötümsüzleşme⁴⁵ kuralının bu yansımali sözcükte kelimenin yarattığı etkiyi bozmasıdır. Kelime aslına uygun şekilde (g) sesiyle telaffuz edildiğinde daha doğru bir ses oluşmaktadır. Böylece kelime gülbenk, gülbeng, gülbânk, gülbâng karmaşasından kurtularak bir netlik kazanmış olacaktır. Zira sözlüklerde, kitaplarda, makalelerde gülbâng kelimesinin yazılışıyla ilgili bir birlik sağlanabilmiş değildir.

⁴² Veled Çelebi, *Defter-i Fevâid*, SÜSAM, Uzluk Arşivi, No: 86, 3. Veled Çelebi Defter-i Fevâid’in 419. sayfasına 10 Kanûn-ı sâni 1342 tarihini kaydetmiş, metni imzalamıştır. Buradaki tarihlendirme ile eserin 1924’te yazıldığı anlaşılmaktadır.

⁴³ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), “Ban”, 24.

⁴⁴ Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Birim Yayınları, 1998), “Bâng”, 93.

⁴⁵ Erdoğan Boz, “Doğu Kökenli Kelimelerdeki Kelime Sonu (b, c, d, g) Ünsüzlerinin Türkiye Türkçesinde Ötümsüzleşme Sorunu”, *Türk Bilig* 2 (01 Ocak 2001), 11-22.

Kanaatimizce kelime, anlamının tesirini ifade etmek üzere “gülbâng” şeklinde kullanılmalıdır.

2. Farsça Kaynaklardan Türkçe’ye Çevirilerde Kelimeye Verilen Anlamlar (*Hâfız Dîvânı* Örneği)

Dihhuda, gülbâng kelimesinin “şâtırların,⁴⁶ savaşçıların, kalenderlerin, davulcuların yüksek âvâzları, bülbül sesi, ezgi, sevinç narası, hoş âvâz, müjde” anlamlarına geldiğini *Lûgatnâmesi*’nde kaydetmiştir. Şevahid olarak çoğunlukla Hâfız-ı Şîrâzî (ö.1390)’nin beyitlerini sunmuştur.⁴⁷

Hâfız’ın beyitleri Farsça kelimelerin anlaşılması için başvuru kaynakları oldukları gibi beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhleri de kelimelerin Türkçe’de nasıl anlaşıldığını ortaya koyan kaynaklardır. Buradan hareketle, gülbâng kelimesinin Türkçe’de nasıl anlaşıldığı, Hâfız tercüme ve şerhlerinden örneklerle incelenecektir. Örneklerin sunulacağı eserler: Sürûrî (ö.1562), Şem’î (ö.1603), Sûdî (ö. 1599) ve Konevî (ö. 1828-29)’nin şerhleri ve Ferîdî (ö.18yy.)’nin tercümesidir.⁴⁸

“Ber-âsitân-i cānān ger ser tuvān nihāden

Gul-bāng-i ser-bulendī ber-āsmān tuvān zed” (g. 224/2)

Sürûrî, “Eger cānān eşiği üzere baş kırmak mümkün ola / Ser-bülendlik **âvâz**ını âsmāna urmak olur” şeklinde çevirdiği beyti, “her kim cānānın eşiğine (ki ibadethanedir) başını koyarsa ben yüksek-âlî oldum deyip gülbâng etse bu gülbâng asumana ulaşır” şeklinde açıklar.⁴⁹

Şem’î “Asman üzere ser-bülendlik **gülbâng**ini urmak mümkündür. Murād budur ki eger Cenāb-ı kıdusa vuşul müyesser ola kıadrüm āsmāndan refi‘ olur” demektedir.

⁴⁶ Pâdişâhın maiyetinde bulunan merâsim ve alaylarda peykler gibi atının yanında yürüyen görevliler sınıfına mensup kimse: *Kubbealtı Lugati*, “Şatır”, 20 Ağustos 2022.

⁴⁷ Dihhuda ayrıca gülbângin “gülbâm” kelimesiyle eş anlamlı olduğunu bildirmektedir. Gülbâng-i Muhammedî ve gülbâng-i Müselmânî tabirlerinin ezan anlamına geldiğini belirtmektedir. Bkz: *Lûgatnâme*, “گلبانگ” (Erişim 10 Eylül 2022).

⁴⁸ Sürûrî, 1559’da, Şem’î 1574’te, Sûdî 1594-95’te, Konevî 19. yüzyılın başlarında eserlerini tamamlamışlardır. Ferîdî’nin eserini 18. yy.’da kaleme aldığı düşünülmektedir.

⁴⁹ Mustafa Atila, *Muslihuddîn Mustafâ Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (İnceleme-metin-sözlük)*, (Doktora Tezi), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, 974.

Soleimanzadeshekarab, Şem’i şerhinin bazı nüshalarında bu beyitteki gülbaş kelimesi yerine “**sadā**” kelimesinin kullanıldığına işaret etmektedir.⁵⁰

Sûdî, kelime anlamı verirken “gul-bāng **ulu āvāza** dirler.” demektedir. Beytin şerhinde “Eger āsitān-ı cānān üzere baş kımak mümkün olursa serbülendlik **gülbaş**ını yanī ālī-cenāblık **şadās**ını āsumāna urmak mümkündür” demektedir.⁵¹

Ferîdî, “*Mümkün olursa kıymak dilber eşğine baş*
*‘Ālī-cenāblık ünün eflāke ola urmak’*⁵² diyerek gülbaş kelimesini “ün”⁵³ kelimesiyle karşılamıştır.

Konevî, çeviride kelimeyi **sada** ile karşılamış, şerhte ise gülbaş şeklinde zikretmiştir. Beyti, “Kemāl-i sürür ile (Sübhanī mā a‘zame şānī)⁵⁴ demini urub bilā ihtiyār āsmāndan belki ‘arş-i a‘zamdan kıadr-i ‘ālīniñ **gülbaş**ını izhār itmek mümkün olur.”⁵⁵ şeklinde de izah etmiştir.

“Bulbul zi-şāh-ı serv be-gulbaş-ı Pehlevî
Mî-hānd dūş ders-i maķāmāt-ı ma nevî “(g. 517/1)

Sürûrî, “Bülbül serv budağından **fürs-i kadīm** ile okur idi dün gice maķāmāt-ı ma‘nevî dersini şeklinde çevirdiği beytin şerhinde “gülbaş-ı Pehlevî” tabirini “fürs-i kadīm **edāsı** ile” şeklinde ifade etmiştir.⁵⁶

Şem’î “Bülbül serv budağından Pehlevî **şadā** ile / Dün gice maķāmāt-ı ma‘nevî dersini okudu.” şeklinde çevirdiği beytin açıklamasında ““ulüvv-i kıadr şāhibi olan mürşid ıştılāhāt-ı tarīkat üzre ‘aşk-ı İlāhiden nükteler beyān eyledi dimekdür. **Pehlevî** meşhûr bir lisān-ı şa‘bdur”⁵⁷ demektedir.

⁵⁰ Soleimanzadeshekarab, *Şem’î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 670.

⁵¹ Sûdî Bosnevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz: Sûdî’nin Hâfiz Dîvânı Şerhi*, haz. İbrahim Kaya, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020, 2, 1377-78.

⁵² Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1/621.

⁵³ Ses, yüksek ses, nida, avaz, sada.

⁵⁴ “Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim, Benim şanımlı ne yücedir.”

⁵⁵ Konevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz* 1289, 1/620.

⁵⁶ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1720-21.

⁵⁷ Soleimanzadeshekarab, *Şem’î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1319.

Sûdî, beyitte gülbāng kelimesini “**bülend āvāz**” tabiriyle karşılamaktadır. Açıklamasında ise “Pehlevî **āvāz** ile yanî Pehle veyā Pehlev lügatıyla **bülend nağmeler** iderdi.” demektedir.⁵⁸

Ferîdî “Bülbül budağ-ı gülde ki Pehlevce dir idi / Dün gice ‘ışk maķāmı olan ders okur idi.” şeklinde beyti tercüme etmiştir. Yakut, ilk mısraın asıl metinde “Servî dalında Pehlevî **şavtı**yla ‘andelib” şeklinde olduğunu ancak kafiye uygunluğu sebebiyle derkenarda “Bülbül budağ-ı gülden kim Pevlevce der idi” şeklinde kaydedilen mısraı (vezne uygun olsun diye) düzelterek yukarıdaki şekilde yazmayı tercih ettiğini ifade etmektedir.⁵⁹ Ancak mana gereği metnin aslındaki mısra daha doğru bir tercih gibi gözükmektedir. Zira bülbül serv budağında ötmektedir, gül dalında değil, diğer tüm şerhlerde de beyit bu anlam üzere şerhedilmiştir.

Konevî, “Bülbül serv budağından Pehlevî **şadā** ile dün gice maķāmāt-ı ma‘nevî dersini okudı” şeklinde çevirdiği cümleyi, şerh ederken “ol ‘āşık-ı şādık ‘avāmıñ fehminden setr içün şecere-i şerī‘at-i müstaķımden ıştırāhāt u işārāt-ı abdālu’llāh üzere dün gice maķāmāt-ı ma‘nevî dersinden bir **şa‘b**⁶⁰ **nükte** söyledi ve rumūzāt-ı ‘aşk-ı ilahîden beyān idüb naḥl-ı cāmı taḥrîk u tehzîz eyledi.” demektedir.⁶¹ Kelimeyi “Pehlevîce” anlamında kullanmıştır.

*“Dilet be-vaşl-ı gul ey bulbul-i şehir hoş bād
Ki der-çemen heme gulbāng-ı ‘āşıkāne-i to’sf” (g. 21/3)*

Sürûrî, “Senüñ gönülñ gül vaşlı ile ey şehir bülbülü hoş olsun / Ki çemende dükeli senüñ ‘āşıkāne **āvāzuñdur**” diyerek çevirdiği beyitten muradın, “Şehir-ḥîz olup **zākir** olanların feyz-i Hakk’a vāşıl olup vuşul-i ila’llāh ḥāşıl kıldukların beyān ve anlara istiḥsāndur”⁶² olduğunu beyan etmektedir.

⁵⁸ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 3/2485-86.

⁵⁹ Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 2/1158.

⁶⁰ Zor, çetin.

⁶¹ Konevî, *Şerh-i Divân-ı Hafiz* 1286, 2/366.

⁶² Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 492.

Şem‘î, “Ey şehir bülbülü gül vişâli ile senüñ gönliñ hoş olsun / Zîrâ cemende dükeli senüñ ‘âşıkâne **âvâzuñdur**. Ya‘ nî vişâl-i Hakk şol kimseye sezâdur ki şehir-hîz olup Hakk için tâ‘at u tesbîh ide”⁶³ diyerek kelimeyi âvâz ile karşılamaktadır.

Sûdî, kelimeye “**aşvât u terennümât**”, “**nağme**” ve “**savt**” anlamları vermiştir.⁶⁴

Ferîdî, beyti “Vişâl-i gül ile gönliñ şehir kuşu ola hoş / Ki **nağme**ne kamu halkdur cemende teşne senüñ”⁶⁵ şeklinde tercüme etmiştir.

Konevî, “Seniñ gönliñ gül vaşlıyla ey şehir bülbülü hoş olsun / Ki bağçede cümle senüñ ‘âşıkâne **âvâzuñdur**” şeklinde mana verdiği beytin şerhinde kelimeye **zıkrullah** anlamı vermiştir.”⁶⁶

“Dîger zi-şâh-ı serv-i sehî bulbul-i şabûr

Gulbâng zed ki çeşm-i bed ez-rûy-ı gul be-dûr“(g. 292/1)

Sürûrî, “Gülbaş urdu ki yaramaz göz gül yüzinden ırağ olsun” dedikten sonra serv-i sehî budağı ““uluvv-ı mertebeden bir şu‘bedür” ve bulbul-i şabûr “sâlik-i şabur ve nefsine câbirdür” ve gül “şeyh-i şâhîb-i keşfdür” demektedir. Devamında, “lâcerem sâlik-i şabûr çok mertebe-i ‘aliyyeden bir şu‘beye vâsıl ola şeyhine **du‘â ider** ve andan **meded ricâ ider**” demektedir.”⁶⁷ Sürûrî, gülbaşden muradın şeyhe dua etmek ve ondan meded dilemek olduğuna işaret eder.

Şem‘î, “Gerü serv-i sehî şâhından şabûr bulbul

Gülbaş urdu ki yaramaz göz gülün yüzinden dür olsun.”⁶⁸ şeklinde beyti kaydetmiş ve başkaca açıklama yapmamıştır.

Sûdî, “Âşık **duâ ider** ki cānānīñ rûyından yaramaz göz ırağ olsun, hâşılı, cānāna yaramaz göz degmesün.”⁶⁹ Sûdî gülbaş kelimesine **dua** anlamı vermektedir.

Ferîdî, “Yine o serv-i doğru dalından şabûr tûyûr / **Feryâd urur** ki gül yüzi bed gözden ola dür.”⁷⁰ şeklinde tercüme ettiği beyitte gülbaşge feryâd urmak anlamı vermekte, duadan bahsetmemektedir.

⁶³ Soleimanzadeshekarab, *Şem‘î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 165.

⁶⁴ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1/404.

⁶⁵ Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1/250.

⁶⁶ Konevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz* 1289, 1/80.

⁶⁷ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1105.

⁶⁸ Soleimanzadeshekarab, *Şem‘î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 832.

⁶⁹ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 2/1656.

Konevî, gülbaş kelimesini “âvâz”, zed kelimesini de “urđı” şeklinde kaydetmekte şerh ederken “gülbaş zed” kelimelerini “şavt-ı a‘lâ ile beyân u ‘ıyân eylemek” kelimeleriyle karşılamaktadır. Konevî de gülbaş kelimesine dua anlamı vermez.⁷¹

*“Muğannî kucâyî be-gulbaş-ı rûd
Be-yâd âver ân husrevânî surûd”*(mes. 3/1)

Sürûrî, “Muğannî kıandesin kıl âvâzı ile / Hâtıra getür ol pâdşâhâne ırı” diyerek çevirdiği beytin açıklamasında rûd kelimesinin kıl ve “ırı”⁷² demek olduğunu aktarmaktadır.⁷³ Kelimeye saz “sesi” anlamı vermektedir.

Şem‘î, “Ey muğannî kıandasın kıl âvâzı ile / Ol hüsrevânî sürûdî hâtıruña getür ve terennüm eyle.”⁷⁴ diyerek kelimeyi âvâz ile karşılamaktadır.

Sûdî açıklamasında rûdun bir saz ismi olduğunu aktarmış ve gülbaş kelimesini bülend âvâz ile karşılamıştır.⁷⁵

Ferîdî, “Be hânende nerdeñ ses-i çayla gel / Getür fikre k’ol şâha lâıyık ğazel” şeklinde tercüme etmiş. Ve buradaki gülbaş lafzı için şu notu düşmüştür: “Bâñ: şavt; gülbaş: **pekçe şavt**”. Rûd kelimesini ise “Zinde-rûd” didikleri çaydur”⁷⁶ diye açıklayarak beyte diğér şârihlerden başka bir anlam yüklemektedir.

Konevî şerhinde bu beyti zikretmemiştir.⁷⁷

*“Tâ şud ân meh muşterî durhâ-yı Hâfız-râ be-cân
Mî-resed her dem be-güş-ı Zuhre gulbaş-ı rubâb”*(g.18/8)

⁷⁰ Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfız*, 2/765.

⁷¹ Konevî, *Şerh-i Divân-ı Hafız* 1286, 2/19-20.

⁷² Nağme, hava.

⁷³ Atıla, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, 2003.

⁷⁴ Soleimanzadeshekarab, *Şem‘î Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, 1575.

⁷⁵ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, 3/ 2909.

⁷⁶ Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfız*, 2/ 1374.

⁷⁷ Konevî, şerhinde Hâfız’ın gazellerini şerhetmiş diğér türlerden yalnız bir kasideyi şerh etmiştir. Bkz: Osman Sacid Arı, *Mehmed Vehbi Konevî’nin Hafız Dîvânı Şerhi’nde Tasavvufî Unsurlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2016), 130.

Sürûrî, “Tâ oldu ol ay Müşterî Hâfızuñ incülerine / İrişür her dem Zühre kulağına rübâb⁷⁸ **âvâzı**”⁷⁹ şeklinde tercüme ettiği beyitte kelimeyi avaz ile karşılanmıştır.

Şem‘î “Tâ ki ol mâh hâfızuñ dürrlerine ya‘ni latîf eş‘ârına müşteri oldu şimdi / Her-dem hâfızın rübâbı **şadâsı** Zührenüñ kulağına irişür.”⁸⁰ diyerek kelimeyi sada ile karşılamıştır.

Sûdî, “...Zühre’niñ güşına rübâbıñ **ulu âvâzı** irişür oldu. (...) Zühre’niñ güşına rübâbıñ **bâng-ı bülendi** her nefes vâşıl olur. (...) rübâbıñ **bülend âvâzı** güş-ı Zühre’ye irişür.”⁸¹ şeklinde şerh ettiği metinde kelimeyi bâng-i bülend, bülend âvâz, ulu âvâz kelimeleriyle karşılamıştır.

Ferîdî, “*Oldı ol meh müşteri cānıyla Hâfiz şî‘rine*

*Zührenüñ her dem kulağına irer **şît-i rebâb***”⁸² diyerek kelimeye sît anlamı vermiştir.

Konevî “Hatta ol ay müşterî oldu hâfızuñ incülerine

Şimdi irişür her nefes zühreniñ kulağına rebâb **âvâzı**.”⁸³ diyerek kelimeyi âvâz ile karşılamıştır.

“*Hired der-Zinderūd endāz u mey nūş*

Be-gul-bāng-ı civānān-ı Irākî”(g. 534/4)

Sürûrî, “‘Āqlı Zinderūd ırmağına at ve şarâb iç / ‘Irāqa mensüb yigitler **gülbāngı** ile” şeklinde çevirisini yaptığı beyti “‘aql-ı ma‘âşî terk idüp ehl-i şevk kelâmın istimā‘ itmek ile ‘ışk-ı İlāhîye istiğāle terğîbdür” şeklinde açıklamaktadır.⁸⁴

Şem‘î, “‘Aqlı Zinde-rûda at ve şarâb iç / İsfahānlu cevānlaruñ **şadâsı** ile. Zinde-rûd nehr-i İsfahāndur. Cevānlardan murād ‘uşşâkdur. Hâşıl-ı ma‘nā ‘aql-ı ma‘âşî

⁷⁸ Rebâb.

⁷⁹ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 485.

⁸⁰ Soleimanzadeshekarab, *Şem‘î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 159.

⁸¹ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1/389.

⁸² Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1/245.

⁸³ Konevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz* 1289, 1/74-75.

⁸⁴ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1774-75.

terk idüp ‘uşşāk ile ‘aşka sa‘y eyle dimekdür.”⁸⁵ şeklinde açıkladığı beyitte kelimeye sada anlamı vermiştir.

Sûdî, beyitteki kelimeleri tek tek açıklarken “gülbaş, maqbûl ve ulu âvâza dirler.” demektedir. Beyti de “Akliñi Zinderûd’a at ve bâde iç, ya‘nî muktezâ-yı aklı terk eyle ve bâde nûş eyle Irâk’a mensûb civânların **maqbûl ü bülend âvâz**larıyla”⁸⁶ şeklinde açıklamaktadır.

Ferîdî, “At uşşı Zinderûd çayına iç mey / Be uydur **ses** cevânân-ı ‘Irâka”⁸⁷ şeklinde çevirdiği beyitte kelimeye “ses” anlamı vermektedir.

Konevî, “‘Aklıñi Zinde-rûd nehrine at ve şerâb iç / İşfehanlu cevânların **şadâ**siyle” şeklinde çevirdiği beytin şerhinde “ve şerâb-ı ‘aşk-ı ilâhîyi ol şehir-i ma‘nevîniñ nazariyle hâki kimyâ idici fetâ-yı cevân-bahtlarınıñ **irşâd**iyle nûş eyle ki sedâd üzre olasın” demektedir.⁸⁸

*“Sehergehem çi hoş âmed ki bûlbûlî gulbâng
Be-ğonçe mî-zed u mî-goft der-suhan-rânî” (k. 2/25)*

Sürûrî, “Seher vaktinde baña hoş geldi ki bir bûlbûl **âvâza** / Urdı goncaya ve didi söz sürmekde bu beyt merhûndur”⁸⁹ diyerek kelimeyi âvâz ile karşılamaktadır.

Şem‘î, “Seher vakti baña ne hoş geldi ki bir bûlbûl / Gönçeye **gülbaş** urdı ve sevk-ı kelâm itmekde eytdi. Gülbaş lafzınıñ ma‘nâsı mîsrâ‘-ı şânîye kayd olındı sühûlet-i ma‘nî için.”⁹⁰ şeklinde açıkladığı beyitte kelimeyi aynıyla ifade etmektedir.

Sûdî, “Baña şehir vaktinde ne hoş geldi ki bir bûlbûl gönçaya **gülbaş** ururdı ve sevk-i kelâmda dirdi.”⁹¹ diyerek kelimeyi aynıyla aktarmıştır.

Ferîdî, “Gelüp şehir demi bûlbûl ne hoş **şadâ**lar ile / Urdup u goncaya sevk-i sözinde dirdi sen”⁹² şeklinde tercüme ettiği beyitte kelimeyi “sadâ” ile karşılamaktadır.

“Tâ bû ki yâbem âgehî ez-sâye-i serv-i sehî

⁸⁵ Soleimanzadeshekarab, *Şem‘î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1363.

⁸⁶ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 3/ 2564.

⁸⁷ Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 2/ 1192.

⁸⁸ Konevî, *Şerh-i Divân-ı Hafiz* 1286, 2/396.

⁸⁹ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 2024.

⁹⁰ Soleimanzadeshekarab, *Şem‘î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1604.

⁹¹ Sûdî Bosnevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 3/2949.

⁹² Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 2/1401.

Gülbâṅ-ı ‘ışk ez-her taraf ber-ḥoş-ḥırāmī mī-zenem”(g. 410/3)

Sürûrî “Tâ ola ki bulam ḥaberdârlık bu serv-i sehî gölgesinde

‘ışk **āvāz**ını her taraftan bir ḥoş şalınıcıya ururam”⁹³

Şem’î “Tâ ola ki ol serv-i sehînüñ sâyesinden âgâhlık bulam.

Her taraftan bir ḥoş-ḥıram üzre ‘aşk **gül-bāṅ**ını ururam.”⁹⁴

Sûdî, “Tâ ola ki ol serv-i sehî sâyesinden âgâhlık bulam ya‘nî andan âgâh olam / ‘ışk **gülbāṅ**ını her cānibden bir güzel şalınışlı maḥ-bûba ururum. Ya nî her yerde ki bir güzel görem, aşıkâne **âh u nâle** iderim ki baña baksun ki âgâh olayım ki cānân mıdır?”⁹⁵

Ferîdî, “Tâ kim o servi sâyesinden ola âgâhlık bulam

Her yañadan bir ḥoş ḥırāma **savt**-ı ‘ışk ben urıram”⁹⁶

Konevî, “Tâ ola ki ol serv-i sehînüñ sâyesinden âgâhlık bulam

Her taraftan bir ḥoş-ḥırām üzre ‘aşk **gülbāṅiñi** ururam”⁹⁷

şeklinde çevirdikleri beyitte kelimeyi, “**āvāz**”, “**âh u nâle**”, “**savt**”, “**gülbāṅ**” kelimeleriyle karşılamaktadırlar.

Bu beyitlerden başka; Hafız Dîvânı’nda “gülbāṅ” “kelimesinin anlamına dair ipuçları bulduğumuz beyitlerden birkaç örnek şöyledir.

“Nā-guşūde gul niḳāb-ı āheng-i rıḥlet sâz kerd

Nāle kon bulbul ki feryād-ı dil-efgārān ḥoş’est”(g. 52/3)

Bu beyitte dikkat çeken husus, Şem’î ve Konevî şerhlerinde beytin ikinci mısraının “Nāle kon bulbul ki gul-bāṅ-ı dil-figārān ḥoş’est” şeklinde kaydedilmiş olmasıdır. Bu durum iki kelimenin anlamdaş yahut yakın anlamlı olduklarına işaret etmektedir. Zira her iki şârih de metinde kelime “gülbāṅ” şeklinde olsa da kelimeyi şerhlerinde diğer şârihler gibi sızlanma, inleme anlamlarını muhtevî “feryād”, “figan”, kelimeleriyle karşılamaktadırlar:

⁹³ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1461-62.

⁹⁴ Soleimanzadeshekarab, *Şem’î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1088.

⁹⁵ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 3/2085.

⁹⁶ Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 2/967.

⁹⁷ Konevî, *Şerh-i Divân-ı Hafiz* 1286, 2/199.

Sürûrî, “Gül niķāb açmadan göç kaçdın düzdi / Nāle eyle ey bülbül ki göñli efkāraruñ **feryādı** hoşdur”⁹⁸

Şem‘î, “Gül nikabın açmamış iken göçmek kasdını düzdi. Nale eyle ey bülbül zīra göñlü mecrūhlaruñ **feryādı** hoşdur.”⁹⁹

Sûdî, Pes, ey bülbül, nāle eyle ki göñli mecrūh ‘āşıklarıñ **feryād u figānı** hoşdur ya‘ nī mü‘eşşir ve sūznākdir, zīrā cānāndan muhācīr ve müfārīķ oluyor.¹⁰⁰

Ferîdî, “Açmadan gül perde itdi göç yarağı kaçdını / İt figān bülbül ki dil-mecrūhlaruñ **dādı** da hoş.”¹⁰¹

Konevî de ifadeyi “göñli mecrūhlaruñ **feryādı** hoşdur” şeklinde çevirmekte, Kelime anlamı verdiği kısımda da gülbāngi “**āvāze**” ile karşılamaktadır. Şerhte ise “dil-i mecrūhla dergāh-ı hāķķa yüz sürüb **feryād** u figān ile Allāha niyāz üzre ol ki bülbül gibi vaķt-i seherde dīde-i giryānla **feryād** idüb Allāha niyāz itmek ‘indi’ llāh hoşdur dimekdür” demektedir.¹⁰²

Yukarıda açıklanan beyitlerde “gülbāng” kelimesinin **āvāz, ulu āvāz, makbûl u bülend āvāz, bāng-ı bülend, bülend nağme, ün, ses, sadâ, sît, savt, pekçe savt, savt-ı alâ, asvât, nāle, âh u nāle, feryād, terennümât, edâ, dua**, kelimeleriyle karşılık bulması kelimenin “güçlü bir ses”le ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

Buradan hareketle pek çok eserde “gülbāng”ın “gül sesi” tabiriyle karşılanmasının pek isabetli olmadığını söyleyebiliriz. Bülbül sesi karşılığını da doğru bulmamaktayız. Belki bülbül nālesinin ekseriyetle gülbāng-i bülbül terkihiyle sunulması ve “gül” kelimesinin Farça’dan geçen pek çok kelimedede (gül-fem, gül-efşān, gül-şen vb.) çiçek olan gül olarak anlam bulması böyle bir anlamlandırmayı makbul göstermiştir. Ancak edebî metinler incelendiğinde “gülbāng”ın bülbül sesinden başka pek çok sesi (gülbāng-i kûs, gülbāng-i top vs.) ifade için de kullanıldığı farkedilmektedir.

Tarihi eskiye dayanan pek çok sözlükte gülbāng anlamlandırılırken gül (çiçek olan)’den hiç bahsedilmemekte “ses”le ilişkili tabirler kullanılmaktadır. Ancak son dönemlerdeki bazı çalışmalarda kelimeye “gül sesi” anlamı verilmesi yaygınlaşmıştır.

⁹⁸ Atila, *Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 582-83.

⁹⁹ Soleimanzadeshekarab, *Şem‘î Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 243.

¹⁰⁰ Sûdî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1/552.

¹⁰¹ Ferîdî, *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfiz*, 1/308.

¹⁰² Konevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz* 1289, 1/161.

3. Türkçe Sözlüklerde Gülbâng

16. yy'dan itibaren gülbâng, sözlüklerin pek çoğunda “avâz” ve benzeri kelimelerle açıklanmıştır. Kelimeye “avâz” anlamı veren sözlüklerden örnekler:

Ni‘metu’llah Ahmed 1541’de tamamladığı eserinde kelimeye “*āvāze*” anlamı vermiştir.¹⁰³

Şu‘urî, “*Ol bülend āvāzdır ki naqqāreciyān, kalendarān, şatırān ve emşālleri kūs ve naqqāre çaldıklarında ve şenlik oldukta çekerler. Ona gulbām dahī derler.*”¹⁰⁴ diyerek kelimenin kök anlamını **bülend avaz** şeklinde açıklamaktadır.

Bunlardan başka kelimenin kök anlamına avaz, yüksek ses anlamı veren tanımlar şöyledir:

“*Gülbām: Ol perde-bīrūn āheng ve gülbāngdır ki mehterler nevbete başlarken ve selātin ü vūzerā sūvār olurken çāvuşlar yekdehen demsāz olurlar. Gülbāng: mişlühu ve bülbül āvāzı.*”¹⁰⁵

“*Çavuş veya mehter veya asker veya müezzin misillü kimesnelerin cemaati tarafından bir ağız ile çağırılan kelâm ile bunun velvelesi ve sadası mesela bin yaşa veya Allahu ve’llāhu ekber nidā olındığı misillü olur.*”¹⁰⁶

“*Ezân, alkış, tehlîl.*”¹⁰⁷

“*Ba‘zı merāsimiñ eşnā-yı icrāsında eşhāş-ı müte‘addide taraflarından du‘ā ve yāhūd alkış tarzında hep bir ağızdan çıkarılan yüksek dik ses: Gülbāng-i tevḥîd, gülbāng-i cünūd, gülbāng-i bülbülân. Gülbām da bu ma‘nāya lügatdır.*”¹⁰⁸

¹⁰³ Ni‘metu’llah Ahmed, *Lügat-i Ni‘metu’llāh*, 444.

¹⁰⁴ Hasan Şu‘urî, *Lisanu’l-Acem Ferheng-i Şu‘urî*, ed. Derya Örs, haz. Ozan Yılmaz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019, 4/3210.

¹⁰⁵ Mütercim Asım, *Tibyân-ı Nâfi‘ der Terceme-i Burhân-ı Kāu‘* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1302), “Gülbāng”, 392.

¹⁰⁶ James William Redhouse, *İlaveli Müntehabat-ı Lügât-i Osmaniyye*, 1886, “Gülbāng”, 513. Hüseyin Remzî, *Lügat-i Remzî: İnceleme - Tıpkıbasım*, haz. Ali Birinci, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018, 2/222. Her iki metinde de bu mana verilmiştir.

¹⁰⁷ Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmanî* (Dersaadet, 1306), “Gülbāng”, 2/1302.

¹⁰⁸ Mehmed Salahî, *Kâmûs-ı Osmanî* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1322), “Gülbāng”, 4/277.

“Bir cema‘at tarafından **bir ağızdan ve maḳāmla çağırılan** du‘ā ve sūrūd ve āheng veya tekbīr u tehlīl. Vaktiyle mektebe yeñi başlayan çocığıñ ḥānesi kapusınıñ öginde mekteb çocuklarınıñ itdikleri du‘ā.”¹⁰⁹

“**Āvāze-i būlend**: Bir ağızdan çıkan ses: gūlbāng-i tevḥīd, gūlbāng-i tazarru‘, gūlbāng-i zafer. (Gūlbām) da bu ma‘nāyadır.”¹¹⁰

“Yek **āhenk** olarak çıkarılan yüksek **āvāze**, çığışma: Gūlbāng-i lebbeyk, gūlbāng-i tekbīr “gūlbām” dahi lūḡatdır.”¹¹¹

“Gūlbām-gūlbāng: **Āvāze-i būlend**, hep birden, bir ağızdan çıkan ses. Tehlil, Tekbīr. Gūlbāng-i Muhammedī: Ezān”.¹¹²

“Yüksek āvāz. Bir ağızdan çıkan ses.”¹¹³

“Āyinlerde ve bazı merasimde müteaddit adamlar tarafından dua ve alkış tarzında hep bir ağızdan **bağrışma**. Gūlbāng-i zafer: gūlbāng-i tevḥid: gūlbāng-i Hū gūlbāng-i tekbīr gūlbāng-i tazarru.”¹¹⁴

“Hep bir ağızdan ve makamla yapılan dua veya ant.”¹¹⁵

“Eskiden muhtelif tarikatların âyinlerinde, saray, lonca, yeniçeri ocağı, mehter vb. yerlerdeki muayyen merâsimlerde belli bir tertibe göre **yüksek sesle okunan** duâ ve ilâhî dizisi.”¹¹⁶

Yukarıdaki tanımlar gūlbāngin terim anlamını ve yan anlamlarını açıklar mahiyetteki farklı farklı tanımlardır hemen hepsinin kelimenin kök anlamına verdiği mana “yüksek ses”tir. Kelimenin köküyle ilgili açıklama yapan yakın dönem kaynaklarının birçoğunda ise kelimenin gül (çiçek olan) ve bāng sözcüğünden oluştuğu iddiası vardır. Kelimeye gül sesi anlamı verilmesinden mülhem gūlbāngin bülbul sesi olduğunu belirten müellifler de vardır. Kelimeye “gül sesi”, “bülbul şakıması” anlamı veren tanımlar:

“Bülbul sesi.”¹¹⁷

¹⁰⁹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1317), “Gūlbāng”, 1175.

¹¹⁰ Muallim Naci, *Lūḡat-ı Nâcî*, nşr. Kirkor Faik (İstanbul, 1316), “Gūlbāng”, 945.

¹¹¹ İbrahim Cûdî, *Lūḡat-ı Cûdî* (Trabzon: Kitabhane-i Hamdi, 1916), “Gūlbāng”, 771.

¹¹² *Resimli Kâmûs-ı Osmanî*, “Gūlbāng” (İstanbul, 1327).

¹¹³ *Yeni Resimli Türkçe Kamus*, “Gūlbāng” (İstanbul: Maarif Kütüphanesi, 1927).

¹¹⁴ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Dillerinin İştikakı ve Edebî Lūḡatleri* (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943), “Gūlbāng”, 4/103.

¹¹⁵ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Gūlbāng”, 01 Kasım 2018.

¹¹⁶ *Kubbealtı Lugati*, “Gūlbāng-gūlbāng”, 05 Haziran 2022.

¹¹⁷ Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Birim Yayınları, 1998), “Gūlbāng”, 521.

“Gül sesi, bülbül şakıması, mürettep dua. Yeniçeriler, Kalenderîler, Bektaşîler, Mevlevîler arasında yaygın bir adetti.”¹¹⁸

“Farsça birleşik bir kelime olup “gül sesi, bülbül şakıması” anlamına gelmektedir. Çiçek adı olan “gül” ile “ses, sedâ, haykırma” manasına kullanılan “bang” kelimelerinden meydana gelmiştir”¹¹⁹ “Terim anlamı olarak da “çeşitli tarikat toplantılarıyla dini, askeri, mülki bazı törenlerde belli bir eda veya makamla, bazan topluca okunan dua.”¹²⁰

“Gül sesi, bülbül şakıması. Koro halinde çıkarılan güzel uyumlu ses. Belli hususlar için tertip edilmiş dualar. ...her önemli husus için Mevlevilikte ve Bektaşilikte bu türlü gülbanglar koro halinde belli bir ses tonuyla söylenir.”¹²¹

“Gül sesi, yani bülbül şakıması anlamına Farsça bir terimdir; terim olarak, yüce ve bir ağızdan bağırışa denir. Askerin davul çalınırken, Kalenderlerin, kudümlerini çalıp bir yere gidecekleri vakit, içlerinden birinin pek yüce sesle okuduğu kısa cümleli dualara denir; dinleyenler, hep bir ağızdan ve gene yüce sesle, “Amin” yerine “Allah Allah...” diye bağırşırlar.”¹²²

“Gül sesi demektir. Güle hitab eden sestir ve bülbülün çilemesidir. Merasimlerde yapılan tertiplenmiş sesli dualara gülbang denir.”¹²³

“Gül sesi” ifadesinin yakın dönem kaynaklarında yoğunluk kazanması, Veled Çelebi’nin gülbâng ile ilgili izahatının tesirini akla getirmektedir. Çelebi, Defter-i Fevâid’inde gülbâng başlığı altında “Bu gün gülbâng ehl-i tarîkatîñ bi’l-ḥaṣṣa Mevlevîleriñ bir ictimâ‘-i rûḥânî, bir ta‘âm ḥitâmında reisleriñ okudukları du‘âdır ki bir şekl-i ḥâṣṣı vardır. Nefsü’l-emrde dervîşân-ı kalenderânîñ şeyḥleriyle müttefiḳan bir du‘âyı, ma‘nevî bir cümleyi ṭavr-ı maḥşûşla çağırışmalarıdır. **Ḳudsiyetinden zarâfetinden dolayı (gülbâng) bağırma çiçeği demişler. Ya’nî güzel zarîf bir nidâ ve temennî demektir. Nasıl ki (gülbüse) eñ cânşikâr büse demektir. El-ḥaletü hazihî Mevlevî şeyḥi gülbâñgi okudığında nihâyetinde (dem-i Ḥazret-i Mevlânâ Hû diyelim) der dervîşler hepsi birden (şeyḥle beraber) Hû derler. İşte o bir ağızdan (Hû) nidâsına**

¹¹⁸ Erverdi, “Gülbâng”, 3/391.

¹¹⁹ Uzun, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Dua ve Niyaz Tarzı”, 69; Uzun, “Gülbâng”.

¹²⁰ Uzun, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Dua ve Niyaz Tarzı”, 71.

¹²¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002), “Gülbâng”, 149.

¹²² Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 133.

¹²³ Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001), 185, 273.

(gülbâng) derler. Ma‘nâ-yı mevzû‘ı budır. Bugün ma‘nâsını bir parça değışdirmiş ya‘nî o du‘ânî kendisine o nev‘ du‘âlarıñ cümlesine (gülbâng) diyorlar.”

Çelebi aynı sayfanın derkenârına sabah gülbângini kaydetmiş gülbângin sonundaki “Hû diyelim Hû” ifadesinin ikinci “Hû”sundan sonra bir parantez açıp “ *Bu Hû hep bir ağızdan çıkar işte o gülbângdir*” demiştir.¹²⁴

Mevlevî Gülbângleri adlı çalışmasında Şafak, gülbângin anlamını, “*hep bir ağızdan çıkarılan yüksek ses*” diye açıkladıktan sonra kelimenin menşei hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz der ve bazı sözlüklerden örnekler vererek kelimenin anlamını ortaya koymaya çalışır. Şafak, Çelebî’nin gülbâng tanımını da sunduktan sonra genel bir değerlendirme olmak üzere “*kelimenin tanımında öne çıkan asıl kavramlar müştereklik, yüksek ses ve ahenktir. Kanaatimizce “gül” ile bu kavramlar arasında ilgi kurmak zordur*” dedikten sonra şöyle bir izahta bulunur: (Çelebî’nin tanımına işaretle) “*Bağıрма çiçeğı de bize ikna edici gelmiyor. Dolayısıyla kelimenin oluşumunda, beraberlik ifade eden “külli” kelimesinin rolü olabileceğı hatıra gelmektedir. Mecâzen bülbül sesine gül-bâng denilmesi, kanaatimizce benzerlik yönünden olduğı kadar, bülbülün gülden bahsetmesi yönünden kaynaklanmaktadır.*”¹²⁵

Burada “gül” kelimesinin yüce, pekçe, ulu, bülend anlamlarına geldiğı farkedilmediğinden olsa gerek “külli” kelimesiyle bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Oysaki gülbângin kelime anlamında bir müştereklik sözkonusu değildir. Müştereklik anlamı, terimleştikten sonra kelimenin manasına eklenmiştir. Kelimeyi “gül-bülbül” ilişkisi üzerinden açıklamanın isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Tariflerde her ne kadar bülbül âvâzı ifadesi yer alsa da, gülbângin bülbül sesine mahsus olmadığı, kelimeyle pek çok başka tamlamalar kurulduğı ve sesiyle dikkat çeken her nesnenin sesini ifade etmek için kullanıldığı “Edebî Metinlerde Gülbâng” başlığı altında ortaya koyulacaktır.

¹²⁴ Veled Çelebi, *Defter-i Fevâid*, 423.

¹²⁵ Şafak, *Gülbânger*, 3-5.

B. EDEBÎ METİNLERDE GÜLBÂNG

Edebî metinlerde, gülbâng kelimesiyle fiiller oluşturulmuş, tamlamalar kurulmuş, kelime pek çok farklı anlamda kullanılmıştır.¹²⁶

1. Gülbâng Kelimesiyle Yapılan Fiiller

Kelime (v)urmak, etmek, çekmek, uçurmak, uyarmak gibi fiillerle birleşerek yüksek sesle “bağırarak” anlamlarında kullanılmıştır.¹²⁷

a. Gülbâng (V) urmak:

Gülbâng kelimesi Farsça metinlerde çoğunlukla “zeden” fiiliyle birlikte kullanılmaktadır. Bu tesirle Türkçe’de de kelime “(v)urmak” fiiliyle kullanılmaktadır. Mesnevî’de sıkça geçen “bâng zeden” tabiri şarihler tarafından bâng urmak¹²⁸ şeklinde çevrilmektedir. Benzer şekilde “gülbâng zeden” de gülbâng urmak şeklinde karşılık bulmaktadır.

Sûdî, “Acemde bazı elfâz “zeden” lafzıyla ve müştakkâtıyla müsta‘meldir ki Türkîde bu isti‘ mâl mülâyim degil”¹²⁹ demektedir *Hâfız Dîvânı Şerhi*’nde metne sadık kalarak gülbâng zeden tabirini çoğunlukla gülbâng urmak şeklinde çevirmektedir.

Dilçin, urmak sözcüğünün vurmak, çarpmak, belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak anlamlarına geldiğini belirtmektedir.¹³⁰

Şentürk, gülbâng urmak “ata binip hayvanı hızla harekete geçirmek üzere haykırmak anlamında bir tabirdir”, demektedir Yûnus ve Yûsuf-ı Meddâh’ın beyitlerini örnek vermektedir.”¹³¹ İncelediğimiz sair beyitlerde gülbâng urmak tabirinin “ata binip atı harekete geçirmek için haykırmak” gibi bir manayla sınırlanamayacağı ortaya çıkmaktadır, pek çok beyitte gülbâng urmanın başka vesilelerle “haykırmak, yüksek

¹²⁶ Çalışmanın bu bölümünde Metin Bankası Projesinden istifadeyle 1320-1903 tarihleri arasında telif edilmiş eserlerden örnekler sunulacaktır. Çalışmamızda projenin künyeleme sistemi kullanılmıştır. Metinlerin temininde bize yardımcı olan Prof. Dr. Ahmet Atilla Şentürk’e müteşekkirimiz.

¹²⁷ Tüm metinlerde dipnotlarda beytin anlamını tebellür ettirecek bazı mühim kelimelerin anlamları verilmiştir. Bu anlamlar (aksi belirtilmedikçe) *Kubbealtı Lugatinden* alınmıştır. Şairlerin ölüm yılları varsa doğum yılları adlarının ilk geçtiği yerde dipnotta belirtilmiştir.

¹²⁸ Abdülkadir Dağlar, *Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (I. cilt) (inceleme-tenkitli metin-sözlük)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2009), 455.

¹²⁹ Sûdî Bosnevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, 1/147.

¹³⁰ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), “Urmak”, 219.

¹³¹ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, 5/ 411.

sesle çağırarak” anlamına geldiği görülmektedir. Esasen Yûsuf-ı Meddâh’ın beyitleriyle ilgili Çavuşoğlu’nun değerlendirmesi dikkate değerdir. Çavuşoğlu’nun gülbâng urmak tabirini izah ettiği iki beyit şunlardır:

“*Urdı gül Beng atına oldu süvâr
Dürtdi tîg-i âb-dâr¹³² ol nâmdâr*”

(Yûsuf-ı Meddâh¹³³ Varka ve Gülşah, mes. 468)¹³⁴

“*Gül Beng urdı ata oturdu gerü
Kamçıladi sürdi atın ilerü*”

(Yûsuf-ı Meddâh Varka ve Gülşah, mes. 637)

Bu beyitlerle ilgili Çavuşoğlu, “*Nâşirin (Smith) esas nüsha olarak aldığı Q’de “gül Beng” yerine “günbed” farkı var. Farsça’da “günbed zeden” (veya “kerden”) diye bir deyim vardır, “to leap” anlamına geliyor. Mısra “sıçradı ata oturdu sonra” diye çevrilir. Nâşir girişde Farsça deyimlerin olduğu gibi veya değiştirilerek alındığını söylüyor ki, bu da şairin değiştirerek aldığı deyimlerden biridir*”¹³⁵ demektedir. Çavuşoğlu’nun bu açıklaması Meddah ile yakın dönemlerde yaşayan Yûnus Emre’nin aşağıdaki beytini de açıklar gibidir:

“*Emâneti senden ala gevdeni şöyle boş sala
Günâhlar boynunda kala nefsin ura **gülbengini***”
(Yunus Emre¹³⁶ Divanı (350/3)¹³⁷

Kaçalının neşrettiği metinde beyit şu şekildedir:

“*Emâneti senden ala gevdeni kuruyuş sala
Vebâller boynunda kala nefsin ura **gülbengini***”
(Yunus Emre Divanı 170/3)¹³⁸

¹³² Keskin, parlak, kılâğılı (kılıç, hançer).

¹³³ Eser 1342-1343 yılında telif edilmiştir.

¹³⁴ Grace Martin Smith, *Yûsuf-ı Meddâh: Varqa ve Gülşâh A Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnevi*, (Leiden: 1976)

¹³⁵ Mehmed Çavuşoğlu, “Tahlil ve Tenkidler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 23 (2012), 340.

¹³⁶ 1240-41/ 1320-21.

¹³⁷ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı* (İstanbul: H Yayınları, 2020), 434.

¹³⁸ Mustafa Kaçalın, *Yunus Emre Dîvânı*, (İstanbul:2004).

Beytin her iki kaydı da ölüm halinin gelmesini ve nefsin (nefis atının) çekip gitmesini anlatmaktadır. Bu iki erken dönem eserinde benzer manada gülbeng urmak tabirinin kullanılması Çavuşoğlu’nu doğrular niteliktedir.

Gülbâng (v)urmak tabirinin; haykırmak, Hû demek gibi anlamları vardır:

“*Leşker-i küffâra togrı çağırur*
*Tiz çıkın meydâna dir **gülbeng urur***”
(Türâbî, Battalnâme, mes.3463)¹³⁹

“*Seher vaktinde kuşlar cem‘ olurlar*
*Cemî‘i Hû diyüp **gülbâng ururlar***
Yine yirlü yirine tagılurlar
Gönül seyrân ider dôt illerini”
(Muhyiddîn Çelebi¹⁴⁰ Hızır-nâme b.486)¹⁴¹

“*Bu sohbetün ‘âşıkları Hû çağırışup **gülbâng urur***
Yüz bin ola Mansûr gibi ayılmışdur mestânesi”
(Muhyiddîn Çelebi Hızır-nâme, b.1093)¹⁴²

“*Çıkup gülbeng **uram** dergâha karşı*
Yüzüm hâke sürem ol şâha karşı”
(Giritli Aşkî¹⁴³ Divanı 234/1)¹⁴⁴

¹³⁹ Abdulkadir Çolak, *Türabi’nin Manzum Battalnamesi (Battal Gazi Destanı)* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006).

¹⁴⁰ 1426-1495.

¹⁴¹ Zehra Alay, *Muhyiddin Çelebi’nin Hızırnâmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005), 99.

¹⁴² Alay, *Muhyiddin Çelebi’nin Hızırnâmesi*, 169.

¹⁴³ ö.18.yüzyıl sonu 19.yüzyıl başı.

¹⁴⁴ Kadir Alper, *Giritli Aşkî ve Divanı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005).

b. Gülbâng Etmek

“Eyitmek (ayıtmak, aytmak, etmek, eytmek, itmek): Söylemek, demek, anlatmak”¹⁴⁵ anlamlarına gelen kelime gülbânge eklenerek “çığırışmak, yüksek ses çıkarmak” anlamında kullanılmıştır.

“*Bâg-i İrem bülbülleri Ahmed gibi **gülbâng eder***

K’ol gül-izâr-i andelib-elhâna sıhhat yaraşır”

(Ahmed Paşa¹⁴⁶ Dîvânı k.32/15)¹⁴⁷

“*Dibinden ditreyüp deyr*”¹⁴⁸ **itdi** *gülbâng*

Diyeydük sûr uruldu geldi bir bâng”

(Münîrî¹⁴⁹ Manzum Siyer-i Nebî 2630)¹⁵⁰

“*Sun ‘iyâ gülşende gülbâng **eyleye** bülbül gibi*

Okısam vasf-i ruhında olan eş ‘ârum benüm”

(Sun‘î Dîvânı g.108/6)¹⁵¹

“*Çü gülbâng **itdi** mürğ-i subhgâhı*

Uyandı uyhusundan mürğ ü mâhı”

(Lâmi‘î Çelebi Veys ü Râmîn mes.2432)¹⁵²

“*Gördügi serv-i dil-ârâya okur Ca‘fer gazel*

*Sanki bülbüldür **ider** gülbâng ü gulgul*”¹⁵³ *şâh şâh*”

(Tâcî-zâde Câfer Çelebi¹⁵⁴ Dîvânı, g.19/5)¹⁵⁵

¹⁴⁵ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), “Eyitmek”, 87.

¹⁴⁶ 1426-1496-97.

¹⁴⁷ Ahmed Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı* (Ankara: Akçağ, 1992).

¹⁴⁸ Dünya.

¹⁴⁹ ö.1521.

¹⁵⁰ Ümran Ay, *Münîrî (öl.1521?)’nin Manzum Siyer-i Nebî’si cilt:1 (İnceleme-Metin)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2007), 450. Bahsi geçen eserde Münîrî sebebi telifini açıklarken: Söзlerini gülbânge benzetir. “Ey Münîrî eline kalem alıp, nübüvvet davetini beyan etmeye başla, Meryem oğlu İsa’nın ruhlara hayat veren nefesini kendine arkadaş edin. Şimdiye kadar işittiklerini bir bir söyledin, Allah izin verirse yine gayreti elden bırakma. Gel ey manalar denizinden inci çıkaran gavvâs, bugün cihan içinde bülbül ve Pehlevî-guy sensin. Binbir âvâz ile savt u **gülbâng** eyle, fasih sözlerinle mana âleminin incilerini topla.”, 190.

¹⁵¹ Halil İbrahim Yakar, *Gelibolulu Suni Dîvânı ve Tahlili* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2002).

¹⁵² Fatma Zehra Kavukçu, *Lami‘î Çelebi Veyse vü Ramin (giriş-metin)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1994).

¹⁵³ Velvele.

c. Gülbâng Çekmek

Çekmek: Yükseltmek. Uzatmak¹⁵⁶ anlamlarına gelmektedir.

*“Ol halk kamusu zikr ider gâh Hû diyüp gülbâng **çeker***

Gâh cümlesi Kur’ân okur gösterdi hep uçdan uca”

(Muhyiddîn Çelebi Hızır-nâme, b.620)

*“**Çeküp** guzzât gülbângi okurlar Allah Allah’ı*

‘Alemlerle güzel hânun önünce begler ü hüccâb”¹⁵⁷

(Levhî Gazâvât-nâme-i Sultân Süleymân, mes.219)¹⁵⁸

*“**Çeküp** gülbâng merdâne¹⁵⁹*

Diler dünyâyı tolana

Baş açdı girdi meydâna

Gönül dervîş olur dervîş”

(Sun‘î Dîvânı¹⁶⁰ mur.5/VII)

“Eyle nazar şefî‘ ol sensin şefî‘-i ümmet

*Gülbângünü **çekerler** cümle senün halayık”¹⁶¹*

(Muhibbî¹⁶² Divanı; g.1462/5)¹⁶³

“Gül olmuş haddünün bir dâglu¹⁶⁴ yaraklu abdâlî

***Çekerler** tekye-i gülşende gülbângini bülbüller”*

¹⁵⁴ 1459- 1515.

¹⁵⁵ İsmail Erünsal, *Tâcî-zâde Ca‘fer Çelebi Dîvânı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

¹⁵⁶ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), “Çekmek”, 52.

¹⁵⁷ Saray teşkilatının başında bulunan kimse.

¹⁵⁸ Ayşe Tuba Tokay, *Levhi’nin Gazavatname-i Sultan Süleyman’ı (giriş-gramer incelemesi-metin sözlük -notlar-tıpkı basım)* (İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008).

¹⁵⁹ Mertçe, yiğitçe.

¹⁶⁰ 1486-1534.

¹⁶¹ Yaratıklar, insanlar.

¹⁶² 1494-1566.

¹⁶³ Coşkun Ak, *Muhibbi Dîvânı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1977).

¹⁶⁴ Kızgın demirle vücûda vurulan damga, işaret, nişan, çiçeklerin göbek kısmındaki siyahlık.

(Emrî¹⁶⁵ Divanı, muk.173/3)¹⁶⁶

*“Çekildi bir ulu gülbaş ‘id-i ekberdi
Pür oldu na’ra-i tekbîr ile bütün ‘âlem”*
(Yahyâ Bey Divanı, mus.6/V-7)¹⁶⁷

*“Yâdı birle hemîn ol ihsânun
Anda gülbaşını çeküb anun”*
(Edirneli Nazmî¹⁶⁸ Divanı b.42921)¹⁶⁹

*Niçe demdür ki gülbaşın çeker ol verd-i handânun
Ne var zindân-i mihnetden halâs itse dil-i zârı*
(Nevî-zâde Atâyî Dîvânı; k.5/44)¹⁷⁰

*Çıkup dag-i ‘Arafat içre yek-dil
Çeküp gülbeng alup tekbir-i Deyyân*
(Giritli Aşkî Divanı¹⁷¹ 199/3)

*Gülbaş-i hamdün içre çeker murg-i dil safîr¹⁷²
Lutfun hevâsı¹⁷³ cezbesine idüp ittisâl¹⁷⁴*
(Münîrî¹⁷⁵ Divanı, k.1/9)¹⁷⁶

¹⁶⁵ ö. 1575.

¹⁶⁶ Mehmet A. Yekta Saraç, *Emrî Divânı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı).

¹⁶⁷ Mehmet Çavuşoğlu, *Yahya Bey Dîvânı* (İstanbul: İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, 1977).

¹⁶⁸ ö.1585-86?

¹⁶⁹ Sibel Üst, *Edirneli Nazmî Dîvânı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2011), 6992.

¹⁷⁰ Saadet Karaköse, *Nev’i-zade Atayı Dîvânı, Kısmi Tahlil-Metin (2.Cilt)* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1994).

¹⁷¹ ö. 18.yy. sonu 19yy. başı.

¹⁷² İnce ve tiz ses.

¹⁷³ İstek, arzu, heves, meyil.

¹⁷⁴ Ay, *Münîrî Siyer-i Nebî*, 677.

¹⁷⁵ ö.1521

¹⁷⁶ Münîrî, *Münîrî Dîvânı*, haz. Ersen Ersoy (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

d. Gülbâng Uçurmak

Uçurmak, göndermek salıvermek anlamlarında kullanılmıştır. Gülbâng kelimesinin “hoş ses” diye açıklanması da bu beyitteki kullanımla geçerliğini yitirmektedir zira beyitte baykuşun gülbâng uçurmasından bahsedilmektedir.

*‘Âlemün nola huzûrı uça âhumdan benüm
Ol hü mânun üstine **gülbâng** uçurmuş zaglar¹⁷⁷
(Zâtî¹⁷⁸ Dîvânı g.170/2)¹⁷⁹*

e. Gülbâng Uyarmak

Uyarmak fiili uykudan uyandırmak anlamındadır. Gülbângin yüksek etkisiyle gaflet uykusunda olanların ayılması murad edilmektedir.

*Yine mestâne kılup na‘ra vü **gülbâng** uyar
Hâb-i gafletde kalan hufteye¹⁸⁰ hem bir haber it
(Hakîkî¹⁸¹ Divanı k.73/11)¹⁸²*

2. Gülbâng Kelimesiyle Yapılan İsm-i Failler

Kelime, -zen, -keş, -âver kelimeleriyle birleşik olarak kullanıldığında gülbâng vuran, gülbâng çeken, gülbâng getiren anlamlarına gelmektedir.

a. Gülbâng-zen

Farsça zeden fiilinden “-zen” sonuna geldiği kelimelere “vuran” anlamı katar. Gülbâng-zen gülbâng vuran demektir.

*Çü serdârına oldu **gülbâng-zen**
İşitdi anı râh-i yek-mâheden
(Ganî-zâde Nâdirî Şeh-nâmesi, mes.231)¹⁸³*

¹⁷⁷ Karga.

¹⁷⁸ 1471-1547.

¹⁷⁹ Ali Nihad Tarlan, *Zatî Dîvânı* (İstanbul: İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, 1967).

¹⁸⁰ Uyumuş, habersiz.

¹⁸¹ ö. 1487-1488.

¹⁸² Hakîkî Yûsuf, *Hakîkî Dîvânı*, haz. Erdoğan Boz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

b. Gülbâng-keş

Farsça keşîden fiilinden “-keş” sonuna geldiği kelimeye “çeken” anlamı katmaktadır.

“Al giymiş yine ol nahl¹⁸⁴ deveran n’olsun bu
Almış etrafım **gülbâng-keşân** n’olsun bu”
(Esrar Dede¹⁸⁵ Divanı, naz.9/1)¹⁸⁶

c. Gülbâng-âver

Farsça âverden fiilinden “-âver” sonuna geldiği kelimeye “getiren” anlamı katmaktadır.

“Süvârsun ol rahş-i¹⁸⁷ sebük¹⁸⁸ seyr ‘adû illâ yine
Şeddeden Cibrîl **gülbâng-âver-i** tekbîr olur”
(Ferîdûn¹⁸⁹ Divanı, k.1/22)¹⁹⁰

3. Gülbâng Kelimesiyle Kurulan Terkipler ve Kelimenin Yan Anlamları

Kelime Allah lafzı yahut Allah lafzının geçtiği söz öbekleriyle isim tamlaması yapılarak kullanılmıştır. (Gülbâng-i Allah Allah, gülbâng-i tekbîr, vd.) Bu terkiplerde kelime Allah Allah nidası, Allahu ekber nidası anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca gülbâng, bülbül (hezâr, andelib), kuş, kûs, tabl, nefîr, nay, top, rad, ah, Ya’kûb gibi kelimelerle birleşerek sesiyle meşhur varlıkların seslerini belirtmek üzere de kullanılmış (...)’nın sesi anlamını kelimelere katmıştır. Gam, niyaz, efgân, aşk, şevk, ah, nale gibi kelimelerle birleşerek ah etmeyi inlemeyi yahut sevinci ifade etmek için, bundan başka tahsin, istihsan, sena, mübârek bâd gibi kelimelerle yapılan terkiplerle övgü

¹⁸³ Numan Külekçi, *Gani-zade Nadiri: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Dîvânı ve Şeh-name’sinin Tenkidli Metni* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1985).

¹⁸⁴ İnce vücutlu güzel.

¹⁸⁵ 1748?/ ö. 1796

¹⁸⁶ Hasan Ali Kasır, *Esrar Dede Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divan’ının Karşılaştırmalı Metni*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1996).

¹⁸⁷ Gösterişli, güzel at.

¹⁸⁸ Hızlı giden.

¹⁸⁹ 1658-59.

¹⁹⁰ Kadriye Şimşek, *Ferîdûn Dîvânı*, (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2002).

cümleciklerinden oluşan tezahüratları ifade için, ayrıca dua, ayet, ezan yahut manevî bir anlam taşıyan sözcükleri ifade için de kullanılmıştır.

a. Allah Lafzıyla İlgili Olanlar

Kelime Allah lafzı ve Allah lafzına işaret eden lafızlar ya da Allah lafzının içinde geçtiği cümleciklerle “nida” anlamında kullanılmıştır.

(1) Gülbâng-i Allah

Savaş esnasında kim adına savaşılıyorsa O’nun adı zikredilir. Bu tüm inançlarda ortaktır.

“Yıkup el-kıssa feth itdi şehenşâh

*Yürüdü hoş çeküp **gülbâng-i Allah**”*

(Levhî Gazâvât-nâme-i Sultân Süleymân, mes.152)¹⁹¹

“Bularda vaktine hâzırdı dil-hâh”¹⁹²

*Yürüdiler çeküp **gülbâng-i Allah**”*

(Levhî Gazâvât-nâme-i Sultân Süleymân, mes.1391)

“Gel deniz yüzlerini kâfire teng eyleyelüm”¹⁹³

Sayha-i top ile dem-beste vü deng eyleyelüm ”¹⁹⁴

Allah Allah diyü gülbâng ile ceng eyleyelüm

Gel tonanmaya gidüp ‘azm-i Fireng eyleyelüm ”

(Yetîm Ali Çelebi¹⁹⁵ Dîvânı, b.233)¹⁹⁶

(2) Gülbâng-i Ya Hayy

Hayy, “diri olan, yaşayan” demektir. Gaflette olan kimse bin kez Ya Hayy sesini duysa da ayılmaz, dirilmez, anlamında kullanılmıştır.

¹⁹¹ Eser 1521-1531 yılları arasında yazılmıştır.

¹⁹² Arzu edilen.

¹⁹³ Dar. Sıkıntılı.

¹⁹⁴ Dem-beste: Nefesi kesilmiş.

Deng: Şaşkın, sersem.

¹⁹⁵ 1480?-1553.

¹⁹⁶ Zehra Piroğlu, *Yetimi: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Dîvânının Tenkidli Metni* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1996), 96.

“Olumaz irse bin gülbâng-ı yâ Hayy
Firâş-ı¹⁹⁷ gaflet-i şeb mürdegân tayy”
(Mustafa Çelebi¹⁹⁸ Varka ve Gülşah, mes.5180)¹⁹⁹

(3) Gülbâng-i Tekbîr

Allahu ekber sözü. Allah’ın zâtı, sıfatları ve fiilleri itibariyle her şeyden yüce ve üstün olduğu mânasına gelmektedir.²⁰⁰

“Çü şâh itdi derûn Mimi takrîr
Getürdüler hemân **gülbâng-i tekbîr**”
(Lâmi‘î Çelebi²⁰¹ Veys ü Râmîn, mes.2108)²⁰²

“Dem-be-dem göklerde ra’da kûs-i nevbet çaldırur
Yerde şâh-i gâzîler **gülbânginün tekbîridür**”
(Rûmî’nin²⁰³ Şîrîn ü Şîrûye’si, 218)²⁰⁴

“Katâr-i mâh ü sâli böyle gördüm eyleyip der-pîş²⁰⁵
Çeker **gülbâng-i tekbîr** ile dâim hâdî-i nusret”²⁰⁶
(Şeyh Gâlib Dîvânı, tar.21/4)²⁰⁷

Gülbâng-i tekbîr şeklinde yazılmasa da gülbângin “tekbir sesi”ni ifade ettiği beyitler de vardır:

“İmâm olup sufûf-i²⁰⁸ enbiyâya kıldı çün **tekbîr**

¹⁹⁷ Yatak.

¹⁹⁸ ö. 1569.

¹⁹⁹ Ayşe Yıldız, *Türk Edebiyatında Varka ve Gülşah Mesnevileri ve Mustafa Çelebi’nin Varka ve Gülşah Mesnevisi*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2008).

²⁰⁰ Saffet Köse, “Tekbir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011).
²⁰¹ 1472-1532.

²⁰² Kavukçu, *Lami‘î Çelebi Veyse vü Ramin (giriş-metin)*.

²⁰³ Eserin telifi 16.yüzyılın ilk yarısı.

²⁰⁴ Enfel Doğan - Feryal Korkmaz, *Rûmî’nin Şîrîn ü Şîrûye’si (İnceleme-Metin-Sözlük)*, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 31 (2012): 53-174.

²⁰⁵ Göz önünde bulundurma, göz önüne alma.

²⁰⁶ Yardım, (özellikle) Allah’ın yardımı. Üstünlük, başarı, galebe, zafer.

²⁰⁷ Naci Okçu, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10653.girispdf.pdf?0>

*O gülbâng ile makhûr oldu kaçdı düşmen-i hûrâ*²⁰⁹
(Nevî-zâde Atâyî Divânı, k.1/51)

(4) Gülbâng-i Hû

Hû, sûfilere göre Allah'ın zâtına işaret eden ismidir.²¹⁰

*“Her taraftan gûşuma gelmekdedür gülbâng-i Hû
Zinde-i ‘aşkam ‘aceb mi penbe-der-gûş²¹¹ olmasam”*
(Sahhâf Rüşdî²¹² Divanı, g.101/5)²¹³

*“Halka-i ism-i Celâl ü nefha-i gülbâng-i Hû
Halka-i kerrûbiyânda eyler ‘Îsâyı be-kâm”*
(Esrar Dede Divanı, g.178/6)

*“Açıldı gonçe-i nüzhet-serây-i kûy-i ferah
Pür itdi ‘âlemi ‘anber-şemîm-i bûy-i ferah
Yazıldı nâme-i teşrîf-i Nakşbend-i çemen
İrişdi gülşene gülbâng-i hây-i hûy-i ferah”*
(Neccarzâde Rızâ Divanı (Zuhurât-ı Mekkiyye), nazım ha)

*“Rızâ bu tekye-i hâlet-fezâda şeyh olalı
Pür itdi ‘âlemi gülbâng-i hây ü hûy-i neşât”*
(Neccarzâde Rızâ²¹⁴ Divanı (Tuhfetü'l-İrşâd), g.43/5)

*“Micmer-i²¹⁵ ûd-i mahabbetdir külâh-i Mevlevî
Dûd-i²¹⁶ gülbâng-i hüviyyetdir²¹⁷ külâh-i Mevlevî”*

²⁰⁸ Saflar, sıralar, diziler.

²⁰⁹ Değersiz, bayağı, hakir.

²¹⁰ Osman Türer, “Hû”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998).

²¹¹ Penbe der-gûş: “Pamuk kulağında” Söz dinlemez, lâf anlamaz.

²¹² 1637-1700.

²¹³ Hatice Ekici, *Sahhaf Rüşdi ve Divanın Tenkitli Metni*, (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006).

²¹⁴ 1679-1746.

²¹⁵ Buhurdan.

(Şeyh Gâlib Dîvânı, g.316/1)

(5) Gülbâng-i Tevhid, Allâh Yekdir

Lâ ilâhe illallâh sözüdür. Allah'ın zâtında, sıfatlarında, mâbud oluşunda bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul etme anlamına gelmektedir.²¹⁸

*“Gelüp **gülbâng-i tevhîd** ile murg-i rûhî pervâza*

Gülistân-i cinânda ola yâ Rab bülbül-i gûyâ”

(Leylâ Hanım²¹⁹ Dîvânı, tar.34/7)²²⁰

Gülbâng-i tevhîd anlamına gelen bir başka tabir de “Allah yekdir” ifadesidir. Bu ifade Oğuz Türklerinden itibaren dilde yerini almıştır. Oğuz Türklerinin “İçlerinden biri zulme uğrar veya sevmediği bir şey görürse başını semaya kaldırıp ‘Bir Tengri’ dediği” rivayet edilmektedir.²²¹ Koçu, “*Ceng yollarında veya kışla nöbetlerinde kûslar çalarken gayet yüksek sesle “Yektir Allah Yek!” diye nakarat tutturmak Yeniçerilerin ananelerindendi.*²²² diyerek bu geleneğin Türk kültüründe devam ettirildiğini haber etmektedir. Allah'ın eşi ortağı olmadığına, başvurulacak tek merciin Allah olduğuna inanmanın ifadesidir.

“Feleklerde melekler de bizimle subha dek nâlân

*Çıkar gülbengimiz her şeb semâya **yekdir Allâh yek”***

(Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, k.10/6)

“Böyle çarh-i feleke karşı çekip gülbengi

*Diyelim şevk ile şâm ü seher **Allâh yekdir”***

²¹⁶ Duman.

²¹⁷ Mâhiyet, hakikat.

²¹⁸ Hatice Kelpetin Arpağuş, “Kelime-i Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002); Mevlüt Özler, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012).

²¹⁹ ö. 1847

²²⁰ Mehmet Arslan, Leylâ Hanım Dîvânı <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215361/leyla-hanim-divani.html>

²²¹ Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik* (İstanbul: Otağ Matbaacılık, 1977), 251-256.

²²² Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler* (İstanbul: Doğan Kitap, 2017), 100.

(Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, k.11/3)

(6) Gülbâng-i Yâ Rab

Rab, Allah'ın “mâlik, seyyid, idare eden, terbiye eden, gözetip koruyan, nimet veren, ıslah edip geliştiren, mâbud” anlamlarına gelen adıdır.²²³

*“Bî-gam-güsâr ü hem-dem-i tenhâ-nişîn-i gam
Şeb-tâ-seher müdâvim-i **gülbâng-i yâ Rabum**”
(Kâtib-zâde²²⁴ Mustafa Sâkîb Divanı, g.410/3)*

b. Kuş Sesiyle İlgili Olanlar

Bülbülün aşkını ifşa için bağırıp çağırması, “bülbülün gülbângi” terkihiyle ifade edilmiştir. Gülbâng-i murg da seherlerde zikreden, topluca ötüp duran kuşların sesi anlamındadır.

(1) Gülbâng-i Bülbül

Bülbül, Edebiyatımızda derdini maşukuna durmadan dinlenmeden izhar eden en meşhur âşıktır. Bülbülün özellikle kıskançlık nedeniyle feryâd edip durması şairlerin bülbülü kendilerine benzetmelerinin nedenidir. Bülbül rakib elindeki sevgilisine kendini duyurmak üzere can u dilden haykırmaktadır. İşte bu bağırış gülbâng-i bülbül, hezâr, andelib terkipleriyle ifade edilmiştir.

*“Reng ü bûy-ı dilbere fasl-ı bahar eyler hased
‘Âşıkun **gülbângine bülbül** hezâr eyler hased”
(Bağdatlı Esad²²⁵ Divanı, g.28 /1)*

*“**Bülbüli** dem-beste-i hayret iden gül-zârda
Hâr-hâr-i²²⁶ reşk-i²²⁷ **gülbâng-i sagîrümdür benüm**”*

²²³ Bekir Topaloğlu, “Rab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

²²⁴ 1716-17.

²²⁵ 1766?

(Mezaki²²⁸ Divanı, k.1/17)²²⁹

“Bin nâle ider vakt-i seher ey gül-i ra ‘nâ
İrmez mi dahi gûşuna **gülbângi hezâr**un”²³⁰
(Medhî²³¹ Dîvânı, g.308/2)²³²

“Bîdâr kıldı hâbdan ebkâr-i gonceyi
Gülbâng-i ‘andelîb yemîn ü yesârdan”
(Sehâbî²³³ Divanı, k.5)²³⁴

“Çemen etfalînün uyhuların uçurdu yine
Subh-dem gulgule-i fahte²³⁵ **gülbâng-i hezâr**”
(Bakî²³⁶ Divanı, k.18/10)²³⁷

“Gül açıldı bâgda togdı günü bülbüllerün
Nây ü def devrânı **gülbâng-i hezâr** eyyâmıdır”
(Şeyhî Mehmed Efendi²³⁸ Divanı, g.52/5)²³⁹

“Dinleme nâle-i Sehmi var iken agyârı
Bir midür velvele-i zâg ile **gülbâng-i hezâr**”
(Sehmî²⁴⁰ Dîvânı, k.16/24)²⁴¹

²²⁶ Yürek sıkıntısı, gönül üzüntüsü, gussa, kaygı.

²²⁷ Kıskanma, haset.

²²⁸ ö. 1676.

²²⁹ Ahmet Mermer, *Mezaki: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1988).

²³⁰ Bülbül.

²³¹ ö. 1597-98.

²³² Nezihe Seyhan, *Medhi Dîvânı: İnceleme - Transkripsiyonlu Metin* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2000).

²³³ ö. 1562-63.

²³⁴ Cemal Bayak, *Sehâbî Dîvânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55746.sehabi-divanipdf.pdf?0>

²³⁵ Üveyik kuşu.

²³⁶ 1526-1600.

²³⁷ Sabahattin Küçük, *Bakî Dîvânı* <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78361/baki-divani.html>

²³⁸ ö. 1635.

²³⁹ Oktay Nar, *Şeyhî, Hayatı ve Divanının Tenkitli Metni*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007).

²⁴⁰ ö.1651-52.

*“Bülbülânun tutdı gülbângi cihânı ser-te-ser
Ya ‘nî eyler ‘âlemi teşvîk şûy-i nev-bahâr”*
(Kâtib-zâde Mustafa Sâkîb Divanı, g.110/4)

*“Gülbâng-i bülbülândan eser yok mı bir nefes
Feryâd-i ehl-i ‘aşk hemân²⁴² hây ü hû mîdur”*
(Kâtib-zâde Mustafa Sâkîb Divanı, g.151/3)²⁴³

*“Sabâh dersini murgân okur çeküp gülbâng
Kebûterân saf dem-keşânın²⁴⁴ ey bülbül”*
(Osman Şems²⁴⁵ Divanı²⁴⁶, b.129)

(2) Gülbâng-i Murg

Kuşların zikirlerini ve gülşeni şenlendiren seslerini ifade etmek için kullanılmıştır.

*“Gülbâng-i murg sanma sadâ-yı ceresdür²⁴⁷ ol
Göçdi bu şeb kavâfil-i gül mergzârdan”²⁴⁸*
(Hüdâyî²⁴⁹ Dîvânı, g.172/2)²⁵⁰

“Göklere irdi yine gülbâng-i mürğ-i hoş-nevâ

²⁴¹ Elif Dirican, *Sehmi Divanı İnceleme, Metin, Dizin* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007).

²⁴² Ancak.

²⁴³ Mehmet Kırbıyık, Kâtib-zâde Mustafa Sâkîb Dîvânı <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-199763/katib-zade-sakib-divani.html>

²⁴⁴ Güzel nağmelerle ötmek.

²⁴⁵ 1814-1893.

²⁴⁶ Yusuf Yıldırım, *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Metin-İnceleme-Tahlil)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013).

²⁴⁷ Çan.

²⁴⁸ Çayırılık.

²⁴⁹ ö. 1584.

²⁵⁰ Mustafa Kaçalın - Ali Tanyeri, *Hüdâyî Dîvânı*, İstanbul: 2004.

Sahn-i gülşen gördi bir a ‘lâ makâm-ı dil-güşâ”
(Baki Divanı, g.8/3)

*“Şâhen-şeh-i nevrûz ider her kişveri pür-zîb ü fer
Ezhârdan ‘asker çeker rûy-i zemîne ser-be-ser
Şâhâne nevbetdür ana **gülbâng-i murgân-i** seher
Dîvân ider vakt-i seher nevrûz sultânı meger
Devrân ufukdan gösterür taht-i zümürriid tâc-i zer”*
(Ganî-zâde Nâdirî Dîvan, tah.2/1)

*“Resm-i gül-mîh-i²⁵¹ deri **gülbâng-i murg-i** bâmidır
Gülşen-i dehre veren berk ü nevây-i câvidân”²⁵²
(Nefî Dîvânı, k.52/7)²⁵³*

*“Na ‘ra-i mestân²⁵⁴ ile **gülbâng-i murgân-i** çemen
İtdi sahn-i gülşeni pür hây ü hûy-i nev-bahâr”
(Mezaki Divanı, g.148/5)*

*“Gülistânı tutup **gülbâng-i** nâlem
Figânı **murg-i** hoş-elhân bitürdi”
(Enderunlu Hasan Yaver²⁵⁵ Divanı, g.187/3)²⁵⁶*

*“**Gülbâng-i murgân** sît-i²⁵⁷ âb mülk-i dili kıldı harâb
Âb üzre gûyâ her habâb²⁵⁸ ‘ibret-nümâ-yı²⁵⁹ câm-i cem”²⁶⁰
(Nimetî²⁶¹ Dîvânı k.7/8)²⁶²*

²⁵¹ Büyük, ulu.

²⁵² Ebedî, kalıcı.

²⁵³ Metin Akkuş, *Nefî Dîvânı* <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206118/nefi-divani.html>

²⁵⁴ Sarhoş olan bir kimseye yakışır tarzda.

²⁵⁵ 1765-1797.

²⁵⁶ Kaplan Üstüner, *Enderunlu Hasan Yaver Dîvânı* <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194342/yaver-divani.html>

²⁵⁷ Ses sada.

²⁵⁸ Su üzerinde olan hava kabarcığı.

²⁵⁹ İbret gösteren.

²⁶⁰ Şarap.

c. Musîkîyle İlgili Olanlar

Güçlü sesiyle meşhur olan insanda haşyet uyandıran, ya da tiz sesleriyle kalpte hüznü artıran çalgıların sesini ifade için kullanılmıştır.

“Kûs ü tabl ü def ü ney dünyâyı kıldı pür-sadâ
Tutdı çâr etrafı **gûlbâng**-i şükûh²⁶³ ü şân-i ‘îd’’²⁶⁴
(Adanalı Sürûrî Divanı, k.10/5)²⁶⁵

“Sadâhâ-yı **gûlbâng** ü savt-i derâ²⁶⁶
Büzürg²⁶⁷ ile kûçek²⁶⁸ usûl-âşnâ’’
(Vuslatî Ali Bey Çehrin Gazâvâtnâmesi, mes.2288)²⁶⁹

(1) Vurmalı Çalgılar

Tabl, askerin toplanması ve düşmanı ürkütmek gibi maksatlar için kullanılan, alt tarafı kısa bir dümbelek biçiminde, elle çalınır bir nevi davul.

Kûs: Kös, büyük davul.

“Ne temcîd-i hurûs-i subh-gâhî
Ne hód **gûlbâng-i kûs**-i pâdişâhî’’
(Lâmîî`nin²⁷⁰ Ferhad-nâmesi, mes.588)²⁷¹

²⁶¹ d. 1613

²⁶² Gülden Esra Ersöz, *Nimetî Dîvânı* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007).

²⁶³ Ululuk, azamet, haşmet.

²⁶⁴ Bayram.

²⁶⁵ Atilla Batur, *Süruri Divanı Hayatı, Sanatı, Eserleri Divanının Tenkitli Metni*, (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2002).

²⁶⁶ Çan, çingirak.

²⁶⁷ Mûsikîmizde Hüseyinî makâmı, bûselik beşlisi ve rastta çargâh beşlisinin birleşmesinden meydana gelen ve rast (sol) perdesinde karar kılan birleşik makam.

²⁶⁸ Mûsikîmizin en eski birleşik makamlarından biri.

²⁶⁹ İ.Hakkı Aksoyak- Mustafa İsen, *Vuslatî Ali Bey Çehrin Gazâvâtnâmenâmesi*
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208549/vuslati-ali-bey--gaza-name-i-cehrin.html>

²⁷⁰ 1472-1532.

“**Tabıl gülbâng** ü sûr-nây itdi efgân ²⁷²

Dirildi geldi san yine Süleymân”

(Manisalı Câmi Muhabbet-nâme, 3253)²⁷³

“**Tabıl gülbâng**-ıla eylerdi feryâd

Dögerdi gögsini ister-idi dâd”

(Manisalı Câmi Muhabbet-nâme²⁷⁴ 2455)

“*Acep midir ki andan dahi pervâz etse dehşetle*

*Haberdâr olsa **gülbâng-i bülend-i tabl-bâzından**”*

(Nefî Dîvânı, kıt.9/5)

““*Alemi pür eyledi **gülbâng-i tabl-ı pencgâh***²⁷⁵

Mülk-i dîne pîşvâ oldı cenâb-i Mustafâ”

(Neccarzâde Rızâ Divanı (Vâridât-ı Gaybiyye), k.11/14) ²⁷⁶

“*Kanı **gülbâng-i kûs** subhgâhi* ²⁷⁷

Mübârek-bâd-ı taht-ı pâdişâhî”

(Hamidî-zâde²⁷⁸ Celilî Hüsrev ü Şîrîn, mes.1514)²⁷⁹

“*Çıkup çarha*²⁸⁰ **gülbâng-i kûs-i rahîl**²⁸¹

*‘Alem*²⁸² *şukkast*²⁸³ *saldı zıll-i zalîl*”²⁸⁴

²⁷¹ Hasan Ali Esir, *Lâmi’î Ferhad ile Şirin* <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195825/lamii-celebi-ferhad-ile-sirin.html>

²⁷² Sûr-nây: düğün neyi’nden, Zurna.

²⁷³ Esat Harmancı, *Manisalı Câmi Muhabbet-nâme*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56461,manisali-camii-muhannet-namepdf.pdf?0>

²⁷⁴ Eser 1550-1554 arası yazılmış.

²⁷⁵ Mûsikîmizde rast ve beyâtî dizilerinden meydana gelen birleşik makam.

²⁷⁶ Mehmet Özdemir, *Neccar-zade Rıza Dâvânı’nın Edisyon Kritiği*, (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999).

²⁷⁷ Sabah vakti. Tan yeri.

²⁷⁸ 1487-1569.

²⁷⁹ Şevkiye Kazan, *Hamidî-zâde Celilî Hüsrev ü Şîrîn*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-240981/celili---husrev-u-sirin.html>

²⁸⁰ Çıkrık gibi dönen şey. Gökyüzü.

²⁸¹ Göçme, göç.

(Ganî-zâde Nâdirî Şeh-nâmesi, mes.1407)

“Pür etdi âlemi **gülbâng-i kûs-i müjde-i devlet**
Görünmez oldu Ankâ gibi âlemde vücûd-i gam”
(Nefî²⁸⁵ Dîvânı, k.38/2)

“Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf ü eknâfâ²⁸⁶
Tuta dünyâyı hep **gülbâng-i kûs-i nusret-âvâzı**”
(Nefî Dîvânı, k.22/7)

(2) Üflemeli Çalgılar

Nefîr, boru şeklindeki nefesli mûsikî âleti, nefir savaşlarda uyarı, işâret ve hücum borusu olarak çalınırdı.

“Kaçdı **gülbâng-i nefîr**ünle perîler Kâfdan
Sanki âvâz-i tüfekte uçdı burcından hemâm”²⁸⁷
(Ganî-zâde Nâdirî Dîvan ²⁸⁸ve Şeh-nâmesi k.25/4)

“İrüp çarha **gülbâng-i nây-i sürûr**
Bu mâtem-gede oldu eyvân-î²⁸⁹ sûr”
(Nev’î-zâde Atâî²⁹⁰ Sâkî-nâme, mes.226)²⁹¹

“Salup subha **gülbâng-i zerrîne-nây**

²⁸² İşâret, alâmet, nişan, sembol. Sancak, bayrak.

²⁸³ Parça, kumaş ve kâğıt parçası. Üzeri yazılı kâğıt parçası, küçük tezkere. Bir konu hakkında merkezden taşraya veya taşrada iki merci arasında genelde “üstten alta” yapılan rapor nitelikli yazışmalara şukka denir.

²⁸⁴ Çok koyu gölge.

²⁸⁵ 1572-1635.

²⁸⁶ Taraflar, yönler.

²⁸⁷ Güvercin, kumru.

²⁸⁸ 1572-1627.

²⁸⁹ Köşk, kasır, büyük salon, sofa.

²⁹⁰ ö. 1635.

²⁹¹ Muhammet Kuzubaş, *Atâî'nin Alemnümâ (Sâkînâme) Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konu Bakımından İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2007).

Kim itdi felekde melek dest ü pây”
(Ganî-zâde Nâdirî, Şeh-nâme, mes.1550)

*“Çıkup çarha **gülbâng-i zerrîne-nây**
Sipîhr²⁹² oldı âzurde²⁹³ hûy ü hây”*
(Ganî-zâde Nâdirî, Şeh-nâme, mes.985)²⁹⁴

d. Ah u Enin

*“Çü gûş urdı bu **gülbâng-i niyâze**
Deriından eski derdi oldı tâze”*
(Lâmî‘î Çelebi, Veys ü Râmîn, mes. 2160)

*“İşitse nâ-gehân **gülbâng-i efgân-i sehergâhum**
Nihâl-i gülden ürküp âşiyân ber-dûş olur bülbül”*
(Muvakkit-zâde Pertev²⁹⁵ Divanı g.316/3)²⁹⁶

*“Etdi **gülbângle** gül-pûş²⁹⁷ bahâr-i eşki
Mevc-i hîz-i²⁹⁸ mey olup **nâle-i mestâne-i ney”***
(Şeyh Gâlib Dîvânı, g.304/6)

(1) Gülbâng-i Ah

Aşığın nâlesi.

*“Gûşına **gülbâng-i âhum** girmedi ol goncanun
Ey Rahîmî bülbülâsâ toldı efgân her taraf”*
(Rahimi²⁹⁹ Divanı, g.136/5)

²⁹² Gök, semâ, âsuman. Tâlih, baht, kader, felek.

²⁹³ İncinmiş.

²⁹⁴ Külekçi, Gani-zade Nadiri: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Dîvânı ve Şeh-name’sinin Tenkidli Metni. 1746-1807.

²⁹⁵ Ekrem Bektaş, Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195828/muvakkit-zade-muhammed-pertev-divani.html>

²⁹⁶ Gülle örtmek, gül giydirmek.

²⁹⁷ Dalga kaldıran, dalgalı.

²⁹⁸ ö. 1595 civarları.

“Çeker her hâr o gül-ruhsârı dâmen-gir olup gördüm
Cigerden ben de bir **gûlbâng-i âh-i** ‘âşıkân çekdüm”
(Nev‘î³⁰⁰ Divanı, g.299/3)

“Manend-i berk dem-be-dem ateş-feşan olup
Gûlbâng-i ah ile felegi sersem eyledüm”
(Yenişehirli Belîğ³⁰¹ Divanı, g.156/4)³⁰²

“Yarun görince ‘aksini **gûlbâng-i ah**dan
Peyveste oldı kubbe-i eflaka velvele”
(Yenişehirli Belîğ Divanı, g.190/4)

“**Gûlbâng-i âh-i** ‘âşıkı gûş etmedin mi sen
Ser-hadd-i ‘ışka hîç seferin yok mudur senin”
(Haşmet Dîvânı³⁰³, g.153/4)³⁰⁴

(2) Gûlbâng-i Yakûb

Hz. Yakub’un ağlayıp inleyerek Hz. Yûsaf’u aramasına telmihen kullanılmıştır.

“Dükendi devrin andan ‘ömr-i mahsûb
İrişdi sâlîme³⁰⁵ **gûlbâng-i Ya‘kûb**”
(Çâkerî³⁰⁶ Yûsuf ü Züleyhâ, mes.511)³⁰⁷

“Anun da çün berâtı oldı mektûb
Hüdâ tagında **gûlbâng itdi Ya‘kûb**”
(Kemâl Paşa-zâde³⁰⁸ Yûsuf ü Züleyhâ, mes.1111)³⁰⁹

³⁰⁰ 1533-1599.

³⁰¹ ö. 1760

³⁰² Gamze Demirel, 18. Yüzyıl Şairlerinden Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı: (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2005).

³⁰³ ö. 1768.

³⁰⁴ Aksoyak - Arslan, Haşmet Dîvânı, 191.

³⁰⁵ Tâbut.

³⁰⁶ Eser telifi 1495.

³⁰⁷ Esat Harmancı- Gülçin Tanrıbuyurdu, Çâkerî Yûsuf ü Züleyhâ, (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri, 2012).

e. Savaş Meydanı

Savaş meydanındaki gulgule velvele, silah, top, nara sesleri cümlesi gülbângle ifade edilmiştir.

“**Gülbaşg-i rezm-i**³¹⁰ ‘aşka o kim bî-melâl olur
Nutm-i sürûdu³¹¹ zemzeme-i³¹² bîme³¹³ lâl olur”
(Halepli Edib³¹⁴ Divanı, g.506/2)

(1) Top

“Şu ‘â ‘-i berk-i³¹⁵ tîgi³¹⁶ gözlerin korkutdı A ‘câmun
‘Arab **gülbaşg-i** topından kıyâmetden nişân buldı”
(Nevî-zâde Atâyî Dîvânı, k.20/48)

“**Gülbaşg-i top-i** velvele-engîz-i³¹⁷ satveti
Hısn-i³¹⁸ sipihre zelzele-i nâgehân verir”
(Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, k.70/26)³¹⁹

“Ra ‘d-veş sît-i tûfenginden kıyâmetler kopar
Dehşet-i gülbenği gösterdikçe hevl-i³²⁰ mahşeri”
(Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, k.23/11)

“Tâl kılıçlıkla³²¹ hisara taldı erbâb-i silâh

³⁰⁸ 1468-1534.

³⁰⁹ Mustafa Demirel, *Kemâl Paşa-zâde Yûsuf ü Züleyhâ*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1983.)

³¹⁰ Kavga, savaş, cenk.

³¹¹ Şarkı, türkû, nağme.

³¹² Nağmeli ses.

³¹³ Korku.

³¹⁴ ö. 1748.

³¹⁵ Şimşek.

³¹⁶ Kılıç.

³¹⁷ Harekete getiren, koparan.

³¹⁸ Sağlam ve müstahkem yer, sarp, erişilmesi güç yer. Kale.

³¹⁹ Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı Ahmet Yenikale <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196833/sunbulzade-vehbi-divani.html>

³²⁰ Korku, korkma, ürkme.

Ceyş-i mahsûrî cahîme saldı erbâb-i silâh
Bu iki târîbe hayran kaldı erbâb-i silâh
Hükm-i Âsafla ‘Arîşi aldı erbâb-i silâh
*İşidüp **gülbâng-i İslâmı** ‘adû itdi enîn”*
(Adanalı Sürûrî Divanı, tar.7/24)

*“Şükûhında³²² **gülbâng-i top** ü tûfeng*
Bu kâh-i³²³ kühen³²⁴ pür-gırîv³²⁵ ü gareng”³²⁶
(Ganî-zâde Nâdirî, Şeh-nâme, mes.1038)

*“Nevbet-i şâhî³²⁷ gibi virse sadâ **gülbâng-i ‘aşk***
Deyr-i ‘âlemde döner sit-ı derâya sâz işi”
(Manastırlı Celâlî ³²⁸Dîvânı, g.676/7) ³²⁹

(2) Gaziler

*“Oldu **gülbâng-i hulûs-i**³³⁰ dil-âgâhın³³¹ ile*
Hamdû li ‘llâh nice bin Moskov-i bed der-şemşîr”³³²
(Erzurumlu Zihnî³³³, k.15/5)³³⁴

*“**Gâzîler gülbânginün** âvâzı kabrinden çıkar*
Leşker-i İslâmın olsa ceng için cem‘iyyeti”
(Yahyâ Bey³³⁵ Divanı, mus.3/IV-8)

³²¹ Kılıcını çekmiş olan, yalın kılıçlı

³²² Ululuk, azamet, haşmet.

³²³ Köşk, kasır, kule gibi yüksek binâ.

³²⁴ Köhne, eski.

³²⁵ Bağırma, bağrışma, feryat, figan.

³²⁶ Çılgılık.

³²⁷ Şâha âit, şahla ilgili.

³²⁸ 1517-19/ 1574?

³²⁹ Murat Güneş, *Manastırlı Celâl Bey Dîvânı (İnceleme - Metin)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013).

³³⁰ Kalp temizliği, samîmiyet.

³³¹ Gönlü uyanık.

³³² Kılıç.

³³³ ö. 1794-97arası.

³³⁴ Muhsin Macit, *Erzurumlu Zihnî* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1996).

³³⁵ 1488/1489-1582

“Yedi iklimce dek gitdi sadâ-yı **feth-i gülbângi**
İşiden düşmenün ‘aklını itdi ser-te-ser yagma”
(Rezmî³³⁶ Divanı, k.4/25)³³⁷

f. Övgü - Kutlama Gülbângleri

“Hay hay, doğrudur. Haklısın çok doğru söylersin, yaşa” gibi cümleciklerden oluşan onay nidalarıdır. Çoğunlukla toplu halde yapılan tezahüratlerdir. Veled Çelebi, “*Menâkıbu'l-Ârifinin bir maḥallinde şeyh bir kimseniñ küstâhlığına karşı güzel bir söz söylemiş dervişler onı taşdıkan hepsi bir ağızdan (hay hay doğrudur haklısın çok doğru söylersin yaşa) makamında bir ağızdan bir şey söylemişler işte o çağırışmaya şâhib-i menâkıb (gülbâng) diyor*” demektedir.³³⁸ Burada kelimenin topluca bağrıışmanın oluşturduğu gulguleye işaret ettiği anlaşılmaktadır. Âferîn, mübârek bâd, şâbâş, gibi ifadelerle bir olayı topluca tasdik etmeye gülbâng denilmektedir.

“Efendim bârekallâh pâdişâh-i âlem-ârâsın
Gören vech-i³³⁹ hümayûnun³⁴⁰ bu tarza³⁴¹ **eyledi gülbâng**”
(Haşmet³⁴² Dîvânı k.5/21)³⁴³

(1) Gülbâng-i Tahsin (İstihsân)

Tahsin, istihsân, güzel görüp takdir etme anlamındadır. Gülbâng-i tahsin çoğunlukla “Aferin (Bravo, yaşa, ne iyi ettin)” anlamında kullanılmaktadır.

“Şâhâne bir ceng itdi kim ‘âlem-pesend³⁴⁴ idüp ana

³³⁶ ö.1719.

³³⁷ Mehmet Gürbüz, *Rezmî Dîvânı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005).

³³⁸ Veled Çelebi, *Defter-i Fevâid*, 423.

³³⁹ Yüz, tarz.

³⁴⁰ Kutlu, mübârek, saâdetli, Pâdişâha, pâdişahlığa âit.

³⁴¹ Üslûp, edâ.

³⁴² ö. 1768.

³⁴³ İ. Hakkı Aksoyak - Mehmet Arslan, *Haşmet Dîvânı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018), 40.

³⁴⁴ Beğenme, seçme, takdir.

Gülbâng-i tahsîn ile pür oldı sipihr-i nüih-kıbâb”³⁴⁵
(Sahhâf Rüşdî Divanı, tar.1/3)

“Âferîn kullandun ey Tâ‘ib eyü tîg-i zeban
Nazmuna **gülbâng-i tahsîn** çekdi cümle şâ‘irân
(Nâbî Dîvânı³⁴⁶, kıt.74)

“Libâs u tavr u tertîbini âlemler pesend etdi
Gelen **gülbâng-i tahsîn**dir leb-i erbâb-i ikâna”³⁴⁷
(Şeyh Gâlib Dîvânı, tar.20/7)

“Hem-dem oldukça bana **gülbâng-i tahsîn** itmesün
Bî-niyâzam ben Edîb ehl-i gamun şâbâşına³⁴⁸”
(Halepli Edib³⁴⁹ Divanı, g.1426/7)

“Didiler **gülbâng-i istihsân**³⁵⁰ ile Kerrûbiyân
Ey vekîl-i Şîr-i Yezdân âferîn sâd âferîn”
(Osmanzâde Tâib Divanı, tar.25/20)

“Evc-gîr olsa n’ola **gülbâng-i istihsân**-i halk
Hak budur dâmâdını buldı şeh-i gîtî-sitân”
(İzzet Ali Paşa Dîvânı, tar. 10/9)

(2) Gülbâng-i Senâ

Senâ, övgü, medih anlamlarına gelmektedir.

“Düstûr-i kerem-pîşe³⁵¹ ki pür olmada dâ‘im

³⁴⁵ Kubbeler.

³⁴⁶ 1642-1712.

³⁴⁷ Sağlam bilme.

³⁴⁸ Şâbâş: Aferin.

³⁴⁹ ö. 1748.

³⁵⁰ Husn “güzel olmak”tan istihsân. Beğenme, güzel bulma, güzel sayma.

³⁵¹ Huy, tabiat.

Gülbâng-i senâsiyle zevâyâ-yı³⁵² zamâne ”
(Nefî Dîvânı³⁵³, k.41/21)

“Şekva³⁵⁴ sîr-i gülbâng-i senâ irişdi eflâke
Du ‘â-yı seyfdür³⁵⁵ kurb-i kabûl-i müste ‘ân buldı ”
(Nevî-zâde Atâyî Dîvânı, k.20/12)³⁵⁶

“Oldı dîvân-ı Hak’a çünki salâ
Çıkdı nüh günbede³⁵⁷ gülbâng-i senâ ”
(Nevî-zâde Atâyî Sohbetü’l-ebkâr, mes.299)³⁵⁸

“Tehalluk³⁵⁹ itdiginden hulk-i peygamberle el-hâsıl
Leb-â-leb idi gülbâng-i senâsiyla bütün efvâh ”³⁶⁰
(Muvakkit-zâde Pertev Divanı, tar.29/4)

(3) Gülbâng-i “Mübârek bâd”

Mübârek olsun: “Hayırlı, uğurlu olsun” anlamında tebrik veya iyi dilek sözü anlamında kullanılır.

“Zemîn-gîr³⁶¹ oldı gülbâng-i mübârek bâd-i eflâkun
Degül ‘aks-i sadâ-yı kerre nây ü kûs-i hâkânî ”
(Tokatlı Kânî³⁶²Divanı, kıt.48/18)

³⁵² Zaviye: Zâviyeler.

³⁵³ 1572-1635.

³⁵⁴ Şikâyet, yakınma.

³⁵⁵ Tanrıbuyurdu, “Klâsik Türk Şiirinde ‘Kılıç Duası’”.

³⁵⁶ Karaköse, *Nev’î-zade Atâyî Dîvânı, Kısmi Tahlil-Metin (2.Cilt)*.

³⁵⁷ Kûmbet. Günbed-i devran (devvar).

³⁵⁸ Muhammet Yelten, *Nev’î-zâde Atâyî Sohbetü’l-ebkâr*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55751,sohbetul-ebkarpdf.pdf?0>

³⁵⁹ Ahlâklanma, huy edinme.

³⁶⁰ Ağızlar.

³⁶¹ Yatalak.

³⁶² 1712-1791.

“Ser-i kûyunda **gûlbâng-i** sımâh-ârâ-yı³⁶³ nahvet³⁶⁴ var
Disün şâyestedür³⁶⁵ nüh-künbed-i³⁶⁶ vâlâ³⁶⁷ **mübârek bâd**”
(Tokatlı Kânî Divanı, kıt.55/2)³⁶⁸

“Gül rûyına niçe cân-i âgâh³⁶⁹
Gûlbâng-keşân-i “bâreka’llâh”
(Şeyh Galib Hüsn ü Aşk, 470)

“Nedür cihânda bu âvâze-i **mübârek bâd**
Nedür felekde bu **gûlbâng-i** şevk-bahşâyî”
(Cem ‘î³⁷⁰ Divanı, k.12/9)

g. Dua

“Söz tamâm oldı gel ey Cem ‘î-i işkeste-derûn
Başla **gûlbâng-i du’âya** ki odur sana ehem”
(Cem‘î Divanı, k.16/37)

“Semâ ‘ etdikçe bu hurşîd ü mâh-i âsümân dâim
Ola peyveste³⁷¹ **gûlbâng-i duâsı** arş-ı Rahmâna”
(Şeyh Gâlib Dîvânı, tar.14/24)

“Mey perest olsun Hayâlî deyu her meyhânede
Rindler **gûlbâng** ederler külbe-i hammârdan”³⁷²

³⁶³ Kulak, kulak deliği.

³⁶⁴ Ululanma, kibir, gurur.

³⁶⁵ Lâyık.

³⁶⁶ Gökyüzü.

³⁶⁷ Yüksek, yüce.

³⁶⁸ İlyas Yazar, *Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin)* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2007).

³⁶⁹ Haberi olan, uyanık.

³⁷⁰ ö. 1659-60.

³⁷¹ Ulaşmış, erişmiş.

³⁷² Şarap yapıp satan kimse.

(Hayâlî Beğ³⁷³ g.299/5)

“**Gülbâng-i gîrye-hîz-i**³⁷⁴ *duâmız aceb midür*
*Eylerse nakş-i kûze-i*³⁷⁵ *mihrâbı selsebîl*”³⁷⁶
(Şeyh Gâlib³⁷⁷ Dîvânı, k.21/21)

“Şâh-ı ‘âlicâha³⁷⁸ *dervîşâne kıldum bir du‘â*
Hû çeküp âmin disün **gülbâng** *ü demle*³⁷⁹ ‘askeri”
(Adanalı Sürûrî Divanı, k.5/34)

“Ben de feth itdim sūhan mülkin bi şemşîr-i du‘â
Virdi **gülbâng-i belâgat** dehre ‘Aynî velvele”
(Antepli Aynî Divanı³⁸⁰, kıt.2/2)

“Mest-i ‘aşkız böyle bî-hûşânedir etvârımız
Na ‘re-i mestânedir **gülbâng-i istiğfârımız**”
(Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, k.52/1)

Esnaf duası anlamında:³⁸¹
Ahmede bin bin selâm et çek ‘Ali gülbengini
Rüstem-i Zâl ü Nerîmân misli ile cengini
Cem olub bâzâr yirine açığör kepengini
Kâfile olmuş giderler gözledib serhengini
Darb olındı kûs-ı harbî bekle dil ahengini
(Giritli Aşkî Divânı, 273/1)

³⁷³ 1500-1557.

³⁷⁴ Ağlamaya yol açan.

³⁷⁵ Testi.

³⁷⁶ İçimi çok hoş ve hafif su.

³⁷⁷ 1757-1799.

³⁷⁸ Mevkii yüksek.

³⁷⁹ Herhangi bir nağmeye sürekli şekilde eşlik eden ses.

³⁸⁰ 1766-1837

³⁸¹ Metnin izahı için bkz: Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, 5/406.

Mevlevî şairlerin şiirinde gülbâng ekseriyetle tekkede çekilen gülbânge işarettir.

“Tebrîz-i lâ-mekânda Şems-i hâkikatün
Gülâng-i kibriyâsını kerrübiyân çeker”
(Esrar Dede Divanı, g.89/9)

“Feyz-mend-i pertev-i **gülâng-i Mevlânâ** ider
Sâlikî Sâkîb edeble ser-fürû-yı şem ‘-i cem ‘”
(Sâkîb Mustafa Dede³⁸² Divanı, g.100/17)³⁸³

“Çekmede **gülângini** subh ü mesâ merdân-i râh
Nûr-i ‘izzetle muhammerdür külâh-i Mevlevî”
(Sâkîb Mustafa Dede³⁸⁴ Divanı, k.14/4)

“Derûnî pür-hurûş-i neş ‘e-i **gülâng-i Mevlânâ**
Muhît-i terk ü tecrîd-i sivâdur Mevlevî-hâne”
(Sâkîb Mustafa Dede Divanı, k.19/54)

“Gûş-dâr-i cânîb-i **gülângidür** erbâb-i ‘ışk
Nev-be-nev nevbet-zen-i sûr-i sa‘âdetdür kudûm”
(Sâkîb Mustafa Dede Divanı, k.25/24)

“Çekmede **gülângini** her gûşâde pîr ü cüvân
Olmuş ancak rûşenâ-yı dîde-i mahfîl çerâg”
(Sâkîb Mustafa Dede Divanı, k.31/35)

³⁸² 1651-1735.

³⁸³ Ahmet Arı, Sâkîb Dede Divanı <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59860,sakib-dede-divanipdf.pdf?0>

³⁸⁴ 1651-1735.

“Çekmede **gülbângini** şâm ü seher pîr ü cüvân
Hisse-mend-i nefha-i âsârıdur kâm-i cihân”
(Sâkib Mustafa Dede Divanı, mus.5-IV/2)

“Gürûh-i hazret-i ervâh sebz-pûş³⁸⁵ olmuş
Dem-i bülend³⁸⁶ ile **gülbânglar** olur tekrâr”
(Şeyh Gâlib Dîvânı, k.16/25)

“Her dem olsun rûh-i pâkîne du ‘â-yı bî-hisâb (N)
Subh-dem **gülbâng** çekdükce gürûh-i Mevlevî (Z)
Dergeh-i vâlâsı olsun melce-i ehl-i kulûb (Z)
Evliyadan ta ki hâlî olmaya dünyâ evi (N)”
(Ahmed Sâdık Zîver Paşa³⁸⁷ Divanı, taş.1/18)³⁸⁸

“Al giymiş yine ol nahl deveran n’olsun bu
Almış etrafım **gülbâng**-keşân n’olsun bu”
(Esrar Dede³⁸⁹ Divanı, naz.9/1)

h. Ezan

Osman Şems’in Divanı’nda “*Men hâmmâl-i esrar-ı Bilâlem beşehâdet / Gülbâng-i lebem bâng-i Hudâyist zi men nist. (Ben ezan okuyan Bilâlin sırrını taşıyorum, dudağımdan dökülen gülbângler Tanrıdandır benden değildir)*³⁹⁰ bu beyitte olduğu gibi Türkçede de kelimeye ezan anlamının verildiği aktarılmıştı. Gelenekte ezan, gülbâng-i Muhammedî, gülbâng-i Müselmânî şeklinde de adlandırılmaktadır. Ezan İslam’ın simgesi olarak kilise çanına üstünlüğüyle şiirlere konu olmuştur.

³⁸⁵ Örtülü, örtünmüş. Örtü.

³⁸⁶ Yüksek, yüce, ulu. Bülend-âvaz: Sesi gü, yüksek sesli.

³⁸⁷ 1793-1862.

³⁸⁸ Suzan Ay, *Ahmed Sâdık Zîver Paşa Dîvânı* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999).

³⁸⁹ 1748?/ ö. 1796

³⁹⁰ Yıldırım, *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Metin-İnceleme-Tahvil)*, 213.

“Çıkup evce **gülbâng-i ehl-i ezân**

Basıldı sadâhâ-yı nâkûsiyân”³⁹¹

(Vuslatî Ali Bey³⁹² Çehrin Gazâvâtnâmesi, mes.180)

“Bülend oldu **gülbâng-i ehl-i ezân**

Basıldı yire savt-i nâkûsiyân”

(Vuslatî Ali Bey Çehrin Gazâvâtnâmesi, mes.2303)

“Oldı ey server-i dîn yümn-i kudümünle senün

Cay-i **gülbâng-i ezan** nice mahall-i nakûs”

(Yahyâ Nazîm³⁹³ Dîvanı, k.13/22)³⁹⁴

“Tengnâ-yı gurbeti eyler hemîşe âşiyân

Bî-namâzânın bün-i gûşunda **gülbâng-i ezân**”

(Mirzâ-zâde Sâlim³⁹⁵ Dîvânı, g.225/1)³⁹⁶

“Kudsiyân-i felekün gûşına şûr-efgen olup

Hep mü 'ezzinlerinün virdigi **gülbâng-i salâ**”

(İzzet Ali Paşa³⁹⁷ Dîvânı, tar. 8/27)

“**Gülbâng** ile ey mutrib şâdâne **salâ** eyle

Meyhâneme cân virsün kim mey-i nâb³⁹⁸ ister”

(Nigârî³⁹⁹ Dîvanı, g.156 /4)

“İkâmet etmez idin nice yıllar böyle mescidde

Tokunmasaydı sûfî gûşuna **gülbâng-i kad kâmet**”⁴⁰⁰

³⁹¹ Kilise çanı.

³⁹² ö. 1688.

³⁹³ 1650-1727.

³⁹⁴ Mehmet Şimşek, *Yahyâ Nazîm Dîvânı* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007).

³⁹⁵ 1688-1743

³⁹⁶ Adnan İnce, *Mirzâ-zâde Sâlim Dîvânı*, (Ankara: 1994)

³⁹⁷ ö. 1734.

³⁹⁸ Hâlis, katıksız, sâfi.

³⁹⁹ 1797-1885.

(Mirzâ-zâde Sâlim Dîvânı, müf.51)

“Şem ‘-i cân içre erihnâ⁴⁰¹ yâ Bilâlün remzini
Rûz ü şeb i ‘lâm ider **gülbâng-i hayya’la’s-salâh**”
(Neccarzâde Rızâ Divanı⁴⁰² (Tuhfetü’l-İrşâd), g.22/)

1. Gülbâng-i Ceres (Çan)

Çan sesinin güçlüce sesini ifade için kullanılmıştır. Ceres ve nâkus çan anlamına gelmektedir. Kısa kapalı ve kahr özelliğine sahip ilâhî hitâba da bâng-i ceres denilmektedir.

“Reh-i ‘aşkunda **gülbâng-i ceres** ifrât-i hayretdür
Zebân-i hâlile gûyende-i “Allâhü ekber”dür”
(Neccarzâde Rızâ Divanı (Zuhurât-ı Mekkiyye), g.79/5)

“Eyle gül-geşt “seyâhat der-vatan” gâfil-mübâş
Gûş-i hûş-i ‘âlemi pür itdi **gülbâng-i ceres**”
(Neccarzâde Rızâ Divanı (Zuhurât-ı Mekkiyye), g.126/3)

“Tuyurdum râz-i ‘aşkı sînemi döğmekle dünyâyâ
Edip **nâkûs-veş gülbeng** ile feryâd-fersâyı”⁴⁰³
(Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, g.261/4)

1. Gülbâng-i Ra’d

Rad gökgürültüsü demektir. Gülbângle sesteki kudrete işaret edilmektedir.

“Na’ra-bahş itse o demde buna nisbet hasmun
Ola **gülbâng-i ra’d-i guşına zenbur-i**⁴⁰⁴ sagir”

⁴⁰⁰ Kadd ü kâmet: Boy bos.

⁴⁰¹ Ebu Davud, “Edeb”, 78.

⁴⁰² 1679-1746.

⁴⁰³ Şiddetli.

⁴⁰⁴ Eşek arısı, arı.

(Rehâyî⁴⁰⁵ Divanı, k.3/20)⁴⁰⁶

“Sadme-i **gülbâng-i ra’ d-âvâz-i berk-endâzının**
Görmemiş işitmemiş mislin bu çarh-i çenberî”
(Şehdî ⁴⁰⁷Divanı, tar.36/12)⁴⁰⁸

j. Aşk-Muhabbet Gülbângi

Aşık inleyip feryâd etmesiyle meşhurdur. Meşhûr “dert inletir aşk söyletir” kavlince aşık her dem ah eder.

“Âh eyler iken yâduma geldi dem-i Mecnun
Divâneyi **gülbâng-i mahabbet** ile andum”
(Esrar Dede Divanı, g.170/8)

“Sahbâ-yı gam-i ‘aşk ile ser-mest-i safâyız
Gülbâng-i mahabbet çekilir halvetimizde”
(Âsaf Mahmud Celâleddîn Dîvânı⁴⁰⁹, tah.10/5)

“Tâs-i çarhı günbed-i gerdûnı güm güm inledür
Pür-tanin **gülbâng-i şevk** yâ Hudâ-yı Mevlevî”
(Bosnalı Sâbit⁴¹⁰ Divanı, k.15/7)

“Degül **gülbâng-i şevke** leb-güşâ hâkî tabî‘atlar
Sadâ-güşa dehân-i sûret-i divârdan gelmez”
(Tokatlı Kânî Divanı, g.80/3)

⁴⁰⁵ ö. 1698.

⁴⁰⁶ Fatih Yerdemir, *Rehâyî Dîvânı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007)

⁴⁰⁷ ö.1727.

⁴⁰⁸ Şeyda Bayındır, *Şehdî Dîvânı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008).

⁴⁰⁹ D. 1853-1903.

⁴¹⁰ ö. 1712.

“Serây-i şîşe-reng-i dehr-i dún olmaz ana vâsi’
Eger **gülbâng-i şevk** eylese âteş-feşân ser-hôş”
(Tokatlı Kânî Divanı, g.86/4)

“İrdi ta **gülbângi** ‘ışkun sem‘uma
Sıgmaz özge bahs ü gavga bilmezem”
(Hakîkî Divanı k.393/2)

“Gûşına çün girdi bu **gülbâng-i nâz**
İtdi yine kufl-i der-i çeşmi bâz”
(Nâlî ⁴¹¹Tuhfetü’l-emsâl, mes.552)

“O kim Mansûr olur bu kâr-zâr-î⁴¹² ‘ışkda Haşmet
Bülend etdikçe güftâr-î⁴¹³ **Ene’l-Hak ile gülbângi**”
(Haşmet Dîvânı, g.252/5)⁴¹⁴

“Nüş idüp câm-i elest çekmiş **belî gülbengini**⁴¹⁵
Leşker-i marziyye serdârlığa pişvâ oldu ‘aşk”
(Sütûrî⁴¹⁶ Divanı, g.3/5)

“Gurabâyuz güzelüm baş açık abdâllaruz
Tekye-i ‘aşkda **gülbâng-i recâlar** çekerüz”⁴¹⁷
(Beyânî⁴¹⁸ Divanı, g.358/6)

“Sûfiyân-i tekye-i eflâke geldi vecd-i hâl
‘Arşa çıkdı **nâle-i gülbâng-i mey-nûş-i ricâl**”

⁴¹¹ ö. 1675.

⁴¹² Savaş meydanı, cenk yeri.

⁴¹³ Söz, kelâm.

⁴¹⁴ Aksoyak - Arslan, *Haşmet Dîvânı*, 232.

⁴¹⁵ Bezm-i ezele, hitâb-ı eleste telmih.

⁴¹⁶ 1828 sularında.

⁴¹⁷ Ümit, emel, umma

⁴¹⁸ ö. 1664-1665.

(Neccarzâde Rızâ Divanı (Hâtimetü'l-vâridât), g.66/5)

k. Gülbâng-i İrcî

Müslümanlar ölüm haberi aldıklarında “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, “Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz”, derler.” (el-Bakara 2/156) ayetini okurlar, ayette “raci’ûn” ifadesi geçmektedir, beyitte bu geleneğe gönderme vardır. Ayrıca “Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.” (el-Fecr 89/27-28) ayetinde bulunan “irci’î” sözüne telmih vardır.

“Aglatdı akrabâsın terk-i cihân edince

Gülbâng-i ircîden⁴¹⁹ buldu makâm-i bâlâ”

(Eşref Paşa⁴²⁰ Divanı, tar.9/4)⁴²¹

l. Gülbâng-i Kasem

Kasem yemin demektir. La-fetâ illâ Ali la-seyfe illâ Zülfikâr (Ali gibi yiğit, zülfikâr gibi kılıç yoktur) sözüne telmih vardır. Rivayete göre Hz. Muhammed bir diğer rivayette Cebrail, Hz.Ali’nin Uhud savaşındaki gayreti üzerine bu sözü zikretmiştir. Hz. Ali ve zülfikâr edebî metinlerde çoğunlukla bir arada anılmaktadırlar. Zülfikarnâme olarak adlandırılan tekke şiirleri vardır.⁴²²

“Safder-i⁴²³ Haydar mu’âdil kim çeker şemşîrine

⁴¹⁹ İrci’î ifadesi “Ercâî” şeklinde yanlış okunmuştur. Tezin arkasındaki tıpkı basımdan tetkik edildi. vr, 74a, tez /s. 113.

⁴²⁰ 1820-1894.

⁴²¹ Gülçin Tanrıbuyurdu, *Eşref Paşa Dîvânı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Nesre Çeviri)* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006).

⁴²² Ahmet Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2019), 547; Hüseyin Güneş, “Zülfikâr: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihi Serüveni”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 0/86 (2018), 9-20.

⁴²³ Yıldırım metni “Safdır haydar mu’âdil kim çeker şemşîrine/ Sidre-i a’lâda gülbang-i kasem-i Rûhu’l-emîn” diye okumuştur. Metnin yukarıdaki hali çalışmanın sonundaki tıpkıbasım okunarak oluşturulmuştur. Arzu Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı, İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, 55.

Safder: Düşman saflarını yarıp geçen kahraman, yiğit. Çalışmada Nefî’nin kasidesine naziresinde 6. Beyitte tutdu gülbangin olması gereken ifade gülbangin şeklinde okunmuştur

Tutdu gülbânın zafer-i ‘arş-ı ‘azîmi öyle

Etdi cibrîl-i emîn rûh-ı levîsi tebşir (s.60) şeklinde kaydedilen beytin aslı

Tutdu gülbâng-i zafer arş-ı azîmi öyle

*Sidre-i a 'lâda **gülbâng-i kasem Rûhu 'l-emîn***
(Üsküdarlı Hakkı Bey⁴²⁴ Divanı, k.4/16)

m. Gülbâng-i Fenâ

Fenâ, yok olma ortadan kaybolma anlamında kullanılmaktadır, gülbâng-i fenâ terkinde, İsrâfil'in sûra üflemesiyle Dünyanın yok olacağı inanişına telmih vardır. Aşığın ahı İsrâfilin sûruna benzetilmektedir.

Evliya Çelebi, Hızırlık Bektaşî tekkesinin Kara Mustafa Paşa tarafından yıktırıldığı vakit Bektaşî fukarasının “fenâ gülbângi” çektiklerini bu gülbângden yedi gün sonra Kara Mustafa Paşa idam ettirildiğini haber etmektedir.⁴²⁵ Fenâ gülbânginde “Münkir münafık mat ola, küffar-ı hak-sar tedmîr ola”, “küffâr-ı hâk-sârîñ körlüğüne” “münkirler, münâfıklar mât ola” gibi ifadeler okunmuş olmalıdır.

Bir de fenâ tekbîri diye bir kavram vardır ki *Fütüvvetnâme*'de şöyle bahsi geçmektedir: “Şöyle rivayet kılınır ki Nûh nebi halkı dörtyüz yıl davet etti. Heman kırk kişi erden ve kırk kişi avretten güçle imana getirdi ve nefsi için de Hak tealaya münacaat edip eyitti kim Allahım bu kâfirlerden yeryüzünde kimseyi koma. Cebrail gelip tufan haberin verdi. Nuh dahi tekbir getirdi, buna tekbir-i fenâ dediler.”⁴²⁶

*“Sûr-i âh 'âleme **gülbâng-i fenâ** na 'rasıdur*

Savt-i sûrîsi durur Bâlî nefîr⁴²⁷ ol sûrun”

(Bâlî⁴²⁸ Divanı, g.93/5)⁴²⁹

İtdi Cibrîl-i emîn rûh-ı üveysi tebşîr

Çalışmanın arkasındaki tıpkıbasımdan tedkik edildiğinde, Yıldırım'ın

Söz yeter gayrı du'â ile hemen ey Hakkı

Çeker dâvetine ervâh-ı mücerred gülbam (s.113) şeklinde okuduğu beyit

“Söz yiter gayrı **du'â** eyle hemân ey (Hâkkî)

Çeke da' vâtiña ervâh-ı mücerred **gülbâñ**” şeklinde kaydedilmiştir.

⁴²⁴ 1823-1895.

⁴²⁵ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme İndeksli Tıpkıbasım*, haz. Seyit Ali Kahraman (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013) 2/158a.

⁴²⁶ Seyyid Muhammed bin Alâaddin el-Hüseyin Razavî, *Fütüvvet-name-i Kebir: Giriş-Metin-Tıpkıbasım*, haz. Sadullah Gülten, Hacı Yılmaz, ed. Alemdar Yalçın - Gıyasettin Aytaş (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 88-90.

⁴²⁷ Toplanma borusu. Dervişlerin, bilhassa Bektaşî dervişlerinin bellerine bir zincirle taktıkları boynuzdan yapılmış boru.

⁴²⁸ 1512-1520/ 1594'den önce.

⁴²⁹ Muhammed Yaşar, *Bâlî Hayatı Edebî Kişiliği Divânının Tenkitli Metni (İnceleme-Metin)* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005). Betül Sinan, *Bâlî Çelebi ve*

“Sadâ-yı sûr-i İsrâfille hem-dem olup na‘ram
Ser-âmed⁴³⁰ ra‘d-i mestüm dehre **gülbâng-i fenâ** çekdüm”
(Bâlî Divanı, g.121/2)

“Ta ‘accüb eylemen âh eylesem zindân-i mihnetde
‘Adû-yı zâlimün kahrına **gülbâng-i fenâ** çekdüm”
(Nevî-zâde Atâyî⁴³¹ Dîvânı, g.159/3)

n. Gülbâng-i Kudûm

Kudûm; uzaktan gelme, bir yere ayak basma anlamına gelmektedir. Bir büyüğün bir yerden gelişini kutlamak için yazılan kasidelere kudûmiyye denilmektedir. Şeyh Galib’in natinde Miraç gecesinde meleklerin Hz. Peygamberin teşrifıyla salat ve selam getirdiklerine ve ona dua ettiklerine telmihte bulunmaktadır.

*Hutben okunur minber-i iklîm-i bekâda
Hükmün tutulur mahkeme-i rûz-i cezâda
Gülbâng-i kudûmun çekilür ‘arş-i Hudâda
Esmâ-i şerîfün anılır arz ü semâda
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin Efendim
Hakdan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim
(Şeyh Galib Dîvânı, müs.1/3)*

C. TARİHÎ METİNLERDE GÜLBÂNG

Kelimenin tarihî serencamını takip edebilmek ve yüzyıllar içinde hangi anlamlarda kullanıldığını tespit etmek için tarihî metinlerde kavramın izi sürülmüştür.

Tarihi metinlerde gülbâng hemen her zaman savaş meydanının bir unsuru olarak yerini almaktadır. Bu, tarihi kitapların gaza temelli anlatımlarıyla ilgilidir. Asker, ilahî kudrete sığınarak kendini güçlü hissetmekte, inandığı O güçlü varlığın adını anmakla hem kendinde cesaret üretmekte hem de kâfire korku salmaktadır. Tarihi metinlerde kelime, gülbâng-i Allah Allah, gülbâng-i Allahu ekber, gülbâng-i tehlîl, gülbâng-i

Dîvânı (2b-35a) İnceleme-Metin (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2004).

⁴³⁰ Başta bulunan, ileri gelen kimse.

⁴³¹ ö.1635.

Muhammedî, gülbaş-i Ahmedî, terkipleriyle kullanılmıştır. Gülbaş-i Muhammedî terkihi bazen Allah Allah nidasına bazen salavata bazen de “mu‘cizât Muhammedündür”, “Muhammed Mustafanın mu‘cizatıyla”, ifadesine karşılık kullanılmaktadır. Bazen de terkip ezana özellikle fetih ezanına işaret etmektedir. Nevbet vurulurken ya da sair zamanlarda askeri cesaretlendirmek için okunan dua zamanla gülbaş adını almıştır.

Savaşlarda Allah Allah narasından başka Hayy, Hû isimleriyle düşman üzerine yüründüğünü de metinlerden anlamaktayız. Metinlerdeki Allah Allah lafzından sonra söylenen “niyyet-i gazâ”, “kasd-ı gazâ”, “erenlerin himmeti”, “Muhammedin mu‘cizâtı”, kelimeleri ceng gülbaşının temelleri gibi durmaktadırlar. Eserlerde, dua ve senâ ettikten sonra gülbaş-i Muhammedî çekildiği de anlaşılmaktadır, bu gülbaşın dua ve senâdan başka bir şeyi ifade ettiğini göstermektedir. Askerin savaş esnasında İlahî yardım dileme ritüelleri ekseriyetle dua, niyaz, evliya ve enbiyadan şefaât isteme, Allahtan nusret talep etme sonrasında gülbaşî Muhammedî çekme şeklinde sıralanmaktadır.

1. Tarih Kitapları

Tarih kitaplarında kelimeyi aramamızın asıl hedefi mürettep dua anlamında kaçınıcı yüzyılda kullanılmaya başlandığının tespitidir. Bu münasebetle 15. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar kelimenin tarihî kaynaklarda kullanımını birkaç örnek eser üzerinden sunmayı uygun gördük.

a. Tursun Bey

Tursun Bey’in Târîh-i Ebü’l-feth adlı eseri Tulum’un tespitine göre, 1490-1495 yılları arasında yazılmıştır.⁴³²

(1) Gülbaş-i Allah

Tursun Bey, askerin Allah Allah sedasını “gülbaş-i Allah Allah” diye ifade etmektedir. Müellif top, ceng-i harbî ve Allah Allah gülbaşlarıyla askerin düşmana korku saldığı bir savaş tasvir etmekte savaşta ses ögesinin önemini yansıtmaktadır: “Dağî evvel ilçiyân-ı ecel ve berîdân-ı bevâr ya‘nî topları ki hâzır itmîşlerdi ilerü

⁴³² Tursun Bey, *Târîh-i Ebü’l Feth*, haz. Mertol Tulum (İstanbul: Baha Matbaası, 1977), XXIV.

şaldılar ve kâfir-i sersâm henüz şadme-i topdan ifâkat bulmadın taraf taraf⁴³³ ceng-i harbî çalınub gâzîler kollu kolından şîrân-ı gurrân⁴³⁴ gibi gülbâng-i⁴³⁵ Allâh Allâh idüb yöriyiş itdiler. Hemân bu arada şehâb-ı kemandan bârân-ı peykân yağmaya başladı.”⁴³⁶

Benzer şekilde askerin haykırıışlarının bir güç gösterisi ve şevk emaresi olduğunu bir başka kısımda da ifade etmektedir: “Çeri haykırması ve top âvâzı / Şada-yı kûs tabl nây-ı rüyîn / Dimâğ-ı çarhî itmişken muţannan / Yüriyiş didi şâh-ı hüsrev-âyin. Allahu ekber”⁴³⁷ benzer bir ifade daha “...çün yöriyiş ve yağma emr olındı kâfir gemileriniñ gözine karşı her taraftan **gülbâng-i Allâh Allâh** ‘ayyuğa yetişdi. Ve tañtana-i tañîn-i tabl-hâne-i hüsrev-âyin güş-i feleği muţannan itdi.”⁴³⁸ Yine aynı sahneye işaret etmektedir.

Tursun Bey, Allah Allah gülbânginin sadece askere mahsus bir sesleniş olmadığını abdalânın da bu nidaya eşlik ettiğini belirtmektedir. “Dahî evvel berîdân-ı ecel ve berende-gân-ı emel ya‘nî hâzır tolu olan toplanı ilerü şaldılar müte‘âkıben ‘asker-i kıtâl ve rical-i abtâl **gülbâng-i Allâh Allâh** idüb kal‘aya yüriyiş itdiler.”⁴³⁹ Müellif savaştaki maddî- manevî kudrete işaret etmektedir.

Askerin yürüyüş ederken Allah Allah demesinden başka, bu sesleniş sevinç ve müjde nişanesi olarak da görülmektedir. Bu ses, kafiye gücümüz yerindedir ve zafer umuyoruz mesajı vererek manevî baskı oluşturmaktadır: “...kal‘a erenleri **gülbâng-i Allâh Allâh** idib şâdlık tablin ve nefirin çaldılar kâfir arasına bu velvele düşdi ki Türk şavlet⁴⁴⁰ üzengüsüne berk basub üç taraftan uş geldi yetişdi bu mehabet-i haberden ve kâzefe fî kulûbihimu ‘r-ru‘b⁴⁴¹ fehvası zühûr bulub⁴⁴² şingün⁴⁴³ düşdiler.”⁴⁴⁴

⁴³³ Çeşitli yönlerde, her tarafta.

⁴³⁴ Şîr-i gurrân: Gürleyen aslan.

⁴³⁵ Kelime (!) le yazılmıştır.

⁴³⁶ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth* (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık, 1914), 49.

⁴³⁷ Tulum, “Allahu ekber” ifadesinin şaşkınlık ve maşallah anlamlarında kullanıldığını ifade eder. Bkz. Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, Tulum, 55.

⁴³⁸ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, 141.

⁴³⁹ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, 73.

⁴⁴⁰ Bütün gücüyle saldırma.

⁴⁴¹ el-Ahzap 33/26; el-Haşr 59/2. “Kalplerine korku saldı.”

⁴⁴² Paşa, bir askeri sarp, varılması güç kaleye vardırıp kale kulesinden “padişah gelmek üzere” diye çağırıttırdı bu imkânsız gibi görünen sözü işiten kâfir ordusu Türk askeri tarafından basıldığı ve gerçekten padişahın varmak üzere olduğu zannıyla ve gülbâng sesinin şiddetiyle korkuya kapıldı bkz: Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, 130-131.

⁴⁴³ Kırık. Mağlup.

⁴⁴⁴ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, 130.

(2) Gülbâng-i Tekbîr

Allahu ekber gülbângi kilise çanlarını yok eden ve beldenin İslam olduğunu kanıtlayan sada:

“çün ƙal‘a feth oldu cezîre-i midüllü baƙıyye-i ƙılâ‘iyle bu biƙâ‘iyle ƙabza-i teşhîr-i pâdişâh-ı kâmyâbe dâhil oldu. Mülhikât-ı memalik-i İslâmiyeden ƙılub sancâƙ begi ve ƙâzî ve dizdar ve subaşılar ve sipâhîler naşb olınub berkitdiler me‘ âbid-i aşnâmi mesâcid-i İslâm olub **gülbâng-i Allâhu ekberden** âvâz-ı nâķūs ve şadâ-yı çân bâtıl oldu.”⁴⁴⁵

Tursun Bey beş vakitte vurulan nevbeti, nevbet-i **Muhammedî** olarak nitelemektedir. Bu tabir **gülbâng-i Muhammedî** tabirini hatırlatmaktadır ki. Bu kullanım kaynaklarda ekseriyetle ezana işaret etmektedir. “Tunânîñ öte tarafında penç⁴⁴⁶ nevbet-i Muhammedî (efzâlu’s-şalevât) uruldu”. “Tuna şuyınıñ âşurısında debdebe-i penç nevbet-i Muhammedî (‘aleyhi efzâlu’s-şalevât) nâķūs ve çân âvâzını maķv eyledi.”⁴⁴⁷.

(3) Gülbâng-i Tehlîl

Tekbîr sesini tarif ederken gulgule ve tehlîl sesini tarifte gülbâng diyor müellif. Gulguledeki mana ile gülbâng kelimesiyle murad edilen aynıdır: “Pâdişâh-ı zıllu’llâh kendü nefsi-i şerîfiyle esb-i zafer ğurreye süvâr olub becene⁴⁴⁸ menâ‘atine⁴⁴⁹ ğirre⁴⁵⁰ olmuş ehl-i bevâr⁴⁵¹ üzre varub taĭl-bâz zafer tırrasın ururdu ve yaġmâ deyu buyurırdı Allâhu Ekber daġî ğulgule-i tekbir ve **gülbâng-i tehlîl**⁴⁵² ki taġa toķınırdı ve bir ol ƙadar daġî taġdan yeñġu ve şadâ mün‘akis olurdu ol ƙavm-i kenûd üzre ƙışsa-i şemûd şûret gösterirdi.”⁴⁵³ Tekbir ve tehlîl seslerinin kâfir üzerinde deprem etkisi yarattığını, savaşta bu seslerin bir güç unsuru olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

⁴⁴⁵ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, 112-113.

⁴⁴⁶ Selçuklu hükümdarları, Tuğrul Bey’den itibaren hâkimiyet alâmeti olarak saray ve ordugâhlarda günde beş defa namaz vakitlerinde nevbet çaldırmışlardır. Bkz: Abdülkerim Özaydın, “Nevbet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/39.

⁴⁴⁷ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, 188,190.

⁴⁴⁸ Issız, تنها, korkunç (yer). *Derleme Sözlüğü*, “Becene”, 28 Haziran 2022.

⁴⁴⁹ Sarplık.

⁴⁵⁰ Gururlu, kibirli, mağrur.

⁴⁵¹ Cehennem.

⁴⁵² Kelime-i tevhîdi, “Lâ ilâhe illallah” sözünü söyleme.

⁴⁵³ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, 121.

b. Âşıkpaşazâde Tarihi

Âşıkpaşazâde Tarihi'nde gazilerin “ yağma” ⁴⁵⁴ müjdesini alır almaz “hay” diyerek hisara hücum ettikleri belirtilmektedir. “Hemân ki geldi yağma itdi gâzîler yağma adın işitdiler **hây** diyince hışâra koyıldılar.”⁴⁵⁵ Burada bir yere girerken bir nara ile girmek hep bir ağızdan yüksek sesle bir çığlığa iştirak etmek söz konusudur. Hay ifadesi de ilgi çekicidir. (هائى) şeklinde yazılan ifade, Allah'ın “Hû” ismiyle ya da “Hayy” ismiyle ilgili olabilir. Çünkü Allah nidasıyla iş görmek gazilerin mutadlarındandır. Yine eserde Âşıkpaşazâde, bir yürüyüş emrinde gazilerin tekbîr ederek yürüdüklerini aktarmaktadır. “Orhan Ğazi dahi eydür gaziler **İslam gayretüdür** yürimek gerek kim bu hışârı yağma idevüz didi. ⁴⁵⁶ Gaziler dahi **tekbir itdiler** kâfire karşı yüridiler⁴⁵⁷

c. Neşrî Tarihi

Neşrî eserini muhtemelen 898 (1493) yılında II. Bayezid'e takdim etmiştir.⁴⁵⁸ Eserin 1492 de tamamlandığı tahmin edilmektedir.⁴⁵⁹

Neşrî savaş esnasında askerin tekbîr, tehlîl ile savaşa başladıklarını “**Mu‘cizât Muhammed’ündür**” lafzıyla salavat getirdiklerini aktarıyor, bir başka savaş tablosunda **gülbâng** urup **tekbîr** getirilip savaşımaya başlandığı aktarılıyor. Neşrî, gülbângi “**tekbîr**” yahut “**Allah Allah**” sadası anlamında kullanılmaktadır. Bu metinlerdeki tekbir, gülbâng, mu‘cizât Muhammed’ündür, niyyet-i gaza” ifadeleri **ceng gülbânginin** oluşumu hakkında ipuçları sunmaktadır.

“... ve bi'l cümle çünkim tekvur kal'adan çıktı, heman Müslümanlar **tekbîr** u **tehlîl** getirüb kal'aya koyuldular. “**Mu‘cizât Muhammed’ündür**” deyü gürü gür salavat getürdiler.”⁴⁶⁰

⁴⁵⁴ Yağma tabiri için bkz: Abdülkadir İnan, “Han-ı Yağma” Deyiminin Kökeni”, *Makaleler ve İncelemeler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 645-648.

⁴⁵⁵ Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, thk. Friedrich Giese (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1928), 18. Yavuz ve Saraç'ın eserinde ifade şu şekildedir. “Heman ki geldüğü gibi yağma itdi.[didi]. Gaziler izin istediler “hay” diyince hisara girdiler”. Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevârih-i Âl-i Osmân*, haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç (İstanbul: Gökkuşbu, 2007), 286.

⁴⁵⁶ Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, 1928, 27.

⁴⁵⁷ Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, 1928, 57; Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, thk. Âli Bey (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1332), 63.

⁴⁵⁸ Abdülkadir Özcan, “Neşrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

⁴⁵⁹ Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 1/XI.

“...Ve ardlarınca dahi yedi bin kapı-kulu gelip, durdu. Andan sonra Musa Bey, ‘alemlerini çekip, bunların ardınca **gülbâng** urup, hücum edip...” “Ha yiğitlerim ve merdânelerim, göz açtırmayıp yörüyün” deyince, heman bir yerden yalın kılıç edip, bir veçhile hamle ettiler ki ...”⁴⁶¹

“Ale’s-sabah gemilerin palamarını kaldırıp, lengerlerini içeri aldılar. Sancakları çözüp, toplar atılıp, ceng-i harbî⁴⁶² nakkareleri çalınıp, **tekbir getirip**, “**niyyet-i gaza**” deyip, Ahmet Paşa azm-i Kefe kıldı.⁴⁶³

d. Tevârih-i Al-i Osman

Oruç Bey⁴⁶⁴ de gülbâng lafzını çoğunlukla “Allah Allah” nidâsı anlamında kullanmıştır.

137b-138a “...bu vechle bir ‘azîm ceng itdiler. İki taraftan hayli âdem helâk olub deñiz erenleri, deñiz gâzîleri **gülbeng idüp tekbîr âvâzıyla** deryâ yüzinde kâfirlerin kulakların şağur idüb gözlerin kör itdiler.”

138a-138b “Kendülere ve hişârlarına mağrûr olub Hâk Sübhâne ve Tea‘âlâ tarafın anmazlardı bes eyle olsa, bu taraftan bizüm gâzîlerimiz dağı ilhâm-ı Rabbânîyle hisârûn bir tarafı hâlî kalduğın bilüb, Hüdâye sığınub **mu‘cizât-ı Muḥammed ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâmdur** diyüb tekbîr getirüb, Anaṭolu beglerbegisi Sinân Beg dirler, Anaṭolu leşkeriyle, hazır olan gâzîleriyle yürüdiler. **Allâh Allâh diyüb gülbeng itdiler** bunlar begler begi Sinân beg münadi idüb çağırdı kim pâdişâh başı için **Allâh yolına ve Hâzret-i risâlet şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem ‘aşkına yağmâ** diyüb münadiler her taraftan çağırdılar ehl-i İslâm leşkeri dâhî bu iştimâleti işüdüb yürüdiler Rûmili

⁴⁶⁰ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma*, 1/133.

⁴⁶¹ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma*, 2/513-15.

⁴⁶² On zamanlı ve on vuruşlu bir küçük usuldür. Bkz: İsmail Hakkı Özkan, “Ceng-i Harbî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/366.

⁴⁶³ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma*, 2/ 823.

⁴⁶⁴ “Muhteva bakımından anonimlere benzeyen eser Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlar ve bazı nüshaları 908 (1503) yılına kadar gelir. Tevârih-i Âl-i Osmân üzerinde geniş bir inceleme yapan Ménage’a göre Oruç Bey iki eser kaleme almıştır. Bunlardan 900 (1495) yılı civarında yaptığı telif muhtesardır ve anonimlerden birine dayanır. İkinci metin ise ağırlıklı olarak Âşıkpaşazâde’yi esas alır ve onun eserine yapılan zeyilden oluşur. 906’da (1500-1501) telifine başlanan bu metin 908’de (1502-1503) sona ermiştir.” Bkz: Abdülkadir Özcan, “Oruç b. Âdil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/435. “Gülbâng” kelimesi tıpkıbasımında “gülbeng” şeklinde kaydedilmiş lakin çeviri-metinde kelime bazen gülbang bazen gülbang şeklinde okunmuştur. Bu sebeple ilgili yerleri Öztürk’ün eserindeki tıpkıbasımdan (Öztürk’ün aktardığı metnin ışığında) aktarmayı uygun gördük. Tıpkıbasım: Paris Bibliothèque Nationale, Supplement Turc 1047 kayıtlı yazmadır. Bkz: *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014).

âzebleriyle yürüdiler girü bu taraftan Yeñiçeriye dağı haber olub şîr merdler, şîr yigitler, merd gâzîler hâne başe kalmazlar, bunlar dâhî yürüdiler. **Gülbeng idüb Allāhu ekber üniyle ‘âlemi toldurdılar...**”

“**Gülbeng getirmek**”teki getirmek ifadesi kelimenin tekbîr anlamında kullanıldığını düşündürmektedir. Ancak Oruç Bey çoğunlukla bu ikisinin ardı ardına yapıldığını ifade etmektedir. Eserde gülbâng çoğunlukla “Allah Allah” nidasını ifade etmektedir.

(144b-145a) “...kâfirler gâfil iken gâzîler şubh-ı vaktde **gülbeng getürüb**, nerdübânlar binüb , fırsat bulub qarınca bigi kaynayub, pire bigi kalkuşub, yılân bigi sermaşub, yavşu bigi yapuşub, Hâk Te‘âlânun ‘**ināyetiyle** Muhammed Muştafâ’nuñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem **mu‘cizâtıyla**, erenlerün **himmetiyle**, ‘ulemānun hayr **duāsıyla** Sultān Bāyezid Hānuñ devletiyle **hişāra** yürüdiler. Muhammed Beg bir taraftan qarındāşı Hasan Çelebi ve Muştafâ Çelebi bir taraftan yürüdiler. **Gülbeng üniyle tekbîr āvāzıyla yürüyüp sancâkları hişār üzerine çıkarub gülbeng itdiler. Hişār halkı** duyub gelüb ceng idüb fırsat gâzîlerün olub, gâzîler gâlib olub hişār içine girüb hişārı ve iki kulesini bile feth etdiler.”

147a “...Gelibolı kapudānı Dāvud Beg dirler anlar dâhî gemilerini hāzır idüb, üç yüzden ziyāde gemiler pür yarağıle donanub, mübārek Cemāziye’l-evvelün onıncı gün yekşenbih gün Gelibolıdan çıkub, deryā yüzün **tekbîr āvāzıyla gülbengle toldurub kaşd-ı gaza** diyü gâzîler yürüdiler.”

Yukarıdaki metinlerdeki gülbâng getirmek, tekbîr getirmek, Hakkın inayeti, Hz. Muhammed’in mucizati, erenlerin himmeti, hayır dua, kasd-ı gaza, “Allāh yolına ve Hāzret-i risālet şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem ‘aşkına” gibi ifadeler **ceng gülbânginin** ön metinleri gibi durmaktadırlar.

e. Tevârîh-i Cezîre-i Girid

Tevârîh-i Cezîre-i Girid isimli eser, 1055’te (1645-46) başlayan Girit Seferi’ni konu edinen bir eserdir.⁴⁶⁵ Eserde “**Hû**”lamak tabiri, gülbânge işaret etmektedir. Ayrıca gülbângin dua ve senâdan sonra çekildiği ifade edilir ki bu henüz gülbângin dua ve

⁴⁶⁵ Hasan Ali Cengiz, *Yeniçeri Kâtibi Hasan Efendi’nin Tevârîh-i Cezîre-i Girid Adlı Eseri: Tahlil Ve Metin* (Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018), 67. Eser 17.yüzyıla aittir.

senâyı içine alan kalıbı için kullanılan bir tabir olmadığına Allah Allah yahut tekbîr anlamında kullanıldığına işaret etmektedir.

“...İçinden kâfirler taşra dökülüp kalyonu korumağa tedârük üzre iken asker-i İslâm dahi dört yüz kadar var idi. Bildiler ki bu kalyon düşman teknesidir. Cümlesi bir uğurdan **Hûlayıp** kimi kılıç ve kimi taş ile ura ura zebûn ettiler. Sandalı taşra kıyıda bulunup netîce-i kelâm kalyonu zabt eylediler.” (...) “Ordu-yı hümâyûna gelip yirmi dört seneden beri ve Kandiye altında taş yasanıp ve toprak döşenen gâzi ve mücâhid-i fî-sebîlillâh asâkir-i İslâmı görüp ve azîm alaylar ile **du‘â ve senâ** ederek ve **gülbâng-i Muhammedî** çekerek Kandiye altına varıp cânibi erba‘asın gereği gibi geşt ü güzâr eylediler.”⁴⁶⁶.

“Bu vecihle haber alınıp âna göre sâhib-i devlet dahi asker-i İslâmı âgâh edip her taraftan muhkem basîret üzre olmuşlar idi. Nâgâh bir gün sabâh namazı vaktinde Güllük tarafından çıkıp metrislere **Hûladılar**. Asker-i İslâm dahi avn-i Hakla gâfil bulunmayıp hâzır ü müheyyâ olmakla hemân **gülbâng-i Muhammedî** Allah Allah sadâsıyla düşmanı her taraftan kuşatıp sabâh namazı vaktinden kuşluk vaktine değin iki buçuk sâ‘at bir mertebe tîğ urdular ki vasfı mümkün değildir.”⁴⁶⁷

Yine gülbâng-i Muhammedî çekip dua ettikleri belirtilmektedir ki bu iki şeyin ayrı ayrı adlandırıldığına işaret etmektedir.

“Gayri asker-i İslâm bu ahvâli görünce sürûrlarından **gülbâng-i Muhammedî** çekip ve nusret ricâsıyla dergâh-ı Hakka yüz tutup ve el kaldırıp du‘âya meşgûl oldular.”⁴⁶⁸

f. Tevârih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa

Eserde, gülbâng-i Muhammedî lafzı “Allah Allah” sesine karşılık gelmektedir. “Gâzî Hasan Paşa eyitdi imdi ne kadar top varısa cümlesin kâfirlerûn büyük cem‘iyyetlerine nişân alun didi ve her topuñ yanında bir fetîl hâzır dursun her kaçan-

⁴⁶⁶ Cengiz, *Tevârih-i Cezîre-i Girid*, 240-241.

⁴⁶⁷ Cengiz, *Tevârih-i Cezîre-i Girid*, 261.

⁴⁶⁸ Cengiz, *Tevârih-i Cezîre-i Girid*, 267.

kim bunda **gülbâng-i Muḥammedî** olursa büyük topa âteş virün andan soñra ardınça sâ'iri toplara bir oğurdan âteş viresiz diyü buyurdi”⁴⁶⁹

“**Gülbâng-i Muḥammedî** çekülüb sâir topların cümlesine def'aten vâhideten âteş virilüb şöyle kim yir gök şadâ ile doldı.”⁴⁷⁰

Gülbâng-i Muhammedî ifadesini “bir”, “üç” şeklinde nitelemek onun birkaç kez aynı anda tekrar edilebilecek bir söz yahut sözcük öbeği anlamına gelebileceğine işaret etmektedir. Burada da gülbâng-i Muhammedîden muradın bir dua metnini kastetmediği açıkça görülmektedir:

“Ḥasan Pâşâ bir kapıcı yiğidine çağurub rāḥşân idüb bölgi ol köprüyi içeru çeküb götüresiz didi. Anlar daḥî sulṭānımızn himmeti bile olsun deyüb ve gice içinde bir uzun urġān bulub gitdiler ve bir kûçek gemi ile köpriye yanaşdılar ve ol ipin bir ucu köpriniñ cengālına bağladılar ve bir ucın daḥî içeriye getürdiler aniden bu kapıcı ġāzīler ol urġāna yapışub ve **bir gülbâng-i Muḥammedî** getirüb çekdiler meger köprüniñ üzerinde bir bölük kâfir yatub köpriyi beklerdi ...”⁴⁷¹

“Ġāzīler gözedirlerdi hemān ki kâfirin metrislerine qarīb vardılar **bir kerre** şevkile **gülbâng-i Muḥammedî** getürüb cümle toplara ve tüfenklere bir uğurdan âteş virdiler....”⁴⁷²

“Ḥasan Pâşâ buyırdı **üç def'a gülbâng-i Muḥammedî** çekülüb ba' dehū cümle toplara ve tüfenklere bir uğurdan âteş virülüb Allāhu ekber kebīran ḳāl'anın dūr dıvārı harekete geldi küffar ise kimi serhoş ve kimi uyhuda iken añsızın....”⁴⁷³

“Allaha dua ve niyaz ettikten sonra enbiya ve evliyadan şefa'at umarak yardım dileyip elini yüzüne sürünce gülbâng-i Muhammedî çekti” ifadesi, gülbâng-i Muhammedî'nin duadan ayrı bir sözcük öbeği olduğuna işaret etmektedir:

“... bu taraftan Ġāzī Ḥasan Paşa âbdest alup iki rek'at namāz kıldı du'āya el kaldurup ve Cenāb-ı Rabbü'l-'izzete **du'ā ve niyāz eyledi enbiyā' ve evliyā'ı şefi'**

⁴⁶⁹ Ahmet Şefik Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi ve Bazı Filolojik Notlar* (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017), 170. Eser 1648'den evvel telif edilmiştir.

⁴⁷⁰ *Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, No: 306, 13a. Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 172.

⁴⁷¹ *Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*, 16a. Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 184.

⁴⁷² *Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*, 39b; Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 282.

⁴⁷³ *Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*, 28b; Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 232.

getürüp fırsat ve nuşret taleb eyledi el yüze sürinçe gülbâng-i Muḥammedî çeküp yanında olan büyük topa âteş vërdiler şöyle kim ardınça sâ'iri toplara âteş vërdiler gūyâ ki yer ve gök şadâ ile doldı”⁴⁷⁴

“ve el kaldurub bî-nihâye du‘âlar eyledi ve Ḥazret-i Ḥakdan nuşret ve yardım taleb eyledi ve cümle kim var ise derûnuñdan âmîn didiler ba‘dehū gülbâng-i Muḥammedî çeküb kâfiriñ çadırlarına yüridiler.”⁴⁷⁵

Eserde gülbâng sesinin düşmana korku salmak için bir vasıta olduğuna işaret vardır. Şöyle ki; Hasan Paşa top ve tüfek atışlarıyla birer şenlik havası oluşturulmasını istemiş düşmana korku salmak amacı ile güçlü bir gülbângle kalabalık bir ordu varmış intibai bırakmak suretiyle hileye başvurmuştur ve amacına ulaşınca memnuniyetini izhar etmiştir. “...biz içerde **gülbâng-i Muḥammedî** çekdükümüzde tahminen ne miqdâr âdem didiler. Eyitdiler sulṭânım yigirmi biñ âdem vardır didiler Hasan Paşa baş salub güldi”.⁴⁷⁶

Eserde sevinç nişanesi olarak da gülbâng çekildiğine işaret vardır: “Ḥendek kâpularında cem‘ oldılar ve şevkile **gülbâng-i Muḥammedî** getürüb Ḥasan Paşa’ya müjdeci gönderdiler.”⁴⁷⁷

g. Hadika-i Vekâyi

Eserde gülbâng Allah Allah lafzına karşılık kullanılmıştır. “....seyf edüp sadâ-yı gülbâng-ı Allah Allah zemîn u âsumânı velveleye virüp....”, Eserde gülbâng kelimesi yerine na‘ra kelimesi de kullanılmıştır. Bu da iki kelimenin anlamdaş olarak kullanıldığını göstermektedir:“...**na‘ra**-yı Allah Allah yeri göğü tuttu”.⁴⁷⁸ “Şeci‘âne semender gibi kendülerini ateşe atup, küffâr-ı lâin ile yaka yakaya tutuşup, Allah Allah **na‘ra**sıyla gülbâng-i Muhammedî ayyuka peyveste olup...”⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 172.

⁴⁷⁵ *Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*, 43a; Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 296.

⁴⁷⁶ *Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*, 27a; Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 226.

⁴⁷⁷ *Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*, 44a; Şenlik, *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi*, 300.

⁴⁷⁸ Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi*, haz. Adnan Baycar (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998), 30.

⁴⁷⁹ Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi*, 130.

3. Gazâvâtnâme

Gazâvâtnâmeler kavramın en sık geçtiği eserlerdendir. Kocatürk, gazavatnâme türündeki eserlerin oluşumu hususunda “*Osmanlıda önceleri genel tarih kitaplarının içinde bir bölüm olarak, sonra da bağımsız bir tür hâlinde gelişen akın ve savaş hikâyeleri, tarihî ortamın gerektirdiği doğrultuda gazâ ve kahramanlık anlatıları olarak doğmuş, devlet büyüyip güçlendikçe artan fetih ve başarılarla birlikte zafer olgusunun çerçevelediği bir kimliğe bürünmüştür.*”⁴⁸⁰ demektedir.

Gazâvâtnâmelerde savaş meydana gelmezse olmaz şartı savaş narasıdır. Eserlerde savaşın hemen her anında kullanılan bir öge olan savaş narası çoğu kez gülbâng kelimesiyle ifade edilmiştir.

a. Tursun Fakih Gazâvâtnâmesi

Kelime eserde **gülbeng** şeklinde kaydedilmiştir. Kelime hemen neredeyse tüm metinde ceng kelimesiyle birlikte anılmış, savaştaki nara, ünleme anlamında kullanılmıştır. Eser boyunca cengde mahir din ulularının (Hz. Ali, Hz. Halid) gülbenglerine övgü vardır.⁴⁸¹

213a. 580. “*Cümle ‘ışkda gülbeng eylediler*

Ol gün anda bir ulu ceng eylediler”

214.a. 611. “*‘İşkla bir ulu gülbeng itdiler*

Himmetiyle bir ulu ceng itdiler”

215b. 647 “*Her taraftan ün idi gülbeng idi*

*Her yañadan katı öküş*⁴⁸² *cengidi*”

223a. 875 “*Cümlesi hep cenge ağız itdiler*

At şalup şâh üzre gülbeng itdiler”

879 “*Müslimânlar katı*⁴⁸³ *gülbeng iderler*

⁴⁸⁰ Olcay Kocatürk, *Kuyucu Murâd Paşa’nın Celâlî Seferi Üzerine Bir Mesnevi: Fûrûğî’nin Siyâveş-nâme’si (İnceleme-Metin)* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 2.

⁴⁸¹ Şahin’in aktarımına göre eser, “Tursun Fakih’in XIV. yy’da (Tursun Fakî’nin yaşadığı döneme ilişkin tartışmalar için bkz: Mehmet Gel, “Kuruluş Devri Osmanlı ‘Fakî’ Zümresinin Tipik Bir Öncüsü: Tursun Fakî”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 26 (2009), 93-116.) yazılmış olan bir Gazavat-namesidir. Şahin, “Tursun Fakih’in elimizde bulunan ve incelemeye çalıştığımız nüshası Malatya’da Bayram Karacağ’ın özel kitaplığından temin edilmiştir.” demektedir. Bkz: Hatice Şahin, *Tursun Fakih Gazavat-name Dil Özellikleri-Metin-Sözlük* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1989), 5-6. Çalışmada eserin tıpkı basımı da verilmiştir. Biz ilgili beyitleri Şahin’in çalışmasındaki metinden tashih ederek kaydettik.

⁴⁸² Çok. *Tarama Sözlüğü*, “öküş”, 03 Mart 2022.

- Ki ciddile gey ulu ceng iderler”
- 223a. 882 “Be-ğāyet ciddile⁴⁸⁴ ceng oldı ol gün
Ulu heybetlü gülbeng oldı ol gün”
- 223b. 894 “Rasūlu'llāh buyurdu cengile siz
Yürüñ bu ƙal‘aya **gülbeng eylesiz.**”
- 896 “Müslimanlar hem ān **gülbeng** iderler
Yürirler her taraƣdañ ceng iderler”
- 229b. 1102. “Çün ƙaralar gördi şahuñ cengini
Hamlesini zarbını hem gülbengini”
- 231b. 1152 “Cümlesi bir gezden āheng itdiler
Yüridiler şaha **gülbeng itdiler**”
- 250b.1692. “Hālid ol gün key ulu ceng eyledi
Ahşama dek cenge **gülbeng eyledi.**”
- 258a.1916. “Şöyle bir **merdāne gülbeng itdiler**
‘İşƣıla muhkem ulu ceng itdiler”
- 258b. 1924. “Gördi Hālid kim Süleyman cengdedür
Ceng odı yanmış **katı gülbengdedür**”
1929. “Hālid ol gün bir ‘aceb ceng eyledi
Ƙırdı kafirleri gülbeng eyledi”
- 260a. 1978. “On yedi gün geçdi böyle cengile
Toldı ‘alem **üniyle gülbengile**”
- 260a.1981. “İlla mü ‘minler ƣamusı ceng ider
Hergün ahşama degin **gülbeng irer**”
- 260b.1988. “Yine bir ‘ışƣla **gülbeng iderler**
Ki aslanlar gibi hoş ceng iderler
- 261a. 2003. “Na‘ra urur ün ider **gülbengile**
Taldı ol derya ƣadar kafir cengine”
- 262a.2032. “Toldı gökler ünile **gülbengile**
Geldi ƣuriler pehlivanuñ cengine”
- 263b. 2074. “Diñlegil kim ‘Alinün ol **gülbengidür**

⁴⁸³ Çok, pek, pek çok.

⁴⁸⁴ Bir işi çalışıp çabalayarak yapma, gayret, ceht.

Şah-ı merdan na ‘rasıdur cengidir’

2075. “Andan ğayrı kimse bu cengi idemez

*Böylekim heybetlü **gülbeng idemez**”*

263b. 2082. “Şağ yanuñda bak şol cengi gör

*Yir yarulur na ‘radan **gülbengi gör**”*

b. Gazâvât-ı Sultan Murad Han

Sarı, çalışmasında eserde “1448’deki II. Kosova Zaferi ile ilgili hiçbir kayıt bulunmayışından hareketle Gazavât-ı Sultân Murâd’ın 851/1447 yılında telif edildiğini tahmin edebiliriz”⁴⁸⁵ diyerek eserin yazılış tarihini 1447 olarak belirlemiştir.⁴⁸⁶

Eserde askerin Hakk’a yüz tutup Allah Allah diye çağırdığı belirtilmektedir. Allah adını çağırmanın gülbâng etmek olarak ifade edildiğini görmekteyiz.

“Bes İslâm leşkeri dutup Hakka yüz / Çağırdı Allâh Allâh didi düpdüz ...

*Çün Allâh adını gülbang iderler / Gelen kâfirleri hep deng iderler”*⁴⁸⁷

Ayrıca savaş esnasında kimi askerin tabl çalıp kimisinin “Hû” diyerek savaştığı belirtilmektedir. “Kimi urur tabl-baz kimi hûy dir”⁴⁸⁸

c. Gazâvât-ı Sultân Murâd b. Mehemed Hân

Metinde gülbângdan muradın Allah Allah lafzı olduğu açıkça bellidir. Tamlama **gülbâng-i Allâh Allâh** şeklindedir. Ve hemen önünce zikredilen “bir kerre” lafzı gülbângin birkaç kez tekrarlanabildiğine işaretir ki bu mürettep dua anlamında bir gülbânge değil Allah Allah gibi birkaç kez tekrarlanabilecek bir nidaya işaretir.

18a “...Allâhu ekber kebîrâ yaya dağî **bir kerre gülbâng-i Allâh Allâh** eydüb ok septiler, bu yaña pâdişâh-i ‘âlem bu hâli görünce bir kez haykırub ne tûrursız deyince hemân-dem taraf-be-taraf ceng-i harbîler çalınub ve zurnâlar feryâda başlayub ve borılar añırışub ve ziller şahn-i meydâna lerzeler birağub ve kösler gümürdenmege ve yer yer sancağlar açılub ve **bir kerre** dağî **gülbâng çekilüb** ‘asâkir-i İslâm düşmen üzerine

⁴⁸⁵ Sarı, *Gelibolulu Za’îfi Muhammed Gazavat-ı Sultan Murad Han*, 18

⁴⁸⁶ Mehmet Sarı, *Gelibolulu Za’îfi Muhammed Gazavat-ı Sultan Murad Han: İnceleme (Ses Değişmeleri, Benzeşmeleri ve Uyumlar)*, Metin - Sözlük (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1994), 15-18.

⁴⁸⁷ Sarı, *Gelibolulu Za’îfi Muhammed Gazavat-ı Sultan Murad Han*, 247.

⁴⁸⁸ Sarı, *Gelibolulu Za’îfi Muhammed Gazavat-ı Sultan Murad Han*, 252.

yürüyüb Allāhu ekber kebīra bir ceng tırdı kim, ol gün güneş ıanm buĥārından kıpkırmızı toĥdı.⁴⁸⁹

21a. Pādişāh emr idüb **bir kerre** gülbāng-i Allāh Allāh çekilüb ve her yañadan ceng-i ĥarbīlere tırra urulub tıabl-ĥāneniñ ĥürildisi ve kösleriñ iñildisi ve erenleriñ göksiniñ ĥürüldüsi...⁴⁹⁰

41b. Feriz Beyiñ oĥlı emr eyledi ‘asākır-i İslām **bir kerre** gülbeng-i Allāh Allāh **eydüb** tıal şātır olub bu ĥāfil küffara bir ĥiriş ĥirdi kim ta‘bīri mümkün deĥil.⁴⁹¹

49a “gülbeng-i Allāh Allāh” “bir kerre gülbengi Allāh Allāh deyüb”, “gülbeng-i Allāh Allāh çağrışub...”⁴⁹²

57a. Hemān pādişāh-ı ‘ālem-penāh ĥāzretleri vüçüdını Allāha sipariş kılub dīp alāyı dipredüb yeñiçerisin ve ‘azābın önine kıatub ve Ĥāzret-i Allāha şıĥınub **gülbeng-i Allāh Allāh eydüb** ve tıabl-ĥāne ceng-i ĥarbiye tırralar urub ve kösler iñleyüb ve borular aĥırub⁴⁹³ küffar-ı ĥāk-sāriñ üzerlerine ĥamle idüb yirüdiler küffār-ı ĥāk-sār daĥı bu ĥāli ĥöricek ol daĥı tıranpetesin çaldurub yürüdi.⁴⁹⁴

Gül beng kelimesi “güçlü ses” anlamında da kullanılıyor metinde:

44a. Küffar-ı ĥāk-sār ĥāfil kendi ĥālinde iken ansızın topların **gülbenĥi**⁴⁹⁵ işidcek cān başına şıçrayub nice ideceĥin bilmedi.⁴⁹⁶

d. Hayreddin Paşa

Eser 16.yy’da telif edilmiştir. Eserde gülbāng-i Muhammedînin çekilmesinden sonra top atışları yapıldığı, hücum a geçildiği ifade edilmektedir. “Nusret-i Huda”, “mucizāt-ı Mustafa” tabirleri gaza gülbāngi metninin oluşumu için değerlidir.

“Hemen sancaklar açılıp, gülbāng-i Muhammedi çekilip, toplar atıldı.”...

“ Hemen **Nusret-i huda** ve **mucizat-ı Mustafa**, altın işlenmiş ibrişim sancaklarımızı dikip, toplarımızı attık. **Gül bāng-i Muhammedi** çekip voga-vento⁴⁹⁷

⁴⁸⁹ Halil İncık, Mevlüd Oĥuz, *Gazavāt-i Sultān Murād b. Mehemmed Hān: İzladı ve Varna Savasları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavātnāme*, 2. b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, 21. Eser 1451’den sonra 15. yy’da telif edilmiştir. Çalışmada “gümürdenmek” lafzı “gümbürdenmek” diye okunmuşlar. Metnin aslında “b” harfi yok. Tarama sözlüğünde kelime gümürdenmek şeklinde homurdanmak anlamında bulunmaktadır. Bkz: Dilçin, 103.

⁴⁹⁰ İncık - Oĥuz, *Gazavātnāme*, 24.

⁴⁹¹ İncık - Oĥuz, *Gazavātnāme*, 45.

⁴⁹² İncık - Oĥuz, *Gazavātnāme*, 54, 61,63.

⁴⁹³ Anırmak.

⁴⁹⁴ İncık - Oĥuz, *Gazavātnāme*, 64.

⁴⁹⁵ Çalışmada, gül bāng denmiş.

⁴⁹⁶ İncık - Oĥuz, *Gazavātnāme*, 48.

edip barçanın altına sokulduk.” “Gaziler dalkılıç ateş olup **gülbâng-i Muhammedî** çekip, vogavento edip barçanın altına sokulduk.” ... İkibin otuzüç can **gülbâng-i Muhammedî** çekip, Allah yolunda cihada niyet ettik.”... “**Gülbâng-i Muhammedî** çekip kafirlerin üzerine hucüm kıldık”⁴⁹⁸

e. Gazâvât-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre

Eser, müellifin bizzat yaşadığı ve duyduğu haberlere dayalı olarak 1055-1068 (1645-1657) tarihleri arasında kaleme alınmıştır.⁴⁹⁹

Allah Allah nidası anlamında “hep birden (yek-bâr)” gülbâng çekildiği belirtilmektedir. “...hisârdan muhâsirîn çarkacıların görüp “imdâd yetişdi” deyu sürûr ile yek-bâr **gülbeng-i Muhammedî** getürmüşlerdir.”⁵⁰⁰ “...bedenlere çıkup cânib-i erba‘ada ezâna ba‘zıları bedâ’ itdiklerinde küffârın gönlüne bîm ü havf düşüp “bu ne hâldir” deyu hâb-ı gafletden serâsime taşra çıkdıkda sâ‘ir ümmet-i Muhammed “Allâh Allâh” deyu gülbeng-i Muhammedîyle bî-muhâbâ⁵⁰¹ girişüp ve küffârın ekserîn tîğ-i bi-dirîğ-i şemşîr ile tîmârhânededen kurtulmuş delûler gibi esirüp...”⁵⁰²

Eserde gayb erenlerinin de savaşa katılıp gülbâng ettiklerine dair anlatı dikkat çekicidir:

Gaza esnasında Yakup Paşa ile bir “aziz”in arasındaki diyalog şöylece aktarılmaktadır: “Var ata süvar ol ricâlü’l-gayb yetişdi nusret u feth ve gazâ müyesserdir, ol azîz didikde Ya‘küb Paşa dest ü dâmenîn bûs idüp çadırdan çıkup at istedi. Kethudâ didi ki “sultânım nişlersiz küffâr çarçacıları çadırlara girdi. Paşa: - Gel ayağıma bas, didi. Ne baksa hevâ yüzi ricâlü’l-gayb ile bulut-vâr yalın kılıçlarla

⁴⁹⁷ *İtalyanca- Türkçe Sözlük*, “voga-vento”, 20 Haziran 2022.

⁴⁹⁸ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, *Barbaros Hayreddin Pasanin hatıraları: Gazavât-i Hayreddin Pasa.*, İzmir: Kaynak Yayınları, 2004, 39,55,69,93,97. Bu çalışmaya kaynaklık eden nüsha 18. yüzyıla aittir.

⁴⁹⁹ Mürvet Arslan, *Sipâhizâde Ahmed’in Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009, IV, V, XI

⁵⁰⁰ Arslan, *Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre*, 38.

⁵⁰¹ Korkusuz.

⁵⁰² Arslan, *Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre*, 76.

bezenmüştür ve “nasrun mine’llahi ve fethun qarīb” sadâsıyla ve **gülbeng-i Muhammedî** savt u edâsıyla kubbe-i mînâ dolmuştur.”⁵⁰⁴

Eserde gülbeng-i Ahmedî tabiri ezân anlamında kullanılmaktadır:

“...memâlik-i Osmâniyye’i tevsî’ ve Haremeyn-i muhteremeyne hıdmet için ve şer’-i Muhammedî ve **gülbeng-i Ahmedî** i’lân ve icrâ için ...”⁵⁰⁵

Eserde gülbângin sevinç nişanesi olarak çekildiği ifade edilmektedir:

“benim oğullarım çûn dayandınız dahi dayanın” deyu pâdişâh yazmışdır didikde şol mertebe ol zamânenin hünkâr kulu salb-ı âdemler itmişdir “çûn pâdişâh bize oğullarım deyu yazmışdır” bir uğurdan gülbeng-i Muhammedî getürüp ve yek-bâr toplar ve tûfengler atup şenlik itmeleriyle “imdâdları yetişdi” deyu küffârın gönüllerine ra’b u havf düşüp ve kal’ası bıragup giderler.”⁵⁰⁶

f. Gazâvât-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa

Eser 1780-1781 yıllarında yazılmıştır.⁵⁰⁷

Gülbâng-i Muhammedî terkibi “Allah Allah” nidasına işaret etmektedir.

“Gâzî-i müşarun ileyh hazretleri dahi zîr-i hükümetinde olan asâkir-i muvahhidîni cenge tergîb ü teşvîk birle gayret vererek kendileri dahi kemal-i gayret-i diniyye ve şecâ’at-i uhreviyyelerin der-meyân eyleyüb tekbîr ve **gülbâng-i Muhammedî** nidâsiyle...”⁵⁰⁸

“...na’ra-yı gülbâng Allah Allah sadâsı ...”⁵⁰⁹

“Sadâ-yı gülbâng-i Muhammedî ayyuka müntehî olup şâfi’î vaktinden ta-be-sabah ceng ü cidâl ve harb u kıtal olup...”⁵¹⁰

⁵⁰³ Arslan, *Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre*, 59. (Kelime, metnin tıpkıbasımında gülbeng şeklinde yazılıdır. 41a, Arslan gülbânk diye okumuştur.

⁵⁰⁴ Arslan, *Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre*, 59.

⁵⁰⁵ Arslan, *Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre*, 68.

⁵⁰⁶ Arslan, *Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre*, 77.

⁵⁰⁷ Tevfik Temelkuran, *Gazavat-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa (Tahlil ve Tenkidli Metin)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2000), 177.

⁵⁰⁸ Temelkuran, *Gazavat-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, 235.

⁵⁰⁹ Temelkuran, *Gazavat-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, 258.

⁵¹⁰ Temelkuran, *Gazavat-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, 283.

g. Gazâ-nâme-i Cezzâr Gâzi

Eser 19. yy'da yazılmıştır. “Allah Allah” lafzına gülbâng diyor “yek-dehân” tek ağızdan çıkan bir sestən bahsediyor ki bu da birkaç kelime ile mümkündür. Dua olan gülbâng değildir.⁵¹¹

“...ez cān u **dil yek-dehân şadâ-yı âvâz-ı Allâh Allâh ile gülbângları** peyveste- i evc-i i‘ tilâ olarak⁵¹²....

“Bin miqdârı ‘aşâkir-i zîndegân, “Allâhu yenşuru’l -İslâm ve yühlike’l- a‘ dâ” ağazesıyla **yek-dehân gülbâng-keşân** olarak”⁵¹³

“Derûn-ı bîrûndan zâhir olan şadây-ı âgâze-i **gülbâng-i Muhammedî** felek-il-eflâke peyveste...”⁵¹⁴

4. Fetihnâme

“Düşmanın mağlubiyetiyle sonuçlanan bir seferin veya elde edilen bir zaferin konu edildiği eserlere fetihname yanında zafername denilmektedir.”⁵¹⁵

a. Fetihnâme-i Sultân Mehmed

Kıvâmî eseri h.893 - m.1487/1488 tarihinde telif etmiştir.⁵¹⁶

Eserde askerin yürüyüş⁵¹⁷ ederken gülbâng çektiği bildirilmektedir. Tekbir, tehlilden sonra “Allah Allah “ sadasıyla ilerlemek anlamında kullanılıyor gibidir.

“Sultân-ı ‘âlem emr eyledi ki ol topı bu ‘azametle ve heybetile kızaqlara bindürdiler. **Tekbîr u tehlîl u gülbâng** çekdiler. Dâr’un-nasr-ı ve’l-çarâr-şehr-i Edrene’den Şehr-i Kostañtîn’üñ üzerine getürdiler ki küffâr ve müşrikîn görüb bî-hoş

⁵¹¹ *Gaza-nâme-i Cezzar Ahmed Paşa*, Milli Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 Hk 881, 4b. Eserin bir diğer nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi (No. 4910) kayıtlıdır. Bu nüshanın çeviri-yazısı için bkz: Osman Koç, *Gazâ-nâme-i Cezzâr Gâzi El-Hacî Ahmed Paşa*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

⁵¹² *Gaza-nâme-i Cezzar Ahmed Paşa*, 4b.

⁵¹³ *Gaza-nâme-i Cezzar Ahmed Paşa*, 15b-16a.

⁵¹⁴ *Gaza-nâme-i Cezzar Ahmed Paşa*, 17b.

⁵¹⁵ Hasan Aksoy, “Tarihi Bir Belge ve Türk İslam Edebiyatı’nda Bir Tür Olarak Fetihnameler”, *İLAM Araştırma Dergisi* 2/2 (1997), 9-10.

⁵¹⁶ Ruşan Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed (inceleme-metin)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006), 15. Çalışma’da Babinger’in tıpkıbasımını esas alınmıştır. Bkz: Kıvâmî, *Fetihname-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger, İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.

⁵¹⁷ Birliklerin belli bir düzenle yürüyerek bir yerden başka bir yere gitmesi.

olalar, gendülerden gideler.⁵¹⁸ “Yine kösler ve nekkâreler âvâzından ‘âlemün içi tıldı. Yine şanâsın yir kopdı, hevâya tozdı. Yine **Allâh Allâh gülbângiyle** ‘âlem yanķulandı. İslâm ‘askeri yürüdiler geldiler.⁵¹⁹ “Bir ağızdan **Allâh Allâh Allâh, diyü gülbânger çekdiler**. Dahı **niyyet-i ğazâ fî-sebîli’llâh** kal‘ aya yürüyüş itdiler.”⁵²⁰

Eserde askerin hücum ederken “Allah Allah gülbângini dilinden düşürmediği aktarılmaktadır:

“...tekbîr ve tehlîl getirüb gülbâng-i Muhammedî çekdiler.”⁵²¹, “Yine gülbâng-i Muhammedî çekildi, yine Allâh Allâh Allâh âvâzesile cihân toptolu oldu”⁵²², “Yine Allâh Allâh Allâh gülbângiyle ‘âlem yanķulandı.”⁵²³, “Yine her taraftan Allâh Allâh Allâh âvâzeleriyle gülbânger peydâ oldu.”⁵²⁴, “Şöyle kim sünûler havâ yüzinde lem‘ân ve ellerde kılıçlar ‘uryân, iki taraftan pırâncılar ve tüfekler perrân başlar meydânda top bigi ser-gerdân; zerrîn-ser ‘alemler götrülüb kösler ve nekkâreler döğüldi, **gülbânger çekildi**.”⁵²⁵. “**Gülbâng ve tehlîl** çeküp getürdiler.”⁵²⁶

Asker galibiyet esnasında yine tekbîr, tehlîl ve gülbâng-i Muhammedî getirmektedir.

“Hemân sâ‘at dîn pâdişâhı sultân Mehemmed Hân Ğazî ‘âfitâb-ı ‘âlem-tâb bigi heft-kişveri tîğ-i zerrînile feth itmege şa‘âdet meşriķından tûlû‘ itdi. Derhâl devlet atına suvâr oldu. Buyurdı köslere nuşret zahmelerin urdılar. ‘İzzet livâsını kaldurdılar, **tekbîr ve tehlîl ve gülbâng-i Muhammedî** çekdiler. şanâsın ki yir ķopdı, hevâya tozdı. İslâm ‘askerününü na‘ralarından, Allâh Allâh âvâzesi ile cihân toptolu oldu. Cüşâne na‘ralardan ra‘dûn şadâ-yı mehîbi maķv oldu.”⁵²⁷

Eserde, askerin yanında fetih için tüm alemin dua edip, gülbâng çektiği ifade edilmektedir:

“Cemî‘ ezhâr u nebâtât baş açuķ hâl diliyle **gülbâng çeküb du‘â** itdiler ve eyitdiler “Nuşret pîşvâsı ve fethi hem-râhı olsun” didiler.”⁵²⁸.

⁵¹⁸ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 220.

⁵¹⁹ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 250.

⁵²⁰ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 363.

⁵²¹ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 311.

⁵²² Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 367.

⁵²³ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 326.

⁵²⁴ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 327.

⁵²⁵ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 346.

⁵²⁶ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 405.

⁵²⁷ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 223.

⁵²⁸ Türken Duman, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, 236.

b. Fetihnâme-i Bağdâd-ı Bihişt-âbâd

“Eserde Bağdad’ın 1638 tarihinde IV. Murad tarafından gerçekleştirilen fethi anlatılmaktadır. Müellifin Fetihnâme-i Bağdâd-ı Bihişt-âbâd’ı müşahedeye ve işittiklerine dayanarak kaleme aldığı görülmektedir.”⁵²⁹

Eserde gülbang-i Muhammedînin yürüyüş esnasında ve top atışından hemen önce getirildiği belirtilmektedir. Bu da “Allah Allah”, “Ya Allah” gibi ifadelerin kullanıldığı anlamına gelmektedir. Hemen oracıkta hızlıca kısa bir söz öbeğinden söz ediliyor olmalıdır.

“...Merdân-ı dîn-i mübîn kendüler ile avretler bu kadar ceng eylediklerine âr çeküp **gülbang-i Muhammedî getürüp** yürüdiler.” (...) “Velî İmâm-ı A‘zam Kapusu’ndan yedi kulle berü olan kulle üzerine irüp Kızılbaşlar bir gece içinde ikdâm idüp iki top çıkardılar. Ale’s-sabâh **gülbang getürüp** toplara âteş virdiler.”⁵³⁰

c. Kitâb-ı Fetihnâme-i Bağdâd

Eser 1638’de yazılmıştır.⁵³¹

Eserde askerin tekbîr ve gülbangden önce ettiği duanın bir örneği vardır ki bu hemen her eserde, “duadan sonra tekbir ettiler gülbang-i Muhammedî çektiler” ifadelerini açıklar niteliktedir. Gülbangin zaman içinde kendinden önceki duaları da içine alarak bir dua türüne ad olduğunu belirtmiştik. İşte bu dua daha sonraki gülbang metinlerinde bulunan metinlere benzer şekilde 17. yüzyılda şöylece kaydedilmiştir:

“...Cümlesi der-gâh-ı izzete ve bâr-gâh-ı devlete ellerin kaldurup ve âsmâna yüzlerin dutup yüz bin tazarru‘ ve hezârân tahazzu‘ birle cenâb-ı Rabbü’l-âlemîn’e münâcât “**yâ kâdiye’l-hâcât ve yâ müyessire’l-murâdât ve yâ müsehhile külli asîr ve yâ mühezzime külli kebîr ol Habîb-i ekrem yüzi suyuna ve evliyâ vü enbiyâlar hürmetine asâkir-i İslâmı çehâr-yâr-ı güzîni rıdvânu’llâhi Te‘âlâ aleyhim ecma‘în**

⁵²⁹ Mehmet Fatih Gökçek, *IV. Murâd’ın Bağdâd’ı Fethine Dair İki Eser: Nûrî İbrâhîm, Fetihnâme-i Bağdâd - Kâdî-Zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd (Transkripsiyon – Değerlendirme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora, 2013), XIX.

⁵³⁰ Gökçek, *Nûrî İbrâhîm, Fetihnâme-i Bağdâd - Kâdî-Zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd*, 93, 215.

⁵³¹ Gökçek, *Kâdî-Zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd*, 323.

sebb iden a‘dâ-ı dîn-i mübîn ve erfâz u mülhidîn üzerlerine mansûr u muzaffer eyle” deyü du‘âlar olunup el yüze urulduğı gibi kırk elli yerden altun başlu alem ve sancaklar açulup ve niçe bin reng-âmîz bayraklar saçulup ve kûs u nefir u tabl u nakkâreler çalunup asâkir-i İslâm “ve câhidû fi-sebîli’llâh” deyüp **tekbîr-i Hudâ ve gül-bâng-i Muhammedî birle** kal‘ai Bağdâd’a toğrı yürüyüş idüp “elâ inne hizba’llâhi hüümü’l-gâlibûn” nidâsı âsmâna çıkup ve melâ‘în-i bed-fi‘âl burc u bedenlerden alarga topların atup ve asâkir-i mansûre topların şey’ yerine add itmeyüp fi’l-hâl kal‘ai ihâta idüp aded-i nücûm hıyâm u bâr-gâhları kurdılar.” (...) “Ve ol gün ahşama değin ârâm eyleyüp yatsuya karîb vaktde cümle asâkiri İslâm el kaldurup ve yüzlerin der-gâh-ı izzete tutup ol Pâdişâh-ı bî-vezîr ve Sultân-ı dest-gîrden hidâyet ve Hazret-i Seyyidü’l-kevineyn’den mu‘âvenet ve evliyâ vü enbiyâdan himmet ve çehâr-yâr-ı bâ-safâdan i‘ânet taleb eyleyüp du‘âlar olundukdan sonra asâkir-i İslâm biribirleri ile helâlleşüp Hakk Celle ve Alâ hazretlerine mütevekkil olup ve yer yer çeng-i harbîler çalunup ve dil-âverân-ı cihân sînelerin siper idüp **tekbîr-i Hudâ ve gülbâng-i Muhammedî** ile varup herkes meterislerine girdiler.”⁵³²

“Ol mahallde asâkir-i İslâm **tekbîr-i Hudâ ve gülbâng-i Muhammedî** getirüp bâkî topların cümlesine def‘aten vâhîde âteş idüp Allâhu ekber asâkir-i İslâm’ın na‘relerinden ve neheng-âheng topların sadâsından zemîn ü zamân ve çarh-ı âsmân sarsulup...”⁵³³

5. Zafernâme

Zafernâmeler gazavatnamelerin bir alt türü olarak kabul edilmektedirler. Kocatürk, “*Gazavâtnâmelerin bir bölüğünde zafer kelimesinin ve olgusunun daha zengin, daha vurgulu bir görünürlüğü vardır. Bu durum özellikle zafernâme kasdıyla yazılmış ve bu adla yayılmış metinler için çok daha baskın bir geçerlilik taşır.*” diyerek zafernâmelerin kendilerine mahsus yönlerine dikkat çekmektedir.⁵³⁴

Ayrıca zafernâmeleri ayrıcalıklı kılan hususları Kocatürk şöylece belirlemiştir: “*Türlü açılımlarla zaferin vurgulanması, başarının duyurulması ve kutlamanın*

⁵³² Gökçek, *Kādî-Zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd*, 337, 338.

⁵³³ Gökçek, *Kādî-Zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd*, 339.

⁵³⁴ Kocatürk, *Fürûğî’nin Siyâveş-nâme’si*, 7.

yaygınlaştırılması ve hikâyenin kahramanının, çoğu kez bir paşa ya da sultan olması.”⁵³⁵

Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) eserini Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi 1052 (1652) yılında kaleme aldığını belirtmektedir.⁵³⁶

Bu eserde bir yerde Allah Allah narasından bahsedilmekte, metinde “gülbâng” kelimesi geçmemektedir. “...Ve kal‘a-i Bagdâd’ı bi-inâyetillâhi Te‘âlâ düşmân-ı dîn-i rafaza-i bed-âyîn elinden almak için yalın kılıç ellerinde ve bizzât asker-i İslâm önüne düşüp na‘ra-i Allah Allah celle şânuhü ile Kızılbaş üzerine şîrâne hücum etdiler.”⁵³⁷

Burada bir husus dikkat çekicidir, müellifinin canlı bir üslup benimsediği eserlerde “gülbâng” kelimesi ya da “Allah Allah” nidası metinde yoğunlukla bulunmaktadır. Bu türden eserlerde bir ritim unsuru olarak savaşı tasvir eden kelimelerle (tüfeng, fişeng) aheng kuran “gülbâng/ gülbeng, kelimesi kullanılmaktadır. Kösler, nekkareler, top atışları, Allah Allah naraları ardı ardına sıralanarak ses unsurlarından faydalanılıp savaş tablosu canlı halde tasvir edilmektedir. Ancak sade bir üslupla yazılan eserlerde bu öğeler daha az kullanılmaktadır.

6. Cengnâme

Cengnâme türünde örnek olarak seçtiğimiz eseri Bülbül, *Hazreti Ali Cenklere* olarak adlandırmış eserin kullanılan dil bakımından 13.-14. yüzyıla, yazım ve basım tarihi bakımından ise 19-20. yüzyıla ait olduğunu bildirmiştir.⁵³⁸

Eserde geçen, “Pehlevanların erliğine, Hakk Te‘ala’nın birliğine, müşriklerin körliğine, Resûlullah’ın dostlığına ve dostların şadlığına ‘aşk-ıla Muhammed’e salâvat”⁵³⁹ ibaresi önemlidir zira gülbâng metinlerini andırmaktadır.

Bundan başka eserde savaşırken askerin “Ya Allah” narası ve tekbir ve salavat ile hücumla geçtiği bildirilmektedir: “Heman kılıcın eline alup, kolların divan idüp bir kerre tekbir getirüp badehu “Ya Allah!” deyüp kâfirlerin başına bir kılıç urup ...”⁵⁴⁰

⁵³⁵ Kocatürk, *Fürûğî’nin Siyâveş-nâme’si*, 6-11.

⁵³⁶ Ömer Kucak, *Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007), XXVII.

⁵³⁷ Kucak, *Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, 36..

⁵³⁸ Eda Bülbül, *Hazret-i Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik (İnceleme-Metin)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008), 167.

⁵³⁹ Bülbül, *Hazret-i Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik (İnceleme-Metin)*, 639.

“‘Ya Allah’ deyüp tekbir getürüp kâfire zor eyledi.”⁵⁴¹

...Evvel saf fil ile ikinci saf pehlivanlar ile anın ardınca Şahin Şah kendisi nice bin leşkeriyle ve veziri ve begleri geldiler. Andan sonra sair kâfir çerisi yüz elli saf olup turdılar. Dört bin çift tabl ve nekkare sadası cihanı tuttı. Bu taraftan Şah-ı Merdan dahi müminleri beş saf eyledi. Badehû tekbir salavat getürüp gülbâng-i Muhammedî çeküp Allah Allah deyüp kâfirlerin nice yüz bin tabl u nekkarelerin avazları çıkmayup ne haldir deyü müminler tarafına bakmaya başladılar.”⁵⁴² “Heman Halid, Allah Allah deyüp ve tekbir salavat getürüp kâfirlere hamle eylediler.”⁵⁴³

⁵⁴⁰ Bülbul, *Hazret-i Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik*, 507.

⁵⁴¹ Bülbul, *Hazret-i Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik*, 514.

⁵⁴² Hülya Yaşar, *Hazret-i Ali'nin Hâver-Nâme Cenklere (İnceleme-Metin)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007), 213.

⁵⁴³ Yaşar, *Hazret-i Ali'nin Hâver-Nâme Cenklere*, 194.

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBÎ BİR TÜR OLARAK GÜLBÂNG

A. TÜRK- İSLÂM KÜLTÜRÜNDE YAKARI

Gülbângin terim anlamını ortaya koyabilmek için Türk-İslam kültüründe dilek, temenni, yakarı, şükür ifade eden kavramları açıklamak gerekmektedir.

1. Alkış-Dua

Alkış etmek “Birisi için açıkça iyilik dilemek”⁵⁴⁴ anlamına gelmektedir. Eski Türk kültüründe duayı karşılayan kelime alkıştır. “Beğeni”, “övgü” ve “dua” şeklinde açıklanan kelime “kutsama kutsanma kutsallık” anlamlarını havidir. Keskin, kelimenin, bitirmek, tüketmek, sona gelmek, övmek, methetmek, şükretmek, kutsama, övgüde bulunma, ah etmenin karşıtı, beğenmek, yüceltmek, ululamak, el çırparak beğendiğini ifade, hayır dua, şükretmek, kötü ruhlardan korunmak, iyi ruhlara sığınmak, anlamlarına gelebileceğini bildirmiştir.⁵⁴⁵ Keskin, ayrıca alkışların “Türk kültür tarihinde en erken dönemlerden itibaren “ibadet” kökenli eylemler ve söylemler olduğunu vurgulamak gerekmektedir”⁵⁴⁶ demektedir.

Dua, sözlükte istekte bulunma, yönelme, yardım dileme ve çağrı anlamlarına gelmektedir. Çoğulu ed’iyyedir. Kelime, Kur’an-ı Kerimde söz, ibadet, çağırma, yardım dilemek, istemek, soru sormak anlamlarında kullanılmıştır.”⁵⁴⁷ İslamî literatürde salat, zikir, isti’aze gibi kavramlar dua anlamında kullanılmışlardır.

Salat “dua, taz’im, rahmet, istiğfar, mağfiret, tezkiye, bereket, keramet, tesbih, güzel övgü, anma, yüceltme anlamlarında kullanılmıştır. Hatırlama, anma anlamına

⁵⁴⁴ Aptullah Battal Taymas, *İbnü Mühennâ Lügati* (İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1934), “Alkış”, 9.

⁵⁴⁵ Ahmet Keskin, *Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/iyi dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/kötü dilekler): Metin ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018), 38-49.

⁵⁴⁶ Keskin, *Türk Kültüründe Alkışlar ve Kargışlar*, 52.

⁵⁴⁷ Murat Oral, “Kur’âna Göre Dua Ve Duâ’nın Âdâbı: Fâtîha Sûresi Örneği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (15 Aralık 2017), 163-164.

gelen zikir, Allah’a hamd, Allah’ı tesbih, tekbir, dua, sena, şükür anlamlarında kullanılmıştır, isti‘âze ise Allah’a sığınma anlamında kullanılmıştır.”⁵⁴⁸

Eski Türk inancında da İslâmiyette de dua bir ibadet olarak mevcuttu. İyi olan şeyleri dilemek ve kötü olandan Yaratıcıya sığınmak iki inancın ortak eylemlerindendir. İslam geleneğinde sufilere mahsus bir dua tarzı vardır ki, “duaların önemli bir kısmı Allah’a hamd ü senâ, O’nun ululuğunu, yüceliğini, sonsuz gücünü, ilmini, lutfunu ve rahmetini dile getirme şeklindedir.”⁵⁴⁹ Burada dikkat edilecek husus sûfîlerin Allah’ı anmak ve onu övmek kasdıyla duaya yönelmeleridir.

Sufî dualarında dua edenlerin bir talepleri olmaksızın Allahı anmak için bu eylemi gerçekleştirdikleri, “Orada onların duaları, “Sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın Allahım!”; karşılıklı iyi dilekleri de “selâm” şeklinde olacaktır. Duaları da, “Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun” diyerek son bulur.” (Yunus 10/10) ⁵⁵⁰ ayeti gereği dualarını Allahı övmek temelinde şekillendirdikleri bilinmektedir.

Schimmel, sufîlerin bir şey talep etmek üzere duaya sıcak bakmadıklarını aktardığı çalışmasında sûfîlerce “duanın esasî dilemek ve istemek değildir. Onun esasî bilakis sonsuz bir bağlılık ve hamd ü senadır” demektedir.⁵⁵¹

Gülbâng çekilirken de “ulu” bir kimsenin Allahı övmesi etrafındakilerin O’nun duasına susarak (niyaz halinde Allahı tefekkür ederek) yahut Allah adını zikrederek eşlik etmeleri, tüm “iyilerin” anılması ve metinlere Allah adının anılarak başlanması ve sonunda yine Allah adıyla bitirilmesi yönleriyle bir zikir sahnesi oluşmaktadır.

Gülbâng çekilmesi için bir ulu meclisin kurulması esastır. Gülbâng mutlaka bir din ulusu tarafından çekilmelidir. Bu özellikleriyle gülbâng çekme sahnesi Türk-İslam Edebiyatının ilk örneklerinden olan Dede Korkutun dua sahnelerini anımsatmaktadır.

⁵⁴⁸ Hatice Nur Ertürk, *Hız. Peygamber’in (S) Duaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2021), 14-15.

⁵⁴⁹ Süleyman Uludağ, “Dua (Tasavvufta Dua Anlayışı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/535.

⁵⁵⁰ Kur’an Yolu, Yunus 10/10.

⁵⁵¹ Annemarie Schimmel, “Müslümanlıkta Mutasavvıfane Dua Ve Niyazın Bazı Safhaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2-3 (01 Haziran 1953), 212.

2. Alkıştan Duaya Geçiş: Dede Korkut Kitabı'nda Dualar

Dede Korkut kitabı Korkut Ata'nın tanıtımıyla başlamaktadır. Eserde Dede Korkut, her işin danışıldığı, buyruğu tutulan bir kimse olarak nitelendiriliyor. “Dede”, “Ata” ünvanı bu ululuğa işarettir. Dede Korkut, bir **meclis** kuran, hikâyeler anlatıp, **dualar** eden ve kopuz çalarak sözüne **ritim** katan bir “bilge” olarak, meydan kurup nasihat ve dua ile meclisini kapatan tasavvuftaki “meydan sahiplerine” benzemektedir. Korkut Ata, aşlamak, koymak gibi anlamlara gelen ko fiiliyle, uğur, mutluluk ululuk anlamına gelen kut kelimesinin birleşmesiyle oluşan adıyla müsemma, diliyle herkese iyiliği ve umudu aşılayan bir bilgedir.⁵⁵²

Dede Korkut ilk soylamasına “**Allah Allah** dimeyinçe işler oñmaz, Kādir Tañrı virmeyinçe er bayımaz” diyerek başlamaktadır. Allah Allah lafzıyla söze başlamak gülbâng girişlerine benzemektedir.

Dede Korkut kitabında (bir oğula sahip olmak için edilen) duanın kabulü için ön şartlar da tekkelerde gülbângler okunmadan önceki hazırlıkları andırmaktadır. Dirse Hanın eşinin oğul isteyen eşine tavsiyeleri şu şekilde sıralanmaktadır, en değerli etlerden hazırlanan bir sofraya kurma, aç doyurma, yoksulu giydirme, borçluyu borcundan kurtarma, cömertçe ziyafet verme. Tüm bu iyiliklerden sonra hacet dileme ve bir “ağzı dualı”dan dua alma:

“Hay Dirse Hān baña gāzab itme incinüb acı sözler söyleme. Yirüñden örü turgıl. Ala çadırıñ yiryüzine dikedürgil. Atdan aygır, deveden buğrā, koyundan қоç öldürgil,⁵⁵³ İç Oğuz’uñ, Taş Oğuz’uñ biglerin üstiñe yıgnāķ etgil. Aç görseñ toyurgıl. Yalıncaķ görseñ tonatgıl. Borcluyı borcından kırtargıl. Depe gibi et yığ. Kōl kibi kıımız sađdur⁵⁵⁴ Ulı toy eyle hācet dile⁵⁵⁵ ola kim bir ağzı du‘ālunuñ alķışıyla Teñri bize bir batmān⁵⁵⁶ ‘ayāl vire.”⁵⁵⁷

Oğluna kavuşan Dirse Hanın Hanımı metnin bir başka yerinde oğluna nasıl kavuştuğunu “Kara tōnlı dervişlere **nezrler** virdüm, **aç görsem toyurdum**, yalıncaķ

⁵⁵² Bilal Kemikli, *Mihen*k (İstanbul: Kitabevi, 2019), 20.

⁵⁵³ Vatikan nüshasında “kırdurgıl”.

⁵⁵⁴ Erhan Aktaş, “‘Dirse Han Oğlı Bogaç Han Boyı’ndaki ‘Göl Gibi Kıımız Sağdur-’ İfadesi Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 16/1 (01 Mayıs 2016), 76.

⁵⁵⁵ Vatikan hacet dile’den sonra “du‘ā itdür” cümlesi vardır.

⁵⁵⁶ Batman kelimesinin tartışması için bkz: Sedat Balyemez, “Dede Korkut’taki Tartışmalı Kelimeler (Dresden Nüshası) Üzerine Bir Karşılaştırmalı Dizin Denemesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 1/3 (01 Eylül 2012), 88.

⁵⁵⁷ Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II İndeks- Gramer- Tıpkıbasım*, 80-81.

görsem ˆonatdum, **depe gibi et yıgdum, köl kibi kıımız ˆağdırdum, dilek ile bir oğul güçle buldum.**” ˆeklinde ifade etmektedir.

Bu tabloda (niyaz, terceman, berg-i sebz) diye adlandırılan “bir ˆeyden verme ritüeli” karşımıza çıkmaktadır. Gülbâng isteyen kimse dergâha bir hediye ile gider. Dergâhta ˆerbet sunulur, lokma yenir, “ağzı dualı”, Hak katında makbul olan büyüğün duasını alınır.

Dede Korkut duaya yom⁵⁵⁸ vereyim Hanum diyerek girer. Yom vermek bir ulu kimsenin “Ulu Tanrıya” yakınlığı sebebiyle sahip olduğu kutla, sözünün tesir kazanmasıyla ilgilidir. Zira bir ˆeye baht katma buna gücü yeten için geçerlidir. Alkışın makbul olması için onu söyleyen kişinin kutlu olması ˆartı vardır. Kuttan pay aldığına inanılan Oğuz Beylerinin dualarının tutması da bu münasebetledir. Dede Korkut “Ol zemânda biglerüñ alkışi alkış karķışı karķış idi.”⁵⁵⁹ derken o zaman beylerinin ululuğuna işaret etmektedir.

Metinde “ağzı dualı” bir ulu kimse yom verip iyilikleri çağırmaktadır. Bu çağırmada bir ritim, secili bir anlatım sözkonusudur ki, bu gülbâng metinlerinde de böylecedir. Dede Korkut dualarının sonunda “**adı görklü Muhammede salavat**” getirilir, O’nun yüzü suyu hürmetine bağışlanma dilenir. Gülbâng metinlerinin sonunda da Hz. Muhammed anılmaktadır.

Dede Korkutun duaları gülbâng cümleciklerini andırmaktadır:

“Kara ölüm geldüğünde kiçit virsün.⁵⁶⁰ **ˆağlığla ˆağıncın**⁵⁶¹ **devletüñ Haķ artursun. Ol öğdüğüm yüce Teñri dost olubeni meded irsün.** Yırlü kara ˆağlaruñ yıķılmasun. Kölkelüce kaba ağacuñ kesilmesün. Kamin⁵⁶² aķan görkli şuyuñ kıurımasun.⁵⁶³ Kânâdlaruñ ucları kıırılmasun. Çaparken⁵⁶⁴ ağ boz atuñ büdrimesün.⁵⁶⁵ Çalıřanda⁵⁶⁶ kara pulat uz⁵⁶⁷ kıılıcuñ gedilmesün.⁵⁶⁸ Dürtüşirken⁵⁶⁹ ala gönderüñ⁵⁷⁰

⁵⁵⁸ Uğur, şans, iyi tâlih, kadem.

⁵⁵⁹ Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II İndeks- Gramer- Tıpkıbasım*, 117.

⁵⁶⁰ Buradaki kiçit virsün ifadesi; Vatikan 67a’da , “Ağ imândan(67b) ayırmasun” ˆeklindedir.

⁵⁶¹ Vatikan nüshası “ˆağlığın ˆağıncın devletüñ Haķ...”

⁵⁶² Sadettin Özçelik, “Dede Korkut’ta kânın- kamin İle İlgili Yazım, Aktarma ve Yorum Karışıklığı Üzerine”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 4/3 (2012), 869-874.

⁵⁶³ Dualardaki doğa vurgusunun açıklanması için bkz: Zeynep Korkmaz, “Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa”, *Türk Dili* 657 (2006), 250-257.

⁵⁶⁴ Süratle gitmek, koşmak.

⁵⁶⁵ *Tarama Sözlüğü*, “büdrümek”, 02 Mart 2022.

⁵⁶⁶ Çarpışmak, savaşmak.

⁵⁶⁷ Uygun, doğru, muvâfik, münâsip.

ufanmasun. Ağ bürçeklü⁵⁷¹ anañ yiri behişt olsun, ağ şakallu babañ yiri uçmağ olsun. **Hak yanduran**⁵⁷² **çerāguñ yanañursun. Kādir Teñri seni nāmerde muhtāc eylesesün Hānum hey.**

Añır şoñı arī imāndan ayırmasun. Āmīn diyenler dīdār görsün. Ağ alnuñda biş kelime du‘ā kılduğ kabūl olsun.⁵⁷³ Allāh viren umuduñ üzilmesün.⁵⁷⁴ Yıgışdursun⁵⁷⁵ dürişdursün. Günāhlarını adı görklü⁵⁷⁶ Muhammed Muştafa yüzi şuyına bağışlasun **Hānum hey... Kādir Allāh yüzüñ ağ itsün... Günāhuñuzu adı görklü Muhammed Muştafa’ya bağışlasun Hānum hey.**⁵⁷⁷

Bu dualardaki bazı cümleler aynıyla bazı cümleler manasıyla gülbâng metinlerinde bulunmaktadır. “**Hak yanduran çerāguñ yanañursun**” çerağ gülbângini “**Kādir Teñri seni nāmerde muhtāc eylesesün**”, **Āmīn diyenler dīdār görsün**” gibi cümleler “ulu gülbâng” denilen gülbâng metinlerini andırmaktadır.

Bu dualardan başka Dede Korkut’ta geçen **aşkına “Hû”** demek tabiri de önemlidir. Kıymet verilen bir kimsenin aşkına “Hû” demek gülbânglerde “gerçeğe Hû”, “...demine devranına Hû” ifadelerine benzer özellikler taşımaktadır. Gülbânglerde de sevilen makbul bulunan kimselerin adı zikredilip onlar adına “Hû” denilir ki bu durum Hû isminin Allah’ın zâtına işaretiyle ilgilidir. Yani bu kimselerin halleri Allah’a ayandır, künhleri Allah yanındadır demek olmalıdır.

Eserde, “Hû” narası zor bir işe kalkışıldığı esnada atıldığı için bir güç talebi olarak da algılanabilir. Eserin bir yerinde kahraman, Hû narasının hemen ardından salavat getirerek Hz. Peygamberden de yardım talep eder gibidir:

⁵⁶⁸ Gedik açılmak, çentilmek.

⁵⁶⁹ Savaşta birbirine karşı durmak.

⁵⁷⁰ Mızrak.

⁵⁷¹ Alından veya şakaktan sarkan saç, saç buklesi, zülûf.

⁵⁷² Yakmak, tutuşturmak.

⁵⁷³ Tez çalışmamız esnasında gülbânglerle Dede Korkut dualarının ortak özelliklerini kayıt altına aldıktan sonra yeniden değerlendirme niyetiyle literatürü taradığımızda Ersal ve Akın’ın çalışmasına tesadüf ettik. Pek çok ortak noktayı belirlediğimizi fark ettik. Bahsi geçen çalışmada Alevî gülbângleri değerlendirilmiştir. Bizim sunduğumuz veriler ise tüm gülbânglere şamildir. Mehmet Ersal - Bülent Akın, “Dede Korkut Kitabı’nı Alevilik Penceresinden Okumak”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 7/4 (15 Aralık 2018), 2397.

⁵⁷⁴ Kesmek, koparmak, ayırmak.

⁵⁷⁵ Bir araya toplanmak, birikmek.

⁵⁷⁶ Güzel, gösterişli, görkemli. Mübârek, mukaddes.

⁵⁷⁷ Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II İndeks- Gramer- Tıpkıbasım*, 94-95, 115, 153, 176-177, 184, 198, 206, 215, 225, 233, 243, 251.

“Kara Turalı, şarı tınlı kız ‘aşkına bir Hû didi. Mere buğañuzı kapuvirũn gelsũn didi. Boğanũn zencĩrin aldılar şalı virdiler. Buynızı elmas cıdā kibi Kan Turalı’nuñ üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklũ Muhammed’e şalevāt getürdi boğanũn alnına bir yumruk ile urdı kim boğayı göti üzerine çökerddi.” Eserde üç yerde önce “aşkına Hû” ifadesi sonrasında salavat ile işe başlama durumu aktarılmıştır.⁵⁷⁸

Dede Korkutta geçen “Şayımağ ile Oguz bigleri tükense olmaz heb yetdiler”. “Arı şudan abdest aldılar. Ağ alınların yire kodılar iki rek’at nemāz kıldılar.”, “Adı görkli Muhammed’e şalevāt getürdiler bĩ-tekellũf kāfire at şaldılar kılıç çaldılar.” Gümbür gümbür nekkāreler dögildi burması altun tuc borılar çalındı” ifadeleri de dikkate değerdir. Yeniçerinin “Sayılmayız parmağ ile Tükenmeyiz kırmağ ile” ifadesi Bezcizade’den mülhemse de O’na da bu ilham Dede Korkuttan geçmiş olabilir.

B. GÜLBÂNGİN TERİM ANLAMI

Gülbâng, kutlanacak zaman, eşya veya eylem için yapılan merasimde girişte “Allah Allah, Bism-i şâh” gibi ifadelerle açılışı yapılan; gelişmede “kutlanan şeyle ilgili hayır duanın yapıldığı ” ve sonunda Hz. Peygamberin, Hz Ali’nin ve “yolun büyüğünün” anıldığı ve nihayet meydan sahibinin (dede baba şeyh duacı) orada bulunan kişileri ‘Hû” demeye davet etmesiyle hazirunun iştirak ettiği “Hû” sesiyle bitirilen kendine mahsus bir eda ve icra ile okunan dinleyicilerin zikrederek katıldıkları duadır. Kavram, pek çok farklı şekillerde tarif edilse de merasim, meydan, meydan “ulu”su, kutlanacak eşya, zaman, ya da eylem, söze Allah adıyla başlama, hayır dua, yol büyüklerini, Hz. Peygamberi ve Hz. Ali’yi anma ve Hû sesiyle duayı bitirme gülbângin temel birimleridir. Terim zikredildiği mecra ya göre değişik şekillerde tarif edilmekteyse de bir tür olarak tüm gülbângleri kapsayacak tarzda ki tarif bu ya da buna yakın olmalıdır. Gülbâng kavramının yan anlamları düşünüldüğünde tarifi n değişiklik arz etmesi tabiidir.

Çalışmamızın “Türkçe Sözlüklerde Gülbâng” bölümünde pek çok farklı tanım sunulmuştur. Ancak bunların çoğu gülbângi bir yönüyle tanımlamaktadır. Uzun’un

⁵⁷⁸ Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II İndeks- Gramer- Tıpkıbasım*, 189, 190, 192.

“çeşitli tarikat toplantılarıyla dini, askeri, mülki bazı törenlerde belli bir eda veya makamla, bazan topluca okunan dua.”⁵⁷⁹ şeklindeki tanımını türü açıklar mahiyettedir.

Gülbâng mutlaka ehliyetli ve o anda o mecliste en makbul sayılan kimse; dede, baba, şeyh, duacı (duagû-duahân) tarafından icra edilmektedir. Diğerleri ya sükût etmekte (Mevlevîler sessizce ism-i Celâl zikrederler) yahut “Allah Allah” nidasiyle duaya eşlik etmektedir. Kavramın en mühim unsuru ise sondaki “Hû” lafzıdır. Gülbâng çekmek tabiri yerine “Hû” çekmek tabiri de kullanılmaktadır: “Andan enbiya vü evliyai ve pîr u üstâdları ve kisvet u şüret şahiblerini yâd üdüb Hû çekeler.”⁵⁸⁰ Bu münasebetle, sonu “Hû” lafzıyla bitirilmeyen metinlere ihtiyatla yaklaşmalıdır. Bunların bir gülbâng metnine işaret etmeme olasılıkları yüksektir. Girişte söylenen Allah Allah, Bism-i şah ifadeleri de gülbâng metinlerini belirleyicidir, ama bazen ihmal edilebilmektedir. Bu unsurlar gözönünde bulundurularak gülbâng kavramıyla sıklıkla karıştırılan tercemân kavramının ayırt edici özellikleri belirlenebilir.

Terceman, dilmaç, çevirici anlamında dilimizde kullanılmaktadır. “Şol adama denir ki bir lügati âher lügatle beyân ve tefsîr eyleye.”⁵⁸¹ şeklinde anlam verilen kelime, Alevi- Bektaşî erkânlarında, mürîdin halini arz için ya kendisi ya da rehberi tarafından okunan genellikle manzum metinlerdir. İçerik bakımından bazı tercemanlar gülbânglere çok benzer olsalar da icrası ve hedefi bakımından ayırırlar. Zamanla iki kavram birbirinin yerine kullanılmıştır. Ancak yine de özü itibarıyla kavramlar birbirlerinden farklıdır. Zira tercemanın çıkış noktası af telebi, kabul edilme gibi beklentilerdir. “Hali arz” tercemanın en ayırt edici özelliğidir. Dilçin, “Bektaşîlerin sofrası, çırağ vesair işlerden evvel okudukları dualar ve mukaffa sözler.”⁵⁸² diyerek tercemanın önden okunduğuna işaret eder, tetkiklerimiz bunu doğrular niteliktedir.

Tercemanın af edilmeye yönelik, kabul dileğine yönelik kullanımının bir diğer delili de erkân sırasında talibin mürşidine sunduğu hediye ad olmasıdır. Yeşil yaprak (berg-i sebz: hediye) tercemanı olarak adlandırılan bir terceman şu şekilde

⁵⁷⁹ Uzun, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Dua ve Niyaz Tarzı”, 71”.

⁵⁸⁰ Muhammed b. Alaeddin el-Hüseyni Razavî, *Miftah ed-dekayık fî beyan el-futuvvet ve'l-hakayık* (İ.B.B: Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, 230), 54a.

⁵⁸¹ *Kâmûsü'l Muhît*, “terceman”, 29 Ağustos 2022.

⁵⁸² *Tarama Sözlüğü*, “tercüman”, 13 Temmuz 2022.

başlamaktadır. “Şâha tuhfe götürmüşüm bu canı / Fakîr olur, hakîrin armağanı” ...⁵⁸³ Burada hediye edilen candır. Buradaki tuhfe kelimesi yerini terceman kelimesiyle değiştirebilmektedir. Bir hata sebebiyle özür dilemek için verilen hediyeye de kesilen kurbana da terceman denilmektedir.⁵⁸⁴

Tercemanlar erkân sırasında, talibin ya da hizmet sahibinin işini “arz” için okudukları dualardır. Bunun karşılığında Dededen gülbâng isterler, Dede de işlerinin mübarekliği için dua eder. Sair zamanlarda da terceman okunur ki bunlar da yine kişinin tek başına yapabileceği günlük hayatın her anında okuyabileceği dualardır.

Tercemanlar daha çok manzum ifadelerden oluşur, müellifi belli olanlar olduğu gibi olmayanlar da vardır, Gölpınarlı, “*manzum tercümanların bazılarının şairleri biliniyor; fakat çoğunun kimlerin tarafından düzüldüğü bilinmemektedir.*” dedikten sonra “*şairleri bilinenlere nazaran bunların, tarikat kurucusu tarafından tertiplenmeyip zamanla eklendiğini ve okunmasının da okundukça gelenek haline geldiğini*” belirtmektedir.

Gölpınarlı, gülbângle terceman farkını şu şekilde aktarmaktadır. “Terceman, günlük işlerde okunur, okunması için bir topluluğun bulunması şart değildir. Gülbâng, tam bir dua mahiyetindedir ve toplulukta, şeyh, dede ve baba tarafından okunur. “gülbang çekmek”, “terceman okumak” tabirleri de aradaki bu farkı gösterir. Gülbâng çekilirken Bektaşî ve Alevîlerde, muhip ve dervişler, niyaz vaziyetine gelirler; yani derviş ayaktaysa ayağını mühürler, ellerini niyaz vaziyetinde olduğu şekilde tutar; oturanlarsa sağ ellerinin parmak uçlarını sol ellerinin parmak uçlarının üstüne koymak şartıyla yere koyup başlarını ellerinin üstüne, secde vaziyetinde korlar ve gülbangın sonuna dek, yüksek sesle “Allah Allah” derler; sonunda hep birden “Hû” deyip niyazdan kalkarlar. Mevlevîlerde gülbang çekilirken sükût edilip dinlenir; sonunda hep birden yüksek sesle “Hû” denir.”⁵⁸⁵ Bu durumda tercemanla gülbâng birbirlerinden ayrı şeylerken son dönemde birbirlerinin adıyla adlandıkları da olmuştur. Çağatay, “Bektaşîlerde terceman, yemeklerde, sabah kalkarken, gece yatarken, ışık yakarken (çerağ uyandırırken) okunan dualara denir; burada talib ağzından söylenmiş deyişlere bu

⁵⁸³ Serdar Aktaş, *Razavî Fütüvvetnâmesi* (Hacibektaş Halk Kütüphanesi No: 49/560) *Metin Çevirisi ve Değerlendirmesi* (Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014), 152.

⁵⁸⁴ Ali Çavuşoğlu, “Ehl-i Beyt Sevgisinin ‘Tercüman’ları”, *marife* 4/3 (2004), 306.

⁵⁸⁵ Gölpınarlı, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 309.

adın verilmiş olduğu görülüyor. Terceman dua demektir; Alevîlerin bazı kolları buna “hayırlı” derler. Manzum ve mensur olur. Bunun makamla okunanına Bektaşîler gülbeng der.”⁵⁸⁶ diyerek iki türü ayırmaktadır. Tarifteki “tercemânın makamla okunanına “gülbeng” denir” kısmı bu iki kelimenin arasındaki mahal, icracı ve maksat farkının anlaşılmaması kaynaklıdır. Levend iki kelime arasındaki farkı belirtmek üzere “gülbâng; âyinlerde Bektaşî büyüklerini anmak üzere okunan dualar, terceman; âyinlerde tarikatin erkânına dair okunan dualar.”⁵⁸⁷ demekteyse de bu vasıflandırmanın da doğru olmadığı kanatindeyiz.

Tercemanlar şekil olarak da gülbângden ayrılırlar, özellikle sonları “Ber cemal Muhammed kemal ala ra bülend salavat” şeklinde bitirilmekte ya da benzer bir ifadeyle salavata bağlanmaktadır.

1. Gülbânglerin Şekli ve Muhtevası

Gülbâng icrasına çoğunlukla “Allah Allah”, “Bism-i Şah” ifadeleriyle giriş yapılmaktadır. Haziruna duaya geçildiğini haber vermek kastıyla, oldukça güçlü bir sesle bazen tek “Allah Allah” lafzı zikredilmektedir, bazen de bu ikileme üç kez tekrar edilmektedir. Dede efendi yahut münasip bulunan duacı dua cümleciklerini zikrettikçe, orada bulunanlar, ya susarak ya da “Allah Allah” lafızlarını tekrarlayarak niyaz vaziyetinde duaya eşlik etmektedirler.

Gülbâng metinleri, secili ve ritmik metinlerdir. Bu ritim okuyucunun cümle sonlarını ya da tamlamaların seci yerlerindeki kelimeleri bastırarak okumasıyla oluşur. Dua cümleleri istek kipiyle kurulmaktadır.

Dua “Allah eyvallah Hû” “gerçekler demine Hû” “demine devranına Hû” ifadeleriyle sonlanmaktadır. Burada dua eden son Hû’dan sonra ister “diyelim” çağrısında bulunsun isterse bulunmasın, oradaki herkes duacı da dâhil ilk Hû sesinden sonra güçlüce ve nefes yettiği miktarda Hûû diye karşılık vermektedir.

Metinlerin içerikleri: Bazen sadece Allah Allah lafzıyla bazen Allah’ın başka isimleri de sayılarak metne başlanır, “Allah Allah... Celîl u Cebbâr Mu’în u Settâr,

⁵⁸⁶ Neşet Çağatay, “Fütüvvat-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/II-III (1952), 80-81.

⁵⁸⁷ Agâh Sırrı Levend, *Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (İstanbul: Enderûn Kitabevi, 1984), 65.

Hâlıkü'l leyli ve'n-nehâr", bazı metinlerde de yine Allah adını zikredilerek, "Înâyet-i Yezdân" gibi ifadelerle söze başlanmaktadır.

Duaya duanın icra edildiği anın hayrı ve inananların hayrı talep edilerek devam edilmektedir: "Vakt-i şerifler hayr ola hayırlar feth ola, mü'minler şad ola" vb. sonrasında şerlerden ve şerli kimselerden Allaha sığınılmakta "şerler def' ola, münkir münâfık mâât ola"... Sonrasında yapılacak olan işin hayrı dilenmekte "Hak berakatın vire, çerağı ruşen ola, niyazı makbûl ola" sonraki aşamada hizmet edenlere, yolda sabit kadem olanlara, yolun pirine, dönemin mürşidine, dua edilmektedir. Dua sonunda yolun pirinin ve önder kabul edilen sair kimselerin adının zikredilmesine "pîr keşîdesi" denilmektedir. Bu hem onların ruhlarından medet dilemek için, hem de onlara duyulan hürmeti izhar içindir. Dua, Hz. Peygamberin ve Hz. Ali'in anılmasının ardından bazen sadece Hû lafzıyla bitirilir, bazen de "Allah eyvallah Hû" diyerek bitirilir. Bazen de "nûr-ı Nebî, kerem-i Ali, pîrimiz...(tarikatin kurucusunun adı zikredilir) demine devranına Hû diyelim, Hûû", ya da "gerçekler demine Hû" gibi kalıplarla bitirilir.

Gülbângerde kelimeler özenle seçilmiştir. Gülbâng metinlerinin icrasında dervîş (gülbângi dinleyenler ve gülbângden medet umanlar) büyük bir saygıyla (niyaz halinde, ayak mühürleyerek, baş keserek) ve zikrederek (Mevlevîlerde hafî, sair kollarda cehrî ism-i Celâl'in okunması, sivil ritüellerde de bir şekilde gülbângin girişindeki ilk Allah isminin işitilmesiyle duyulan saygı) huşu halinde beklemektedir. Bu esnada Allah Teâla'ya yakınlığıyla maruf şeyh (bazen mekândaki diğer ulularından biri) o andaki işin hayrı ve uğru için dua etmektedir. Bu dua sonunda ise o yapılan işin pîrinin ve sair batın ehli kimselerin adı sayılır ve onlardan istimdat edilir, yollarında olmak murad edilir. Bu dua tarzını "zikir-dua" olarak adlandırmak mümkündür. Zira duanın yapıldığı anda kalbin ve dilin ortaklığıyla zikir hali devam etmektedir.

Gülbângerde seçilen kelimeler Hû ism-i şerifinden başlayarak sırları kendinde saklı olan tabirlerdir. Metinlerde gerçeğe, "ne ise o olma" hakikatine vurgu vardır bu noktada anılan kimseler de yoldaki samimiyetleriyle öne çıkan ve gerçek olmalarıyla bilinen ki bu kavram riya kavramının tam karşısında konumlanmıştır, kimselerdir. Er, gerçek er, gerçekler tabirleri bu yalınlık ve dosdoğruluğa işaret etmektedirler. Adları geçen yol büyükleri de bu gerçek erlerdendir. Gülbângerde övülen ve yerilen kimselere dikkat edildiğinde hakikî aşkı tadanlar zümresinden olmak (ki bunlar çoğu zaman ehl-i

beyt ve onlara bağılı olanlardır), kötünün karşısında daima iyiden yana olmak vurgusu göze çarpmaktadır.

Yukarıda gülânâğ icrası esnasında çizilen tablonun içinde bulunan tabirlere daha yakından bakıldığında oluşturulan manevi boyut daha iyi farkedilecektir.

Hû, yani hüve, “müşahadesi mümkün olmayan gaybın sembolü olarak Hakk’ın hüviyetine delâlet etmektedir. Kelime batınların batını anlamında zâtı ifade eder.⁵⁸⁸ Arapça “o” demektir. Bazı sûfîlerce “ism-i a’zâm” yani en büyük addır. “Hû” demek baki olan, değişmeyen gerçek varın ancak Tanrı olup şuûn değişse bile gerçeğin, aynı gerçekten ibaret bulunduğunu anlamak ve anlatmaktır.⁵⁸⁹ Sûfîler Hû ismini zikirlerinde şiirlerinde daima terennüm etmişlerdir.⁵⁹⁰

Er: Er lafzı insanın şahsına delalet etmektedir.⁵⁹¹

Eren: İyi insan anlamındadır. *Divânü Lûgati’t-Türkte* “Bardı eren konuk körüp kutka sakar / Kaldı yawuz oyuk körüp ewni yıkar: “Konuk gördüğünde uğur sayan kimseler gitti, bir karartı gördüğünde evini yıkan kötüler kaldı.⁵⁹² şeklinde açıklanan kelime cömertlikle ilişkilendirilmektedir ki bazı gülânâğ metinleri “cömerdler demine devrânına Hû” şeklinde de tamamlanmaktadır.

Gerçek, gerçek erler, gerçek erenler, gerçekler: Gerçek, özü sözü bir olan, haliyle, hareketiyle de bunu gerçekleyen kişidir, manasız davaya girişmeyen, gerçekten de yolunun ehli olan mürşitler ve canlardır.⁵⁹³

Hak erenler: Hakk’a ulaşmış gerçekler.⁵⁹⁴

Üçler, Yediler, Kırklar Kutub ve ona manen yakın iki eren, “Üçler”dir. Bunlardan sonra “evtâd-ı erbaa- dört direk” denen ve âlemin dört bucağını manen idare eden dört eren, onlardan sonra yedi yahut kırk abdâl onlardan sonra da üç yüz eren bulunduğu tasavvuf ehlinin inançlarındandır.⁵⁹⁵

⁵⁸⁸ Abdürrezzak Kaşanî, *Sûfîlerin Kavramları Istılâhâtü’s-Sûfîyye*, terc ve şerh: Abdurrezzak Tek (Bursa: Bursa Akademi, 2014), 249.

⁵⁸⁹ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 153, 85.

⁵⁹⁰ Geniş bir Hû şiirleri antolojisi için bkz: Mustafa Tatçı - Cemâl Kurnaz, *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri* (İstanbul: h yayınları, 2016).

⁵⁹¹ Veled Çelebi, *Defter-i Fevâid*, 46.

⁵⁹² Kaşgarlı Mahmud, *Divânü Lûgat-it-Türk*, 1/85.

⁵⁹³ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 125.

⁵⁹⁴ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 137.

⁵⁹⁵ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 330.

Dervîş: “Dervîşin ma‘nâsı kapu eşiği dimekdür. Kapu eşiği basılmak için yapılmış bir şey olup orada müstakim durur ve üzerinden velî meşâyih fuğara zu‘afâ ‘abdâl ‘İsevî Müsevî hayvânât tıyûrât gelür geçerler ve ondan hîç bir kelam şadır olmaz.”⁵⁹⁶ Dervîş tam bir teslimiyet ile bir ulunun kapısı eşiği olarak her hal u kârda medet umarak bekleyen demektir. Şeyhinden dua bekleyen mürid bu teslimiyetle gerçekler arasında olmayı hedeflemektedir.

Baş Keskme: Mevlevilerde, sağ ayağın başparmağını, sol ayağının başparmağı üstüne koymak, eller düz ve parmaklar açık olarak sağ kol, sol kolun üstüne gelecek şekilde, elleri omuz başlarına götürmek, sonra da belini bükmemek şartıyla başını öne doğru göğse eğmek. Bu hareketin manası, müridin şeyhine: Elim, ayağım yok, baş eğik, şeyhime teslim olmuşum, demesidir.⁵⁹⁷ Bu anlamı taşıyan niyaz hali diğer tariklerde de benzer biçimlerde bulunmaktadır.

Evliyâü‘llâh: Tañrı dostı demekdir aksi (adâullâh) binaen aleyh Hâzret-i Peygamber Efendimiz’in Kur‘ân-ı zîşân ve hadîs-i hikmet-nişân ile beyân buyurdıkları dîn ahkâmını qabûl idüb elden geldiği kadar ahkâmıyle âmil olanlar (evliyâullâh) olmak lazım gelir bunların eñ mükemmeli eñ çok ibâdet iden Hâk rızasına muvafık büyük hizmetler iden mü‘minlerdir. Faqat riyâzât ve mücâhedât iden bir çok esmâullâh çekib de ‘âvât okuyan kerâmetler gösteren kimselere evliya ta‘biriniñ kullanılması şoñradan ıstılâh olmuştır.⁵⁹⁸

Velî: “Bir şeye yakın olan, dost, yardımcı, hami, koruyucu, sahip,” anlamlarına gelmektedir. Allah Teâla’nın isimlerinden birisidir. Allah’a yakın olan kimselere de ad olarak verilmiştir.⁵⁹⁹

Dem: Soluk veya zaman manasınadır. Tasavvufta, sûfinin geçmiş ve gelecek endişesinden kurtularak içinde bulunduğu ânı yaşaması esastır. Bu hâli elde etmiş kişi, ibnu’l-vakt adıyla anılır ve sürekli Allah’la beraberdir yani “iẖsan” derecesine ulaşmıştır.⁶⁰⁰

⁵⁹⁶ *Tarikat-i Rifaiyye*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, K000543 5b-6b.

⁵⁹⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 87.

⁵⁹⁸ Veled Çelebi, *Defter-i Fevâid*, 127.

⁵⁹⁹ Velilik kavramının incelenmesi için bkz: Eyüp Öztürk, *Velilik ile Delilik Arasında: İbnu’s-Serrâc’ın Gözünden Muvelleh Dervişler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 194-198.

⁶⁰⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 156.

Nûr: Allah Teâla'nın isimlerindendir. Allah'ın zâhir ismiyle tecelli etmesidir. Kevni kalpten atan ledünni ilimlerden ve ilahî vâridatlardan gizli olanları açığa çıkaran her şey bazen nûr olarak isimlendirilir.⁶⁰¹

Kerem: Cömertlik demektir. Maddî ve manevî lütuflar, bağışlar ve ihsan anlamındadır.⁶⁰²

Sır: Yaratıldığı esnada ezelde her mevcuda Hak'tan verilen paydır. Sırrın üç mertebesi vardır. İlmin sırrı; ilmin ve Allah ismini bilen âlimlerin sırrıdır. Halin sırrı, içinde bulunulan halde Hakk'ın muradının bilinmesidir. Hakikatin sırrı, Cenâb-ı Hakk'ın her şeydeki hakikatidir.⁶⁰³

Devrân: Devran zaman ve çağ anlamlarına gelmektedir. Allahtan gelip Allah'a dönülmesini de ifade etmektedir.

2. Gülbânglerin Kaynakları: Fütüvvetnâmeler

Feta, fütüvvetdar, alp, er, yiğit ve ahî; yiğitlik, mertlik, cömertlik gibi vasıfları haiz seçkin kimselere verilen adlardır.

*“Araplar kendilerinde mevcut olan fütüvveti İslami değerlerle geliştirerek devam ettirmişler, İranlılar kendi kültürlerinde mevcut olan “civânmerdî” ile kaynaştırmışlardır. Aynı şekilde Türkler de İslamiyetten önce kendi kültürlerinde bulunan “akılık” adı verilen yiğitlik ve cömertlik ülküsünü, İslam dinini benimsedikten sonra, İslami ahlak ve değerlerle geliştirerek sürdürmüşlerdir.”*⁶⁰⁴

Fütüvvet teşkilatı Halife Nasır döneminde büyük bir birliğe dönüşmüş “Nasır, fütüvvet müessesesine mensup toplulukları 1203 yıllarına doğru kendine bağlamış ve şalvar giyerek “Seyyidü'l Fityan” olmuştur.”⁶⁰⁵ Nasır teşkilatın başına geçince yakın müşaviri Sühreverdiye (ö. 1234) teşkilatın yönetmeliğine dair bir “fütüvvetnâme”

⁶⁰¹ Abdürrezzak Kaşanî, *Sûfîlerin Kavramları*, 48.

⁶⁰² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 365.

⁶⁰³ Abdürrezzak Kaşanî, *Sûfîlerin Kavramları*, 329-332.

⁶⁰⁴ Rahşan Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-name-i Kebir veya Miftahü'd-dekâyık fi beyâne'l-fütüvvetive'l-hakâyık)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1992), VI.

⁶⁰⁵ Yusuf Benli, “Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali Algısı”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 5/10 (2012), 37.

düzenletmiştir. Böylece teşkilatın bütün adet ve ananelerini tesbit etme imkânı doğmuştur.”⁶⁰⁶

Türklerde, “Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. İzzeddin Keykavus (1210-1219)’un fütüvvet elbisesini giymesi ve bunu devlet eliyle yaygınlaştırması ile “Ahi”liğe dönüşen fütüvvet, Gedik haline geldiği 1727 yılına kadar sanat, ekonomi ve sosyal yönüyle 500 yıl Anadolu toplum hayatına şekil vermiştir.”⁶⁰⁷

Taeshner, ahiliğin Osmanlı Devleti için kıymetli bir yerde durduğunu ve I. Murad’ın bizzat ahilik müessesesine bağlı olduğunu bildirdikten sonra 1366 tarihinden sonra müessese hakkındaki bilgilerin azaldığını ve zamanla ahilik kurumunun Bektaşîlik tarikatı, ve Lonca teşkilatına sığındığını ifade etmektedir.⁶⁰⁸

Köprülü “On üçüncü ve ondördüncü asırlarda Anadolu’da gördüğümüz ahiler fütüvvet meslekine salık olub silsilelerini Hazret-i Alî vasıtasıyla peygambere kadar îsal ediyorlar ve diğer sûfîlerin “hırka”larına mukabil “fütüvvet şalvarı: serâvîl-i fütüvvet” giyiyorlardı”⁶⁰⁹ demektedir. Köprülünün işaret ettiği gibi iki yolun pek çok ortak özelliği bulunmakta ahiler “hırfetlerini” sûfîler ise “seyrlerini” temele alarak bir erkân icra etmektedirler.

“Anadoluda fütüvvet mensupları kendilerini fityan yerine “ahı” olarak adlandırarak bir bakıma diğer fütüvvet teşkilatlarından ayrılmışlardır. Kendi düsturnamelerini ortaya koyarak karanlık bir cephesi kalmamak üzere teşkilatın her türlü erkânı hakkında sağlam kaynaklar vücuda getirmişlerdir.”⁶¹⁰

Fütüvvetnâmelerde gülbângler olduğu genel kabulüyle fütüvvetnâmelerin bir kısmını tedkik ettik. Bu noktada bir hususu belirtmeliyiz ki fütüvvetnâmelerden kasıt fütüvvet teşkilatına ait fütüvvetnâmelerdir. En eski Fütüvvetnâme olarak bilinen Sülemî’nin (ö. 1021) *Kitâbu’l Fütüvvesinin*⁶¹¹ önderlik ettiği diğer grup fütüvvetnameler tasavvufu tarif eden eserlerdir.

⁶⁰⁶ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, XXVII.

⁶⁰⁷ İrfan Gündüz, “Tasavvufî Düşüncede Dünya Anlayışı”, *Eğitim ve Verimlilik Sempozyum Bildirileri* (Sivas: Sivas Kemaleddin İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, 1994), 43.

⁶⁰⁸ Franz Taeschner, “İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4 (1953), 20-21. Herhalde bu devreden itibaren tercüman ve gülbângler katılıyor yahud içerikleri haylice değişiyor.

⁶⁰⁹ Mehmed Fuad Köprülüzâde, “İctimai Tedkikler ‘Ankara’ ve ‘Ahiler’”, *Hayat Mecmuası* 1/21 (1927), 402.

⁶¹⁰ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, XXVII-XXVIII.

⁶¹¹ Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, nşr. Süleyman Ateş (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977).

Gölpınarlı'nın neşrettiği Harputlu Nakkaş İlyas oğlu Ahmed'in *Tuhfetü'l Vesayasında* ve *Müellifi Meçhul Bir Fütüvvetnâmede* ve Kaşânî'nin *Tuhfetü'l-İhvân Tercümesi* ve Semnânî'nin *Fütüvvet Hakkında Risalesinde* “gülbâng” kelimesi bulunmamaktadır. Metinlerde fütüvvet hutbesinden bahsedilir ve yapılan dualar aktarılır ancak bunlar gülbâng kalıbında değildir.⁶¹²

Tedkik ettiğimiz irili ufaklı birçok Türkçe fütüvvetnâme ise hemen birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Bir de Bektaşî fütüvvetnâmeleri vardır ki bu metinlerde hem ahi fütüvvetnâmelerden alıntılar vardır hem de Bektaşî erkânı anlatılmaktadır. Torun bu hususu: “Fütüvvetnâme tabiri bir süre sonra (özellikle 19. yüzyılda) Bektaşî erkânâmelerine ad olmaya başlamıştır. Pek çok benzer unsur fütüvvetnâmelerle erkânâmeleri tek bir ad altında toplamıştır.”⁶¹³ şeklinde açıklamaktadır. Bazı mecmualar erkân bakımından pek çok ortaklığı olan ahîlik müessesesiyle Bektaşîliğin ortak bir ürünü olarak karşımıza çıkmakta, eserlerde fütüvvetnâmeler ve erkân ardarda aktarılmaktadır.

Gülbâng metinlerinin tarih içinde hangi değişikliklere uğradığını tespit edebilmek için ilk fütüvvetnâmelere, fütüvvetnâmelerin çokça istinsah edilip, müellifinin meşreb ve bilgisi oranında değişime uğramaları nedeniyle de bu metinlerin ilk hallerine ulaşabilmek önemlidir. Bu münasebetle Türkçe fütüvvetnâmelerin tespit edilebildiği ölçüde ilk hallerine ulaşmaya çalıştık. Yazılış tarihlerine göre “gülbâng”den bahseden kısımlarını derc ediyoruz:

a. Burgazi Fütüvvetnâmesi

Gölpınarlı kesin bir tarih vermemekle birlikte eserin 13. yüzyılda yazıldığına kanaat etmektedir.⁶¹⁴ Eserin 14. yy'da yazıldığı bir diğer görüştür. Cemal Anadol da

⁶¹² Abdülbâki Gölpınarlı, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı* (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2011), 96-302. “Nakib fütüvvet hutbesini okuduktan sonra Peygamberi anar, Tanrının halifesini över, padişahın da adını anıp ona, iyi işler işlemesi, doğru yolda yürümesi hususunda dua eder.” şeklindeki tasvir hutbe sonlarındaki dualar cümlesindendir. Ancak gülbângi hatırlatacak Allah, Hu, tekbir gibi ifadelerden burada da bahis açılmaz, 199.

⁶¹³ Ali Torun, “Tarihî Bir Kaynak Olarak Fütüvvetnâmelerde Bektaşîlikle İlgili Kayıtlar”, *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1999), 323-329.

⁶¹⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, “Burgazî ve ‘Fütüvvet-nâmesi’”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953), 77-79.

Anadolu’da yazılmış en eski, Türkçe Fütüvvetnâme olarak Burgazî’ye işaret etmektedir.⁶¹⁵

Fütüvvetnâmedeki gülbângi andıran öğeleri derc ediyoruz:

“Pes taâmdan sonra gökçek Fatiha dileye, ya **taâm ıssını ana**, andan ayıda **ni’met-i Celîl şofra-i Halîl ervâh-ı meşâyih tekbr getürelim**”⁶¹⁶

“Pes andan su tamam olıcak Fatiha dileye, **ol iklimün**⁶¹⁷ **pâdişâhın duâda ana ve dahı Emîre’l-mü’minîn Ali’yi ve Emîre’l- mü’minîn Hamzayı ve Ebu’l-Müslim-i Mahâzîyi**⁶¹⁸ **ve Hasan ve Huseyin’i Fatihâ’dan ana, zîrâ kim Ali Fütüvvetdâr başıdır. Hamza’yı anun için anarlar, Ali dâim taâmdan sonra Hamza’yı anardı, Fâtiha okurıdı, üstâdum diridi ve hem dahı Rasûl Hazreti taâmdan Hamza’yı anardı, sahâbeler bile Fatihâ okırlardı, zîrâ kim evvel İslâm dininde Hamza şehîd oldu. Ebu’l-Müslim’i anunçün anarlardı kim Müselmânlar atasıdır, hem yiğitler erkânıdır. Hasan’a, Hüseyin’e Rasûl yigit didi, anuniçün anarlar. Andan fike salâvât dileye, zîrâ elbette Fatihâdan sonra salâvât girekdür: ayda Selmân-ı Fârisî müzdine salâvât virelüm diye.**⁶¹⁹

Burgazî’de gülbângi metinlerinin içeriğini ve şeklini andıran cümleler varsa da henüz gülbângilerden söz açmak mümkün gözükmemektedir.

⁶¹⁵ Cemal Anadol, *Türk İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler* (Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1991), 28.

⁶¹⁶ Gölpınarlı, “Burgazî ve ‘Fütüvvet-nâmesi’”, 137-38. Burgaziyle ilgili iki çalışma Yılmaz ve Pala tarafından yapılmıştır. Yılmaz hazırladığı çalışmada taam ıssını ana ibaresinden sonra ve “çerağ ıssını ana” ibaresi mevcuttur. Bkz: Kaan Yılmaz, *Burgazi Fütüvvetnâme Dil İncelemesi-Metin-Sözlük* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006), 169. Pala’nın çalıştığı nüshada da, “çerağ ıssını zikr eyleye” ibaresi ve ervâh-ı meşâyih’ten sonra “cân Mustafa” ibaresi mevcuttur. Bkz: Ayhan Pala, “Türk Kültür Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Burgazi Fütüvvetnâmesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 44 (2007), 227.

⁶¹⁷ Pala: “begin ve padişahın ana”, 49.

⁶¹⁸ Ebu Müslim ve fütüvvetnâmelerdeki yeri ile ilgili bkz: Rıza Yıldırım, “Anadolu’da İslâmiyet: Gaziler Çağında (XII.-XIV. Asırlar) Türkmen İslâm Yorumunun Sünnî-Alevî Niteliği Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Osmanlı Araştırmaları* 43/43 (2014), 106-107.

⁶¹⁹ Gölpınarlı, “Burgazî ve ‘Fütüvvet-nâme’si’”, 137-38. Fütüvvetnâme’nin bu kısmıyla ilgili, Yılmaz’ın kaydettiği metin Gölpınarlı’nın neşrettiğinin hemen aynısıdır bkz: Yılmaz, *Burgazi Fütüvvetnâme*, 170-171. Ancak Pala’nın metni birkaç farklılık arz etmektedir: “şu tamam olıcak Fâtiha dileye ve ol iklimü begin ve pâdişâhın ve Emîrü’l-mü’minin ‘Alî ve Hamzâ ve Ebü’l-Müslim ve Hasan ve Hüseyin’i Fatiha’da aña zîrâ ki ‘Alî fütüvvetdârlaru mukaddemidür ve Hamza’yı anunçün aňalar ki dâyim ‘Alî ta’âmdan sonra Hamza’yı aňaridi ustâzumdur diyü Fâtiha okuridi ve hem Resûl hâzreti dahı Hamza’yı ta’âmdan sonra anaridi ve aşhâbile Fâtiha okuridi zîrâ İslâm dininde evvel Hamza şehîd oldu ammâ Ebu’l-Müslim’i anunçün aňalar ki Müslümanların atasıdır ve hem yigitler **rûknidür** amma Hasan ve Hüseyin’i anunçün analar ki Resûl anlara yigit didi andan sonra fûke şalavât gerekdür ki ayda Selmân-ı Faris müzdine peygamber cânına şalavât virelüm diye” bkz: Pala, “Burgazi Fütüvvetnâmesi”, 227.

En eski manzum Türkçe fütüvvetnâme olarak bilinen Eşref bin Ahmed'in fütüvvetnâmesinde gülbângle ilgili bir malumata rastlamadık. Fütüvvetnâme "er" in nasıl olması gerektiğini anlatmaktadır.⁶²⁰

b. Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi

Fütüvvetnâme, Fatih Sultan Mehmed zamanında (1451-1481) yazılmıştır. Müellif Şeyh Seyyid Huseyn ibni Şeyh Seyyid Gaybî'dir. Burgâzî'den sonraki ilk Türkçe Fütüvvetnâme budur.⁶²¹ Gölpınarlı'nın ve sonrasında Şeker'in neşrettikleri Gaybî Fütüvvetnâmesinde "gülbâng çekeler" ifadesi vardır. Gülbâng metnine benzer bir ifade vardır ancak tam bir gülbâng metninden söz edemeyiz.⁶²² İlgili kısımlar şöyledir:

"Ve dahı bazı ehl-i şedd aydur: Rasûl hazreti kendü mübarek eliyile biline üç düğüm urdı, birin kendü adına, birin Cebrâil adına ve birin Allah adına miraç şükrânesi dirler ve bazıları aydur: Rasûl Hazreti Bedir gazâsında ashâbına salâ kıldı. Ashâb cem' oldı; üçyüz on üç ashâbıdı, mürsel peygamber adedince ve ashâba **gazâ müzdin** ⁶²³**ve şehîd olanların ecrin didi. Ashâb tekbîr getürdiler ve Rasûl hazreti kılıcın biline bağladı; Allâh adın ve Cebrâil adın ve kendü adın andı. Ol taife ki şedd kılıç bağıdur der senedi bundandır.**"⁶²⁴

"Amma ahîler içinde remz budur kim nakıyb, yani fûke, bir eline bir tas su alır ve bir eline duz(tuz) alır; gelüp miyân-ı meclis duzı suya salar; yani şimdiye değin sohbet idi, şimdi mahfildir demek olur; veli bu memlekette işaret budur kim nakıybler beşarişler ol ki ayak üzre hizmetdedür; geleler, kapu açalar; yani pay-maçanda duralar. **Geçmiş erkân erenlerin anup duâ kılalar ve bakıynün müzdine salavât getüreler;** aydalar kimün kimde hakkı ve kiminün talebi varışa taleb itsün diye, mecmû' ashâb hukuk râzı olup âhiret hakkın helallaşdurduktan sonra talibe murâd virürler. Evvel tâlib varup muradın nakıybe söyler, kendüyi nakıybe ısmarlar. Nakıyb dahı anun hizmetin

⁶²⁰ Eşref b. Ahmed, *Fütüvvet-nâme*, haz. Orhan Bilgin (Yıldızlar Matbaası, 1992), IV-VII.

⁶²¹ Abdülbâki Gölpınarlı, "Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in 'Fütüvvet-nâme'si", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 17/1-4 (1955), 30.

⁶²² Mehmet Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin "Muhtasar Fütüvvet-nâme"si* (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2011), 181.

⁶²³ Mükâfat, ecir, sevap.

⁶²⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Nâme-i Şeyh Seyyid Hüseyin ibni Gaybî", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 17/1-4 (1955), 79.

eda ider. Pes nakıybler gerekdür kim ol tâlibi alup mahfil kapusuna, yani pâymâçana ilemeler. Irakıyler ol makama “kulleteyn-i tarikât” dirler. Andan nakıyb ya nakıybün nükaba **tercemanlık** idüp ayda kim: “ Esselâmu aleyküm ya erbabe’ş-şerîati ve ya erbâbe’t-tarikati, esselamu aleyküm yâ ehle’ş şeddi vel vefâ, esselamu aleyküm yâ ehle’l-mürüvveti ve’l keremi ves-sehâ. **Gelmekliğimüz Tanrıyıçün,**⁶²⁵ **durmaklığımız- Tanrıyıçün, söylemekliğimüz**⁶²⁶ **Tanrıyıçün,** işbu kardâşımız siz ulularun ayağına gelüp bu makâm-ı insâfda durmaklıktan murâd oldur kim siz ihtiyarların silsilesine bağlanup, katarına çekilüp, erkân görüp, sahip-tariyk olup Şah-ı Merdân kapusına bili bağlı kul ola ve hânedân âşıklarına hizmetkâr ola; bu âşıkun hakkında ne buyurursız” diye. Pes mahfil ehlinden cevap gele kim “**ehluhû mahalluhû; vâcib maslahat görürüz, mübârek olsun**” diyeler.⁶²⁷

“Andan ol kişinün üstâdı hâzır sa anı revân ide, yani ol sanat kim işler, kesbider, anı ana helal ide ve hoşnudlık getüre. Eğer hâzır degül ise soralar; üstâdı kendüden râzı mıdur? Eğer râzı ise ana bir pîr dahı gerek kim tevbe ve telkin vire ve ayet-i beyât okıya ve silsileye koya ve ebced-i tarikat telkîyn ide ve dest-i Muhammed Alî talim ide. (...) Bir kişi yol atası ve iki kişi dahı yol kardâşı olalar ve bir kişiyi dahı üstâd-ı şed idine ve üstâdınun pîrinün ve yol atasının ve iki yol kardâşının **ışkına terceman kadem göstere** sonra yol atasının önüne çöküp otura ve yol kardâşları sağına ve soluna otura andan ata-oğul başparmakların birbirine mukabil koyup el dutuşalar; üzerine bir destarçe örteler (...) ve bu üç kardâş bu ahd üzre birbirine aydalar: Eğer yarın Hak dergâhında ve Peygamber huzurunda kabul benim olursa sizi derhâst kılam; eğer kabul sizin olursa beni derhâst kılasız. **Ve bu ahd üzerine Fatiha ve tekbîr ve salâvat ve gül bâng çekeler; şimdi mürid nîm tariyk oldı.**”⁶²⁸

Sonra sahib-tarik olmanın şartları, şedd bağlama merasimi tafsilatla aktarılıyor. Erkândan sonra “mühri temâm oldı pes **mübârekliğiyçün Fâtiha, tekbîr, salavât ve gül bâng çekilür.** Mühri açarken de son cümle olarak “ **ervâh-ı enbiyâ, evliyâ ve şuhedâ ve şeyhan ve nakıyban ve müfredân, güzeşteğân-ı kâffe-i ehl-i îmân râ**

⁶²⁵ Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri*, 213. Gölpınarlı’nın neşrinde “Tanrıyıçün” olan kısımlar Şeker’de hakkıyıçün şeklindedir.

⁶²⁶ “Oturun duran ...” gül bângini hatırlatmaktadır.

⁶²⁷ Gölpınarlı, “Fütüvvet-nâme-i Şeyh Seyyid Hüseyin ibni Gaybî”, 94-95.

⁶²⁸ Gölpınarlı, “Fütüvvet-nâme-i Şeyh Seyyid Hüseyin ibni Gaybî”, 96.

Fâtîha” diye, andan tekbîr getüre, es-salat ve gülbâng çeke; işde bağlamak ve açmak tamam oldu.”⁶²⁹

Burada gülbâng çekmekten muradın ne olduğu açıkça anlaşılmamaktadır.

c. Hoca Cân Bursavî Fütüvvetnâmesi

Bursavî’nin fütüvvetnâmesi’nde gülbâng lafzı yoktur. Çaryâre ve Peygambere salavat getirmenin tabbâklığın sünneti olduğundan bahsedilmektedir.

“Biri helâl kesbe niyyet idüb tabâkat iderken **bi’smi’llâh dimek farz**dur ve tabbâklık işlerken şer’a kail olub **çehâryârlere ve Peygambere şalevât getürmek sünnetdür** ve devr-i Âdemden Muhammed’e gelince ve Muhammedden Ahî Evrâne gelince kaç Peygamber tabbâklık işledugini bilmek vâcibdür.”⁶³⁰

Metinde gülbâng metnine çok benzer bir dua vardır, şakirde icâzet verildikten sonra edilen dua:

“ve üstâzı icazet vire ve şâkird dahî cemî’-i üstâzlarıñ elin öpe ve şeyh dahî hayr du‘â eyleye ve bu du‘âyı okıya: vaqt-i mübarek-i gelincekiçün gönüller murâdıçün ‘âkıbet hayrlığıçün imân yoldâşlığıçün ve Kur’ân-ı ‘Azîm hürmetiçün Âdem şafiyu’llâh hürmetiçün Azer⁶³¹ nebîyu’llâh rûhiçün yüz yigirmi dört biñ peygamberler ervâhiçün üç yüz on üç mürseller ervâhiçün dört (32b) yüz kırk dört tabakât erenleri ervâhiçün bu şan‘atları mu‘cizâtile ve âyâtile ve beyyinâtile işleyüb koyub giden peygamberler ervâhiçün ve iki cihan fahri Muhammedü’l-Muştafâ şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem rûh-ı şerîfiçün ve çehar-yâr-i bâ şafâ ervâhiçün ve İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin ervâhiçün İbn-i ‘Abbâs Seyyid Vaḳḳâş ve Selmân-i Fâris ve İbrâhîm Halîl⁶³²

⁶²⁹ Gölpınarlı, “Fütüvvet-nâme-i Şeyh Seyyid Hüseyin ibni Gaybî”, 96-102

⁶³⁰ Hoca Cân Bursavî, *Fütüvvetnâme*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu No: 870, 28a-28b. Eser, 2020 yılında neşredilmiştir. *İki Fütüvvetnâme Sabuncuoğlu Şerefeddin Fütüvvetnâmesi Bursalı Hoca Cân Fütüvvetnâmesi*, haz. M. Fatih Köksal, Bünyamin Ayçiçeği (Ankara: Esnâf ve Sanaatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2020).

⁶³¹ Metnin bu kısmında “Azer” kelimesi kayıtlıdır. Azer’in oğlu İbrahim anlamında İbrâhim-i Azer demek istenirken Azer adı kalmış olabilir. Esasında Fütüvvetnâmelerde Hz. Âdem’den sonra Şit peygamber anılır ve metinlerde “Şit nebiyullah” diye geçer.

⁶³² Peygamber’in sahâbeden sonra sayılması pek rastlanmayan bir durumken burada İbrahim Halil’den bahsedilmektedir. Buradaki bu ekleme İbrahim Peygamberin adının geçmesini sağlamak için yapılmış olabilir zira Fütüvvetnâmelerde Hz. İbrahim mutlaka anılmaktadır.

*rûhiçün ve bu şan‘atlara ādābla ve ‘ibādetle tābi‘ (33a) olub geçmişler üstādlar ve şākirdler rûhiçün ve pādīşāh-ı ‘ādil içün diye daḥī du‘ā eyleye’*⁶³³

d. Razavî Fütüvvetnâmesi

Gölpınarlı, *Razavî Fütüvvetnâmesine Fütüvvetnâme-i Sultanînin*⁶³⁴ kaynaklık ettiğini belirtmektedir.”⁶³⁵ *Fütüvvetnâme-i Sultanîde* “Hz. Peygamberin, Gadîr-i Humda, Hz. Fatıma’nın çadırında Hz. Ali’nin belini bağlayışı, peksimet, yağ ve taze hurmayla helvâ yaptığı, miyân bestelere birer lokma sunduğu, Hz. Selmânla da Medine’ye, Hz. Hüseyin’e gönderdiği anlatılmaktadır. Sonrasında bel bağlama erkânını bildirilmektedir. Erkân şöyledir:

Nakib toplantı gününü önceden haber verir. Şeyh nakib ve kardeşler o gün mahfilde toplanırlar. Şeyhin seccadesi kibleye karşı yayılır. Yanına da şed seccadesi serilir. Şeyh sağa peder-i ahdullah denen üstad da şeyhin soluna oturur. İhvân sola doğru otururlar. Şeyh yoksa onun makamına kaim olmak üzere postunun üzerine bir Mushaf konur. Nakib ilgili ayeti (er-Rahmân 55/19: *(Suları acı ve tatlı olan) iki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar*) okur ve bir sehpa üstündeki su kâsesine bir tutam tuz atar Sonra beş fitilli kandili (en-Nûr 24/35): “Allah, göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” ayetini okuyarak uyandırır beş fitil âl-i abâya işaretir. Bundan sonra peder-i ahdullah, ferzendi huzuruna çağırır. Ahd ayetini (el- Fetih 48/10): “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş oluyorlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.” okur ve ferzende oniki öğüt verir. Sonra ayağa kalkarlar. Ferzend pederin

⁶³³ Hoca Cân Bursavî, *Fütüvvetnâme*, 32a-33a.

⁶³⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, “‘Fütüvvet-nâme-i Sultânî’ ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953), 127-155. Eserin müellifi Molla Hüseyin Kaşîfî (Hüseyin Vaiz), (ö. 1504-1505) eser Farsçadır.

⁶³⁵ Gölpınarlı, “Burgazî ve ‘Fütüvvet-nâme’si’”, 95-96.

solundadır. İkisinin de yüzleri şeyhe karşıdır. Peder, ferzenden sağ elini sağ eliyle tutar. Oniki imamı anar. Üç kere istiğfar ettirir. Şehadet getirtir. Tövbe telkin eder. Sonra sol elini ferzenden başına kor. Meclisin safa nazarını ister Fatiha okur, **tekbîr getirir. Ehl-i şed ve bey’at pîrlerini ve ayrıca da kendi pirini ve üstadını hayırla anar.** Bütün bunlardan sonra onu orda bırakır, kendisi üç adım geri gider, fatiha okur, sağ ayağını bir adım ileriye atar **tekbîr getirir, salavat verir.** Ondan sonra şeddi alır, kendi boynuna atar. El-Müzzemmil 73/ 9: “*Doğunun da batının da Rabbi O’dur. O’ndan başka tanrı yoktur. Öyleyse yalnız O’na güvenip sığın*” ayetini okur. Şeddi boynundan alır, düz olarak seccadenin üstüne kor. Şeyh ve miyân-besteler, iki rekât şed namazı kılarlar. Namazdan sonra şeyh yahut nakip, tarikat hutbesini okur. Hutbe okunduktan sonra şedde üç düğüm atılır **duayla** kuşatılır. Üç gün sonra da çözülür.”⁶³⁶

Taeshner, Razavî fütüvvetnâmesiyle ilgili olarak şu kaydı düşmektedir: “Seyyid Mehmed’in Fütüvvetnâme-i Kebîr’inin tam nüshaları pek de bol miktarda mevcut değil görünüyor. Buna mukabil bütün kütüphanelerde, ekseriyetle “Fütüvvetnâme” adını taşıyan, daha küçük ve loncalara aid yazılar bulunmaktadır. Bunlardan birçoğunu tedkîk ettim ve hemen hepsinin büyük Fütüvvetnâmeden alınmış parçalardan ibaret bulundukları kanaatine vardım.”⁶³⁷

Pek çok irili ufaklı nüshası bulunan eserle ilgili yapılan çalışmalardan bir kaçının “gülân”le ilgili kısımlarını derc ediyoruz.

Razavî: Rahşan Gürel

Fütüvvetnâme’de gülân çekmek salavat vermek anlamında da kullanılmaktadır.

Razavî fütüvvet erkânının Hz. Âdemden kaldığını anlatmaktadır:

“Cebrail tercüman öğretti Âdem ayıbını itiraf etti.

Mikail **yol atası**, İsrâfil **yol karındaşı** oldu. Bir ahidnâme yazdılar ve imzaladılar. O **ahidnâme**’de yalnızca Allah’a kul olunacağı ve şeytanın oyununa gelinmeyeceği yazılıydı. Ahid nâmeyi Haceru’l esvede emanet ettiler. Âdem zürriyeti, ahd kıldılar, girü Allah Teala’nın emri ile Âdem’in sülbüne girdiler. Sonra Cebrail bir kuşak getirdi. Pamuk ya da yünden. Bu kuşağa **şedd-i vefâ** derler bu kuşağı kuşanasun ve ahde vefâ idesün. Sonra **sırık** getirdi. Âdem’in **saçından kesip o saçı o sırığa**

⁶³⁶ Gölpınarlı, “‘Fütüvvet - nâme-i Sultânî’ ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar”, 133-135.

⁶³⁷ Taeschner, “İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”, 23.

bağladı ve tekbir eyledi ve Âdem'in eline verdi (tuğ). Sonra hilafet seccadesine geçirdi. Cennetten süt ve bal getirip helva yaptı. Âdem **helvadan** biraz yedi ve **birazını Havva'ya** ayırdı. Tüm melekler Âdemle **esenleşip** gaib oldular.”⁶³⁸

Hiz. Peygamberin uyguladığı erkânı ise Razavî şu şekilde aktarmaktadır:

Hiz. Peygamber: “Ya Ali pes ol **kuşak** Cebrail bana kuşattı ve beni Allah’a ulaştırdı. Ben dahi senin biline kuşaduram Allahu ekber dedi evvel düğümü Allah adına, ikinci düğümü Cebrail adına, üçüncü düğümü de kendi adına düğdi ve mühri döndirdi.”⁶³⁹

Ve dahi Hiz. Ali’nin kuvvet **libasını** giydirdi. Cennetteki nurdan sandıkta bu **hırka** bu **tac** ve bu **imâme** vardı ve şimdi ben bunları sana giydiriyorum dedi sonra Hiz. Ali ashabdan yedi kişinin belini bağladı. Hiz. Ali şükran olarak peksimet hurma ve yağ aldı bir cefneye kodu. Mübarek eliyle urdı. Anınçün ashab-ı tarık ana **helva-yı cefne** dirler. Sonunda **dua ve sena** ettiler”⁶⁴⁰

...

Bir kimse dükkân açsa dua edip sonra salavat getirsin ve “Badehu **geçmiş meşayihî ve üstadları ve cemii enbiya ve evliya’yı ve atasını ve anasını ve üstazı ve şeyhi üzerinde hakkı olanı hayr** dua ile yâd ide ve anların ervahından **himmet ve istianet taleb ede.**”⁶⁴¹

...

Nakibu’n-nükebâ talibe icazet verileceği zaman talibin tennuresi ve terazisini şeyhin seccadesi üzerine bırakmadan önce “**bu yolu bu erkânı komış bu yolda sabit-kadem olmuş hazır ve gaib erkân erenlerinin müzdine Muhammede salavat virelüm**” der “**Ve eğer bakkal ve mive-füruş yani yemişçi ise Ady b. Nebbaşûn ruhına Muhammede salavat virelüm**” der. Sonrasında hazır bulunan büyüklerden icazet iznini ister onlar da cevaben “Mahall ü münâsib mübarek olsun” derler. Nakib “elfaz-ı dürrer-barunuz müzdine **Muhammede salavat virelüm.**” der. Talibi şeyhin huzuruna bırakır ve şeyhin nasihatlerden sonra talibin hizmetini tamamlayıp icazete hak kazanmasıyla şeyh şu duayı okur: ⁶⁴²

⁶³⁸ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvat-nâmesi*, 12-15.

⁶³⁹ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvat-nâmesi*, 28-33.

⁶⁴⁰ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvat-nâmesi*, 33-48.

⁶⁴¹ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvat-nâmesi*, 85.

⁶⁴² Gürel, *Razavi’nin Fütüvvat-nâmesi*, 99-101.

“Evvel yād kūnem ‘azamet u büzürği-i Ĥudārā ruh-ı pak-i Âdem Şafiyu’llah ra ve Havva Emetu’llah ra ve Şit Nebiyu’llāh rā ve İdrīs Refi‘u’llāhrā ve Nūh Neciyu’llāh rā ve İbrāhīm Ĥalīlu’llāh-rā ve İsmā‘il Zebīhu’llāhra ve İshāk Nebiyu’llāhra ve Yakub Hazīnu’llāhra ve Yusuf Sadıku’llāhra ve Musa Kelīmu’llāhra ve Harun Nebiyu’llāhra ve Davud Halifetu’llāhra ve Süleyman Nebiyu’llāhra ve Eyyub Basiru’llāhra ve Zekerıyya Nebiyu’llāhra ve Yahya Nebiyu’llāhra ve İsa Ruhı’llāhra ve Muhammed Mustafara ve çeħaryar-ı ba-safara ve Ali Murtazara ve Fatımatüz- Zehra ra ve Hadice-i Kübrara ve Hasanı Rızara ve Hüseyin-i mazlum-ı şehid-i Kerbelara ve İmam Zeynelabidinra ve İmam Muhammed-i Bakır ra ve İmam Ca‘fer es-Sadıkra ve İmam Musa Kazımra ve İmam Ali Nakīra ve İmam Hasan-ı Askerīra ve tuhur-ı hucce-tullah el-Kasım Muhammedü’l Mehdi Sahibüzzamanra ve ervah-ı mukaddes-i cemi enbiya vü evliyaullahra ve çeħaryar-ı ba-safa ve ulema-yı şeriatra ve piran-ı tarikatra ve rehrevan-ı rah-ı hakikatra ve guşe-nişinan-ı ehl-i izzet ve hizmet-ra selamet-i müsafıran ve hazırınra def‘-i belarā ve devam-ı devlet-i padişah-ı İslāmra nigun- sari-i küffar-rā murād-ı dilhārā ber-amedeni hacetra ve ervah-ı Muħammedra halas-ı bendeyanra şifa-yı bimarınra ve Âdem ta-be Hatemra ta-be-atyan-dem güzeşte-gân-ı kaffe-i ehl-i imanra icabet-i duara razıyullahra fatihatül- kitab bi-hanim.”⁶⁴³

Fatihalar okunduktan sonra nakib tennureyi eline alıp, şakirde öğütler verip, şöyle der: “sırrı enbiya vü evliya vü şüheda vü ulema sadat u fukara ruhi için Âdem safiyullah ve Şit nebiyullah ve batın-ı Cebrail mana-yı Selman, rıza-yı Rahman için tekbir idelüm.” Sonrasında tennureyi giydirir ve “Ya İlahi sen mübarek kıl Peygamber hakkıçün...”⁶⁴⁴ der. Bir sonraki adımda teraziyi eline alır ve yine nasihatler verdikten sonra “ervah-ı mukaddes-i cemi enbiya vü evliya, piran ü piş-kademan u üstadan u muallimanra, selamet-i hazırınra, sırr-ı Halil İbrahimra dahı Cebrailra ervah-ı ‘Ady b. Nebbaşra ve selamet-i hazırınra ‘azamet-i Hudara tekbir idelüm diyüp taşla terazuyu şakirdün eline vire.” Nakibler: essalatu vesselamu aleyke ya Rasulullah... diye çağırılar şakird terazuyu sol koltuğına ala ve şeyhün ve üstadların ve ihtiyarların ellerin öpe. Anlar dahi alkışlayup “Hak Teala kesbüne bereket virsün “diyeler badehu sofrā çekeler.”⁶⁴⁵

⁶⁴³ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 101.

⁶⁴⁴ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 102.

⁶⁴⁵ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 103.

“Selmaniyanın erkânında yine tennure seng ve tıǵı şeyhin seccadesinin üstüne koyarken **“Arabda ve Acemde ve cemi diyar-ı İslamda olan fütüvvetdaran ve muhibban-ı hanedan ashab-ı tarik ve ehl-i irfan müzdine, hazırlar safalıǵuna, Selman ruhına Muhammede salavat virelüm diye”** şeyh de nasihatten sonra dua eder.”⁶⁴⁶

“Ekmekçiler erkânında hırkayı giydirmeden önce **“sırr-ı enbiya vü evliya batın-ı şüheda mani-i piran, azamet-i Rahman için tekbir idelüm”** diye erkânında Nakibler **essalatüvesselam** çağırılar.”⁶⁴⁷

“Tabbaklar dahı bu tarik ile şakird revan ederler. Amma nakib hırka hutbesin okuduktan sonra, nitekim beyan olındı **“Ahi Muhammed Evran ruhına ve Zeyd-i Tabbak-ı Hindi ruhına ve Ali ve Abbas ruhına, hazır ve gayib erkân erenlerünün safalıǵına Muhammede salavat virelüm.”** der.”⁶⁴⁸

“Hammamda naturlar bu tarik ile şakird revan iderler amma anlar tennureyi kuşadmazlar. Nim-tenleri olur. Ana “yelek” dirler. Anı şakirde giydürürler ve eline bir kamaş virürler. Miyanbeste itmelü olsalar evvel ana tuman geydürürler badehu kuşadurlar amma natura yelek geydurmeli olsalar, nakib yelegi dürer ve eline alur ve hırka hutbesin okur. Okuduktan sonra **“Selman-ı Farisi ruhına ve Mansur Ebu Kasım el Bağdadi ruhına ve Amr b. Ümeyye-i Damrî ruhına hazır ve gayib erenler safalıǵuna Muhammede salavat virelüm** diye ve yelegi şeyhün nazarına ilede.”⁶⁴⁹

“Kassablar erkânı budur kim anlar dahı şakirdi revan itmelü olsalar nakib bir futa dürer nitekim ehl-i mizanda ve Selmanilerde beyan olındı. Ve üzerine bir bıçak ve bir masad kor ve bir nakibün eline virür. İhtiyarlara sunulacak tuhfeleri bir zarfa koyup eline alup her makamın tercemanını okuduktan sonra ve bergüzarları ihtiyarlara çekdükden⁶⁵⁰ sonra saff-ı niale gelüp **“Selman-ı Farisi ruhına cömerd kassab ruhına hazır ve gayib fütüvvetdarlar müzdine Muhammede salavat virelüm.”**⁶⁵¹

⁶⁴⁶ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 106-107.

⁶⁴⁷ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 111-112.

⁶⁴⁸ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 112.

⁶⁴⁹ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 113.

⁶⁵⁰ (Yemek) dizmek, sıralamak.

⁶⁵¹ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 114.

“Aşçılar amma anlar bir kebçe ve bir kefgir virürler **Selman-ı Farisi ruhına Ebu Amr ve Abdullah el-Vasîtnün ruhına Muhammede salavat virelüm** diyüp şeyhün nazarına iledür.”⁶⁵²

“ Her kol kendi silsilesini bulur ve onun ruhına salavat ider ve kendi mesleğinin alatlarından eline alır. Mesela derziler dahı İdris Nebi ruhına Davud bin Abdurrahman Berberinün ruhına bu yolu ve bu erkânı koyanlar ervahına, hazır gayib yol virmiş ve yol almış erenler müzdine Muhammede salavat virelüm diyüb...”⁶⁵³

“Kırklar üzüm ezip nuş itdüklerinden sonra **essalatu vesselamu aleyke ya Rasulullah** bülend-avazıyla çağırdılar. Bir dahı ashab-ı suffa her kaçan taam yirlerdi, sofru duasından sonra **essalatu vesselamu aleyke ya Rasulullah** diyu çağırırlardı. Pes bu deliller ile fütüvvetdarlar bu kaideyi kendülere şiar idindiler. Pes **gülbâng çekdüklerinden sonra carub (süpürge) çekerler.**”⁶⁵⁴

“Şeddin açılması. Şed üç günden sonra dualarla açılıyor be tamam açduktan sonra besmele ile iza cae nasrullah ve dua dileye ki **fatihâ tekbir ve gülbâng çeke**”⁶⁵⁵

Helva yaparken, “Tencereyi ocağa koyup yağ koyıcak “Zeynel Abidin ruhına tekbir idelüm” diye ve unı koyıcak Selman ruhına ve balı koyıcak Emirül Müminin Ali ruhına ve hurmayı koyıcak “**essalatu vesselamu aleyke ya rasulullah diyü gülbâng çekeler.**”⁶⁵⁶

Helvayı dışardaki fütüvvet ehline götürme adabı anlatılırken

Nakib ki halvayı getürmiş eyde: **elfaz-ı dürerbarunuz müzdine Muhammede salavat virelüm diyüp şeyhün önine koya.** Sağ yana, mihrab-ı kibleye karşı ola. Yine dönüp kutuyı ol ihtiyarun elinden alup içerü girüp “**Muhammede salavat virelüm diyüp yap yap teenniyle yürüyüp “geçmiş miyanbesteler ervahıyçün ve bakilerün safalıgıyçün Muhammede salavat virelüm diye** kutuyı sepa üzerine koya **Selman-ı Farisinin ruhına Muhammede salavat diyüp** kutuyı kaldırıp şeyhin önine sol dizin yere koyup kutuyı şeyhe teslim ide. Ve mektubu vire saff-ı niale gelip erenlerin dahi selamın getürdük diye **terceman okıya dua ve temenna ide. Şeyh dahı el kaldırıp**

⁶⁵² Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 114.

⁶⁵³ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 115-116.

⁶⁵⁴ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 150.

⁶⁵⁵ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 151-152.

⁶⁵⁶ Gürel, *Razavi'nin Fütüvvet-nâmesi*, 153.

“müsafirler kademiyyün ve mücavirler safaluğıyyün, geçmiş pirlar ve piş-kadimler ervahıyyün, fukara demiyyün tekbir idelim. Tekbirden sonra gülbâng çekeler.”⁶⁵⁷

“Helvayı çözmeye başlamadan evvel şeyh **dua okuya fatiha ve tekbir ve gülbâng çekeler**”⁶⁵⁸

“”Helvayı götürüp gelen talim verir. Helvayı götördüğünü oradaki erenlerden selam getirdiğini bildirir. Geri geldiği meclis de onu duallarla karşılar, şeyh dahı **dua ide, fatiha ve tekbir ve gülbâng çekeler.**”⁶⁵⁹

“Çerağ: badehu şeyh eyde: **hemîşe çerağı ruşen olmağıyyün Allah Teâala’nın inayeti ve pir himmeti üzerine olmağ için cemi enbiya ve evliya ve meşayih ervahı için pirlar demi için Allah’un azameti için tekbir idelim.**”⁶⁶⁰

“Ol hırfetün ehlinden birkaç üstadı şeyh ve şeyhü’sş-şuyuh huzurına cem idüp ve güci yetdüğince üstazına ve anlara tuhfe çeke ki ana ashab-ı tarik, **“terceman-ı kadem”** dirler ve anların marifetiyle üstad anlara **hayr-dua idüp** ve icazet vermeyince ve sofrâ çeküp **yol erenlerine taam yidürüp ve cümlesinden hayr-dua almayınca ol kişi üstadlar arasında makbul olmaz** ve mehafilde ve mecalisde ana itibar olmaz ve erbab-ı fütüvvet katında ol sanattan yidüğü mekruhdur ve dahı üstazından icazet alduktan sonra ama pir tutınmak vacib olur ve ashab-ı tarik ve süluk ve erbab-ı fütüvvet ana talim ide ta kim ana fütüvvet-dar demek caiz ola.”⁶⁶¹

Yukarıdaki dualar gülbâng metinlerini andırmaktadırlar. Ancak burada dikkat çeken husus, gülbâng kavramının zaman zaman salavat anlamında kullanılmasıdır. Bazı yerlerde de gülbâng çekeler ibaresinin ne anlama geldiği anlaşılmamaktadır. Bu dua metinleri, salavatlar, tekbirler sonradan bir araya getirilerek gülbâng metinlerini oluşturmuş gibidir.

Razavî : Sadullah Gülten-Hacı Yalçın

Razavî fütüvvet yoluna giriş erkânını şöylece aktarmaktadır:

*“İmdi geldik biz kendi hikayemize evvel şart budur kim müridi **tıraş edeler** ve tıraşı yoğ ise bıyıklarını kasr iderler ve andan **tevbe vereler** ve **ahdullah ayatını** okutalar, **tac, hırka** giydireler ve **yol atası ve yol karındaşı** tutalar ve badehu **kuşak kuşatalar** ve*

⁶⁵⁷ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 157.

⁶⁵⁸ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 158.

⁶⁵⁹ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 159-160.

⁶⁶⁰ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 162.

⁶⁶¹ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 87-88.

*tuğ ve alem verip sonra seccadeye geçireler. ondan aşçılar dahi helvayı pişirip yol üzere meydana getirip badehu muhabbet ile birbirine lokma sunalar ve bir şehirden bir şehre helva göndereler*⁶⁶² ve bunların cümlesi Âdem nebi ile Cebrailden kalmıştır ve ehl-i tarik olanların senedi budur kim zikr olundu. Çün Âdem peygamber hacca gitti sonra Hindistana gitti orada oğlu Şit oldu Şit buluğa erişince Allah ona emr etti ki: Âdem fütüvveti ona yetiştire ol dahi kardaşlarını terbiye edip tarik-i hakka vesile ola.⁶⁶³

*“Sofra sofraya tolu olmak için pirlerimiz rûhı için ve hâzır cemâ’atîñ şafâlığıçün ve cemî’-i enbiyâ ve evliyâ ve ‘ulemâ ve meşâyıh nûkabâ ervahı için ‘azametü’llâhi tekbîr*⁶⁶⁴

Müride çerğ vermek bahsi’nde : *“hemîşe çerağı rûşen olmağçün Allâhıñ ‘inâyeti ve pîrleriñ himmeti ve cemî’-i enbiyâ ve evliyânıñ ervâhı nâzırı ve hâzırı olmağçün Allâh Te‘alânuñ ‘azametine tekbîr diye...*⁶⁶⁵

Alem tuğ ve şedd kuşatılması

*Âdem Şafî Nûh necî ve İbrâhîm Halîl ve Dâvud ve Süleymân ve Mûsâ ve ‘Îsâ ve Muhammed Muştafâ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ervâhıçün ve çehâr-i yâr-ı bâ-şafâ ve şahâbe-i bâ-vefâ ve eimme-i Hüdâ ervâhı için fâtîha*⁶⁶⁶

Görüldüğü üzere bu nüshada gülbâng kavramı geçmemekte sofraya, çerağ ve kısmen ahd gülbângini andıran dua metinleri bulunmaktadır.

Bir diğer Razavi Nüshası (Numan Meriç)

“Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 HK 1137/7” kayıtlı metnin esas alınarak hazırlandığı çalışmada (Numan Meriç, Radavi’nin Haza Kitabı Fütüvvetnâme: Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 HK 1137/7) bazı okuma hataları tespit edilince çalışmanın sonuna eklenen metnin orijinalini transkribe ederek metinleri kaydettik. Sayfa numaraları bu nüshadaki numaralardır: Eserin istinsah tarihi Safer 1028/1619.

140b. Ve iyde şofrası tolu olmağçün pirlerimiz demiçün hâzır cemâ’atîñ şafâlığıçün cemî’-i enbiya ve evliya ve ‘ulemâ ve meşâyıh nûkabâ ervâhıçün Allâhıñ ‘azametiçün tekbir idelim ...

⁶⁶² Bir hisseyi Adem yedi gerisini gaibe melekler aldı bir kısmını da Adem Havva’ya getirdi.

⁶⁶³ Seyyid Muhammed bin Alâaddin el-Hüseyn Razavî, *Fütüvvet-name-i Kebir: Giriş-Metin-Tıpkıbasım*, haz. Sadullah Gülten, Hacı Yılmaz, ed. Alemdar Yalçın - Gıyasettin Aytas (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 84.

⁶⁶⁴ Razavî, *Fütüvvet-name-i Kebir*, 202-216.

⁶⁶⁵ Razavî, *Fütüvvet-name-i Kebir*, 216-224.

⁶⁶⁶ Razavî, *Fütüvvet-name-i Kebir*, 228.

141a. hemîşe çerâğı rûşen olmağlığıçün Allâhıñ ‘inâyeti ve pir himmeti üzerinde olmağçün ve cemi‘-i enbiyâ ve evliyâ ve meşâyih (141b) ervâhıçün pîrler demiçün, Allâhın ‘azametiçün tekbir idelim.”

141b. Âdem Şafî ve Şîr 142a. Nebî ve İdrîs Vâfî ve Nûh Necî ve İbrâhîm Halîl ve Dâvûd ve Süleymân ve Mûsâ ve ‘İsâ ervâhıçün ve Muḥammed Muştafâ rûhıçün çehâr yâr-ı bâ-şafâ ve şahabe-i bâ-vefâ ve eimme-i Hüdâ ervâhıçün fatiha okıyalım diye ve ‘alemi sıırığa geçüre yâ şeddei sıırığda bağılyı ba‘dehu ervâhı pîrân ve pîş-i kademân ‘azamet-i Rahman tekbir edelim. ⁶⁶⁷

Bu nüshada da bir önceki nüshadaki metinler mevcuttur.

Razavî: Orhan Arsal

Şeddi kuşanan kişinin şeddinin açılmasından sonra

“...dua dileye ve fatiha ve tekbir getüre ve gül bâng çeke” ⁶⁶⁸

Sofrayı müride verirken mürşid. “sofra tolu olmağıçün ve mürid: “pirlerimiz için ve hazır cemaatün safalığı için ve cemi enbiya ve evliya ve şüheda ve ulema ve hulefa ve meşayih ve nukaba ervahı için ve Hak Taalanun azameti için tekbir idelüm diye... ⁶⁶⁹

Sofra kalktığı vakit okunan:

“Bismillahi velhamdülillahi ulu sofrâ tulu nûr-ı Nebî kerem-i Ali, Muhammed-i Arabi, Sultan Hacı Bektaş-ı Veli evliya ve enbiya demine Hû diyelim Hû... ⁶⁷⁰

“Pirimiz Hacı Bektaş-ı Velidir dört bin dörtyüz tabakat erenleri ve dokuz pirlər hürmetine Muhammede salavat. ⁶⁷¹

Bu nüshada Bektaşîliğe ait unsurlar vardır. Bu metinlerin değişip dönüşmesine bir örnektir.

Fütüvvetnâmelerdeki bu değişikliklerin nedeni Sarıkaya’nın fütüvvetnâmelerle ilgili şu tespiti olabilir: “Ahilik, sahip olduğu tasavvufi fütüvvet idealine rağmen klâsik tarikat örgütlenmesinden farklılık arzeder. Ahiliğin bu farklı örgütlenişi, Ahilerin dini-

⁶⁶⁷ Numan Meriç, *Radavî’nin Haza Kitabı Fütüvvetname: Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 HK 1137/7* (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013).

⁶⁶⁸ Orhan Arsal, *Kitab-ı Fütüvvet (Radavî Transkripsiyon- inceleme indeks)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2010), 52.

⁶⁶⁹ Arsal, *Kitab-ı Fütüvvet*, 54. Es-Saf 61/13

⁶⁷⁰ Aktaş, *Razavî Fütüvvetnâmesi*, 174.

⁶⁷¹ Aktaş, *Razavî Fütüvvetnâmesi*, 176.

tasavvufî tarikatlara mensup olmalarına imkân tanımıştır. Böylece Mevlevîlik, Rıfâîlik, Kâdirîlik, Halvetîlik, Bektaşîlik vb. tarikatlar ile ahilerin direkt ilişkileri olmuş; farklı tarikat mensupları XVI. yy'dan sonra kendi tarikat geleneklerini esas alarak çeşitli Fütüvvetnâmeler kaleme almışlardır. Özellikle Bektaşîlik'te az sayıdaki yazılı geleneğin bir kısmını Fütüvvetnâmeler oluşturur."⁶⁷²

Köksal ve Gıynaş'ın *Bir Bektaşî Fütüvvetnâmesi* adlı çalışmalarındaki bahsi geçen fütüvvetnâme Sarıkaya'nın bahsettiği fütüvvetnâmelerden olmalıdır. Metin fütüvvetnâme adıyla anılsa da erkânâmedir. Gülbângle ilgili kısımlar şöyledir:

"Çerağ tercümanı okunduktan sonra "Baba olan cân çerağın gülbângiñ çeküp **"Gerçeklere Hû !"** diyüp çekildikde..."⁶⁷³

Tâc tekbîrlerken; "Andan mürşid daği öylece niyâz idüp rehberiñ başına koyup tekbîrleyüp **"Gerçeğe Hû!"** diyü gidere. Rehber dahi mürşide bir niyaz idüp çekülüp meydana varup dârda dura. Andan mürşid fahr-i⁶⁷⁴ gülbâng çeküp **"Gerçeğe Hû!"** diyüp meydana niyaz idüp ...⁶⁷⁵

Mürşid tığbendini kuşatıp tacı tekbirlenip hırka da giydirdikten sonra "andan gine mürşid fahr-i vaşla ikrar gülbângin çeküp **"gerçeğe Hû!"** didükde meydana beraberce bir niyaz ideler."⁶⁷⁶

Bu türden fütüvvetnâmelerden derlediğimiz gülbâng metinlerinden bazılarını Bektaşî Gülbângleri başlığı altında derc edeceğiz.

Fütüvvetnâmeye Eleştiriler

Münirî (ö.1635) Nisabu'l-intisab adlı eserinde fütüvvetnâmedeki pek çok unsur gibi gülbângi de eleştirmiştir:⁶⁷⁷

"Fütüvvetnâmeyi yazan müteseyyid yazduğı hurafat ki, beş veçhiyle şeddin senedi ve halva-yı cefne müstenidi beyânında müfteridir. **Tuğ ve alem ve çerağ ve**

⁶⁷² Mehmet Saffet Sarıkaya, "Fütüvvetname-i Ca'fer Sâdık'a Dair Bir İnceleme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 40 (2006), 105-106.

⁶⁷³ M. Fatih Köksal - K. Ali Gıynaş, "Bir Bektaşî Fütüvvetnâmesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 18/59 (2011), 414.

⁶⁷⁴ Özellikle Bektaşîler'in giydiğı, üzeri dilimlere bölünmüş taç. Bektaşî fahrinin kubbesi, yâni üst kısmı on iki imama, lengeri, yâni başa geçen kısmı dört kapıya işaret olmak üzere on iki ve dört dilimlidir. Fahr-i Edhemî: Dört dilimli Bektaşî tâc. Fahr-i Hüseyinî: On iki dilimli Bektaşî tâc.

⁶⁷⁵ Köksal - Gıynaş, "Bir Bektaşî Fütüvvetnâmesi", 414-415.

⁶⁷⁶ Köksal - Gıynaş, "Bir Bektaşî Fütüvvetnâmesi", 416.

⁶⁷⁷ Mehmet Saffet Sarıkaya, "Nisabu'l-intisab'da Esnaf Teşkilatı ve Fütüvvetnâmelere Yönelik Eleştiriler", *Mezhep Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2010), 46.

sofra ve mahalli münasibine ayât-ı kerime irâd ve salavat getürmeleri tekbir ve gülbeng getürmeleri cümlesi Müslümanları ve cemaat tarıkında mü'minleri tariklerinden tahrif ve sünneti bid'ate tasrif içündür. Ve dinden olmayan bazı nesne diyanettendir deyu tervîh için nice bid'ati ve küfri bevâvic iktizâ ider yeri çoktur.”

(...)

“Fütüvvetnâmelerde sohbet tertibin hayli diraz idüb nice piran lu'bet-bâz hengâmesine döndürüp tercemanlarla gülbengler salâvat mahall ve nâ-mahall yerlerde tekbîr ile ve tekbîr-i vefâ ve tekbîr-i rızâ deyu esmâi vaz' idüp ve şedde dahi teferru' gösterüb...”⁶⁷⁸

Münirî gülbâng çekilmesini *Fütüvvetnâme* yazarının evhamı ve hayal âleminde ürettiği uygulamalardan bir olarak görmektedir. *Fütüvvetnâmedeki* birçok unsuru, yazarının kendi yolunu Hz. Peygamberin yolu imiş gibi gösterme gayretiyle oluşturduğu yalan yanlış isnadlarla dolu, tarihi hakikatlere uygun düşmeyen şeyler olarak nitelemektedir. Münirî, Melamî meşreb tariklerin, dinin zahirine uygun düşmeyen hallerini de eleştiren, bu yolların erkânındaki bir takım uygulamaları da reddeden bir tutuma sahiptir. Münirî'nin kasıtlı bir bakışla toptan reddetme saikiyle metne yaklaştığı eseri boyunca görülmektedir.

C. TARİKAT GÜLBÂNGLERİ

Gülbâng metinleri bir kısım tarikatlerin erkânlarında hemen her rükünde bulunmaktadır. Erkânın tüm adımları mürşid nazarında gerçekleşir ve her rüknün hitamında mürşidin duası alınır. Dua eden kişinin kutlu bir zat olduğuna ve onun vesilesiyle iyilikler güzellikler nasip olacağına inanılır. Dede, baba, şeyh, mürşid diye adlandırılan yol ataları Allah'ın seçilmiş kullarındandır ve onların dilemesi makbuldür. Bu ulular herhangi bir işin sonunda o işi hayırla mühürleyen kimseler olarak görülür. Her hangi bir toplantıda bir zikir meclisinin yahut bir ahid töreninin ya da bir sofranın sonunda çekilen gülbângle yapılan eylem kutlanır.

Mürşidle birlikte kurulan meclisler iki türlüdür, birincisi tarikate bağlı olanların katılabileceği meclisler ki bunlar çoğunlukla biat merasimleridir. İkincisi umuma açık olan meclislerdir. İlkinde tüm erkâna dâhil olanların ya biat etmiş olması yahut biat etmek üzere olması gerekmektedir. Her iki durumda da rükünler icra edilirken işin hayrı

⁶⁷⁸ Sarıkaya, “Nisabu'l-intisab'da Esnaf Teşkilatı ve Fütüvvetnâmelere Yönelik Eleştiriler”, 56.

ve uğru için edilen duaya meclistekiler de huşu ile ya susarak (Mevlevîler) yahut Allah Allah zikriyle eşlik ederek (Bektaşî-Alevî, Cerrahî, Kadirî, Rıfâî vd.) katılmaktadır. En nihayet mürşidin “Hû” diyelim çağrısına “Hûûû” diye karşılık veren hazirun işi Allah’ın zâtına (Hû’ya) havale etmektedir.

Tarikatlerdeki tavırlar, üslub ve usûller gülbâng metnlerinin de şekillenmelerinde etkili olmuştur. Gülbângin icrası esnasında dahi tarikatın tavrı icrayı etkilemektedir. Mevlevîler gülbâng boyunca ism-i Celâl’i sessizce zikrederler diğer tarikler açıktan zikrederler.

Gülbâng çeken tüm tariklerde muhtevaları kısmen değişmekle birlikte ortak bazı gülbângler vardır. Örneğin; meydan gülbângi, ya sabah ayın sonrası ya da herhangi bir vakitte ayın yapılacağı esnada çekilir, چراغ gülbângi talibin yeniden doğuşuna işaretle okunur, bazen de ayinlerin yapılabilmesi için meydan aydınlatıldığında okunur, lokma gülbângi yemek ritüellerinde ve ulu gülbângler ayinlerin bitişlerinde okunur.

Duaların istek kipiyle yapılması, seci, aliterasyon ve asonanslarla bir ritim yakalanması, sonunda tüm dinleyenlerle birlikte Hû çekilmesi ortaktır. Muhtevalarda yolun inanç değerlerine telmihlerde bulunulması, kutlanacak şeyle ilgili tarihi kişilere gönderme yapılması, kutlanan işle ilgili pîr sayılan kimsenin adının anılması, tarikin yol büyüklerinin adının anılması ve hazırdaki mürşidin anılması ortak unsurlardandır.

Gülbângler icra edildikleri tarikatlerin önceliklerine göre de şekillenmektedirler. Mevlevîlerde Mevlâna’nın eserlerine atfedilen önem sebebiyle gülbâng metnlerinin başına çoğunlukla Mevlânâ’dan bir beyit eklenmiştir. Mevlevî gülbângleri diğer gülbânglere göre daha kısadır ve başlangıç kısmında Allah Allah nidası yoktur. Ekseriyetle “vakt-i şerifler hayr ola” gibi lafızlarla gülbânge giriş yapılır. Pir keşidesi kımında zikredilen yol atalarının sayısı daha azdır. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled ve Âteşbâz-ı Velî’den istimdat edilir ve o an postta olan dedenin adı zikredilir. Bektaşîlikte ise çok daha fazla sayıda yol atasının ismi anılır.

Alevî temayüllü tariklerde özellikle ayin sonunda okunan gülbânglerde ehl-i beyt ve on iki imamın isimleri tek tek sayılır, bazılarında on dört masum-ı pâk on yedi kemerbest de isimleriyle anılırlar. Tevella ve teberra ilkesinin yansıması olarak, Yezid ve Mervan da beddualarla anılmaktadır.

Gülbânglerin alt başlıklarının çeşitliliği de yine erkâna göre değişmektedir. Örneğin dem gülbângi Alevî Bektaşî gelenekte mevcutken Mevlevîlikte yoktur. Hücre

gülbângleri ise Mevlevîliğe mahsustur. Gülbâng tüm tariklerin erkânı esnasında icra olunan bir metin olmakla birlikte, alt başlıklarının tarifi aşağı yukarı yapılabilse de nasıl icra edildikleri genelleme yapılarak tarif edilemez zira her yolda biat, lokma, çerağ, meydân ve diğer gülbângler kendi usûlleri içinde konumlanmakta tariklerde ön plana çıkan değerler gülbâng metinlerinin içeriklerinde ve icrasında tesirli olmaktadır.

Bu farklılıklar sebebiyle her tarikin gülbânglerini kendi erkânı içerisinde zikretmek isabetli olacaktır.

1. Bektaşî Gülbângleri

Bektaşî erkânında gülbâng, yapılan hizmet sonunda dede efendinin hizmet yapanı ve hizmete konu olan şeyi kutlamak için ettiği duaları ifade eder. Bu gülbângler erkânâmelerde⁶⁷⁹ bazen erkân anlatılırken sıklıkla “dede efendi şu gülbângi çeke” ibaresinden sonra, bazen erkânâme sonlarında başlıklar halinde müstakilen kaydedilmektedirler.⁶⁸⁰

Biz burada tespit ettiğimiz birkaç yazma erkânâmede bulunan gülbâng metinlerini çoğunlukla erkânâmede nasıl adlandırılmışlarsa o başlık altında değerlendirdik. Bir başlık bulunmayan metinleri ise konularına göre başlıklandırdık. Burada derc ettiğimiz gülbâng türleri, incelediğimiz eserlerle mukayyedir. Okunan gülbângler ekseriyetle ikrâr ayinine mahsustur.

İncelemelerimiz sırasında onlarca erkânâme metniyle karşılaştık. Metinler, çok az farkla kaydedilmiş olsalar bile her versiyonunu derc ettik, metinlerde ne tür değişiklikler olabileceğini ya da sabitelerin neler olduğunun farkedilmesi için hemen her kaynaktaki metni aynıyla sunmayı uygun gördük. Gülbângler, dedenin mizacına, anın

⁶⁷⁹ “XVI. Yüzyılda Balım Sultan’ın gerçekleştirdiği genel bir ıslahat ve düzenleme ile tarikatın erkânını belirlediği genellikle kabul edilmekle birlikte, bazı Bektaşî çevrelerinin ve özellikle çelebilerin onun mücerretlik erkânını benimsemedikleri bilinmektedir. Bektaşî erkânı farklılıklara bağlı olarak babalar tarafından zaman içinde bazı tadilat ve tasarruflarla şekillenmiş, bunlar Erkânâme adı verilen onlarca eserde ayrıntılı biçimde açıklanmıştır” İlyas Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2007), 147.

⁶⁸⁰ Nurgül Özcan, “Bektaşî Erkânâmeleri ve Bir Bektaşî Erkânnamesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi* 46 (2008), 46. Alemdar Yalçın - Hacı Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler-Erkânâme: 1”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005), 11-69; Ersoy Topuzkanamış, “Bir Bektaşî Erkânnamesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55 (2010), 421-436; Yunus Koçak, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler-Erkânâme: 2”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005), 71-144. Bahsi geçen dergide irili ufaklı pek çok erkânâmenin neşri yapılmıştır.

ruhuna uygun şekilde değişiklikler gösterebilseler de metinleri bambaşka metinler haline getirmekten kurtaran belli cümle kalıpları ve söz dizimleri vardır. Bizim incelediğimiz 19. yüzyıl defterlerinde ise gülbângerler çok az farklarla kaydedilmiştir. Bu durum bu yüzyıldan itibaren erkânın kayıt altına alınmış eserler marifetiyle devam ettirilmesiyle ilgili olmalıdır. İncelediğimiz defterlerden *Galata 1233* ve *Terceman* ve *Gülbânk*lardaki bazı gülbângerlerin birebir örtüşmesi gülbângerlerde kelime farklarının dahi oluşmamış olması bu olasılığı güçlendirmektedir.

Yazmalarda gülbâng metinlerinden hemen önce genellikle “dede efendi şu gülbângi çeke” ibaresi vardır. Gülbâng çekilirken diğer canlar niyaz halinde Allah Allah nidalarıyla gülbânge eşlik etmektedirler.

Gülbânglere Allah Allah, bismişah, gibi giriş sözleriyle başlanır, kutlanması gereken şeyi çağrıştıracak kelimelerle dua edilir ve o işin piri anılır akabinde geçmiş yol büyüklerinin adları ve hazırdaki dedenin adı anılır ve nihayet nûr-ı nebî, kerem-i Ali, dem-i Hacı Bektaş-ı Veli Hû...sözleriyle sona erilir.

Bektaşî gülbângerlerinde işin kutluluğu için adlarının en çok anıldığı kimseler: Hz. Muhammed (a.s), Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma, Hz. Hatice, on iki imam, ondört masûm-ı pak, on yedi kemerbest, yetmiş iki Kerbela şehidi, Horasan erenleri, Rum sadıkları, Hacı Bektaş-ı Veli, Abdal Musa Sultan,⁶⁸¹ Kaygusuz Sultan⁶⁸², Balım Sultan⁶⁸³, Seyyid Ali Sultan⁶⁸⁴, Akyazılı Sultandır.⁶⁸⁵ Bunlardan başka Bektâşilikte kutlu sayılan diğer pek çok isim de “ulu gülbâng” ve “ikrâr gülbângi”

⁶⁸¹ Horasanlı Hacı Bektaş Veli'nin halifesi, 14. yy'da yaşadı ve Orhan Gazinin askerleriyle savaflara katıldı. Daha sonra Elmalı'ya giderek tekkesini kurdu. Abdal Musa'nın Elmalı'daki dergâhı Bektâşilikte pîr makamından sonra en önemli makamdır. Bkz: Mustafa Tatçı, “Elmalı'nın İrfan Ocakları: Bektaşilik ve Halvetilik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Elmalı İrfan ve Sevgi Şehri*, ed. Bilal Kemikli (Antalya: AKİK, 2009), 56-58. Orhan F. Köprülü, “Abdal Mûsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988).

⁶⁸² (ö. 1444) Abdâl Musa'nın mürididir. Kaygusuz Alanya Bey'inin oğlu ava meraklı bir gençtir. Menakıba göre bir gün avdayken bir geyiği yaralar ve peşine düşer, Elmalı, Teke köyüne varır. Avladığı geyik don değiştiren Abdal Musa'dır. Abdal Musa Kaygusuzu mürid olarak seçmiştir. Bkz: Mustafa Tatçı, “Elmalı'nın İrfan Ocakları: Bektaşilik ve Halvetilik Üzerine Bir Değerlendirme”, 59. Nihat Azamat, “Kaygusuz Abdal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002).

⁶⁸³ Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, 119-120.

⁶⁸⁴ Kızıl Deli Sultan: Balım Sultan'ın mürşidi olarak bilinmektedir. Asıl adı Seyyid Ali Sultandır. Fatihliğiyle meşhurdur. Bektaşîler şaraba Kızıl Deli demektirler. Bkz: Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, 507,798-800. Haşim Şahin, “Seyyid Ali Sultan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

⁶⁸⁵ Otman Baba abdalları tarafından kutup sayılır. Bektaşîliğe demi O'nun yerleştirdiğine inanılır. Bektaşîler rakıya Akyazılı derler. Bkz: Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, 42.

denilen gülbângerlerde zikredilir. Bazı metinlerde hal-i hazırda şeyhlik makamında bulunan dedenin de adı metinde anılır.

a. Sabah Gülbângi

Ayn-i cem ekseriyetle geceleri yapılmakta ve erkân sabaha değin sürmektedir. Sabah gülbângerinde geçen “niyazlar kabul ola”, “Allah Hak erenler ikrarlarımızda sabit-kadem eyleye” ifadeleri çoğunlukla gece yapılan ayindeki niyaza ve ikrara gönderme yapmaktadır.

“Şabâhlar hayr ola hayırlar feth ola şerler def⁶⁸⁶ ola münkir münâfık mât ola sözimiz üstün ola nefesimiz cân bula⁶⁸⁶ kılıncımız keskin ola Allâh Hâk erenler on iki imâm on dört ma‘şûm-ı pāk efendilerimizin şefâ‘atinden ayırmaya toksân altı biñ Hôrâsân erleri elli yedi biñ Rûm şadıkları dünyâda âhîretde yardımcımız ola Balım Sultân, Seyyid ‘Alî Sultân Abdal Mûsâ Sultân Kaygusuz Sultân pîrim üstâdım Hünkâr Hâcî Bektâş-ı Velî kuddise sırruhu ‘l-‘âlî efendilerimiz dünyâda âhîretde gözcimiz ola Allâh erenler nâmerde degil merde daği muhtâc eylemeye kimesneye varub boyun bükdürüb hâlim şudur didirmeye Allâh Hâk erenler ikrarlarımızda sâbit-kadem eyleye nûr-ı Nebî sırr-ı ‘Âlî pîrim üstâdım Hâcî Bektâş-ı Velî üçler yediler kırklar hâzırân gâibân muhibb-i ‘âşıkân şadıkân dem-i Kaygusuz Sultân Efendimiziñ el-Hâc Muhammed ‘Âlî Hilmî Dede Baba efendimiziñ demine Hû Allâh eyva ‘llâh Hû dost.”⁶⁸⁷

...

Allâh Allâh şabâhlarımız hayr ola hayırlar feth ola şerler def⁶⁸⁶ ola münkir münâfık mât ola yezîdler kahr ola murâdlar hâşıl ola düvâzdeh-i imâm çârdeh-i ma‘şûm-ı pāk yardımcımız ola pîrimiz kuṭb-ı ‘âlem Hünkâr Hâcî Bektâş Velî Seyyid Bâlim Sultân efendimiziñ hüsni himmetleri üzerimize hâzır u nâzır ola Seyyid ‘Alî Sultân ve Akıyazılı Sultân ve Âbdâl Mûsâ Sultân efendilerimiziñ ve kâffe-i ehlu’llâh efendilerimiziñ hüsni himmetleri hâzır u nâzır ola cümle ehl-i imân karındâşlarımızı evhâm-ı hayâletden vesvese-i şeytâniyyeden ve şehvâtiyyeden sağlaya bekleye lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ zü’l-fikâr her kaçâ her belâ kandan gelir def⁶⁸⁶ eylesin Perverdigâr

⁶⁸⁶ Eserde “ola” şeklinde kaydedilmişse de manaya ve diğer gülbângerlerdeki hale uygunluğu nedeniyle, bula şeklinde kaydettik.

⁶⁸⁷ *Risale*, İSAM Kütüphanesi, İsmail Erünsal, No: 40701, 27-29. Risalenin tanıtımı için bkz: Nurgül Karayazı, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Gülbânk ve Tercüman ve Bu Konuda Kaleme Alınmış Anonim Bir Risale”, *II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2008*, ed. Ömür Ceylan (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2010), 67-81.

yezîdin boynından eksik olmaya tîğ ile teber. İmām Ca‘fer-i Şâdık kavlince budur mu‘teber. Yûf münkire la‘net yezîde rahmet mü‘mine şehîd-i deşt-i Kerbelâ efendimiziñ hüsni himmetleri hâzır u nâzır ola fağrimiz mezîd kendimiz ‘azîz ola şabâhımızñ hâklı hayırlısı gele kerem-i evliyâ dem-i pîr dem-i mürşîd gerçekler demine Hû .⁶⁸⁸

b. Çerağ Gülbângi

Çerağ, kandil, mum, yağa batırılıp yakılan fitil anlamlarına gelmektedir. Dede Korkut’un “Hak yanduran çerağ” dediği. Erkân kitaplarına göre cana ilk ışığı Allah uyandırmıştır. Bektaşîlerce çerağ nûr-ı Muhammed Ali’dir. Tüm canlar onların nuruyla nurlanırlar.⁶⁸⁹

Dervişin yola giriş töreninde onun namına bir kandil hazırlanmakta yeni bir hayata başlangıç sembolü olarak canın ruhu uyandırılmaktadır. Tarikatta müride verilecek eşya *Vilayetnâme*’de açıklanmaktadır. “*hırkadur, zenbildür ve mikrâsdur ve seccâdedür ve subhadur ve ibradür ve hidâyetdür.*”⁶⁹⁰ Çerağ halifelik erkânında halifeye verilen emanetler arasındadır.

⁶⁸⁸ *Mecmuat er-resail*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, 725, 10b-12b.

⁶⁸⁹ Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, 188-192.

⁶⁹⁰ Hacı Bektaş-ı Velî, *Makâlât*, haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 77. Eserin yan tarafındaki açıklamasında ise “sekizinci makâm hırka, zenbil, makas, seccâde, tesbih taşımak; her şeyden ibret alıp hidâyet üzere yaşamaktır. Hidâyet ise azîzdür ve de azizlere verilir.” şeklindedir. Burada metinde ibra (iğne) kelimesinin ibret şeklinde okunduğu anlaşılmaktadır. Metinde hidayet şeklinde okunan kelime “hadiye” şeklinde okunmalı zira kelime asa, değnek anlamında kullanılmıştır. Sekizinci madde tarikatin echâzını saymaktadır. Sonrasında sarf edilen cümlede de asadan bahsedilmekte ancak ulu kimselerin asa taşıyabileceğine işaret etmektedir. Bu cümlede hazırlanan çeviri metinde “hidayet (bunlar)” şeklindeki hidayet kelimesine verilen anlam kanaatimize göre doğru değildir. Güzel, sekizinci makamı: “Hırka, zenbil, makas, seccade, subha (yüz taneli tesbih), ibrat (iğne), ve asa sahibi olmak” şeklinde aktarır. Bkz: Abdurrahman Güzel, “Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Velî, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal’da Dört Kapı Kırk Makam”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 41 (2007), 148. Coşan’ın yayınlamayı planladığı makalesinde (ki sonradan Necdet Yılmaz, İsmail Taş tarafından hazırlandı) bu hususu açıklamaktadır. “Burada sayılan eşyalar dervişlik ve müritlik ile ilgili maddî alet, eşya ve levazımat olmak gerekirken bazı yanlışlar ve karıştırmalar sonucu kelimeler bozulmuştur. Son iki kelimenin aslında iğne: الأبرة: asâ: الهداية olduğu tahmin ediyorum.” demektedir. Bkz: M. Es’ad Coşan, “Hacı Bektaş ve Makâlât’ının Arapça Aslı Hakkında”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 45/45 (02 Mart 2013), 20. Bununla birlikte Hatipoğlu’nun 1409’da kaleme aldığı Hacı Bektaş Velî’nin Makâlât’ının Türkçeye tercümesi olan “Bahrü’l- Hakâyık” adlı eserinde de bahsi geçen yerin tercümesi şu şekildedir. “Sekizinci nedür anlavuman bil icazet hırkadur seccâde zenbil, Nazar kıla her işten duta ibret/Hidâyetler bula ger ide gayret” Hatipoğlu’nun da kelimeleri yanlış anladığı anlaşılmaktadır. Bkz: Hatiboğlu, *Bahrü’l- Hakâyık*, haz. Vahit Türk (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2018), 84.

Allāh Allāh çerāğ-ı rüşen faḥr-i dervīşān zuhūr-ı imān-ı abdālān nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrim Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī evliyānıñ çerāğı ebed ola aḥşāmlar ḥayr ola ḥayırlar feth ola münkir münāfık māt ola gerçekler demine Hū...⁶⁹¹

...

Allāh Allāh aḥşām-ı karībān çerāğ-ı rüşān faḥr-i dervīşān kuvvet-i abdālān zuhūr-ı imāmān kânūn-ı evliyā kerem-i ‘Alī pīrimiz sulṭānımız Ḥacī Bektāş Velī-yi Ḥorasān Ḥazret-i Seyyid Sulṭān ‘Alī gāziyān erenleriñ çerāğı rüşān ola Hū diyelim Hū⁶⁹²

...

Ruşān-ı çerāğ zuhūr-ı imām dem-i şāhib-i zemān gavş-i ‘aḥam çerāqları ruşān ola murādlar ḥāşıl ola geçmiş erleriñ rûḥ-ı revānları şād ola ‘ayn-i cem erenleri şafāsıçün kerem-i ‘Alī dem-i Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī Hū diyelim Hū⁶⁹³

...

Çerāğ-ı (ruşen)⁶⁹⁴ faḥr-i dervīşān zuhūr-ı imāmān kuvvet-i abdālān nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrim Ḥünkār Ḥacī Bektāş-ı Velī efendimiñ çerāğı aydın ola aḥşāmlar ḥayr ola ḥayırlar feth ola şerler def ola murādlar ḥāşıl ola erenleriñ dem-i dīzārından ayırmaya üçler beşler yediler kırklar ḥazırān gāibān Şāh Kulu Sulṭān dem-i ‘Alī Bābā gerçege Hū⁶⁹⁵

...

Ḥayırlar feth ola Allāh Allāh aḥşāmlar ḥayr ola şerler def ola münkir münāfık māt ola çerāğlar rüşen ola Allāh ereñler dest-gīrimiz ola çerāğ dibinde püşt-pā uran karındaşlarımıza Ḥaḥ selāmet vire nūr-ı Nebī sırr-ı ‘Alī kerem-i velī pīrimiz Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī üçler beşler yediler kırklar ḥazırān gāibān dem-i ereñler Allāh eyva ʾllāh Hū dost⁶⁹⁶

⁶⁹¹ *Tercümanlar ve Gülbanklar*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 27/15, 73a, 321b.

⁶⁹² *Tercüman ve Gülbanklar*, 6a-b.

⁶⁹³ *Bektaşî Tarikati*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler, 599, 53b.

⁶⁹⁴ Yazmada lafız “gölşen” olarak kaydedilmiştir.

⁶⁹⁵ *Bektaşîliğe Dair Bir Risale*, 22b. 9 Şaban 1255/ 1839’ da vefat ettiği yazmada belirtilen Kuzucuzāde Muḥammed Alī Dede’ye ait ikrārname. Eserin yazılış tarihi 1845.

⁶⁹⁶ *Bektaşîliğe Dair Bir Risale*, 20b. Krş. Soyzer, 258.

...

Sırr-ı şubh u şâm merdân-ı şâm-ı reften rûz-ı âmeden şâm-ı rûşenâ çerâğ-ı kânûn-ı evliyâ sırr-ı düvâzdeh imâm ve çârdeh-i ma‘şûm-ı pāk cevır horde-i ferzend-i emîre’l mü‘minîn ‘Alî hâzret hâzerât-ı deşt-i kerbelâ heftâd u dû ten zühûr-ı imâm Hüseyn ma‘bûd-ı Kirdigâr Yâ Ebâ ‘Abdu’llâh ibn-i Hüseyn yâ Şâh-ı Necef dem-i kerem-i fuğarâ-yı bi’llâh devlet-i sa‘âdet muhibb-i sâdât sırr-ı zû’l-‘ayn âl-i Tâhâ ve âl-i Yâsîn ve âl-i Muhammed kadem-i müsâfirân selâmet-i mücâvirân ya‘nî Ahmed-i Muhtâr sırr-ı Hayder-i kerrâr mevlâ-yı fuğarâ halîfe-i budâlâ tevîd-i berakât-ı hânedân-ı Muhammed ‘Alî evvelîn u âhirîn zâhirîn bâtınîn tayyibîn tâhirîn fâhr-i dervîşân ma‘nâ-yı pîrân kuvvet-i âbdâlân dem-i Hüdâvendigâr ma‘nâ-yı Sultân Bâlm şafâ-yı Şâh-ı Kâender gerçekler demine Hû⁶⁹⁷

...

Allâh Allâh destûr çerâğ-ı dervîşân fâhr-i dervîşân huzûr-ı hâzırân zühûr-ı imân kuvvet-i âbdâlân kânûn-ı evliyâ nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî Hâcî Bektâş Velî (93b) ceddîm Bâbâ Sultân çerâğ-ı dervîşân Hû⁶⁹⁸

...

Allâh Allâh çerâğ-ı dervîşân fâhr-i dervîşân zühûr-ı imân-ı âbdâlân nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pîrim Hâcî Bektâş Velî Hû evliyânîñ çerâğı ebedî ola aḡşâmlar ḡayr ola ḡayırlar fetḡ ola münkir münafık mât ola gerçege Hû⁶⁹⁹

...

Allâh Allâh çerâğ-ı dervîşân fâhr-i dervîşân zühûr-ı imân kânûn-ı evliyâ kuvvet-i fuğarâ-yı âbdâlân aḡşâmîñ ḡayrı gele müşkiller ḡall ola murâdlar ḡaşıll ola kerem-i İmâm sırr-ı Bâlm Sultân Hünkâr Hâcî Bektâş Velî şâh çerâğı demine Hû⁷⁰⁰

...

⁶⁹⁷ *Risâle-i Fütüvvet*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 179, 92b-93a. Eser kütüphane kataloğuna “Miftah ed-dekayık fi beyan el-futuvvet ve’l hakayık / er-Razavi, Muhammed b. Ala ed-din el-Huseyn” ismiyle kaydedilmiştir. Kitabın iç kapağında “hazâ risâle-i fütüvvetnâme-i kemerbestedir” kaydı bulunmaktadır. Eser, Esad b. Mahmud Baba tarafından, 1289/1873’te yazılmıştır. Evvelce bahsettiğimiz, Fütüvvetnâme adının erkânâmelerde kullanıldığı dönemler.

⁶⁹⁸ *Risâle-i Fütüvvet*, 93a.

⁶⁹⁹ *Risâle-i Fütüvvet*, 93b.

⁷⁰⁰ *Risâle-i Fütüvvet*, 93b.

Allāh Allāh bāṭınlar rüşen ola ḥayırlar feth ola aḥşāmlar ḥayr ola murādlar ḥaşıl
ola erenler ḳaṭārından dīdārından ayırmaya kerem-i İmām sırr-ı Bālım Sulṭān dem-i
Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī bāṭın erenleri demine Hū⁷⁰¹

...

Allāh Allāh çerāğ-ı rüşān faḥr-i dervīşān zuhūr-ı imān ḳānūn-ı abdālān nūr-ı
nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Ḥacī Bektāş-ı Velī evliyānıñ çerāğı ebed ola aḥşāmlar ḥayr
ola ḥayırlar feth ola münkir münāfık māt ola gerçekler demine Hū⁷⁰²

...

Allāh Allāh aḥşām ḳarībān çerāğ-ı rüşān faḥr-i dervīşān ma‘nā-i Pīrān ḳuvvet-i
abdālān ḥuzūr-ı ḥāzırān selāmet-i gāibān zuhūr-ı imām Şāh-ı merdān ḳānūn-ı evliya
pīrim ḳuṭb-ı ‘ālem Ḥacī Bektāş Velī evliyānıñ çerāğı ebed ola aḥşāmlar ḥayr ola
ḥayırlar feth ola münkir münafık māt ola gerçege Hū

...

Allāh Allāh aḥşāmlar ḥayr ola ḥayırlar feth ola şerler def‘ ola münkir münāfıkıñ
şerleri üzerimizden reddola on iki imāmıñ himmeti üzerimize ḥāzır nāzır ola er ḥaḳ on
iki imāmıñ ḳaṭārından ayırmaya nefesimiz⁷⁰³ üstün ola nuṭḳımız cān bula. Hak erenler
iftiradan şaḳlayub gözcimiz bilencemiz ola murādlarımız ḥaşıl ola niyazlarımız ḳabūl
ola nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī ḥāzır u gāib zāhir u bāṭın
gerçege Hū ...⁷⁰⁴

...

Allāh Allāh aḥşām-ı ḳarībān çerāğ-ı rüşān faḥr-i dervīşān ḳuvvet-i abdālān
zuhūr-ı imāmān ḳānūn-ı evliyā kerem-i ‘Alī pīrimiz sulṭānımız Ḥacī Bektāş Velī -yi
Ḥorasan Ḥazret-i seyyid sulṭān ‘Alī-yi gāziyān erenleriñ çerāğı rüşān ola Hū diyelim
Hū⁷⁰⁵

Gülbeng-i aḥşām çerāğı

⁷⁰¹ *Risāle-i Fütüvvet*, 93b.

⁷⁰² *Fütüvvetnâme-i Bektāşīye*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları No: 816, 20b. Kütüphane kataloğunda eser ve müellifi “Futuvvetname / Muhammed b. Ala ed-din Hüseyin el-Hoyi” şeklinde kaydedilmiştir. Fütüvvetnâmeyle ilgili açıklama için bkz: Mehmet Saffet Sarıkaya, “Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnameler”, *Alevîlik Araştırmaları Dergisi* 4 (2012), 41-42.

⁷⁰³ Soyzer, “gāiban”ı “aşikan”, “nefes”i “laf”okumuştur, Krş: Yılmaz Soyzer, “18–19. Yüzyıllarda Kızıldeli Bektaşî Ocağı”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 53 (2010), 355.

⁷⁰⁴ *Bektaşîlik Hakkında Risale*, 3b.

⁷⁰⁵ *Galata* 1233, 56b.

Bi'sm-i şāh delīl-i bürhān çerāğ-ı rüşen faḥr-ı dervīşān zuhūr-ı imāniyān kuvvet-i abdālān ḥużūr-ı ḥāzırān selāmet-i gāibān Allāh Allāh aḥşāmlar ḥayr ola ḥayırlar feth ola şerler def⁷⁰⁶ ola münkirler māt ola münāfıklar berbād ola göñüller şād ola meydānlar abād ola meclisler küşād ola demler dāim cem'ler kām ola Allāh Muḥammed 'Alī cümlemize mu'īn u dest-gīr ola zāhirlerimizi ma'mūr bāṭınlarımızı pūr-nūr eyleye Allāh erenler gurūh-ı nācīden tarīk-i müstaḳīmden ve ehl-i beyt-i Rasūl ve on iki imām on dört ma'sūm-ı pāk efendilerimiziñ kaṭārından dīdārından cemālinden vişālinden ayırmaya tācū'l-'ārifin ğavşū'l-vāşılın mürşid-i sālīkīn sulṭānū'l-'āşīkīn pīrimiz üstādımız Ḥazret-i es-Seyyid Muḥammed Ḥünkār...⁷⁰⁶

...

Allāh Allāh çerāğ-ı rüşān ve faḥr-i dervīşān zuhūr-ı imān kânūn-ı abdālān nūr-ı nebī kerem-i 'Alī pīrimiz Ḥacī Bektāş Velī çerāğı (31a) icrā ola gerçekler demine Hū...⁷⁰⁷

c. Tevhid Gülbāngi (Gülbāng-i Vahdet)

Dede talibin tıĝbendini (şeddullah) akdeder ve başını tekbirler sonrasında bu gülbāngi okur.

Allāh Allāh vakitler ḥayr ola ḥayırlar feth ola ve şerler def⁷⁰⁸ ola münkir münāfıḳ māt ola er Ḥaḳ Muḥammed 'Alī yārdımcımız ola er Ḥaḳ ḳarındāşlarımız postında dāim ola yūf münkire la'net yezīde raḥmet mü'mine dem-i pīrān gerçekler demine Hū⁷⁰⁸

...

Bi'sm-i şāh Allāh Allāh erenler çerāğı bāṭın ola baḥtımız açık ola kılıncımız keskin ola aḥşāmlar ḥayr ola ḥayırlar feth ola şerler def⁷⁰⁸ münkirler münāfıḳ(lar) kör ola on iki imām Şāh-ı merdān efendilerimizin kaṭarlarından dīdārlarından ayırmaya Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī Seyyid Bābā Ğayĝusız himmetlerin üzerimize ḥāzır ve nāzır ola

⁷⁰⁶ Cönk, 37. Devamı silinmiş.

⁷⁰⁷ Risāle-i Fütüvvet, 30b.

⁷⁰⁸ Risāle-i Fütüvvet, 101b.

gerçekler demine Hû kıblegâh-ı Muḥammed secdegâh-ı ‘Alî uydum İmâm ca‘ fere Hû destur.⁷⁰⁹

...

Allâh Allâh vaḥdetimiz ḥayr ola ḥayırlar fethola şerler def‘ ola münkir münâfık mât ola er Ḥaḳ Muḥammed ‘Alî zâhirde ve bâtında dest-gîrimiz ola tarîkat ḳarındâşlarımız postlarında serteser arslân ola bu faḳîrlere kim ḳaşd idenlerden dâimâ şâh-ı merdânîñ zü‘l-fiḳârı eksik olmaḳa Allâh Allâh yuf münkire la‘net yezîde rahmet mü‘mine gerçekler keremine erenler ḥürmetine pîrimiz Ḥazret-i Ḥünkâr Ḥacî Bektâş Velî Ḥaḳ Hû Dost...⁷¹⁰

...

Allâh Allâh vaḳtler ḥayrola ḥayırlar feth ola şerler def‘ ola münkir münâfık mât ola er-Ḥaḳ Muḥammed ‘Alî bilencemiz ola er-ḥaḳ ḳarındâşlarımız ser-te-ser postında dâim yûf münkire la‘net yezîde rahmet mü‘mine dem-i pîrân gerçekler demine Hû...⁷¹¹

d. İkrâr Gülbângi

İkrar talibin yolda sabit-kadem olacağına dair verdiği sözdür. Bektaşîlerde ahid törenine ikrâr ayını denilmektedir. Talip rehberi tarafından tıḡbendi boynunda olarak dedenin huzuruna çıkarılır, dede talibin kabulü için canlardan onay alır akabinde rehber ikrâr tercemanını okur ve dededen gülbâng ister dede de bu gülbângi okur, bu talibin yola girdiği anlamına gelir.⁷¹²

...

Şâh-ı merdân şîr-i yezdân ḳudret-i perverdigâr lâ fetâ illa ‘Alî lâ seyfe illa zü‘l-fiḳâr Allâh Allâh ‘ayn-i cem erenleri cümlemiziñ gönli bir ola niyaz idelim zât-ı Ḥaḳḳ kerem-i şâh dergâh-ı ‘izzetinde niyâzımız ḳabûl ola bu cânı er ḥaḳ erenlere virdiği iḳrârı dergâh-ı şâhda ḳabûl ola şâh-ı merdân sâḳî-yi kevşer şâh-ı enbiya Muḥammed Muştafâ Ḥazret-i Fâtîmatü’z-zehrâ Şâh-ı pîr şîr-i pencetâ-yi pâk bu cânı şâh ‘ışığında ḳabûl eyleye dergâhlarında maḳbûl ola on iki imâm şadr-ı velâyet dînimiz imânımız iḳrârımız hem

⁷⁰⁹ *Galata* 1233, 51a.

⁷¹⁰ *Cönk*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazma A/5, 1850, 89a-b.

⁷¹¹ *Bektaşîlik Hakkında Risale*, 6b.

⁷¹² Bektaşîlikte ikrar töreni için bkz: Ahmet Yalçın, “Müellifi Meçhûl Bir İkrârname Risâlesinden Hareketle Bektaşîlikte İkrâr Geleneği”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (2021), 1020-1048.

yol erkânımız çehârdeh-i ma‘şûm-ı pāk āl-i ‘abā... sultânımız bu cānı şāh ‘ışkında
ķabûl eyleye dergâh-ı ‘izzetlerinde ķabûl ola şāh-ı pençtā-i pāk düvāzdeh imām
çehârdeh-i ma‘şûm-ı pāk çār pîr on yedi kemerbeste erħaķ erenler ĥareket-i
‘amellerinde ola fāĥr-i erenlerde gördigini şāh bilüb şaha vāşıl ola anlara virdigi ikrarı
dergâh-ı şāh-ı erenlerde ķabûl ola fāĥr-i erenler mübarek ola erħaķ erenler yārdumcımız
bilencemiz ola himmetleri üzerimize ĥāzır nāzır ola niyazlarımız ķabûl ola
murādlarımız ĥāşıl ola müşkillerimiz feth ola nūr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pirimiz Ĥazret-i
Sultân ķuṭb-ı ‘ālem Ĥacî Bektāş Velî düvāzdeh-i imām çehârdeh ma‘şûm-ı pāk çār pîr
on yedi kemerbeste cümle pîrān peygamberān evliyā enbiyā şühedā üçler yediler kırķlar
ĥāzır ġāib gerçekler demine Hū Hū Hū...⁷¹³

...

(325a) Allāh Allāh Muħammed ĥabîbu’llāh ‘Alî velîyu’llāh vāķtler ĥayr ola
şerler def’ ola ĥayırlar feth ola geldikçe ĥayrlısı gele düşmanlar ķahr ola münkir
münāfiķ māt ola zümre-i mervāniyān kör ola ve cümle er ĥaķ ķarındāşlarımız şāġ ola
müşkil işleri ĥall ola güc işleri āsān ola çerāġ dibinde püşt-pā uran ķarındāşlarımız şāġ
ola er ĥaķ yārdımcıları ola ve bu tarîķ-ı ‘aliyeden gelmiş geçmiş ķarındāşlarımızıñ
ruhları şād ola ķuşûrları ‘afv ola ve bākî şihḥatde olan ķarındāşlarımız ‘āfiyetde ola
ķorķdıklarından emîn ola istekleri feth ola er ĥaķ yāverleri ola ve eyilik gördigimiz
eĥibbālarımız şihḥatde ola müşkilleri ĥall ola istekleri feth ola murādları ĥāşıl ola
‘ömrleri uzun ola ‘iyāl-i evlādlarıyla ve tābi‘leriyle Allāh erenler ekdār-ı kevnîyeden
maşûn eyleye ve bizleri gönülden çıkarma diyen eĥibbālarımızıñ gönüllerinde muzmer
olan murādāt maķşūdātları ĥāşıl ola müşkil işleri ĥuşûle gele cümleñ ve cümlemiziñ
gelmiş ve geçmişlerimiziñ ruhları şād (325b) ola ķuşûrları ‘afv ola ĥastelere şifā kerem
eyleye medyûnları ĥazîne-i ġaybinden merzûķ eyleye maĥbûsları ‘an ķarîb ĥalāş eyleye
derdlülere devā yetimlere şefķat bî-keslere merĥamet fuķarāya mürüvvet esîrlere ‘ināyet
ĥüccāca selāmet deryāda ķarada olan cānlara necāt u selāmet iĥsān eyleye pād-şāh-ı
‘ālem-penāh şāġ ola postında dāim ola düşmān üzerine ġālib eyleye zu‘afāya merĥameti
ziyāde ola vezîr u vüzerāsını vekîl u vükelāsını emîr u ümerāsını ‘ulemā ve şuleĥāsını
ķibār u küberāsını tābi‘-i teb‘asını postlarında dāim eyleye merĥametlerini ve
şefķatlerini fuķarāya ġālib eyleye Allāh erenler ĥayra ālāt eyleye cümleñ ve

⁷¹³ *Bektaşilik Hakkında Risale*, 9b.

cümlemiziñ üzerlerine gelecek kazâ ve belâyı def' eyleye Allâh erenler celâlerinden cemâline şıgındık Allâh erenler cümlei ve cümlemizi korkdıklarımızdan emîn eyleye münâfık şerrinden düşmân şerinden hasûd âfetinden görünür görünmez kazâlardan belâlardan hıfz eyleye cümleñ ve cümlemiziñ çerâklarımız rûşen ola dünya âfetinden cümlei mahfûz eyleye ve şâhib-i hâne olub dâimâ fuķarâya ta'âm yedüren ve in'âm u ihşân iden haneler şen ola Allâh erenler yâverleri ola istekleri feth ola murâdları hâşıl ola kuşûrları 'afv ola günâhları mağfiret ola erenler hizmetindeñ dūr itmeye ve dâim kemlik kaşdında olanlara eyilik itmedeñ ayırmaya sözlerimizi işlek ve nüfûslarımızı keskin eyleye (326a) ve cümlemizi cümleye ğâlib eyleye ve herkesi Allâh erenler gördiginden yâd itmeye günden güne 'âlî eyleye Allâh erenler maḥabbetden ayırmaya her du'âlarımız ve bu du'âlarımız kabûl ola işbu karındâşımızıñ daḥî maḥşûdı hâşıl ola **ikrâr**ında Allâh erenler şâbit-kadem eyleye nâmerdemuḥtâc itmeye ve 'ind-i ḥaḳḳâniyetinde maḳbûl ola ve bu yüzi kare eksiklilere Allâh erenleriñ luṭf u kerem u mürüvvet i'tâ u ihşân eyleye Allâh erenler rû-yı ḥâcetimiz siz erenlerimedir kabûli ile maḳbûl eyleye bu kemterleri hacîl itdürmeye Allâh erenler on iki imâm kaṭârından ayırmaya kötü işlerde bulındırmaya lisânımızı yaramaz şeylerden hıfz eyleye mürşid celâlerinden er ḥaḳ şaklaya beклиye on iki imâm efendilerimiz yardımcıımız on dört ma'şûm-ı pāk efendilerimiz dest-gîrimiz ve ḥazret-i pîr efendimiz püşt-penâhımız ve ḥazret-i selmân-ı pāk ve 'Alî kanber ve heft-deh kemerbeste-i şâh-ı merdân yâverimiz ve yardımcılarımız ola anâtolı gözcisi abdal mûsâ sulṭân ve rûm ili gözcisi seyyid 'Alî sulṭân ve 'arâbistân gözcisi ğayġusuz sulṭân efendilerimiz ve şarı şaltuḳ sulṭân ve Akyazılı Sulṭân ve Balım Sulṭân ve Âḫî Evran Sulṭân efendilerimiz ve cümle Rûm erenleri ve Ḥorâsân pîrleri ve Türkistân serverleri ve cümle pîrân destgîrlerimiz ve yardımcılarımız ve yâverlerimiz ve püşt-penâhlarımız ve gözcilerimiz ola Allâh erenler Allâh erenler üçler yediler kırklar biñler pîrler neler nitelikler (326b) gülbeng-i Muḥammedî nûr-ı nebî kerem-i şâh-ı merdân esedu'llâh 'Alî pîrimiz kuṭbu'l-'ârifin ğavşü'l-vâsılîn Ḥazret-i Ḥünkâr Ḥacî Bektâş Velî demine dem-i pîrân dem-i muḥibbân dem-i 'âşıkân dem-i şâdıkân dem-i abdâlân dem-i bâciyân sırr-ı rasûlu'llâh kerem-i 'Alî veliyu'llâh mürüvvet-i enbiyâu'llâh inâyet-i evliyâu'llâh yûf münkire la'net yezîde ve anlara tâbi' olan yezîdâne ve münâfıkâne la'netu'llâhi te'âlâ 'aleyhim

ecma‘ın bi-hürmet-i şāh-ı merdān ‘Alī ve bi-kerem-i şāh-ı Kerbelā imām Hüseyn-i Velī ve bi-hürmet-i şāh Hünkār Hācī Bektāş Velī demine ve cümle gerçekler demine Hū⁷¹⁴

...

Allāh Allāh Muḥammed ḥabību‘llāh ‘Alī velīyyu‘llāh vaktler ḥayrola şerler def‘ ola ḥayırlar feth‘ ola her geldikce ḥayırlısı gele düşmānlar ḳahr‘ ola münkir münāfık māt‘ ola zümre-i mervāniyān kör‘ ola ve cümle er ḥaḳ ḳarındāşlarımız saĝ‘ ola müşkil işleri ḥal‘ ola güc işleri āsān çerāĝ‘ dibinde pūşt-pā‘ olan ḳarındāşlarımız saĝ‘ ola erḥaḳ yardımcıları‘ ola ve bu ṭarīḳ-ı ‘aliyeden gelmiş geçmiş ḳarındāşlarımızın rūḥları şād‘ ola ḳuşūrları āfv‘ ola ve bāḳī şıḥḥatde olan ḳarındāşlarımız ‘āfiyetde‘ ola ḳorḳdıḳlarından emīn‘ ola istekleri feth‘ ola er ḥaḳ yāverleri‘ ola ve eyilik gördüğümüz eḥibbālarımız şıḥḥatde‘ ola müşkilleri ḥall‘ ola istekleri feth‘ ola murādları ḥāşıl‘ ola ‘ömrleri uzun‘ ola ‘iyāl‘ u evlādlarıyla tābi‘leriyle Allāh erenler ekdār-ı kevniyeden maşūn‘ eyleye ve bizleri gōñüldeñ çıkarmayan eḥibbālarımızın gōñüllerinde muzmer‘ olan murādāt maḳşūdātları ḥāşıl‘ ola müşkil işleri ḥuşūle (71a)‘ gele cümleñ ve cümlemiziñ gelmiş ve geçmişlerimiziñ rūḥları şād ḳuşūrları ‘āfv‘ ola ḥastalara şifā‘ kerem‘ eyleye medyūnlara ḥazīne-i gāibinden merzūk‘ eyleye maḥbūsları ‘an ḳarīb ḥalāş‘ eyleye derdlülere devā‘ yetimlere şefḳat bī-keslere merḥamet fuḳarāya mürüvvat esīrlere ‘ināyet ḥüccāca selāmet deryāda ḳarada olan cānlara necāt‘ u selāmet iḥsān‘ eyleye pād-şāh-ı ‘ālem-penāh saĝ‘ ola postında dāim‘ ola düşmān üzerine ğālib‘ eyleye zu‘afāya merḥameti ziyāde‘ ola vezīr‘ u vūzerāsını vekīl‘ u vūkelāsını emīr‘ u umerāsını ‘ulemā‘ ve şuleḥāsını kibār‘ u küberāsını tābi‘-i teb‘āsını postlarında dāim‘ eyleye ve merḥametlerini ve şefḳatlerini fuḳarāya ğālib‘ eyleye Allāh erenler ḥayra ālāt‘ eyleye cümleñ ve cümlemiziñ üzerlerine gelecek ḳazā‘ ve belāyı ref‘‘ eyleye erenler celālinden cemāline sığındık Allāh erenler cümlei ve cümlemizi korkdıklarımızdan emīn‘ eyleye münāfık şerrinden düşmān şerrinden ḥasūd āfetinden görünür görünmez ḳazālardan belālardan ḥıfz‘ eyleye cümleñ ve cümlemiziñ çerāḳlarımız rūşen‘ ola dünyā āfetinden cümlei maḥfūz‘ eyleye ve şāḥib-i ḥāne‘ olub dāimā fuḳarāya ṭa‘ām yidüren ve in‘ām ve iḥsān iden ḥāneler şen‘ ola Allāh erenler yāverleri‘ ola istekleri feth‘ ola murādları ḥāşıl‘ ola ḳuşūrları ‘āfv‘ ola günāhları maĝfīret‘ ola erenler ḥidmetinden dūr itmeye ve dāim kemlik ḳaşdında olanlara eyilik itmeden ayırmaya sözlerimizi işlek‘ ve nufūslarımızı keskin‘ eyleye ve cümlemizi

⁷¹⁴ Tercümanlar ve Gülbanklar, 325a-326b.

cümleye gâlib eyleye ve herkesi Allâh erenler gördüğinden yâd itmeye günden güne âlî eyleye Allâh erenler maḥabbetinden ayırmaya her du‘âlarımız ve bu du‘âlarımız kabûl ola işbu qarındâşlarımızın dahî maḥşadları ḥâşıl ola **ikrâr**ında Allâh erenler şâbit kadem eyleye nâmerde muḥtâc (71b) itmeye ‘ind-i Ḥaḳḳāniyetde maḳbûl ola ve yüzi ḳare eksiklilere Allâh erenlerin merḥamet luṭf ve kerem ve mürüvvet i‘tâ ve iḥsân eyleye Allâh erenler rû-yı ḥacâtımız siz erenlerimedir kabûli ile maḳbûl eyleye bu kemterleri ḥacîl itdirmeye Allâh erenler oniki imâm ḳaṭarından ayırmaya kötü işlerde bulundurmaya lisânımızı yaramaz işlerden ḥıfz eyleye mürşid celâlınden er ḥaḳ şaklaya bekleye on iki imâm efendilerimiz yardımcıımız ola on dört ma‘şûm-ı pâk efendilerimiz dest-gîrimiz ve ḥazret-i pîr efendimiz püşt-penâhımız ve ḥazret-i Selmân-ı pâk ve ‘Alî Ḳanber ve heft-deh kemer-beste-i Şâh-ı merdân yâverimiz yardımcılarımız ola ve Anâtolı gözcisi Abdâl Mûsâ Şulṭân ve Rûm ili gözcisi Seyyid ‘Alî Sulṭân ve ‘Arabistân gözcisi Ḳayḡusız Şulṭân efendilerimiz ve Şârî Şâltuḳ Sulṭân ve Āḳyazılı Şulṭân ve Bâlım Sulṭân ve Ahî Evran Sulṭân efendilerimiz ve cümle Rûm erenleri ve Ḥorāsân pîrleri ve Türkistân serverleri ve cümle pîrân ve dest-gîrlerimiz ve yardımcılarımız ve yâverlerimiz ve püşt-penâhlarımız ve gözcilerimiz ola Allâh erenler Allâh erenler Allâh erenler üçler yediler kırklar üçyüzler biñler pîrler niler nitelikler gülbeng-i Muḥammedî nûr-ı nebî kerem-i şâh-ı merdân Ālî esedu’llâh velî pîrimiz ḳutbu’l-‘ârifîn ḡavṣu’l vâşılîn Ḥazret-i Ḥünkâr Ḥacî Bektâş Velîyyü’l-Ḥorāsânî demine dem-i pîrân dem-i muḥibbân dem-i ‘âşîḳân dem-i şâdîḳân dem-i abdâlan dem-i bâcıyân sırr-ı Rasûlü’llâh kerem-i şâh-ı merdân (72a) ‘Alî velîyu’llâh mürüvvet-i enbiyâu’llâh ‘inâyet-i bâ-himmet-i evliyâu’llâh yûf münkire la‘net yezîde ve anlara tâbî‘ olan yezîdâne ve münâfîḳâne la‘netü’llâhi Te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în bi- ḥürmet-i şâh-ı merdân ‘Alî ve bi-kerem-i şâh-ı Kerbelâ İmâm Ḥüseyn Velî ve bi-mürüvvet-i şâh-ı ḥünkâr Ḥacî Bektâş Velî demine devrânına ve cümle gerçekler demine Hû dost⁷¹⁵

...

Allâh Allâh Muḥammed Ḥabîbu’llâh ‘Alî velîyu’llâh imâmeyn rahmetu’llâh vaḳtler ḡayrola ḡayırlar feth ola şerler def‘ ola her geldikce ḡaḳlı ḡayrlısı gele düşmenler ḳahr ola münkir münâfîḳ mât ola zûmre-i mervāniyân kör ola ābāyi vü ecdādına hem la‘net ola cümle erḡaḳ qarındâşlarımız sağ ola müşkil işleri āsân ola çerâḡ

⁷¹⁵ *Bektaşîliğe Dair Bir Risale*, 70b-72a.

ögünde püşt-pāy uran qarındāşlarımız şāğ u var ola er Hāḡ Muhammed ‘Alī yārdımcıları ola bu tarīḡ-ı ‘aliyeden gelmiş geçmiş qarındāşlarıñ rūḡları şād ola ve şıḡḡatde olan qarındāşlarıñ ‘āḡıbeti ḡanī ola er Hāḡ yāverleri ola istekleri feth ola eyülikleriñ gördigimiz aḡbāblarımız şıḡḡatde ola müşkilleri āsān ola bizi ḡōñülden çıkarma diyen qarındāşlarıñ murādı (37b) ḡaşıl ola ḡastalara şifā dertlilere devā medyūnlara edā maḡbūslara ḡalāş yetimlere şefḡat bī-keslere merḡamet fuḡarāya mürüvvat esīrlere ‘ināyet kerem eyleye pādīşāḡ-ı dīn-i İslām şāğ ola düşmānlarına ḡālib ola fuḡarāya merḡameti ziyāde ola vezīr vūzerā vekīl vūkelāsını şerī‘ ate ḡādīm eyleye ḡayra ālāt eyleye üzerlerimize gelecek ḡazāları def eyleye Allāḡ erenler celālinden cemālne şıḡındıra Hāḡ erenler cümlemizi düşmān şerrinden ḡıfḡ eyleye çerāḡlarımızı rūşen eyleye sözimizi üstün nūfūsımızı keskin ide nās üzerine ḡālib eyleye ḡünden ḡüne ‘ālī eyleye niyāzlarımızı ḡabūl eyleye işbu qarındāşımızñ muradı ḡaşıl ola **ikrār**ında şābit ḡadem ola merde nāmerde muḡtāc eylemeye ḡısmeti ḡanī ola uğrı açık ola mūrşid celālinden şaḡlayub er Hāḡ yārdımcısı ola istekleri feth ola rehber rızasından ayırmaya ve bu cümlemiz cem‘ olduğımız gibi ḡuzūr-ı Muhammed ‘Alīde ve ḡazret-i pīr efendimiz ile İmām Ḥüseyn efendimizñ livāsı taḡtında ḡaşır u cem‘ eyleye Allāḡ erenler on iki imām (38a) ḡehārdeh-i ma‘ şūm-ı pāk efendilerimiz destḡirimiz ola ve ḡazret-i Ḥūnkār Ḥacī Bektāş Velī efendimiz püşt u penāḡımız ola ve ḡazret-i Selmān-ı Pāk ve ‘Alī Ḳanber ve cümle kemerbestegān ve ḡazret-i Şāḡ-ı Merdān yārdımcımız ola Anatoḡı gözcisi Abdāl Mūsā Sulṡān Efendimiz ve Rūmilī gözcisi Seyyid ‘Alī Sulṡān Efendimiz ‘Arabistān gözcisi ḡayḡusız Sulṡān Efendimiz ve Şarı Şaltuḡ Sulṡān Efendimiz ve Balım Sulṡān Efendimiz ve Aḡyazılı Sulṡān Efendimiz ve Rūm erenleri ve Ḥorāsān pīrleri ve Tūrḡistān serverleri gözcimiz ve yārdımcımız ola Allāḡ erenler üçler yediler ḡırḡlar üçyüzler pīrleri biñler neler ve nitelikler ḡūlbeng-i Muhammedī nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Ḥacī Bektāş Velī demine ve dem-i pīrān ve dem-i muḡıbbān ve dem-i ‘āşıḡān dem-i şādıḡān dem-i abdālān dem-i muḡıbb-i bāciyān yūf mūnkire la‘ net yezīde ḡerḡekler demine Hū...⁷¹⁶

...

(23b) Allāḡ Allāḡ Muhammed ḡabību’llāḡ ‘Alī velīyu’llāḡ imāmeyn raḡmetu’llāḡ vaḡitlerimiz ḡayrola ḡayırlar feth ola şerler def‘ ola geldikḡe ḡayrlusı gele

⁷¹⁶ *Risāle-i Fütüvvat*, 37a-38a.

düşmānlar ƙahr ola münkir münāfıƙ māt ola zümre-i mervāniyān kör abā u ecdādına la‘net ola ve cümle erħaƙ ƙarındāşlarımız şāğ u var ola erħaƙ Muħammed ‘Alī yārdımcımız ola (24a) ve bu ƙarīƙ-ı ‘aliyeden gelmiş ve geƙmiş ƙarındāşlarımızıñ rūhları şād ola ƙuşūrları ‘afv ve günāhları mağfıret ola ve bāƙī şıhhatde olan ƙarındāşlarımız ‘āfiyetde ola ƙorƙdıkları ƙorƙulardan emīn ola istekler feth ola erħaƙ yāverleri ola ve eyilik gördiğimiz eħıbbālarımız şıhhatde olub müşkilleri āsān ola maṭlūbları feth ola murādları hāşıl ola ‘ömrleri uzun ola ‘ıyāl u evlādlarıyla teb‘a-i tābi‘leriyle ekdār-ı kevnıyeden maşūn ola ve bizleri gönülden ƙıkarma diyen cümle dostlarımızıñ gönüllerinde muzmer olan murādāt ve maƙşūdātları hāşıl ola müşkil işleri ĥall ola cümleñ ve cümlemiziñ gelmiş geƙmişleriñ rūhları şād ola ƙuşūrları ‘afv ola ĥastalara şifālar kerem eyleye ve medyūnlara (24b) ĥazīne-i ġāibden merzūk eyleye maħbūsları ‘an-ƙarīb ĥalāş eyleye dertlülere devā yetimlere şefƙat bī-keslere merħamet fuƙarāya mürüvvet esīrlere ‘ināyet luṭf u kerem eyleye ĥüccāc-ı Müslimīne selāmet deryāda ve ƙarada olan cānlara necāt ve selāmet iħsān eyleye pādişāh-ı dīn-i İslām olan şāğ düşmenler üzerine ġālib ola fuƙarā ve zuafāya merħameti ziyāde ola vezīr u vüzerā ve vekīl u vükelāsını emīr umerā ve şuleħāsını ve kebīr u küberāsını teb‘a-yı tāb‘asını şer‘a ĥādim idüb merħametlerini ve şefƙatlerini fuƙarā üzerine müzdād eyleye Allāh erenler inşāf virüb ĥayra ālāt eyleye cümleñ ve cümlemiziñ üzerlerine gelecek ƙazā ve belāyı def‘ u ref‘ eyleye Allāh erenleriñ celālinden cemāline şıgındık Allāh erenler cümleyi ve cümlemizi korduklarımızdan emīn (25a) eyleye münāfıƙ şerrinden düşmān şerrinden ĥasūd āfetinden görünür görünmez ƙazā ve belālardan ĥıfz-ı emānetde eyleye ve cümlemiziñ ƙerāğlarımızı rüşen eyleye dünyā āfetinden cümlemizi maħfūz eyleye ve şāhib-i ĥāne olub dāim fuƙarāya it‘ām-ı ta‘ām itdirüb in‘ām u iħsān eden ĥāneler şen ola Allāh erenler yāverleri ola istekleri feth ola murādları hāşıl ola ƙuşūrları ‘afv ola günāhları mağfıret ola cümlemizi Ĥaƙ erenlerden dūr itmiye ve dāim bizlere kemlik ƙaşdında olanlara iyilik itmeden ayırmaya Allāh erenler inşāf vire sözimizi işlek ve nüfūslarımızı keskin eyleye ve cümlemizi cümle nās üzerine ġālib eyleye ve şerefimizi izdiyād eyleye ve herkesi Allāh erenler günden güne ‘ālī ve gördiğinden (25b) yād itmeye erenler maħabbetinden ayırmaya her du‘ālarımızı ve bu du‘ā-yı ĥayriyemizi ƙabūl eyleye ve iş bu ƙarındāşımızıñ daħī murād-ı maƙşūdı hāşıl ola **ikrār**ında Allāh erenler şābit-ƙadem eyleye merd-i nāmerde muħtāc eylemeye ƙısmeti ġanī ola uğrı açık ola er Ĥaƙ yārdımcısı ola istegi feth ola ve baħtı küşād ola ve yüzi ƙare günāhkār

eksikliklere Allāh erenler merḥamet luṭf u kerem i‘ṭā ve iḥsān eyleye Allāh erenler rū-yı ḥācetimiz siz erenlerime oldığı ma‘lūm erenlerdir ḳabūliyle maḳbūl idüb bu kemter aḥḳarlarını ḥacīl itdirmeye on iki imām ḳaṭārından ayırmaya kötü şeylerde bulındırmaya ve lisānımızı yaramaz şeylerden ḥıfz eyleye mürşid celālinden erḥaḳ ṣaḳlıya ve rehber rızāsından ayırmaya ve bu meclise cem‘ olduğımız gibi (26a) ḥużūr-ı Muḥammed ‘Alīde Ḥazret-i pīr efendimizle sancāğ-ı İmām Ḥüseyn altında cümlemizi ḥaşr u cem‘ eyleye Allāh erenler on iki imām efendilerimiz yardımcıımız ola ve ṣehārdeh-i ma‘şūm-ı pāk efendilerimiz dest-gīrimiz ola ve Ḥazret-i Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī efendimiz pūşt-penāhımız ve Ḥazret-i Selmān-ı pāk ve ‘Alī ḳanber ve kemerbestegān šāh-ı merdān yāverimiz ola ve yardımcıımız ola Anātolı gözcisi Abdal Mūsā Sulṭān ve Rūm ili gözcisi Seyyid ‘Alī Sulṭān ve ‘Arabistān gözcisi Ğayğusız Sulṭān ve Şarı Şāltūḳ Sulṭān ve Balım Sulṭān ve Aḳ Azılı Sulṭān efendilerimiziñ ve mecmū‘-ı enbiyā ve cemī‘-i evliyā ve cümle Rūm erenleri ve Ḥorasān pīrleri ve Türkistān serverleri ve cümle pīrān dest-gīrlerimiz ve yardımcılarımız ve yāverlerimiz ve pūşt (26b) penāhlarımız ve gözcilerimiz ola Allāh erenler Allāh erenler Allāh erenler üçler yediler kırklar üçyüzler biñler pīrlər neler nitelikler gülbeng-i Muḥammedī nūr-ı nebī kerem-i šāh-ı merdān esedu’llāh ‘Alī pīrimiz ḳuṭbu’l-‘ārifīn ğavşu’l- vāşilīn Ḥazret-i Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī demine dem-i pīrān dem-i muḥibbān dem-i ‘āşīḳān dem-i şādīḳān dem-i abdālān dem-i muḥibb-i nāciyān sırr-ı Rasūlu’llāh kerem-i ‘Alī velīyu’llāh mürüvvet-i enbiyāu’llāh ‘ināyet-i evliyā yūf münkire la‘net yezīde tābi‘-i tābi‘īn-i yezīdāne ve āl-i evlādına münkir münāfiḳāne la‘netu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn bi-ḥürmet-i Šāh-ı merdān Şīr-i Yezdān ‘Alī ve bi-kerem-i Šāh-ı Kerbelā İmām Ḥüseyn-i Velī ve bi-mürüvvet-i Šāh-ı ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī ve cümle er evliyā gerçekler demine Hū⁷¹⁷

e. Tac Gülbāngi

Bektaşilikte yedi farzdan yedincisi tac giyinmektir.⁷¹⁸ Bektaşiler taca fahr de demektedirler. Fahr övünç demektir, sufilerce Hz. Peygamber’in söylediğine inanılan

⁷¹⁷ Bektaşiliğe Dair Risale, 23b-26b.

⁷¹⁸ Bektaşilikte tac sembolü için bkz: Fahri Maden, “Bektaşilikte Giysi ve Sembol Olarak Tac”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velī Araştırma Dergisi* 60 (2011).

“el-fakru fahrî” cümlesinden hareketle, ehl-i tarik fakîrullah olduklarını belirten taca bu adı vermişlerdir.

Bi’sm-i şâh Allâh Allâh fahrîñ mezîd olsun murâdîñ hâşıl olsun görgüñ ziyâde olsun seyyiâtîñ hasenâta tebdîl olsun Hâk Muhammed ‘Alî cemâlinden dîdârından kaçârından dirlikden birlikden maḥabbetden ayırmasun ben ne deyim ne işleyeyim didürtmesün çağırдың yerde Hızır destgîrîñ olsun. Hâneñ şen çerâğîñ rûşen olsun on iki imâm on dört ma’sûm-i pāk efendilerimiz gözciñ ve bekciñ olsun Kaygusuz Sultân Efendimiziñ himmet-i kudsiyeleri üzerîñizde hâzır u nâzır olsun gülbeng-i Muhammedî nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pîrimiz kûṭb-ı ‘âlem Hâcî Bektâş-ı Velî Bâlım Sultân gerçekler demine Hû⁷¹⁹

f. Kurbân Gülbângi

Talibin yola girerken yolda bir engel olarak görülen nefsinin feda etmesi anlamına gelen kurban, Bektaşî erkânının önemli bir parçasıdır. Bu kurbana terceman da denilmektedir. Rehber talibin getirdiği kurbanın yününden örülen tığbendle talibi huzura getirdiğinde “bir başı bağlı kurbanımız vardır” demekle talibin canının yolda feda olduğunu mürşide bildirmektedir.

Bektaşîlikte kurban çeşitli vesilelerle kesilmektedir. Kurban Bayramı kurbanı, Muharrem ayı matem kurbanı, ikrar kurbanı vd.⁷²⁰ Kesilecek kurbanlar cem meydanına getirilir, kurbana tuz ve su verildikten sonra kurbancı (kurban kesmekle görevli olan kimse) kurbanı kıbleye çevirir⁷²¹ ve dede şu gülbângi okur:

Allâh Allâh vaḳtler ḥayr ola şerler def’ ola ḥayrlar feth’ ola istekler ḳabûl murâdlar ḥâşıl ḳalbler surûr gönüller ma’mûr zâhirimiz bâṭınımız ma’mûr ve fedâ olınan ḳurbân ḳabûl dergâh-ı Hâḳda dîvân defterine ḳayd olunub ve nefesine bedel ve her murâdın ṭariḳat erleri ve pîrler şefâ’atiyle iḥsân olına kerem-i ‘Alî gülbeng-i Muhammedî pîrimiz Hâcî Bektâş Velî Seyyid Bâbâ Gaygusuz gerçek erenler demine Hû diyelim Hû⁷²²

...

⁷¹⁹ Bektaşî Tarikatının Erkânı Hakkında Risale, 6a.

⁷²⁰ Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, 528-532.

⁷²¹ Bektaşîlikte kurban erkânı için bkz: Harun Yıldız, “Anadolu Alevî-Bektaşî İnanç Dünyasında Kurban Anlayışı ve Kurbanla İlgili Ritüeller”, *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi* 20 (2019), 135-152.

⁷²² *Galata* 1233, 53a; *Terceman ve Gülbâklar*, 2b-3a.

İsmā‘il zebīhu‘llāh İbrāhīm Ḥalīlu‘llāh Muḥammed Ḥabībū‘llāh ‘Alī šāh
‘aẓametu‘llāh ẓabūl-i ẓurbān ziyād-ı imān ‘aleyhüme’s-selām ve bi-ḥürmet-i zü‘lfikār
rişte-i ẓurbān ‘ināyet-i ḥuzūr-ı ḥāzırān şafā-yı yārān heftād kemerbeste bā šāh-ı merdān
ṭabḳ-ı Cebrāil peyk-i Sulṭān bi’smi‘llāh lā-ilāhe illā‘llāh ve‘llāhu ekber⁷²³ Allāhu ekber
veli‘llāhi‘l ḥamd⁷²⁴

...

Ẓurbānıñ ẓabūl ola murād-ı maṭlūbıñ ḥāşıl ola kerem-i İmām sırr-ı Bālım
Sulṭān dem-i Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī Ḥazret-i İbrāhīm ve Ḥazret-i İsmā‘il demine
Hū⁷²⁵

g. Günah Gülbângi

Günāhı ‘afv ola menzili pāk ola Allāh erenler dü cihānda destgīri ola üçler
yediler kırklar ḥāzır gāib ‘ayn-ı cem erenleri gerçekler demine Hū⁷²⁶

...

Günāhlar ‘afv ola menziller pāk ola Allāh erenler dü cihānda destgīrimiz ola
üçler yediler kırklar ḥāzır gāib ‘ayn-ı cem erenleri gerçekler demine Hū⁷²⁷

...

‘Özri maḳbūl günāhı‘afv ola menzili pāk ola Allāh erenler dü cihānda destgīri
üçler yediler kırklar ḥāzır gāib ‘ayn-ı cem erenleri gerçekler demine Hū⁷²⁸

h. Şerbet İçilmesi Esnasındaki Gülbângler

Ayinlerde meydan taşına en başta koyulan şerbeti rehber talibin ikrârından sonra
meydan taşından alır dedenin önüne gelir ve dede “oturan-duran gülbângi” olarak da
bilinen gülbângi okur, bu gülbângden sonra rehber dedeye şerbeti sunar daha sonra
sırasıyla tüm canlar şerbetten içer. Burada kırklar cemine atıf vardır. Kırklar ceminde

⁷²³ Gülbâng demiş ama gülbâng kalıbına uygun değildir.

⁷²⁴ *Risâle-i Fütüvvet*, 102b.

⁷²⁵ *Risâle-i Fütüvvet*, 94a.

⁷²⁶ *Bektaşîliğe Dair Bir Risale*, 31b.

⁷²⁷ *Risâle-i Fütüvvet*, 90a.

⁷²⁸ *Bektaşîlik Hakkında Risale*, 19a.

Hız. Peygamber bir üzüm tanesini sıkılmış kırk kişi ondan içmişlerdi. Şerbet içilmesi ayının sonuna geldiğini ifade etmektedir. Burada “erkân esnasında erkânda herhangi bir hizmette bulunmayan ve erkâna dâhil olmayan canların da dede tarafından kutlanması söz konusudur. Gülbânde geçen oturan duran ifadesi ile tüm canların dualanması hedeflenmektedir. Zira bir ayinde dededen gülbâng almak esas olandır.

Ayin esnasında uygulanan her rûknün kutlanması için rehber hizmetimizi tamam ettik, hakkımızda hayırlısını niyaz ederiz der. Buradaki “hayırlı” ifadesi gülbâng anlamında kullanılmaktadır.⁷²⁹

Oturan Duran Gülbângi

Şerbet içilmeden önce okunmaktadır. Gülbânde Alevî-Bektaşîlerce ehl-i beyt düşmanlığı nedeniyle münkir sayılan Mervân ve ona tabi olanları ifade için kullanılan Mervâniyân’a beddua edilmekte Mervân⁷³⁰ özellikle riyakârlık yönüyle vurgulanmaktadır. Burada ayinde bulunan canların ehl-i beyt âşıkları olduklarına ve riyadan uzak olduklarına işaret vardır. Alevî-Bektaşî kültüründe yoldan düşene de Mervan denilmektedir.⁷³¹ Seyyid Ali Sultan fetihlere katılması, kötüler (Mervaniyan) karşısındaki savaşçı yönüyle gülbânde anılmaktadır. Ayrıca yine kültürde içki ile birlikte anılması dolayısıyla şerbet içiminden önce anılmaktadır.

Oturan tûran gür⁷³² ola zümre-i mürâi ve mervâniyân ve münkirân kör ola cümleliñ istegini viren Şâh-ı merdân ola ve bizimle olub yardımcımız ola ve dem-i devrânı yüriye gerçekler demine Hû⁷³³

...

Şerbet nûr ola sır ola oturan duran kârdâşlar ma’mûr ola zümre-i münkirân u mervân kör ola cümleliñ isteğini viren Şâh-ı merdân bizimle ola Kızıl Velî demi devranı yüriye Hû.⁷³⁴

⁷²⁹ Erdem Kük, *Alevî-Bektaşî Gülbânkırları -Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım*, 137; Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 137-138.

⁷³⁰ İrfan Aycan, “Mervân I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004).

⁷³¹ Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, 582.

⁷³² Soyzer eserinde gülbângin bu kısmını “kör” ola diye okumuştur ki bu büyük bir anlam hatasıdır. Zira burada oturan ve durandan kasıt orada bulunan canlardır. Bkz: Yılmaz Soyzer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik* (İzmir: Akademi Kitabevi, 2005), 230. Benzer şekilde “gür ola” ifadesi sair çalışmalarda da kör ola diye okunmuştur. Bkz: Hacı Yılmaz, “Bektaşî İlmihali”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 12 (1999), 60. Bu da metnin anlaşılmasıyla ilgili bir sorun olduğuna işaretir. Kimdir oturan duran sorusuna cevap aranmaması sebebiyledir.

⁷³³ *Bektaşîliğe Dair Bir Risale*, 70a.

...

Allāh Allāh oturan tūran çok ola zümre-i mervāniyān ve münkirān ve münāfikhān kör ola pīr efendimiz destgīrimiz ola Seyyid ‘Alī Sulṭān efendimiziñ dem-i devrānı yūriye gerçekler demine Hū⁷³⁵

...

Allāh Allāh oturan tūran gür ola zümre-i mūrāī münkirān mervāniyān kör ola cümlemiziñ istegini viren Şāh-ı merdān bizimle beraber ola bilencemiz ve yārdımcımız ve yāverimiz ola Hünkār Hācī Bektāş-ı Velī efendimiz destgīrimiz ola ve Seyyid ‘Alī Sulṭān efendimiziñ dem-i devrānı yūriye gerçekler demine Hū⁷³⁶

Şerbet içildikten sonra:

Allāh Allāh hīdmetiñ kabūl ola murādıñ hāşıl ola er Haḡ yardımcıñ ola Muḡammed ‘Alī yāverin ola ḡazret-i pīr efendimiz dest-gīriñ ola menziliñ pāk ola günāhlariñ ‘afv ola kısmetiñ ḡanī ola üçler yediler kırklar ḡāzır ḡāib ‘ayn-i cem erenleri yardımcıñ ola gerçekler demine Hū⁷³⁷

...

(5a) Allāh Allāh erenler Haḡkıñ ḡayırlısını vire dīdārlariyle müşerref eyleye itdiginiz hīdmet muḡābelesinde ḡazret-i Şāh-ı velāyet biñ kerem ‘ināyet eyleye dīdārlarından ḡaṭārlarından ayırmaya gerçekler demine Hū⁷³⁸

...

Allāh Allāh cümle hīdmetiñ kabūl ola murādıñ hāşıl ola erḡaḡ yardımcın ola Muḡammed ‘Alī yaverin ola Hünkār Hācī Bektāş-ı Velī dest-gīriñ ola menziliñ pāk ola günāhıñ ‘afv kısmetiñ ḡanī ola üçler yediler kırklar ḡāzır ḡāib erenler gözciñ ola gerçekler demine Hū⁷³⁹

⁷³⁴ *Bektaşilik Hakkında Risale*, 7a.

⁷³⁵ *Risāle-i Fütüvvet*, 36b.

⁷³⁶ *Fütüvvetnâme-i Bektāşīye*, 25a.

⁷³⁷ *Bektaşiliğe Dair Bir Risale*, 70b.

⁷³⁸ *Bektaşî Tarikatının Erkânı Hakkında Risale*, 5a.

⁷³⁹ *Bektaşiliğe Dair Risale*, 23a-b.

1. Ulu Gülbâng

Erkân sonunda dede efendinin cümleye şamil olarak ettiği dualardır. Bu ulu gülbânglere hemen tüm erkânla ilgili dualar eklenir. Muhtasar olanları da vardır. Ancak gülbângler içinde en geniş hacimlisi “ulu” gülbângdir.

Allâh Allâh bi'smillâh fâtihatü'l- vücūd ve'l-hamduli'llâh mazharu'l-mevcūd lailâhe illâ'llâh tevhîden min keşfi ve's- şuhūd ol şulţân fahr-i kâinat delîl-i râh-ı necât şefî'-i rûz-ı 'araşât kâfile-sâlâr-ı enbiyâ-yı risâlet bülbül-i gülistân-ı şerî' at vâkıf-ı sırr-ı Hudâ-yı hakîkat ol hâdî-yi dünyâ ve âhîret ol şadr-ı şaffe-i şafâ ol mâh-ı kubbe-i bedr-i vefâ mu'allâ müzekkâ müctebâ mürtezâ rasûl-i kibriyâ maḥbûb-ı Hudâ Ḥazret-i Eba'l- Kâsım Muḥammedeni'l Muştafâ Efendimiziñ rûḥ-ı enverleriçün ve ol şâh-ı evliyâ netice-i mâ-yûḥâ memdûḥ-ı esrâr-ı lâ-fetâ Ḥazret-i İmâm 'Alîye'l-mürtezâ ve İmâm Ḥasenü'l-müctebâ ve İmâm Hüseynü's-şehîd-i Şâh-ı Kerbelâ ve Seyyide'l-müttekîn İmâm Zeyne'l 'Âbidîn ve gevherü'l- bâhr İmâm Muḥammed el-Bâkır ve aşlu'r-raḳâyık İmâm Ca'fer eş-Şâdık ve dürretü'n-nâzım İmâm Mûsâ el-Kâzım ve ma'denü'l-cüd ve's-seḥâ İmâm 'Aliyer-Rızâ ve 'âlimü'l-ilmü'l-ilîm İmâm Muḥammed et-Taḳîye'l-kerîm ve şâhibe'l irşâd İmâm 'Âlî en-Nâḳîye'l-hâdî ve's-şecâ'atü'l Ḥayderî İmâm Ḥasan el-'Askerî ve nûr-ı çerâğ-ı imân İmâm Muḥammed Mehdî şâhibü'z-zemân ḥazretleriniñ ervâḥ-ı sa'adetleri ve âl-i evlâd-ı ma'sûmân ve ezvâc-ı muṭahharât rızvâne'llâhu te'âlâ 'aleyhim ecma'in ḥazretleriniñ ervâḥ-ı şerîfleri içün ve pederân ve mâderân ve beyne'l meşriḳı ve'l-mağrîb kâffe-i ehl-i imân ervâḥları içün pâdişâh-ı dîn-i İslâm selâmetligiçün ḥâzîrân ve gâibân 'âşîkân şâdîkân muḥibbân meḳâşıdları içün bâ-himmet-i ricâlü'llâh ḥuşul-pezirî içün ve ḥüccâc-ı beytu'llâh selâmetligiçün dertlülere devâ medyûnlara edâ ve bi-ğayr-i ḥaḳ maḥbûslara ḥalâş ve şerr-i 'adüvv ve münâfıḳından hıfz-ı selâmet ve üzerlerimizden def'-i belâ ve ref'-i ḳazâ ve 'afv-ı taḳşîrât ve maḥv-ı seyriât ḥall-i cemî'-i müşkilât ḥuşul-i ḥayr-i murâdât beḳâ-yı rızâ-yı Raḥmân taḥşîl-i kemâlât ve müşâhede-i cemâl bâ-himmet-i pîrân ḥâzır gâib erenler demine gerçege Hû...⁷⁴⁰

...

⁷⁴⁰ Tercümanlar ve Gülbânkırlar, 76b-77a, 323b-324b.

Allāh düvāzdeh imāmān çardeh ma‘şüm-ı pākān efendilerimizin himmet-i ‘āliyeleri üzerimize hāzır u nāzır ola du‘ālarımız maqbūl ola murādlarımız hāşıl ola üçler yediler kırklar gülbāng-i Muḥammedī nūr-ı Nebī kerem-i ‘Ālī pīrimiz kūtḥ-ı ‘ālem Ḥünkār Ḥacī Bektāş Velī (12a) kerem-i evliyā Muḥammedeni ‘l- Muşṭafā ‘Aliye ‘l-Mürtezā Ğayğusız Sulṭān Efendimiz demine dede efendimiziñ demine gerçekleriñ demine Hū diyelim Hū⁷⁴¹

...

(24a) Allāh Allāh bi‘smi ‘llāh fātiḥatü ‘l- vucūd ve ‘l-ḥamdu ‘llāhi ‘l-maẓharu ‘l-mevcūd lā-ilāhe illā ‘llāh tevḥiden min keşfi ve ‘ş-şuhūd o sulṭān faḥr-i kâināt ve delīl-i rāḥ-ı necāt şeffī ‘-i rüz-ı ‘araşāt kâfile-sālār-ı enbiyā-yı risālet bülbül-i bāğ-ı gülistān-ı şeri‘at vâkıf-ı sırr-ı ḥüdā-yı ḥaḳīḳat ol hādī-yi dünyā vü āḫiret ol şadr-ı şuffe-i şafā ol māh-ı kubbe-i bedr-i vefā mu‘allā müzekkā müctebā murtezā rasūl-i kibriyā maḥbūb-ı Ḥüdā Ḥazret-i Ebū ‘l-Ḳāsım Muḥammedeni ‘l-Muşṭafā efendimiziñ rûḥ-ı enverlerini şād ve bu meclis-i muḥibbānı feyz-i rûḥānıyetleriyle feraḥ-yāb idüb cümlemizi nāil-i merām eyleye ve ol şāh-ı evliyā netice-i mā-yūḥā Ḥazret-i İmām ‘Alīye ‘l-Mürtezā efendimiziñ rûḥ-ı kerem-i sırr-ı velāyetleriyle mesrūr eyleye ve ol Ḥayru ‘n-nisā Fāṭimatü ‘z-Zehrā ve ümmü ‘l-mü‘minīn Ḥadīcetü ‘l-Kübrā vālidemiz ḥazarātını ḥoşnūd idüb cümlemiziñ kuşūrlarımızı ‘afv eyleye imām Ḥasanü ‘l-müctebā ve İmām Ḥüseyn-i Şāh-ı Şehīd-i Kerbelā efendimiziñ kerem-i mā-lā-yuḥşālarından cümlemizi şād (u) ḥandān eyleye Ḥazret-i İmām Zeyne ‘l-‘Ābidīn ve Ḥazret-i İmām Muḥammed Bākır efendimiziñ rûḥ-ı ḳuds-i āşiyān-ı laṭifelerinden cümlemizi feyz-yāb eyleye ve Ḥazret-i İmām Ca‘feru ‘ş-Şādık ve İmām Mūsā Kāzım efendimiziñ ictihād-ı ‘āliyeleri üzre mu‘teḳid idüb iki cihānda cümlemizi bīnā eyleye ve Ḥazret-i İmām ‘Aliye ‘r-rızā ve İmām Muḥammedenü ‘t-Taḳī efendimiziñ irşādlarıyla irşād eyleye ve Ḥazret-i İmām ‘Aliyye ‘n-Nāḳī ve İmām Ḥasanü ‘l-‘Askerī efendimiziñ kerem-i ‘ālīleriyle cümlemizi merzūk eyleye ve nūr-ı çerāğ-ı imān Ḥazret-i İmām el-Mehdī şāḫib-i zemān efendimiziñ ināyet (24b) ve mürüvvetleriyle cümlemizi feraḥ-yāb ve feyz-yāb eyleye ve āl-i evlād u ma‘şümān u ezvāc-ı muṭaḥharāt rızvānu ‘llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn ḥazretleriniñ rûḥ-ı ṭayyibeleriñ şād idüb ve bu meclisimizden ḥoşnūd ve rāzī eyleye ve cümlemizi bu meclisde cem‘ olduğımız gibi yarın ḥuzūr-ı Muḥammed ‘Alīde ve livā-yı

⁷⁴¹ Uşşakī 501, 12a.

İmām Hüseyn ile me‘an haşr u cem‘ eyleye ve pīrimiz Hāzret-i Hünkār Hācī Bektāş-ı Velī kıddise sırruhu‘l-celī hāzretleriniñ cümleden ve cümlemizden hoşnūd idüb yüzimiz kıaresini yüzimize urmaya kuşūrımızı ‘afv eyleye ve bu cānıñ daḡī Allāh erenler ikrārında şābit-kādem idüb kötū işlerde bulındırmaya merd u nāmerde muhtāc itmeye dünyevī ve uhrevī merām-ı maqşadına nāil eyleye ve şerr-i ‘adūv ve münāfıkından hıfz eyleye kısmeti ḡanī ve uğrı açık ola ve sālūsın şerrinden emīn eyleye ve tarīk-i ‘āliyeden güzerān itmişleriñ ve pederān ve māderān ve birāderān ḡaherān ve beyne‘l-meşriki ve‘l- maḡrib kāffe-i ehl-i imānıñ ervāḡları şād ola hāzırān ḡāibān ‘āşıkān şādıkān muḡibbān maqşadları bā-himmet-i ricālī‘llāh ḡuşūl-pezir ola ve üzerimize gelecek belāları ve kazāları def‘ u ref‘ eyleye ve takşirātımızı ‘afv ve seyyiātımızı maḡv eyleye ve cem‘ -i müşkilātımızı ḡall eyleye ve ḡuşūl-i cemī‘ -i ḡayr-i murādāt ve taḡşil-i kemālāt ve müşāhede-i cemāl beḡā-yı (imān)⁷⁴² ve rızā-i raḡmān bā-himmet-i pīrān hāzır ḡāib ‘ayn-i cem‘ erenleriniñ demine Hū⁷⁴³

...

(25b) Allāh Allāh Muḡammed ḡabību‘llāh ‘Alī velīyyu‘llāh imāmeyn raḡmetu‘llāh vāḡtler ḡayr ola ḡayırlar fethola şerler def‘ ola her geldikçe ḡayırlusı gele düşmenler ḡahr ola münkir münāfık māt ola zümre-i mervāniyān kör ola ābā vü ecdādına la‘net ola ve cümle er ḡaḡ ḡarındāşlarımız şāḡ ola müşkil işleri āsān ola güc işleri ḡal ola çerāḡ dibinde dāim pūşt-pā uran ḡarındāşlarımız şāḡ u var ola er ḡaḡ Muḡammed ‘Alī yārdımcıları ola ve bu tarīk-i ‘aliyeden gelmiş geçmiş ḡarındāşlarımızıñ rūḡları şād ola kuşūruları ‘afv ola günāḡları maḡfiret ola ve bāḡī şıḡḡatde olan ḡarındāşlarımız ‘āfiyetde ola ḡorḡdıkları ḡorkulardan emīn er ḡaḡ yāverleri ola istekleri feth ola eyülik gördigimiz eḡibbālarımız şıḡḡatde olub müşkilleri āsān ola ve bizi ḡöñülden çıkarmayıñ deyuban cümle dostlarımızıñ ḡöñüllerinde muzmer olan murādātı ve maqşūdātı ḡaşıll ola cümleleniñ ve cümlemiziñ gelmiş ve geçmişleriniñ rūḡları şād ola ḡastalara şifā derdlülere devā medyūnlara edā maḡbūslara ḡalāş yetimlere şefḡat bī-keslere merḡamet fuḡarāya mürüvvet esīrlere ‘ināyet ve kerem eyleye pādīşāḡ-ı dīn-i İslām sāḡ ola düşmen üzerine ḡālib ola fuḡarāya ve zu‘afāya merḡameti ziyāde ola vezīr u vüzerāsı vekīl u vükelāsı şer‘ -i şerīfe ḡādım olub şefḡat ve

⁷⁴² Kelime metinde yok ancak seci ve (beka-yı iman, rıza-yı Rahman) kalıplaşmış ifadesi gereḡi kelimenin burada bulunması gerektiḡi kanaatindeyiz.

⁷⁴³ *Fütüvvetnāme-i Bektāşīye*, 24a-b.

merhametleri cemî'-i fuḳarâ üzerine müzdâd ve ḥayru'l-âlât ola cümlemiziñ üzerine gelecek ḳazâ ve belâ def' u ref' ola Allâh erenleriñ celâlerinden cemâline şıgındıra Allâh erenler cümleyi (26a) ve cümlemizi münâfık düşmân şerrinden sū-i âfetden ḥıfz-ı emân eyleye ve cümlemiziñ çerâklarını rüşen eyleye Allâh erenler sözimizi işlek ve nüfûsımızı keskin eyleye cümlemizi cümle nâs üzerine gâlib eyleye Allâh erenler günden güne 'âlâ eyleye her du'âlarımızı ve bu du'â-i ḥayriyemizi ḳabûl eyleye işbu ḳârındâşımızıñ murâd u maḳşûdı ḥâşıl ola Allâh erenler iḳrârında şâbit-ḳadem eyleye merde nâmerde muḥtâc eylemeye ḳısmeti ḡanî ola ve uğrı açık ola Allâh erenler mürşid celâlerinden şaḳlayub er ḥaḳ yârdımcısı ola ve istegi feth' ola ve rehber rızâsından ayırmaya ve bu cümlemiz cem' olduğımız gibi ḥuzûr-ı Muḥammed 'Alîde Ḥazret-i pîr efendimiz ile sancâğ-ı İmâm Ḥüseyn altında cümlemizi ḥaşr u cem' eyleye Allâh erenler on iki imâm ve ḥehâr-deh ma'sûm-ı pâk efendimiz yârdımcımız ve destgîrimiz ola ve Ḥazret-i Ḥünkâr Ḥacî Bektâş-ı Velî Efendimiz pûşt-penâhımız ve Ḥazret-i Selmân-ı Pâk ve 'Alî Ḳanber ve cümle kemer-bestegân ve şâh-ı merdân yâverimiz ve yârdımcımız ola ve Anâtolı gözcisi Abdâl Mûsâ Sultân ve Rûm ili gözcisi Seyyid 'Alî Sultân ve 'Arâbistân gözcisi Ğaygusız Sultân ve Şarı Şaltuḳ Sultân Bâlm Sultân Akıyazılı Sultân efendilerimiz ve Rûm erenleri ve Ḥorâsân pîrleri ve Türkistân serverleri destgîrimiz ve yârdımcımız ola ve yâverlerimiz ola ve gözcilerimiz Allâh erenler üçler yediler kırklar üçyüzler ve biñler yârdımcımız olub ḳaṭarlarına daḥl eyleye gülbâng-i Muḥammedî nûr-ı Nebî kerem-i şâh-ı merdân esedu'llâh 'Alî ve pîrimiz ḳuṭbu'l-'ârifîn ḡavṣu'l- vâşılîn Ḥazret-i Ḥünkâr Ḥacî Bektâş-ı Velî demine ve dem-i pîrân dem-i muḥibbân dem-i 'âşıkân dem-i şâdıkân (26b) dem-i abdâlân dem-i muḥibb-i bâciyân sırr-ı rasûlu'llâh kerem-i 'Alî velîyu'llâh mürüvvet-i enbiyâu'llâh 'inâyet-i evliyâu'llâh yûf münkire la' net yezîde gerçekler demine Hû⁷⁴⁴

...

(20b) Allâh Allâh bi'smi'llâh fâtiḥatü'l vüçüd ve'l-ḥamdu li'llâh maḫharu'l-mevcûd lâ-ilâhe illâ'llâh tevḥîden min keşfi ve's-şuhûd ol sultân faḫr-i kâinât ḳâfile-sâlâr-ı enbiyâ-yı risâlet bülbül-i bâğ-ı gülistân-ı şerî' at vâkıf-ı sırr-ı Ḥüdâ-yı ḥaḳîḳat ol hâdî-i dünyâ ve âḫiret ol şuffe-i şafâ ol mâh-ı ḳubbe-i bedr-i vefâ mu'allâ ve müzekkâ müctebâ murtezâ Rasûl-i kibriyâ maḥbûb-ı Ḥüdâ Ḥazret-i Ebû'l Ḳâsım

⁷⁴⁴ *Fütüvvetnâme-i Bektâşiye*, 25b-26b.

Muhammedeni'l-Muṣṭafā efendimiziñ rūḥ-ı enverlerini şād ve bu meclis-i muḥibbānı feyz-i rūḥānıyetleriyle feraḥyāb idüb cümlemizi nāil-i merām eyleye ve ol şāh-ı evliyā netice-i māyūḥā Ḥāzret-i İmām 'Alīye'l murtezā efendimiziñ rūḥ-ı kerem-i mürüvvetleriyle mesrūr eyleye (21a) ve ol Ḥayru'n-nisā Fāṭimatü'z-Zehrā ve ümmü'l-mü'minīn Ḥādīcetü'l Kübrā vālidelerimizi hoşnūd idüb cümlemiziñ kuşūrılarını 'afv eyleye ḥāzret-i imām ḥasenü'l müctebā ve İmām Ḥüseyn Şāh-ı Şehīd-i Kerbelā efendimiziñ kerem-i mā-lā-yuḥşālarından cümlemizi şād u ḥandān eyleye Ḥāzret-i imām zeyne'l-'ābidīn ve ḥāzret-i imām Muḥammed bākır efendimiziñ rūḥ-ı kuds-i işbāt-ı laṭīflerinden cümlemizi feyzyāb eyleye ve ḥāzret-i imām ca'feri's-şādık ve ḥāzret-i imām mūsā kāzım efendimiziñ içtihadı üzre mü'tekad idüb iki cihānda cümlemizi bīnā eyleye ve ḥāzret-i i imām 'Alīye'r-rızā ve ḥāzret-i imām Muḥammedeni't-takī efendilerimiziñ irşādlarıyla irşād eyleye ve ḥāzret-i imām 'Alīye'n-naḳī ve ḥāzret-i imām ḥasene'l-'askerī efendilerimiziñ kerem-i 'ālīleriyle cümlemizi hoşnūd eyleye ve nūr-ı çerāğ-ı (21b) imān ḥāzret-i imām Muḥammedeni'l-mehdī şāhibü'z-zemān efendimiziñ 'ināyet-i mürüvvetleriyle cümlemizi feyzyāb eyleye ve āl-i evlād-ı ma'şūmān ve ezvāc-ı muṭahharān rızvānü'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'īn ḥāzretleriniñ rūḥ-ı ṭayyibelerin şād idüb ve bu meclisimizden hoşnūd ve rāzī eyleye ve cümlemizi bu maḥalde cem' oldığımız gibi yarın ḥāzret-i Muḥammed 'Alī ve livā-yi imām ḥüseyn ile me'an ḥaşr u cem' eyleye ve pīrimiz ḥāzret-i ḥünkār Ḥācī Bektāş Velī kuddise sırruhu'l-'ālā ḥāzretlerini cümleden ve cümlemizden hoşnūd idüb yüzimiz ḳaresini yüzimize urmaya kuşūrımızı 'afv eyleye ve bu cānıñ daḥī Allāh erenler iḳrārında şābit-ḳadem eyleye kötü işlerde bulındırmaya merd-i nā-merde muḥtāc itdirmeye dünyevī ve uhrevī merām-ı maḳşūdına nāil eyleye ḳismetini ḡanī ve uğrı (22a) açık eyleye sālūs şerrinden Allāh erenler emīn eyleye ve bu ṭarīḳ-ı 'aliyeden güzerān itmişleriñ ve pederān ve māderān ve birāderān ve ḥāherān ve beyne'l meşrıḳı ve'l-maḡrib kāffe-i ehl-i imānıñ ervāḥları şād ola ḥāzırān ḡāibān 'āşıḳān şādıḳān muḥibbān meḳāşıdları ba-himmet-i ricālī'llāh ḥuşūl-peżīr ola üzerimize gelecek belā ve ḳazāları def' u ref' eyleye ve taḳşīrātımızı 'afv eyleye seyyiātımızı maḥv eyleye ve cemī' müşkilātımızı ḥall eyleye ve ḥuşūl-i cemī'-i ḥayr-ı murādāt ve taḥşīl-i kemālāt ve

müşahede-i cernal ve beḳā-yı rızā-yı raḥmān bi-himmet-i pīrān ḥāzır ḡāib ‘ayn-ı cem
erenleriñ demine gerçeḡe Hū⁷⁴⁵

...

Bism-i ṣāḥ Allāḥ Allāḥ el-ḥamdu li’l-lāhi rabbi’l-‘ālemīn nevvera ḳulūbe’l-
‘ārifīn bi-nūr-i’l-‘irfān ve’l-īkān ve zeyyene ṣudūra’s-sālikīn bi-zīneti’l-‘ilmi ve’l-ḥilmi
ve’l-ışḳı ve’l-vicdāni ve eddebehüm bi-ādābi’r-rasūli’l-lāḥ ve erkān-i rasūli’l-lāḥ
‘aleyhiṣ-ṣalavāti’r-Raḥmān Allāḥümme (11a) ṣalli ve sellim ‘alā nūr-i seyyidinā
Muḥammed ve ‘alā Fāṭıma ve’l-Ḥadīce Allāḥ Allāḥ vaḳtler ḥayr ola ḥayır fetḥ ola ṣerler
def‘ ola mü’minler ṣād ola, ber-murād ola münkirler, münāfıḳlar māt ola ve ber-bād ola
Allāḥ Allāḥ her demler dāim cemler ḳāim ola ‘ibādetler ṣaḥīḥ ola gönüller ṣād ola
meydānlar ābād ola maḥabbetle meclisler küṣād ola Allāḥ Allāḥ dostlarımız var ola
düşmānlar maḳḥūr ola sırlar mestūr ola gönüller pūr-nūr ola ḥānedān-ı fuḳarā ma‘mūr
ola Allāḥ Allāḥ murādlarımız ḥāṣıl ola erkānlarımız ḳabūl niyāzlarımız ḳabūl ola
‘āşıḳlar ḥuṣūletli sālikler muḥavvel ola Allāḥ Allāḥ dem-i devrān-ı ḥānedān-ı dervīṣān
bāḳī ola düşmānıñ dalı budagı ḥaḳīr u fānī ola sīne-i sālikān mütesellī ola dervīṣān
mütecellī ola bezm-i dervīṣān müteḥallī ola Allāḥ Allāḥ āl-i ‘abā emrine inḳıyād iden
dervīṣān ‘ārifān muḥibbān ṣādıḳān dünyā vu āḫiret u ‘uḳbāda ‘azīz u memnūn ola
(11b) cümle belā vü ḳazādan emīn u maṣūn ola ve düşmānları ḥor u ḥaḳīr u zebūn ola
Allāḥ Allāḥ Muḥammed ‘Alī cümlemize mu‘īn u zāḥir ola himmet-i ālileri üzerimizde
ḥāzır u nāzır ola hemīṣe iltifāt-ı ‘ālileri, rūḥāniyet-i ‘ālileri yār u yāverimiz ola Ḥālīḳ-ı
Yektā ferd-i bī-hemtā mevcūd-ı mevcūdāt Rezzāḳ-ı maḥlūḳāt Celle Celālühü ‘amme
nevālühü ve lā-ilāhe ḡayruhü yā Ğanī ḥazret-i Perverdigār nehc-i ḳavmden sırāt-ı
müstakimden ayırmaya ber-naṣīb-i ḳısmet u fütūḫāt kerem eyleye nāmerde muḥtāc
eylemeye tevḥīk u hidayet ‘ināyet eyleye maḫzar-ı envār-ı tecellī maḥrem-i esrār-ı ezeli
cümle ‘uṣṣāḳı lem-yezeli eyleye nefeslerimizi keskin tuḡlarımızı berrāḳ dīdelerimizi
bünyānlarımızı muṣaffā eyleye Allāḥ Allāḥ seyyid-i kâināt meḫar-i mevcūdāt
sulṭānū’l-enbiyā ve’l-mürselīn muḳtedā-yı evliyā ve’l-müttekīn maḥbūb-ı (12a)
Rabbi’l-‘ālemīn Allāḥ ‘alā cemī’i’l-evvelīne ve’l-āḫirīn ā‘nī Ḥazret-i Aḫmed-i Muḫtār
ṣalevātü’l-lāhi fī külli’l-leylī ve’n-nehār Ṣāḥ-ı merdān Ṣīr-i yezdān maḫzar-ı Raḥmān
nāṣır-ı ehl-i imān ḳātilū’l-küfri ve’t-tuḡyān ḥalīfetü’l-lāhi ‘ale’l-‘ālemīn nefsi pāk

⁷⁴⁵ Bektaşiliḡe Dair Risale, 20b-22a.

ḥayrū'l mürselîn ā' nî Ḥazret-i Mürtezā raḫiya'llāhu te'ālā mādāmetü'l-arḫi ve's-semā i seyyidetü'l ma'şüm-ı āliyyen Ḥazret-i Fāṭimatü'z-Zehrā ve Ḥadīcetü'l Kübrā nūr-ı dīde-i Peygamber Ḥazret-i Şebber u Şübeyr Seyyid āl-i cedd-i 'Alī Zeyne'l 'Ābidîn mefḥar-ı ehl-i dīn Ḥazret-i Bākır ve Ca'fer seyyidü'l-aşfiyā Ḥazret-i el-Kāzīm ve'r-Rızā mezāhir-i envār-ı İlāhī 'ārifān-ı esrār-ı nā-mütenāhī Ḥazret-i Muḥammed Taḳī ve 'Alī Naḳī ve Ḥasanü'l-'Askerī şāhibü'z-zemān ḳuṭbu'd-devrān ḥalīfetü'r-raḥmān ilā āḫiri'z-zemān şefā'atlerinden maḥrūm eylemeye himmet-i 'ālileri ve iltifāt-ı ālileri üzerimizde ḥāzır u nāzır ola dünya vü āḫiretde mu'ınlerimiz ola çağırdığımız ḥinde feryād seslerimize yetiše (12b) maḥabbetleri dāim u ḳāim naḫar-ı şerīfleri zāhirlerimizi ma'mūr ve bāṭınlarımızı pūr-nūr eyleye meclis-i 'ālilerinden münfek-i dūr eylemeye Ḥazret-i velī-yi muṭlaḳ rütbe-i 'āliyelerini Ḥaḳ der-i şaḫrā-yı maḫşer bā-şehīd-i Kerbelā Ḥüseyn cem'iyeti eyleye şehīd-i Kerbelā şuleḫā-yı Kerbelā rūḫ-ı revānları şād u ḫandān ola himmetleri üzerimizde ḥāzır u nāzır ola Allāh Allāh Ādem Şāfi Nūḫ Necī ibrahīm Ḥalīl Mūsā Kelīm 'İsā Mesīḥ cümle enbiyā ve'l-mürselîn efendilerimiz dem-be-dem enfās-ı ṭayyibeleri ve rūḫāniyet-i 'āliyeri üzerimizde ḥāzır u nāzır ola Allāh Allāh Selmān-ı Fārisī 'Ammār bin Yāsir Ebū Zer Ġıfārī Miḳdād ibn-i Esved ve Zeyd Sāḫānī⁷⁴⁶ Mālik Ezder yā ḫūd Eşter cümle kemerbeste-gān ve bendegān-ı āl-i 'abā himmetleri ve 'ināyetleri üzerimizde ḥāzır u nāzır ola Allāh tācū'l-'ārifīn ḳuṭbu'l-vāşilīn sultānū'l-'āşīḳīn pīrimiz üstādımız Ḥazret-i Ḥünkār Seyyid Muḥammed el-Ḥāc Bektāş Velī (13a) Efendimizin rūḫāniyetleri cān-perverimizde ola sülūkinde şābit ḳadem eyleye şefā'ātlerini 'ināyetlerini üzerimizden dūr eylemeye zevḳ-i vicdan 'ilm u 'irfān kemāl-i ḫāl kerem 'ināyet eyleye Allāh Allāh pīrān-ı Ḥorasān abdālān-ı Rūm ḳalenderān-ı Türkistān meşāyīḫ-ı 'Arabistān zümre-i iḫtiyārān ve tāife-i ebrār şāḫibān-ı iḳrār dervīşān 'āşīḳān muḫibbān şādīḳān mürşid-i kāmīl Ḥāce Aḫmed Yesevī Ma'rūf Kerḫī Cüneyd-i Bağdādī Şeyḫ Sünbülī Manşūr Ḥallāc Muḫyi'd-dīn A'rābī Şehābe'ddīn Rūmī şāḫ Nī'metu'llāh Velī ve şāḫ Fazlī Nesimī Sultān Şarī İsmā'il Sultān Cemāle'd-dīn Abdal Mūsā Sultān Ḳolı Açıḳ Ḥācım Sultān Seyyid'Alī Sultān Ġayḡusuz Sultān 'Abdü'l Muḳrī ḳaddesa'llāhu esrārahum himmetleri ḥāzır kerāmetleri bāḫir velāyetleri nāzır ola mahrem-i esrār ve 'ilmü'l esmādan ve leḳad kerramnādan⁷⁴⁷ men deḫale

⁷⁴⁶ Hz. Ali ordusunun komutanları Arap kabilelerinden olan; Ammar Yasir, Haşim Mirkal, Malik-i Eşter, İbn-i Suhan ve kardeşi Zeyd bin Suhan'dır.

⁷⁴⁷ Biz yüceltik/üstün kıldık. (İsra, 17/70)

dairesini deḥale kāne āminā⁷⁴⁸ eyle ḥānedān-ı fukarā ve fenādan göçen dervīṣān ‘āşīkân müḥibbân şādīkân (13b) rūḥ-ı revānları şād u ḥandān ola Allāh Allāh merdān-ı Bektāş kemerbestegān-ı Bektāş dūd-mān-ı Bektāş dem-i devrān-ı Bektāş ḥalīfegān-ı Bektāş dāim u kāim bākī ola Allāh erenler er Ḥaḳ Muḥammed ‘Alī gerçekler deminden ayırmaya erkānlar temām meydānlar pür-kıyām ola maḥabbetler ber-devām ola ikrārlarımız ḥāş ola faḥrimiz mübārek ola aḳvālimiz şādīḳ ola ef’ālimiz şālīḥ ola erenler erḥaḳ Muḥammed ‘Alī gerçekler deminden ayırmaya Allāh Allāh illa’llāh Celīlu Cebbar Mu’īnu Settār Ḥalīkū’l-leyli ve’n-nehār lā-yezāl zū’l-celāl ve’l-ikrām Allāh Allāh eriñ erligine Ḥaḳḳıñ birliğine küffār ḥāḳ-sārīñe körliğine dīn-i İslāmıñ kuvvetine pādīşāhımız el-gāzī Sulṭān ‘Abdü’l-ḥamīd ḥān efendimiziñ eyyām-ı devletine gāzāya giden gāzīler demine Allāh Allāh evveli Ḳur’ān āḥiri Ḳur’ān tebārike’llezī nezzele’l-furḳān⁷⁴⁹ eli ḳan ḳılıcı ḳan sinesi ‘üryān (14a) cigeri büryān dīn-i mübīn uğrına şehīd olan gāzīler demine Allāh Allāh evveli gāzā āḥiri (gāzā) ‘ināyet-i Ḥüdā ḳaşd-ı ā’dā kuvvet-i enbiyā rasūl-i kibriyā ḥazret-i Muḥammed Muştafā yardımcıımız ola gözcimiz bekcimiz ola dīdārından ḳaṭārından ayırmaya üçler beşler yediler kırklar üçyüz altmış altılar biñbirleriñ naẓar-ı şerīfleri üzerimizde ḥāzır u nāẓır ola Allāh Allāh diyüb bu meydānda baş indiren cānlarıñ cümlesiniñ keselerine berakāt nefeslerini keskin atlarını eşkin⁷⁵⁰ vücūdlarına şıḥḥat evlād u aḥbāblarına ḥayrlı ‘ömürler dirlik ve birlikden ḳaṭār-ı erenlerden ayırmaya ḥastalarına şifā derdlilerine devā i’tikādlarını ḳavī eyleye şirāṭ-ı müstakīmden ayırmaya mürşid naẓarından şaşırub düşirmeye Allāh Allāh bu dergāh sebep-i küşādı mücellā-penāhı Es-seyyid ‘Abdü’n-Nāfi Baba post-nişini olan Ḥüsni Bābānıñ dergāh-ı şerifini ma‘mūr nefeslerini keskin atlarını eşkin maḳāmını a‘lā sofrasını ḡanī eyle her dem her sa‘at dergāh-ı şerifiniñ nezri ve niyāzını eksik eyleme ve kendüsini postunda arslān eyle ve diyār-ı āḥarda bulunan maḥabbet arzusını çeken (14b) ‘Alī evlādlarıñ cümlesiniñ dileklerini bu meydānda Allāh Allāh diyen cānlarıñ yüzi şuyı ḥürmetine anlarıñ daḥī murādların ḥāşıl eyleye el-ḥāşıl kāffe-i āl-i ‘abā ve faḥr-i fenāya rāh-ı Muḥammed ‘Alīden erkān-ı Ḥācī Bektāş-i Velīden ayırmaya nemāzlarımızı niyāzlarımızı erkānlarımızı dīvān-ı dergāh-ı ‘alī şānında ḳabūl eyleye üçler beşler yediler kırklar üçyüz altmış altılar biñbirleriñ şafā-naẓarları üzerimizde

⁷⁴⁸ Kim girerse...(Al-i İmran, 3/97)

⁷⁴⁹ O, mübarek Furkan (hakkı batıldan ayırıcı bir ölçü)’ı indirdi.(Furkan, 25/1)

⁷⁵⁰ Atın dört naldan daha rahat ve daha az sıçrayarak düzenli adımlarla yürüme biçimini anlatır, tırıs.

hâzır u nâzır ola nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pîrimiz Hünkârımız Hâcî Bektâş-ı Velî keremine Hû dost.⁷⁵¹

...

El-ḥamdulî’llâhillezî nevvıra ḳulûbî’l-‘ârifîn bi-nûr-i’l-‘irfân ve’l-îkân ve zeyyene şudûrî’s-sâlikîn bi-zîneti’l-‘ilmi ve’l-ḥilmi ve’l-‘irfân ve’s-şefḳi ve’l-vicdân ve eddebehüm bi-âdâbî’r-Rasûlî’llâh ve erkân-i Rasûlî’llâh ‘aleyhim şalevâtî’r-raḥmân allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-i seyyidinâ Muḥammed Muştafâ şalla’llahu Te‘âlâ ‘aleyhi ve âlihî ve sellem Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm ‘Alîye’l- Murtezâ kerrame’llâhu veche Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidetinâ Hadîcetü’l- Kübrâ Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidetinâ Fâtîmatü’z-Zehrâ Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Ḥasan ḥulḳî’r-Rızâ Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Hüseyin mazlûm-ı şehîd-i deşt-i Kerbelâ Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Zeyne’l-‘Âbidîn ma‘şûm-ı pāk Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Muḥammed Bâkır Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ Ca‘fer-i Şâdık-ı mezheb-i pāk Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Mûsâ el-Ḳâzım Allâhümme (16a) şalli ‘alâ nûr-ı seyyidinâ imâm-ı heştüm ḳable-i heftüm Sultân-ı Ḥorasân delîl-i Ḥorasân erkân-ı Ḥorasân bürhân-ı Ḥorasân şâh-ı Ḥorasân şehîd-i Ḥorasân imâm ‘Alî Mûsâ Rızâ Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Muḥammed et-Takîyyu’l-Cevâd Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm ‘Alî en-Naḳîye’l Hādî Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Ḥasan el-‘Askerî Allâhümme şalli ve sellim ‘alâ nûr-ı seyyidinâ İmâm Muḥammed Mehdî şâhibü’z-zemân ḳuṭbu’d-devrân ḥüccetü’l-bürhân Ḥayyu’l Ḳayyûm çehardeh-i ma‘şûm-ı pākân şalevâtü’r-raḥmân himmet-i ‘âlîleri nighbânımız iltifat-ı âlîleri üzerimizde hâzır u nâzır ola cem‘imiz ‘ayn-ı cem‘imiz kırklar meydanında ḳabûl-i makbul ola tâcü’l-‘ârifîn ḳuṭbu’l-vâsilîn sultânü’l-‘âşıkîn pîrimiz üstâdımız Ḥazret-i Seyyid Muḥammed Hünkâr el-Hâcî Bektâş-ı Velî efendimiz sülûkinde şabit ḳadem eyleye şefâ‘atleri üzerlerimize yakîn ola zevḳ-i vicdan ‘ilm u ‘irfân kemal-i ḥâl kerem-i ‘inâyet eyleye pîrân-ı Ḥorasân abdâlân-ı Rûm ḳalenderân-ı Türkistân meşâyıḳ-ı ‘Arabistân ḥâk-sâr-i Hindistân (16b) zümre-i ihtiyârân ve tâife-i ebrâr şâhibân-ı iḳrâr dervîşân ‘ârifân muḥibbân şâdıkân

⁷⁵¹ Bektâşî Tarikatının Erkânı Hakkında Risale, 10b-14b.

mürşidân kâmilân Seyyid ‘Alî Sultân Abdal Mûsâ Sultân Seyyid Bâlim Sultân Kaygusuz Sultân kıddesa’llahu esrârahum himmetleri hâzır kerâmetleri zâhir velâyetleri nâzırımız ola merdân-ı Bektâş abdâlân-ı Bektâş kemerbestegân-ı Bektâş dūd-mân-ı Bektâş dem-i devrân-ı Bektâş dâim bâķī ola iķrârlarımız şâfi imânlarımız hâş faķrimiz mübârek ola aķvâlimiz şâdık ef’âlimiz şâlih ola erķaķ Muķammed ‘Alî gerķekleriñ demine ırmeye nemâzlarımız erkânlarımız ĥidmetlerimiz ķabûl u makbûl pesendide-i bârgâh-ı Kibriyâ ola seyyid-i kâinat sırr-ı Mürtezâ ‘Alî dem-i pîr Ĥünkâr Ĥacî Bektâş Velî demine dil bizden nefes Ĥazret-i Pîr Bâlim Sultândan ola gerķeķe Hû⁷⁵²

Allâh Allâh bi’smillâh fâtiĥatü’l vücûd ve’l-ĥamdu-li’llâhi mazĥara’l-mevcûd lâ ilâhe illâ’llâh tevĥîden min keşfi ve’s- şuhûd ol sultân faķr-i kâinat delîl-i râh-ı necât şefî’-i rûz-ı ‘araşât ķâfile-sâlâr-ı enbiyâ-yı risâlet bülbül-i gülîstân-ı şerî’at vâķıf-ı sırr-ı ĥüdâ-yı ĥaķkat ol mebâdî-i dünyâ vü âĥiret ol şadr-ı şuffe-i şafâ ol mâh-ı ķubbe-i bedr-i vefâ mu’allâ müzekkâ müctebâ mürtezâ Rasûl-i kibriyâ maĥbûb-ı Ĥudâ Ĥazret-i Ebu’l Ķâsım Muķammedeni’l Muştafâ efendimiziñ rûĥ-ı enverleriķün ve ol şâh-ı evliyâ netice-i mâ-yûĥâ memdûĥ-ı esrâr-ı lâ-fetâ Ĥazret-i İmâm ‘Alîyyü’l Murtezâ ve İmâm Ĥasanü’l Müctebâ ve İmâm Hüseynü’s-seĥîd-i şâh-ı Kerbelâ ve seyyidü’l müttakîn İmâm Zeyne’l-‘Âbidîn ve gevherü’l bâhir imâm Muķammedeni’l Bâķır ve aşlü’d-deķâyık İmâm Ca’ferü’s-Şâdık ve dürretü’n-nâzım İmâm Mûsâ el-Kâzım ve ma’denü’l cûd ve’s-seĥâ İmâm ‘Aliyyü’r-rızâ ve ‘âlimü’l ‘ilmü’l ‘alîm İmâm Muķammed Taķıyyü’l-Kerîm ve şâĥibü’l-irşâd İmâm ‘Aliyyü’n-Naķıyyü’l-Hâdî ve’s-sece’atü’l-Ĥayderî İmâm Ĥasanü’l-‘askerî ve nûr-ı çerâĥ-ı imân İmâm Muķammedü’l-Mehdî-yi şâĥibü’z-zemân ĥazretlerinin ervâĥ-ı sa’âdetleriķün ve âl u evlâd-ı (70a) ma’şûmân ve ezvâc-ı muṭahherât rızvânü’llâhu te’âlâ ‘aleyhim ecmaîn ĥazarâtınıñ ervâĥ-ı şerîfleri iķün ve pederân ve mâderân ve beyne’l-meşrıķı ve’l-maĥrib kâffe-i ehl-i imân ervâĥları iķün pâdişâh-ı dînü’l-İslâm selâmetliĥiķün hâzırân ĥâibân ‘âşıkân şâdıkân muĥıbbân meķâşıdlarıķün bâ-himmet-i ricâli’llâh ĥuşûl-peżîri iķün ĥuccâc-ı beytu’llâh selâmetliĥiķün derdlülere devâ medyûnlara edâ bi-ĥayr-ı ĥaķ maĥbûşlara ĥalâş ve şerr-i ‘adûv ve münâfıkînden ĥıfz u selâmet ve üzerlerinden def’-i bela ve ref’-i ķazâ ve ‘afv-ı taķşîrât ve maĥv-ı seyyiât ĥall-i cemî’-i müşkilât ĥuşûl-i ĥayr-i murâdât beķâ-yı rızâ-yı

⁷⁵² *Bektaşî Tarikatının Erkânı Hakkında Risale*, 15b-16b.

Rahmān taḥṣīl-i kemālāt ve müşahede-i cemāl bā-himmet-i pīrān ḥāzır ġāib erenler demine gerçekler demine Hū ⁷⁵³

Allāh Allāh Allāh Muḥammed ḥabību'llāh 'Alī velīyu'llāh vaḳtler ḥayr ola ḥayırlar feth ola şerler def' ola geldikçe ḥayırlısı gele düşmānlar ḳahr ola münkir münāfık māt ola zümre-i mervāniyān kör ola cümle er Ḥaḳ ḳarındāşlarımız şāġ ola müşkil işleri ḥall ola güc işleri āsān ola çerāġ dibinde püşt-pā uran ḳarındāşlarımız şāġ ola er Ḥaḳ yārdımcıları ola ve bu ṭarīḳ-i 'aliyeden gelmiş geçmiş ḳarındāşlarımızıñ rūḥları şād ola ḳuşūrları 'afv ola yirleri nūr ola ve bāḳī şıḥhatde olan ḳarındāşlarımız 'āfiyetde ola ḳorḳdıḳlarından emīn ola istekleri feth ola erḥaḳ yāverleri ola ve eyilik gördigimiz eḥibbālarımız şıḥhatde ola müşkilleri ḥall ola istekleri feth ola murādları ḥāşıl ola 'ömrleri uzun ola 'iyāl-i evlādleriyle ve ittibā'ileri ile Allāh erenler ekdār-ı kevniyeden maşūn eyleye ve bizleri du'ādan unitma diyen eḥibbālarımızıñ gönüllerinde muzmer olan murādāt (u) maḳşūdātları ḥāşıl ola müşkil işleri ḥuşūle gele cümleñ ve cümlemiziñ gelmiş ve geçmişlerimiziñ rūḥları şād ola ḳuşūrları 'afv ola günāhları maġfıret ola ḥastelere şifālar kerem eyleye medyūnları ḥazīne-i ġaybinden merzūk eyleye maḥbūsları 'an-ḳarīb ḥalāş eyleye derdlülere devālar yetimlere şefḳatler bī-keslere merḥametler fuḳarāya mürüvvetler esirlere ḥalāşlar 'ināyet ve mürüvvet eyleye ḥüccāc-ı zevi'l-ibtihāca selāmetler iḥsān eyleye deryāda ve ḳarada olan ümmet-i Muḥammede selāmetler iḥsān eyleye pādīşāh-ı 'ālem-penāh şāġ ola postında dāim ola düşmān üzre ġālib ola zu'afāya merḥameti ziyāde ola vezīr u vüzerāsı vekīl u vükelāsı emīr u umerāsı 'ulemā vü şulehāsı kibār u küberāsı tābi'-i teb'ası postlarında dāim ola merḥametleri ve şefḳatleri ġālib ola Allāh erenler ḥayra ālāt eyleye cümleñ ve cümlemiziñ üzerlerine gelecek ḳazā ve belā def' ola Allāh erenleriñ celālinden cemāline şıġındıḳ Allāh erenler cümleyi ve cümlemizi ḳorḳduḳlarından emīn eyleye münāfık şerrinden düşmān şerrinden ḥasūd āfetinden görünür görünmez ḳazālar belālardan ḥıfz eyleye cümleñ ve cümlemiziñ çerāḳları rüşen ola dünyā āfetinden cümle maḥfūz eyleye ve şāḥib-i ḥāne olub dāimā fukarāya ta'ām itdürden ve in'ām ve iḥsān iden ḥāneler şe'n ola Allāh erenler yāverleri ola istekleri feth ola cümleñ ve cümlemiziñ ḳuşūrları 'afv ola ve günāhları maġfıret ola erenler ḥizmetinden dūr itmiye dāimā kemlik ḳaşdında olanlara Allāh erenler eyilik itmeden ayırmaya sözlerimiz işlek ola

⁷⁵³ Bektaşiliġe Dair Bir Risale, 69b.

nüfuslarımız keskin ola cümleye cümlemizi gâlib eyleye Allâh erenler gördüğinden yâd itmeye günden güne ‘âlî eyleye Allâh erenler maḥabbetden ayırmaya her du‘âlarımız ve bu du‘âlarımız qabûl ola ve ‘ind-i ḥaqqâniyetde maḥbûl ola bu yüzi qare eksikliklere Allâh erenler merḥamet ve kerem eyleye luṭf u mürüvvet eyleye ‘atâ ve iḥsân eyleye Allâh erenler rû-yı ḥâcetimiz siz erenlerimdir qabûl ile maḥbûl eyleye bu kemterleri ḥacîl itdürmiye Allâh erenler on iki imâm qatarından ayırmaya kötü işlerde bulındırmaya lisânlarımızı yaramaz şeylerden ḥıfz eyleye mürşid celâlinde er-ḥaqq şaklıya beклиye on iki imâm efendilerimiz yârdımcımız ve on dört ma‘şûm-ı pāk efendilerimiz dest-gîrimiz ve ḥazret-i pîr efendimiz pûşt-penâhımız ve Ḥazret-i Selmân-ı pāk ve Ḥazret-i ‘Alî Qanber ve heft-deh kemerbeste-i şâh-ı merdân yâverimiz yârdımcılarımız ola ve Anâtolı gözcisi Abdâl Mûsâ Sulṭân ve Rûmili gözcisi Seyyid ‘Alî Sulṭân ve ‘Arabistân gözcisi Qaygusız Sulṭân efendilerimiz ve Şarı Şâltuḡ Sulṭân ve Aqyazılı Sulṭân ve Bâlm Sulṭân ve Aḡî Evran Sulṭân efendilerimiz ve cümle Rûm erenleri ve Ḥorâsân pîrleri ve Türkistân serverleri ve cümle pîrân dest-gîrlerimiz ve yârdımcılarımız ve yâr u yâverlerimiz ve pûşt-penâhlarımız ve gözcilerimiz olalar Allâh erenler Allâh erenler Allâh erenler üçler yediler kırklar biñler pîrler neler nitelikler gülbeng-i Muḥammedî nûr-ı Nebî kerem-i Şâh-ı Merdân Esedu’llâh ‘Alî pîrimiz Qutbu’l-‘Arifîn Ğavşü’l Vâsılîn Ḥazret-i Hünkâr Ḥacî Bektâş Velî demine dem-i pîrân dem-i muḥibbân dem-i ‘âşıkân-ı bâ-şafâ dem-i şadıkân dem-i abdâlân dem-i bâciyân-ı muḥibbân sırr-ı rasûlu’llâh kerem-i ‘Alî-yi velîyu’llâh mürüvvet-i enbiyâu’llâh ‘inâyet-i evliyâu’llâh yûf münkire ve münkişlere la‘net yezîdîlere ve anlara tâbi‘ olan yezîdâne ve münâfıkâne la‘netü’llâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în ve cemî‘ mü’mîn ve mü’mînâta ve müslim ve müslimâta rızvânü’llâhi teâlâ ‘aleyhim ecma‘în bi-ḥürmet-i Şâh-ı Merdân ‘Alî ve bi-kerem-i Şâh-ı Kerbelâ İmâm Hüseyin-i Velî ve bi-mürüvvet-i Şâh-ı Hünkâr Ḥacî Bektâş Velî demine ve cümle gerçek erenler demine Hû diyelim... Hû...ber-cemâl-i Muḥammed kemal-i Hüseyin ‘Alî rā bülend şalevât Allâhümme şalli ‘alâ Muḥammed ve ‘alâ âl-i Muḥammed Hû⁷⁵⁴

i. Gülbâḡ-i Muradat

Allâh Allâh bism-i şâh illa’llâh cism-i şâh sırr-ı şâh cism-i şâh.

⁷⁵⁴ Tercümanlar ve Gülbâḡlar, 74b-76b.

Muhibb-i hānedān-ı mü'minîn murādât er Hâk Allāh Muḥammed Şāh 'Alī dīvānında ereñler meydānında pīrimiz ḥātumu'l pīrān ḳuṭbu'l-'ārifîn Hünkār Hācī Bektāş Velī efendimiziñ 'ayn-ı cem erkānında faḥr-i dervīşān ḥuzūr-ı ḥazırān bende-i pīrān kāffe-i ehl-i ikrār ve ehl-i īmān nācī-yi mü'minîn bende-i Yezdān olan cānlarıñ zāhir u bāṭın istekleri ve her birisiniñ ve her birimiziñ gönlinde olan murādâtı ve maḳşūdātı ve cümle istekleri er Hâk sübhānehu ve te'alā İzed⁷⁵⁵ u Hüdā-yi Yezdān sırr-ı sulṭān mülk-i devrān Şaḥ-ı merdān efendimiziñ himmetiyle fetḥ-i fütūḥāt ola on iki īmām şīr-i yezdān efendimiziñ ḳatarından ayırmaya 8b. Hünkār Hācī Bektāş Velī gerçek Bālım Sulṭān üzerimizde ḥāzır u nāzır ola ḥarābatī ereñleri zāhir u bāṭın (gözcimiz beḳcimiz) u destgīrimiz ola 'Alī Ḳoc Bābā efendimiziñ demi devrānı yürüye dem-i (loḳma) ḥasm sırr-ı şāh ḡanī rızā-yı Hünkār Muḥammed Şāh 'alī hānedān nūr-ı nebī Muḥammed 'Arabī kerem-i şāh-ı 'Alī sırr-ı Sulṭān Hācī Bektāş Velī üçler yediler kırklar biñler enbiyā vü evliyā ḥazırān ḡāibān ḥarābatī gerçek ereñleriniñ himmetine 'Alī Ḳoç Baba efendimiziñ dem-i devrānına dem-i Aḳyazılı Sulṭān demine gerçege Hū Dost...⁷⁵⁶

(31a) Münācāt-ı Ḥazret-i Pīr

Yā şāh def'-i belā dūr-i ḳazā vuşul-i murādāt ber-āmeden-i ḥācāt def'-i belıyyāt ve teraḳḳī-yi 'aşḳu'llāh ve maḥabbetu'llāh ve sırr-ı tarīḳatu'llāh ve maḥzen-i ḥaḳīḳatu'llāh ve ma'rifetu'llāh idrāk-i pāk müyesser şoden yā şāh kesb-i aḥlāk-ı ḥamīde ve bi-terk-i aḥlāk-ı zāmīme ve bi-ervāḥ-ı düvāzdeh ma'şūm-ı pāk ve hefdeh kemerbeste 'Alī kerrema'llāhu veche ve heftād ü dü ten deşt-i şehīd-i Kerbelā mürüvvat-i şāh üçler yediler kırklar nūr-ı Nebi kerem-i 'Alī pīrimiz sulṭān Hācī Bektāş Velī gerçekler demine Hū Hū Hū...⁷⁵⁷

j. Lokma Gülbāngi

Ayinden sonra canlar lokma ederler bu lokmada niyaz edilen kurban yenilir. Lokma gülbāngine sofrā gülbāngi de denir. Yemekten önce ve yemekten sonra olmak üzere iki kez çekilir.

⁷⁵⁵ İzid-İzed: Zerdüşter'in hayır ilāhı. İslāmiyet'ten sonra İranlılar'ın Allah anlamında kullandıkları kelimelerden biri.

⁷⁵⁶ *Mecmua-i Bektaşiyye*, 8a-b.

⁷⁵⁷ *Kitab-ı Fütüvvetname ve Erkân-ı Tarikat*, 31a.

Loḳma haḳḳına enbiyā ve evliyā keremine gerçekler demine Hū...⁷⁵⁸ gibi kısa gülbângler olduğu gibi daha uzunca metinler de vardır.

...

Bu gitdi ḡanīsi gele Ḥāḳ berakātın vire Allāh erenler yārdımcılarımız ola pişüren ḳoṭaranlarıñ elleri derd görmeye cümleñiñ ve cümlemiziñ er-ḥaḳ erenler yāverimiz ola nūr-ı nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Ḥazret-i Ḥünkār Ḥācī Bektāş-ı Velī dem-i pīrān gerçekler demine Hū⁷⁵⁹

...

Ḥaḳ berakāt vire nūr ola sır ola erenlerin (7b) ḡān-ı demi ziyāde ola bu gitdi ḡanīsi gele niyāzımız ḳabūl ola gerçekler demine Hū diyelim Hū.⁷⁶⁰

...

Hemīşe şofralar pūrḡān ṭolu ni‘ met olsun mezīd mübarek ola gerçekler demine Hū diyelim Hū...⁷⁶¹

...

Allāh Allāh dost Allāh eyva’līh Evvel Allāh Ḳadīm Allāh vaḳtler ḡayr ola ḡayırlar fetḥ ola şerler def‘ ola münkir münāfıḳ māt ola niyāzlarımız ḳabūl ola murādlarımız ḡaşıl ola işlerimiz āsān ola müşkillerimiz ḡall ola ‘Alī ulu şofra ṭolu nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Ḥācī Bektāş Velī düvāzdeh-i imām çehārdeh-i ma‘ şüm-ı pāk çār pīrān yedi kemerbeste üçler beşler yediler kırklar ḡazırān ḡāibān ḡaḳ erenler Rūm u ‘Acem ve Şāh-ı Ḥorāsān dem-i Seyyid Maḡmūd Baba gerçekler demine Hū⁷⁶²

...

Allāh Allāh er Ḥāḳ berākātıñ vire erenlerin dem-i ḡānı ziyāde ola ḡayr şāḡibleriniñ ḡayrları ḳabūl ola dīvān-ı ḡaḳḳa yazıla öñdin soña güre evleriniñ ocaḳları şen ola pişireniñ ḳotaranıñ faḡri mezīd ola nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz ḡünkār Ḥācī

⁷⁵⁸ *Tercümanlar ve Gülbanklar*, 71a.

⁷⁵⁹ *Tercümanlar ve Gülbanklar*, 71a.

⁷⁶⁰ *Terceman ve Gülbanklar*, 7a-7b.

⁷⁶¹ *Bektaşî Tarikati*, 52b.

⁷⁶² *Risāle-i Fütüvvet*, 101b-102a.

Bektāş Velī kerem-i evliyā oniki imām şāhibu'l-makām sulţān gerçekler demine Hū diyelim Hū⁷⁶³

...

Hak̄ berakātın vire yiyüb yedirenlere nūr-ı imān ola gitdigi yerler ğam u elem görmiye niyaz şāhibleriniñ niyāzları kurbān şāhibleriniñ kurbānları kabūl ola dünyevī ve uhrevī murādları qarīn u huşul ola bişirüb qotaranların sa'yleri meşkūr hıdmetleri makbūl ola hıdmet şāhibi hıdmetinden şefā'at bula hak̄ erenler dirlikden birlikden ayırmaya merde nāmerde muhtāc eylemeye nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pīrimiz kuṭb-ı 'ālem Hünkār Hācī Bektāş Velī loḳma haḳḳına evliyā keremine cōmerdler demine Hū Dost...⁷⁶⁴

...

Nūr ola sırr ola münkir münāfık kör ola hak̄ erenler berakātını vire bu gitdi ğanīsı gele erenlerin hān-ı demi ziyāde ola getüreñ yidiren pişiren cānların 'ömürleri uzun istekleri feth ola şofra nūr belalar dūr gönüller surūr ni'metler zuhūr nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pīrim Hācī Bektāş Velī dem-i Seyyid 'Alī Sulţān gerçege Hū

...

Allāh Allāh nūr ola sırr ola münkir münāfık gözi kör ola hak̄ erenler berakātın vire bu gitdi ğanīsı gele erenlerin hān-ı demi ziyade ola şofra nūr belalar dūr gönüller surūr ni'metler zuhūr arta eksilmeye taşa dökilmeye kırklar yediler üçler nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pīrimiz Hācī Bektāş Velī dem-i efendim Seyyid Hāzret-i Sulţān Muḥammed Baba loḳma haḳḳına evliyānıñ keremine gerçege Hū...

...

Bism-i şāh Allāh Allāh sofrā-i merdān ni'met-i Yezdān berakāt-ı Hālīlu'r-Raḥmān havālet-i pīrān bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm ve yuṭ'imüne't-ta'āme 'alā ḥubbihi miskīnen ve yetīmen ve esīran innemā nuṭ'imukūm li-vechi'llāhi lā nūrīdu minkūm cezāen ve lā şukūrā Allāhūmme rabbenā enzil 'aleynā māidetē mine's-semā' i tekūnulenā 'īden li-evvelinā ve āḫirinā ve āyeten minke ve'rzuknā ve ente ḫayru'r-rāziḳīn⁷⁶⁵ loḳma haḳḳına cōmerdler demine evliya keremine Hū dost.⁷⁶⁶

⁷⁶³ *Uşşakī* 501, 14a.

⁷⁶⁴ *Cönk*, Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu, Yazma Bağışlar, No: 7120, 34.

⁷⁶⁵ *İnsan* / 8- 9. Maide / 114.

...

Allāh dost eyv'allāh Allāh Allāh Evvel Allāh Qadīm Allāh Kerīm Allāh
vaq̄tler hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola münkir münāfıķ māt ola niyāzımız q̄būl
ola murādımız hāşıl ola müşkillerimiz hāl ola işlerimiz āsān ola 'Alī ulu şofra tolu nūr-ı
Nebī kerem-i 'Alī pīrimiz Hācī Bektāş Velī düvāzdeh imām q̄hārdeh ma'şūm-ı pāk
q̄ār pīrān yedī kemerbeste üçler yediler kırklar hāzır gāib hāķ erenler dem-i 'Acem şāh-ı
Hōrāsān dirlikler birlikler (88b) gerq̄ekler demine Maḥmūd baba efendimiz demine
Hū⁷⁶⁷

...

Allāh Allāh elḥamdu li'llāh eşşükrü li'llāh ni' met-i Celīl berākāt-ı Hālīl ḥabīb-
ı Hūdā Rasūl-i kibriyā server-i enbiyā Muḥammedeni'l Muştafā mecmū'-ı enbiyā vū
evliyā ulu şofra tolu nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pīrimiz q̄uṭbu'l 'ārifin Hāzret-i Hūnkār
Hācī Bektāş Velī gerq̄ekler demine Hū.⁷⁶⁸

...

Allāh Allāh elḥamdu li'llāh eşşükrü li'llāh ni' met-i Celīl berakāt-ı Hālīl ḥabīb-
ı Hūdā Rasūl-i kibriyā sürūr-ı enbiyā Muḥammedeni'l Muştafā mecmū'-ı enbiyā ve
evliyāu'llāh ulu sofra tolu nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pīrimiz q̄uṭbu'l-'arifin Hāzret-i
Hūnkār Hācī Bektāş Velī gerq̄ekler demine Hū⁷⁶⁹

...

El-ḥamdu li'llāh eş-şükri li'llāh zādellāh ni' met-i Celīl berakāt-ı Hālīl
mecmū'-ı evliyāu'llāh Celīl-i Hūdā server-i enbiyā rasūl-i kibriyā Muḥammed Muştafā
ulu şofra tolu nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pīrimiz Hācī Bektāş Velī q̄uṭbu'l-'arifin Bālīm
Sulṭān efendimiz demine gerq̄ekler demine⁷⁷⁰

....

Allāh Allāh elḥamdü'llāh eş-şükru'llāh ni' met-i Celīl berakāt-i Hālīl Rasūl-i
kibriyā server-i enbiyā Muḥammedeni'l-Muştafā mecmū'-ı enbiyā evliyāu'llāh ulu şofra

⁷⁶⁶ Cönk, 35.

⁷⁶⁷ *Risāle-i Fütüvvet*, 88a.

⁷⁶⁸ *Tercümanlar ve Gülbanklar*, 326b.

⁷⁶⁹ *Bektaşiliğe Dair Bir Risale*, 72a.

⁷⁷⁰ *Risāle-i Fütüvvet*, 88b.

tolu bu gitdi ğanîsi gele Hâk berakâtîñ vire Allâh erenleriñ ni‘ meti ziyâde ola nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pîrimiz sulţânü’l-‘ârifîn Hûnkâr Hâcî Bektâş-ı Velî enbiyâ keremine loğma haqqına gerçekler demine Hû⁷⁷¹

...

Allâh Allâh el-ğamdü-lillâh zâd Allâh Hağ erenler getüren yetüren yedüren pişüren ħardâşlarımızıñ ‘ömrüleri uzun ola ħâzırda olan ħardâşlarımızıñ istekleri feth ola ğâibde olan ħardâşlarımızıñ ħasretlerine ħavışdıra münkir münâfıkıñ şerleri üzerimizden redd ola on iki imâmıñ himmetleri üzerimize ve nâzır ola Hağ erenler ħatârından dîzârındañ ayırmaya Allâh erenler gözcimiz ola yinimizden yağamızdan bekleyivire Allâh erenler ħarındâşlara selâmetler iğsân eyleye murâdlarımız ħâşıl ola niyâzlarımız ħabûl ola nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pîrimiz Hûnkâr Hâcî Bektâş Velî dem-i Seyyid ‘Alî Sulţân Şârî Şûfî Hüseyn Baba ve Ħalîl Baba ve Şâlih Baba ve Yağyâ Bâbâ efendimiziñ dem-i devrânı yûriye ħâzır ğâib zâhir bâtın gerçe(ge) Yâ Allâh Hû⁷⁷²

...

Bi’sm-i şâh Allâh Allâh bu gitdi ğanîsi gele Hâcî Bektâş Velî ħuddise sırruhu’l-‘âlâ ve cellâ efendimiziñ himmet-i ‘âliye ve rûĥâniyet-i celîleleri müeyyid ve müzâhirimiz ola iğrârımızda şâbit ħadem eyleyüb kötü işlerde bulındırmaya merde nâ-merde muğtâc eylemeye ve mefğâr-ı ehl-i imân ħazret-i Balım Sulţân ve Seyyid ‘Alî Sulţân ve Manşûr Baba efendilerimiziñ himmetleri ħâzır ve kerâmetleri bâhir ve velâyetleri nâzırımız ola Allâh nemâzlarımız niyâzlarımız ħidmetlerimiz erkânlarımız ħabûl u mağbûl u pesendide-i bâr-ğâh-ı Cenâb-ı Kibriyâ ola geldikçe vağtimiziñ ħayrı gele ‘inâyet-i seyyid-i kâinat sırr-ı Mürtezâ-yı ‘Alî dem-i Hûnkâr Hâcî Bektâş Velî çerağ-ı ħânûn-ı⁷⁷³ evliyâ ebed ola gerçekler demine Hû diyelim Hû Allâh eyva’llâh⁷⁷⁴

...

⁷⁷¹ *Fütüvvetnâme-i Bektâşîye*, 26b.

⁷⁷² *Bektâşilik Hakkında Risale*, 11a.

⁷⁷³ Kanun Arapçada kef harfiyle yazılınca ateş ocağı, fırın anlamlarına geliyor imiş ilişkisi olabilir! Kanun çerağı diye bir çerak var. çerağları uyandırmak”la görevli olan çerağcı, meydan evinin kuzeybatı köşesinde oturan ve âyini yöneten mürşidden aldığı “delil” adındaki küçük mumu bu ocağın ateşiyle yakmakta, ardından mürşid postunun solunda yer alan taht-ı Muhammed’deki çerağları tutuşturmaktaydı. Üç basamaklı olan taht-ı Muhammed’in üzerindeki on iki çerağ on iki imamı, önünde yer alan ve “kanun çerağı” (Horasan çerağı) olarak anılan üç fitilli kandil ise Allah-Muhammed-Ali birlikteliğini ifade etmektedir. Bkz: M. Baha Tanman, “Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/467.

⁷⁷⁴ *Cönk*, 35-36.

Lokma haqqına evliyā keremine cömerdler demine Hū... El-ḥamdüli 'llāh el-ḥamdü li 'llāh eş-şükrü li 'llāh Ḥaḳ berakātın vire bu gitdi ḡanīsi gele yiyüb yedirenlerin 'ömri ziyāde ola yiyenlere nūr-ı imān ola ḡayr şāhibiniñ niyāzı ḡabūl ola ve dīvān-ı ḡaḳḳa yazıla Şāh Hüseyn efendimiziñ rûḡ-ı şerīfī ḡāndān ola nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pirimiz Hünkār Ḥācī Bektāş Velī efendimiz her geldikce ḡaḳḳımızda ḡayırlısı gele üçler beşler yediler kırklar ḡāzır ḡāib gercekler demine Hū.⁷⁷⁵

...

El-ḥamdu li 'llāh el-ḥamdu li 'llāh eşşükrü li 'llāh Ḥaḳ biñ biñ berakātın vire bu gitdi ḡanīsi gele yiyüb yidirenlerin 'ömrleri mezīd ola yiyenlere nūr-ı imān ola ḡayr şāhibiniñ niyāzı ḡabūl ola dīvān-ı Ḥaḳḳa yazıla şāh Hüseyn efendimiziñ rûḡ-ı şerīfī şād (u) ḡāndān ola nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī (pīrim Ḥācī Bektāş Velī)⁷⁷⁶ üçler beşler yediler kırklar Şāh Kulı Babamıñ 'Alī Babamıñ demine Hū.⁷⁷⁷

k. Dem Gülbângi

Bektaşilerde muhabbet meclisinde demlenme esnasında çekilen gülbânge dem gülbângi denir. Gelenekte, sadece muhabbet meydanında dem alınmasına izin vardır. Bektaşilerin, ayin-i cem yaptıkları gecede çerağ merasiminden sonra postnişinin ayn-i ceme destur demesiyle muhabbet meclisi başlar, sakiler “dem” ile ortaya gelirler sakiler demle niyâz vaziyeti alınca Baba, dem gülbângini okur.⁷⁷⁸ Bektaşiler rakıya Akyazılı Sultan, şaraba Kızıl Deli Sultan derler.⁷⁷⁹ Akyazılı Sultan Otman Baba müridleri tarafından kutup sayılmaktadır. Kızıl Deli Sultan da Dimetoka fatihi olarak bilinmektedir.

Allāh Allāh bi'sm-i şāh 'aşḳ olsun içene rahmet olsun virene (54a) gitdigi yer ḡam görmesün on iki imām on dört ma'şūm-ı pāk hürmetine zāhir u bāḡın erenleri

⁷⁷⁵ *Bektaşilik Hakkında Risale*, 10a.

⁷⁷⁶ Müstensih buraya işaret ederek parantez içindeki lafızları kenara not düşmüş ve notun alt satırına (her geldikçe ḡaḳḳımızda ḡayırlısı gele) ifadesini kaydetmiştir.

⁷⁷⁷ *Bektaşiliğe Dair Bir Risale*, 25a.

⁷⁷⁸ Soyzer, 19. Yüzyılda Bektaşilik, 252.

⁷⁷⁹ Gölpınarlı, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 16,191.

keremine nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Hünkārımız Hācī Bektāş Velī demine devrānına Hū diyelim Hū.⁷⁸⁰

...

Sır ola nūr ola gitdigi yir gam görmeye Hāş erenler maḥabbet kerem eyleye gitdigi tamarlar gür ola Pīr Cüvān Efendimiziñ (himmeti) rūḥāniyeti üstimizde ḥāzır u nāzır ola üçler beşler yediler kırklar ḥāzır gāib (efendilerimiziñ himmetleri üstimizde ḥāzır ola dem-i Kızıl Velī Sultān demine gerçege Hū) dem-i Aқыazılı Sultān gerçege Hū⁷⁸¹

I. Gaza (Cemiyyet) Gülbāngi

İncelediğimiz yazmalarda cemiyyet gülbāngi, Gülbāng-i Muhammedī şeklinde başlıklandırılmış olan gülbāng gaza gülbāngi diye bilinen⁷⁸² Yeniçeri ve mehter gülbāngi olarak da okunan gülbāngdir. Tarihi kaynaklarda gülbāng-i Muhammedī lafzı savaşta askerin Allah Allah, Yekdir Allah, gibi nidalarına da işaret etmektedir.

Gülbāng:

Allāh Allāh illā’lāh Celīlu’l-Cebbār Mu‘īnū’s-Settār Hālīku’l-leyli ve’n-nehār Lā-yezāl zū’l-Celāl bir Allāh eriñ erligine Hāşkıñ birliğine düşmāniñ körligine pādīşāhımızıñ eyyām-ı devletine gāzāya giden gāzīler demine şevkle diyelim bir Allāh evveli Kūr’ān āḥiri Kūr’ān tebārakellezī nezzel’l-Furqān⁷⁸³ eli kām kılıcı kām sīnesi ‘üryān ciğeri pūryan (102b) Kerbelāda şehīd olan İmām Hasan ve İmām Hüseyin demine ‘aşkla diyelim bir Allāh evveli gāzā āḥiri gāzā ‘ināyet-i Hudā kaşd-ı a‘ dā rasūl-i kibriyā Muḥammed Muştafā rasūlü’lāh diyen maḥrūm kalmaz şevkle diyelim bir Allāh gāzīler ḥācılar nāciler üçler beşler yediler kırklar gülbeng-i Muḥammedī nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Hāşret-i ḥünkār Hācī Bektāş Velī erenler enbiyālar evliyālar ‘āşıklar şādıklar gerçekler demine Hū diyelim Hū eyv’allah⁷⁸⁴

...

⁷⁸⁰ *Bektaşilik*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 443, 53a-54a. 1925-1928 arasında yazıldığı tahmin ediliyor. Bkz: Soyzer, *19. Yüzyılda Bektaşilik*, 220.

⁷⁸¹ *Bektaşiliğe Dair Bir Risale*, 26a.

⁷⁸² Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik* (Ankara: Ardıç Yayınları, 2011), 9/331-334.

⁷⁸³ Yazmada “Kūr’ān” şeklinde kaydedilmiştir.

⁷⁸⁴ *Risāle-i Fütüvvet*, 102a-102b.

Allāh Allāh illa 'llāh Celīlu 'l- Cebbār Mu'īnu 's-Settār ḥāliḳu 'l-leylu ve' n-nehār lā-yezāl zū 'l-celāl birdir Allāh erin erliğine Ḥaḳḳıñ birliğine küffār-ı ḥāk-sārıñ körlüğine birr-i pādīşāhımızıñ 7b. eyyām-ı devletine dīn-i İslām kuvvetine yekdir Allāh (3 aded) evveli Kur'ān ahiri Ḳur'ān tebārake 'llezī nezzele 'l-furḳān eli ḳān ḳılıcı ḳān sinesi 'üryān cigeri püryān ḡazāda şehīd olan ḡāzīler 'āşḳına yekdir Allāh (3 aded) evveli ḡazā ahiri ḡazā 'ināyet-i Ḥudā be-ḳaşt-ı a' dā himmet-i pīrī al-i evliyā kuvvet-i enbiyā ve rasūl-i kibriyā iki cihān server(i) Muḥammed Muştāfā şalla 'llāhu te'ālā 'aleyhi vesellem ḥazretlerinüñ 'āşḳına yekdir Allāh (3 aded) ḥācīlar ḡāzīler üçler yediler kırklar gülbeng-i Muḥammedī ol nūr-ı Nebī kerem-i şāh-ı 'Ālī pīrimiz Seyyid Sultān el-Hāc Bektāş-ı Velī Sultān 'Alī Koç Baba Efendimiziñ demi devrānı mürşīd Sultān Ali gerçekler demine Hū Dost.⁷⁸⁵

...

(57b) Ḥayırlar feth ola şerler def' ola uğrumız açık ola yolumuz toğrı ola özimiz pāk ola ḳılıncımız keskin ola işimiz āsān ola Yā Muḥammed yā 'Ālī pīrimiz Ḥācī Bektāş Velī üçler yediler kırklar 'ayn-i cem' erenleriniñ birliğine gerçekler demine Hū diyelim Hū⁷⁸⁶

...

Ḥayırlar feth ola şerler def' ola uğrumız açık ola yolumuz toğrı ola özümüz pāk ola ḳılıncımız keskin ola işimiz āsān ola yā Muḥammed yā 'Ālī pīrimiz Ḥācī Bektāş Velī üçler yediler kırklar 'ayn-ı cem erenleriniñ birliğine gerçekler demine Hū diyelim Hū.⁷⁸⁷

...

Vaḳtler ḥayrola şerler def' ola erenler destgīrimiz ola Muḥammed 'Ālī gözcümüz ola nūr-ı Nebī kerem-i 'Ālī pīrimiz Ḥünkār Ḥācī Bektāş Velī her geldikçe ḥaḳḳımızda ḥayırlısı gele toḳsān toḳuz biñ Ḥorāsān pīrleri elli yedi biñ Rūm erleri

⁷⁸⁵ *Mecmua-i Bektaşîyye*, 7a-b Mecmua doktora tezi olarak çalışılmış: Burcu Bolat Direk, *Milli Kütüphane 06 HK 687-1 no'lu Şiir Mecmûası (İnceleme-Metin ve MESTAP'a Göre Tasnifi)*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018. Araştırmacı eserin kayıt tarihini 19yy. olarak belirlemiştir, 8.

⁷⁸⁶ *Galata* 1233, 57a-b.

⁷⁸⁷ *Terceman ve Gülbanklar*, 7a.

gözcimiz bekçimiz ola üçler yediler hâzırân gâibân muhibb-i hânedân gerçekler demine Hû...⁷⁸⁸

İncelediğimiz bir yazma eserde içeriği farklı bir metin de gaza gülbângi başlığı altında verilmiştir. Alevî Bektaşî zümre için en büyük gaza Kerbelâ olayıdır. Hicretin 61. Yılında on Muharrem günü Hz. Hüseyin'in yezidin emriyle öldürüldüğü gün aşura olarak adlandırılmaktadır. Bu iyiyle kötünün savaşında iyiler safında yer almak, ehl-i beyte düşkünlük ehl-i tarikin şiarıdır. Yezid ve yezidân mervân ve mervaniyan en kötü insanlar olarak addedilmektedirler.⁷⁸⁹

İmâmlarıñ rûh-ı revânı şâd ola ‘âşıklarıñ fahri mezîd ola la‘net ber-cân-ı yezîdân rahmet ber-cân-ı şehîdân ber-cemâl-i Muḥammed kemal-i Hüseyin-i ‘Alî ra salâvat allâhümme şalli ‘alâ Muḥammed gerçekler demine Hû.⁷⁹⁰

2. Mevlevî Gülbângleri

Mevlevî gülbânglerini *Gülâng-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri, Defter-i Fevâid, Muhtarat*, adlı yazma eserlerden derleyip Gölpınarlı, Top, Arpaguş ve Şafak'ın eserleriyle karşılaştırıp sunduk. Erkânla ilgili kısımlarını yeri geldikçe dipnotlarda açıkladık.⁷⁹¹

Mevlevî gülbânglerinin pîr keşidesi kısmıyla ilgili Gölpınarlı, Mevlevîlerin iki kolu olduğunu, Şems kolunun Hz. Ali'ye ve ehl-i beyte bağlı olduklarını gülbânglerinde, mutlaka “Dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrîzî kerem-i İmam Alî” dediklerini, virdlerinde oniki imama salâvât ve Nâd-i Alî denen kıtanın mevcut olduğunu Veled kolunun ise gülbânglerinin sonunda dem-i Hazret-i Mevlânâ dediklerini, bildirmektedir.⁷⁹²

Gölpınarlı'nın bahsettiği hususun hakikatini, bu iddia gerçekse hangi tarihten itibaren uygulandığını bilemiyoruz. Ancak Küçük'ün aktarımıyla 20. Asırda İstanbul Mevlevîhânelerinden Galata, Bahariye ve Kasımpaşa mevlevîhânelerinin rind ve Alevî

⁷⁸⁸ *Bektaşîlik Hakkında Risale*, 10a.

⁷⁸⁹ Gölpınarlı, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 186; Kerbela vakası için bkz: Müslüm Yılmaz, *Klasik Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2016).

⁷⁹⁰ *Tercümanlar ve Gülbanklar*, 74b.

⁷⁹¹ Mevlevî gülbânglerinin tahlili için bkz: İyiyol, “Mevlevî Gülbankları ve Mevlevî Gülbanklarının İşlevsel Açısından Tahlili”.

⁷⁹² Gölpınarlı, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 292.

meşreb Mevlevîlerin merkezi olarak meşhur olduklarını öğrenmekteyiz. Küçük, Tahirü'l Mevlevî'den naklen, Kudretullah Dede döneminde hücreye çıkacak bir cana meydan verildiğinde, canın sarhoşluğun etkisiyle ayakta duramayıp bir de üstüne şeyh efendinin eteğine istifrağ etmesiyle Dede Efendinin “Bunu da mı gördük hey gidi Mevlânâ, Hû, diyelim Hû” dediğini sebebini soranlara ise “Herif zaten demli, deme gülbânge ihtiyacı yok “ cevabını verdiğini aktarmaktadır.

Küçük bu durumun 1826'da Bektaşî tekkelerinin kapatılmasından sonra bazı Bektaşîlerin dergâha sızmış olabilecekleriyle ilgili olabileceğini düşünmektedir.⁷⁹³ Ayrıca Küçük, Abdülvâhid Çelebi döneminde ona uyan çoğu Mevlevî dedesinin Bektaşîliğe intisap ettiğini bildirmektedir.

Mevlana Müzesindeki 4433 numaralı defterde duanın sonunda Abdülvâhid Efendi'den istimdat edilmesine ve defterde nâd-ı Alî duasını andıran bir kıtanın bulunmasına rağmen bu defterdeki gülbângerden yalnızca üçünde (sabah gülbângi, ism-i Celâl ve sikke gülbângi) Şems ve Hz. Ali anılmaktadır ki bu incelediğimiz diğer Mevlevî kaynaklarında böyledir. Belki Gölpınarlı bu açıklamayla kendi hüviyetini ortaya koymak istemiştir, zira Gölpınarlı'nın neşrettiği tüm gülbângerde keşide kısmında Şems-i Tebrîzî ve Hz. Ali anılmaktadır.

a. Sabâh (Meydân) Gülbângi

Meydân-ı şerif, Mevlevî tekkelerinde matbahtaki büyük odadır. Sabah namazı akabindeki ism-i Celâl zikrinden sonra matbahtaki meydana girilir dedeler postlarına oturur herkes yerini alınca, meydancının çörek ve kahve ikramından sonra murakabeye varılır murakabe sonrası meydanın o andaki en ulu kişisi şeyh yahut aşçı dede Nasr sûresini okur ve ardından sabah (meydanı) gülbângini okur.⁷⁹⁴

Vaqt-i şerifler hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola şâhibü'l-hayrâtın rûh-ı revânları şâd u handân kulüb-ı 'âşıkân küşâd ola dem-i Hâzret-i Mevlânâ sırr-ı Şems kerem-i İmâm 'Alî Hû diyelim Hû⁷⁹⁵

⁷⁹³ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı* (İstanbul: Simurg, 2003), 425-427.

⁷⁹⁴ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, (İstanbul: Vefa Yayınları, 2009), 128-129. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006), 140;

⁷⁹⁵ *Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, Mevlana Müzesi Türkçe Yazmaları, No: 4344, 13.

...

Şabâh-ı şerif hâyır ola hayrlar feth ola şerler def ola aşhâb-ı hayrâtın rūh-ı revanı handân u şâd kulüb-ı ‘âşîkân küşâd demler şafâlar müzdâd ola dem-i Hâzret-i Mevlânâ sırr-ı Şems kerem-i İmâm ‘Alî Hû diyelim.⁷⁹⁶

...

Şabâh-ı şerîfler hayrola hayrlar fethola şerler def ola niyâzlar kabûl ola murâdât huşûl bula demler şafâlar ziyâde ola dem-i Hâzret-i Mevlânâ sırr-ı Şems kerem-i İmâm ‘Alî Hû diyelim Hû.⁷⁹⁷

...

İlk iki gülbângdeki “aşhâb-ı hayrâtın rūh-ı revanı handân u şâd (ola)” cümlesi vakıf yoluyla dergâha yardımda bulunanların ruhuna ve üçüncü gülbângdeki “niyâzlar kabûl ola murâdât huşûl bula” ifadeleri muradı için o gün yenilen lokmanın bedelini karşılayana işeret etmektedirler.

b. İsm-i Celâl Gülbângi

Mevlevî yolunda ism-i Celâl umûmî zikir olarak kabul edilmektedir. Mevlânâ’nın medresesinin duvarına yaslanarak Allah Allah diye zikrettiği ve bu coşkuyla etrafın dolduğunu Eflâkî bildirmektedir. Mevlevîlerin İsm-i Celâl zikrini benimsemiş olmalarının nedeni zâta işaret eden “Allah” isminin bütün isim ve sıfatları kendinde toplaması olarak da açıklanmaktadır.⁷⁹⁸ İsm-i Celâl zikri sabah namazının edasından sonra şeyh efendinin idaresinde icra edilirdi. İhya gecelerinde de namazdan sonra ve mukabeleden önce aşçı dedenin idaresinde ism-i Celâl çekilirdi.⁷⁹⁹ Şeyh postuna oturur, dedeler ve muhipler bir halka oluştururlar, meydancı dede iri taneli tesbihi imamesini öpererek şeyhe sunar ve halkaya yayardı. Herkes tesbihin önüne gelen kısmını öper iki eliyle tutardı. Zikir çekildikçe bu tesbih elden ele yürütülürdü. Zikir “Al” hecesinden sonra hafif bir duraksamayla “lâh” hecesinin uzatılmasıyla başlar, zikir ilerledikçe iki hece de uzatılmadan okunurdu ve sonrasında zikir hızlanırdı. Şeyh zikri yeterli gördüğü anda uzunca bir Allah der ve Allahu ekber a‘zam kebîrâ, ve’l-hamdu

⁷⁹⁶ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 276.

⁷⁹⁷ Veled Çelebi, *Defter-i Fevâid*, 423.

⁷⁹⁸ Safi Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 270.

⁷⁹⁹ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 138-139.

lillâhi hamden kesîrâ ve sübhânellâhi Teâlâ bükragen ve asîlâ ve sallallahu alâ eşref-i nûr-i cemî'il-enbiyâi ve'l-mürselîn ve'l-hamdülillâhi rabbi'l-âlemîn der ve şu gülbângi çekerci:⁸⁰⁰

Vaqt-i şerîfler hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola Allâh 'azîmü's-şân ism-i zâtınıñ nûriyle kulübümüzü münevver eyleye demler şafâlar ziyade kulüb-i 'âşîkân küşâd ola dem-i Hâzret-i Mevlânâ sırr-ı Şems kerem-i İmâm 'Alî nûr-ı Nebî Hû diyelim Hû.⁸⁰¹

c. Çerağ Gülbângi

Mevlevî meydanlarında güneşin batışında bir çerağ uyandırılır, akşam ezanı okununca meydandaki çerağdan tutuşturulan bir mumla mescidin şamdanları kandilleri bir de sofralardaki mumlar uyandırılırdı. Somathaneye girilince şeyh yahut en kıdemli dede çerağ gülbângini okurdu.⁸⁰²

Çerağ gülbânginin okunduğu bir diğer vakit de talibin ikrârının alındığı vakittir. Mevlevîlikte bir kimse ikrar vermek istediğinde dergâhta kendisine yardımcı olacak birini bulur, o kişi ikrar vermek isteyen rehberi olur ve aşçıbaşına durumu bildirir. Şayet talip kabul edilirse saka postunda matbahta bekletilir. Kimse ona iltifat etmez, ilgilenmez talip sabrederse aşçıbaşı üç gün sonra yanına gelip bazı telkinlerde bulunur ve derviş yola girmekte kararlı ise ikrarını alır, cana on sekiz gün dergâha geldiği kıyafetle matbahta hizmet ettirilir. Bundan sonra kazancı dede bir sikke tekberleyip giydirir ve bir aba verir ve o anda bir hizmet de verir.⁸⁰³ Bu merasimde hizmetlerin tahsisinden sonra çerağ gülbângi okunurdu.⁸⁰⁴

Ahşâm-ı şerîf hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola çerağ-ı rûşen fâhr-i dervîşân ziyâ-i imân kânûn-ı merdân dem-i Hâzret-i Mevlânâ Hû diyelim.⁸⁰⁵

⁸⁰⁰ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 274

⁸⁰¹ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 275-76.

⁸⁰² Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 149.

⁸⁰³ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 171, 173.

⁸⁰⁴ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 187. Bu hizmet ayakçılık hizmetidir, matbahta getir-götür işlerini yapmaya denir. Derviş, kendisinden sonra bir ayakçı gelinceye kadar bu hizmete devam eder. Derviş hizmete soyunduktan sonra dokuzuncu gün semaa başlar, semaa başlamadıkça sikke giyemez. Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 196.

⁸⁰⁵ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 276.

d. Somat Gülbângi

Somat, tekkelerde sofrâ anlamında kullanılmaktadır. Mevlevîlikte matbahın (mutfak) özel bir anlamı vardır, ikrar veren dervîş bu mahalde olgunlaşır. Dergâhta yemeğin hazırlanmasından pişirilmesine sofraya getirilip yenilmesine kadar kutsal bir tablo hâkimdir. Mustafa Vahyî Efendi'nin (ö. 1878) bildirdiğine göre Mevlevîlerde çorba ve lokmanın gülbângini kazancı dede çekmektedir. Kazancı dede, matbahtaki canların mürebbsi olan aşçıbaşının vekilidir.⁸⁰⁶ Kazancı dedenin olmadığı durumlarda matbah işlerini bulaşıkçı dede görür ve somat gülbângini de o okurdu.⁸⁰⁷ Yemek pişince kazancı dede niyaz ederek yemeğin kapağını açar, canlar kabı yere indirince şu gülbângi çekerdi:⁸⁰⁸

Tabhı şirin ola Hâk berakâtın vire dem-i Hâzret-i Mevlânâ sırr-ı Âteşbâz-ı Velî⁸⁰⁹ Hû diyelim Hû.⁸¹⁰

Yemek vakti geldiğinde dervîşlerden vakti haber vermeyle görevli olanı önce şeyh kapısının önünde sonra hücrelerin bulunduğu mahalde baş keserek “Hû... Somâta salâ...” diyerek herkesi yemeğe davet ederdi. Yemek belli bir adab üzere yenilir, sofraya pilav gelince herkes düzelir ve aşçıbaşı gülbâng çeker:

Mâ şüfiyân-ı râhîm mâ tablağâr-ı şâhîm

Pâyende-dâr yâ Rab in kâserâ vu hanrâ⁸¹¹

(Biz yoldaki sûfileriz Şahın sofrasında yiyenleriz)

⁸⁰⁶ Arpağuş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 134-135.

⁸⁰⁷ Arpağuş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 142.

⁸⁰⁸ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 141.

⁸⁰⁹ Ateş-Bâz-ı Velî: Ateş-baz, Farsça'da “ateşle oynayan” demektir. Mevlevî Tarikatında, Muhammed Bahaeddin ve oğlu Mevlana'ya hizmet eden Muhammed Hâdim'in lakabı. Tekkede, mutfakta görevliydi. Yemek yaparken, devamlı ateşin önünde bulunduğundan bu şekilde isimlendirilmiştir. (684/1285)' de vefat etmiştir. Mevlevî tekkesinde, dervîşlerin terbiyesi için ayrılan odada bulunan, beyaz posta, Ateş-bâzı Velî Makamı denir. Bkz: Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 66.

⁸¹⁰ *Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13. Gölpınarlı, “Hak berakatın vire” den sonra “yiyenlere nur-ı iman ola” ve “Ateşbaz-ı Velî” den sonra “kerem-i İmam-ı Alî” ibarelerini ekler. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 141.

⁸¹¹ Veled Çelebi, *Çelebi Cönkü*, 42. Gölpınarlı şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Bu beyit; Mevlânâ'nın “Ey mîr-i âb bigşâ on çeşme-i revanrâ/ Tâ çeşmhâ guşâyed zeşkufe bûstanrâ” beytiyle başlayan gazelinin 11. beytidir ve yemekle hiçbir münasebeti yoktur. Mevlânâ bu gazelinde varlık âlemini, dünyayı, insanlar için nimetle dolu bir sahana, gökyüzünü de sahanın kapağına benzetmede ve bu esas konu çevresinde söz söylememiştir. Fakat gülbâng olarak okunan beyitte “tabla, kâse”, sofrâ ve yemek anlamına gelen “hân” sözlerinin bulunması, bu sonucu vermiştir.” Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006), 381; Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 143.

Yâ Rab bu kaseyi ve bu sofrayı daimî kıl)

Elḥamduli 'llāh⁸¹² eşşükrüli 'llāh Ḥaḫḫ berakātîñ vire erenleriñ nân⁸¹³ u ni' meti müzdād ola aşḫab-ı ḥayrātîñ rūḥ-ı revānı (şād) u ḥandān (bākîler selāmetde ola) bu gitdi ḡanîsi gele demler şafālar ziyade ola dem-i Ḥazret-i Mevlānā Hū diyelim.

Somāṭda niyaz-loḫma var ise “şāḥib-i niyāzîñ niyāzı ḳabûl muradı ḥāşıl ola” cümleleri ' ilāve olunurdu.⁸¹⁴

...

Mā sūfiyân-ı rāḥīm mā ṭablaḥâr-ı şāḥīm

Pâyende-dâr yâ rab īn kâserā ve ḥanrā

Ve şalli (ve sellim)⁸¹⁵ 'alā eşref-i nūr-ı cem' i 'l-enbiyâi ve 'l-mürselîn ve 'l-ḥamduli 'llāhi rabbi 'l-'ālemîn.⁸¹⁶ Elḥamduli 'llāh Ḥaḫḫ berakātîñ vire erenleriñ ḥân-ı ni' metleri ziyāde ola şāḥibü 'l-ḥayrātîñ rūḥ-ı revānları şād u ḥandān ve bākîler selāmetde ola dem-i Ḥazret-i Mevlānā sırr-ı Āteşbāz-ı Velî Hū diyelim Hū.⁸¹⁷

Ankaravî, yukarıdaki beytin her sofrada okunmasının hikmetini şöyle açıklamaktadır: “*Fukara her rûz u şeb somat kenarında ba'de't-taâm zıkr kılurlar. Rûz u şeb tezkâr olunmasında nûkte budur ki, âgâh olun ey gürûh-i Mevlevîyân Biz sūfiyân-ı râḥ-ı Hakk'ız ve kâse-hâr-ı şâḥ-ı mutlakız*” Ankaravî buradaki sūfi kelimesini “*masivadan el çekip ibnü'l-vakt ve hâkîm-i zaman olanlar*” şeklinde açıklamaktadır.⁸¹⁸

Bayram Somatının Gülbângi:

Çelebi Cönkünde “lokma hitamında okunacak gülbâng” başlığı altında kaydedilen kıta ve gülbâng:

⁸¹² Gölpınarlı bu gülbângi “El-ḥamdülillāh, Eş-şükrülillāh, Hak berekâtın vere, erenlerin ḥân-ı keremleri, nân-u ni'metleri müzdād, sahib-ul hayrât-ı güzeşteḡânın ervâḥ-ı şerîfeleri şād u handān, bākîyleri selāmette ola, demler safalar ziyāde ola, dem-i Hazret-i Mevlānâ...” şeklinde kaydetmiştir. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 381.

⁸¹³ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13'te: nân u ni'met kısmı “ḥân-ı ni'met”, şeklindedir.

⁸¹⁴ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 276.

⁸¹⁵ Gölpınarlı'da sallî'den sonra “ve sellim” metnin sonuna da “el-fatîha” ibareleri eklidir. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 381.

⁸¹⁶ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13.

⁸¹⁷ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13. Gölpınarlı gülbângi, hamdu lillahtan sonra eş-şükrü lillāh ibaresini ekleyerek kaydetmiştir. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 143.

⁸¹⁸ İsmail Ankaravî, *Minḥacü'l Fukarâ* (TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, 1286), 12.

İy zebân kâşır zi ‘ add-i cūd-ı lātuḥṣā-yı tū
Key tūvānem⁸¹⁹ şükr kerden der ḥor-ı ālā-yı tū
‘Özr-i taḫṣīrāt-ı mā çendan ki taḫṣīrāt-ı mā
Şükr-i ni‘ methā-yı tū çendan ki ni‘ methā-yı tū

(Ey sonsuz cömertliğini dilin saymakta aciz kaldığı
Nerde bende o güç ki senin yüce nimetlerine şükredebilsin
Kusurlarımızdan özür, kusurlarımız miktarınca
Nimetlerine şükrümüz, nimetlerin miktarıncadır.)

Elḥamduli ’llāh eşşükrüli ’llāh Ḥaḫ berakātın vire Allāh erenleriñ nān u
ni‘ metleri müzdād ola aşhabu ’l-ḥayrātın rūḥ-ı revānları şād u ḥandān bākīler selāmetde
ola bu gitdi ḡanīsī gele dem-i Ḥazret-i Mevlānā Hū diyelim Hū.⁸²⁰

Gölpınarlı, bayram somatının gülbangi olarak bu kıta ve “Hak erenler hayırlı
emsāl-i kesīresiyle müşerref eyliye” cümlesinin eklenmesiyle okunacak somat
gülbângine kaydetmiştir.

Kurban Somatı Gülbângi

Birisi dergâha kurban getirirse okunan gübang:

El-ḥamduli ’llāh Ḥaḫḫ berakātın vire niyaz şāhibiniñ niyazı ḡabūl muradı ḡaşı
ola dem-i Ḥazret-i Mevlānā Hū diyelim⁸²¹

⁸¹⁹ Gölpınarlı mısraı “key zebānem” diye okumuştur. Şafak tevānem okumuştur ancak tercümesini “nerede bende “o dil ki” şeklinde vermektedir. Halbu ki metnin “nerede bende o güç (tūvan) ki senin yüce nimetlerine şükredebilsin” şeklinde tercüme edilmelidir. Krş: Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 143; Şafak, *Gülbangler*, 31.

⁸²⁰ Veled Çelebi: “ Gülbangi çeken (Hū diyelim) dirken iki tarafındaki ḥuẓẓāra bakub ve elini bağrına başub baş kesüb Hū! diyelim didikden sonra hep beraber (Hū) diyeler.” diye açıklama yapmaktadır ve bu gülbângin altına “Mā sūf iyān ile başlayan beyti eklemektedir. Bkz: Veled Çelebi, *Çelebi Cönkü*, 42. Gülbâng metni için krş. Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 143; Şafak, *Gülbangler*, 31. Gölpınarlı ve Şafak’ın “berakātın” diye kaydettikleri kelime yazmada berakātın şeklinindedir. Şafak “şād u ḥandān” ifadesini “handan u şadan” okumuştur. Şafak, “ḡanīsī gele”den sonra “demler safalar ziyāde ola. Hak erenler hayırlı emsal-i kesīresiyle müşerref eyliye” kısmını Gölpınarlı’nın metninden metne eklemiş lakin eserinde metnin sadeleştirmesini verdiği kısma burayı eklememiştir. Şafak, metinde bulunmayan “sırr-ı Âteşbâz-ı Velî kerem-i İmâm-ı Alî nûr-ı Nebî” kısmını metne eklemiştir. Bkz: Şafak, *Gülbangler*, 31.

⁸²¹ *Gülbâng-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13. Birisi dergâha kurban getirirse, “niyâzı kabul, muradı hayır ile hasıl ola” cümleleri (somat gülbângine) ilave edilirdi demektedir. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 143.

Gölpınarlı, somat gülbânginden farklı olarak kurbân gülbânginde “niyazı kabul, muradı hayr ile hâsıl ola” cümlesinin eklendiğini belirtmektedir. Gölpınarlı'nın kaydettiği somat gülbângi:

Nân-ı merdân, nimet-i Yezdân, berekât-ı Halîlû'r-Rahman elhamdülillâh eşşükrülillâh; Hak berakâtın vere, yiyenlere nûr-ı imân ola, erenlerin hân-ı keremleri, nân u nimetleri müzdâd, sâhibü'l-hayrât-ı güzeşteğânın ervâh-ı şerîfeleri şâd ü handân, bâkîleri selâmette ola demler safâlar ziyâde ola. Dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Âteşbâz-ı Velî, kerem-i İmam-ı Alî Hû diyelim.

Sahrada Taam Gülbângi

Sahra kelimesi, şehir dışında kalan ova, kır, çöl anlamlarına gelmektedir. Mevlevî erkânı kitaplarında tesadüf edemediğimiz bu gülbângi Mevlevî gülbânglerini aktarırken temele aldığımız Mevlana Müzesi 4433'te kayıtlı defterde iki farklı şekliyle ve Veled Çelebi'nin defterinde bulduk. Gülbângdeki “sırr”, “tendürüsti-yi cesed”, “kûri-yi ehl-i hâsed” ifadeleri ve pir keşidesinde Sultan Veled'in anılması, Şemsin kaybolduğu dönemlerde Mevlânâ'nın Sultan Veled'i onu aramaya göndermesi, Şems'in Sultan Veled tarafından bulunması rivayetini akla getirmektedir.

Şems ve Mevlânâ hakkında çıkan dedikodular nedeniyle (bu dedikodular kıskançlık sebebiyle çıkmıştır, “kûri-yi ehl-i hâsed: hasedcinin gözü kör olsun”) Şems'in Şam'a gitmesiyle Mevlânâ onu geri getirtmek için Sultan Veled'i bir heyetle Şam'a göndermiş Sultan Veled, Cebelisâlihiye'de onu bulmuş, Konya'ya getirmiştir.

Şems'in vefatından sonraki süreç için Eflâkî'nin bildirdiği rivayete göre, Şems öldürülmüş ve cesedi bir kuyuya atılmıştır. Şems, Sultan Veled'e rüyasında, “Falan yerde uyumuşum” diyerek atıldığı kuyuyu bildirmiş, Sultan Veled müridleriyle onu kuyudan çıkarıp getirmiştir. (tendürüsti-yi cesed: bedenin sağlığı) Eflâkî bunun bir sır olduğunu bildirmektedir.⁸²² Şems'in “başımı Mevlânâ'ya sırrımı Sultan Veled'e verdim” diye bir cümle kurduğu da rivayetler arasındadır.⁸²³ Sultan Veled Şems'ten nice

⁸²² Semih Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/513, 514. İlgili rivayetler için bkz: Rasih Güven - Safi Arpaguş, “Mevlana Cealedin ve Şems-i Tebriz”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (23 Ocak 2014).

⁸²³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 197.

sırlar duyduğunu da İbtidānamesinde belirtmektedir.⁸²⁴ Bu bilgiler ışığında aşağıdaki gülbânın “**Sahrada Taam Gülbânî**” olarak adlandırılması anlaşılır hale gelmektedir.

Elḥamdu li ’llāh be- sırr-ı esed tendürüstî-yi cesed kûri-yi ehl-i ḥased in ḥordīm dīger be-resed şāḥib-i ta’āmra belā neresed dem-i Ḥazret-i Mevlānā sırr-ı Sultān Veled Hū diyelim⁸²⁵ (Allah’a hamd olsun, aslanın sırrı, bedenın sağlığı, hased ehlinin körlüğüne, bu yendi gerisi gele, yemek sahibine belâ uğramaya, dem-i Hazret-i Mevlānā, sırr-ı Sultan Veled Hū diyelim.)

Diğer sahrada taam gülbânlari

Elḥamdu li ’llāh Ḥaḫ berakātın vire sırr-ı esed ten-dürüstî-yi cesed in rā ḥordīm dīger be-resed şāḥib-i niyāzrā selāmeti be-resed dem-i Ḥazret-i Mevlānā sırr-ı Sultān Veled Hū diyelim Hū.⁸²⁶

Sırr-ı esed ten-dürüstî-yi cesed inrā ḥordīm dīger be-resed dem-i Ḥazret-i Mevlānā sırr-ı Sultān Veled Hū.⁸²⁷

Aşura Gülbânî

Mevlevîlerde Muharrem ayında Hz. Hüseyin’in ruhuna aş kaynatılır; bu aş bir mukabele gününe rastlar ve o gün somatta aşure yenirdi. Aşure, dervişler tarafından büyük bir kepçeyle nöbetleşe, çifte vav çizilerek karıştırılır, öylece pişirilirdi. O gün somat gülbânî, aşure gelince çekilir, gülbânde İmām Hüseyin’in ve şuhedâ-yı Kerbelânın ruhları tâziz edilirdi.”⁸²⁸ Gölpınarlı yukarıdaki bilgileri vermekle birlikte aşure geleneğinin Mevlevîliğe sonradan girdiğini bildirmektedir.⁸²⁹ İncelediğimiz iki defterde aşure gülbânî olarak kaydedilen gülbân:

Elḥamdu li ’llāh Ḥaḫḫ berakātın vire imām Ḥasan-ı ‘Alî ve İmām Hüseyin-i Velî efendilerimiziñ rûḥ-ı revānları şād u ḥandān ola dem-i Ḥazret-i Mevlānā Hū diyelim Hū.⁸³⁰

...

⁸²⁴ Bilal Kemikli, *Sûfi Şairin İzinde: Şiir ve Hikmet* (İstanbul: Kitabevi, 2017), 35.

⁸²⁵ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277.

⁸²⁶ *Gülbân-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13. Şafak, *Gülbânger*, 26.

⁸²⁷ *Gülbân-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 14.

⁸²⁸ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 144. Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, 384.

⁸²⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, 382-384.

⁸³⁰ *Gülbân-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13.

Elhamdu li'llāh Ḥaḫḫ berakātın vire ta' amı şīrīn ola imām Ḥasan-ı 'Alī ve İmām Hüseyin efendilerimiziñ rûḫ-ı muḫaddeseleri şād u ḥandān ola dem-i Ḥazret-i Mevlānā Hû diyelim Hû.⁸³¹

e. Hücre Gülbângleri

Can binbir gün çileye dayanıp hücre sahibi olmayı hakedince, sikkesi tekbirlenir, o günün akşamına ziyafet verilir çilesi dolan hariç meydanda yemek yenilir kahve içilirdi daha sonra meydancı yeni şeyhi meydana alır, yeni şeyh meydan-ı şerifte tüm dedelerle musâfaha eder, matbahtaki canlarla görüşür ve niyaza durur. Bundan sonra ser-tarik kapıdan geçme⁸³² (tekmîl-i hizmet)⁸³³ gülbângini okur:⁸³⁴

Vaḳt-i şerifler ḥayr ola ḥayırlar feth ola şerler def' ola derviş ḫarındāşımızıñ niyāzı ḫabûl⁸³⁵ ḫidmeti maḫbûl ola āşiyān-ı fukarā-yı Mevlevîde feyz u şafāsı müzād ola dem-i Ḥazret-i Mevlānā Hû diyelim Hû⁸³⁶

Tüm dedeler Hû derler herkes hücreğine döndükten sonra can, lokma eder, lokmadan sonra meydancı eline çerağı alır can da arkasında olmak üzre canın hücre kapısına giderler, meydancı:

Vakt-i şerif hayrola, hayırlar feth ola, şerler def ola! Derviş kardeşimizin rahatı müzad ola, dem-i Hazreti Mevlana Hû diyelim Hû...gülbângini okur.⁸³⁷

Hücreye girilince okunan gülbâng:

'İnāyet-i Yezdān himmet-i Şāh-ı merdān tebrīk-i mekīn u mekân ve şafā-yı zemīn u zemān çerāğ-ı rûşān faḫr-i dervīşān zuḥūr-ı imān ḫānūn-ı merdān dem-i Ḥazret-i Mevlānā Hû diyelim.⁸³⁸

⁸³¹ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277.

⁸³² Can binbir gün çileye dayanıp hücre sahibi olmayı hakedince, murakabe meydanına da girmeyi hakeder. Buna kapıdan geçme denir. Bkz: Arpağuş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 208.

⁸³³ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277

⁸³⁴ Arpağuş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 149.

⁸³⁵ Yeni şeyhin meşihatinde çekilen ziyafeti şeyh karşılamaktadır.

⁸³⁶ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13. Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277

⁸³⁷ Arpağuş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 149.

⁸³⁸ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13; Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277. Gölpınarlı, bu gülbângi “tebrīk-i mekīn” kısmından başlatıp sonuna “sırr-ı Şems-i Tebrizi, kerem-i İmām-ı Ali Hû diyelim Hû” ibaresini ekleyerek, kaydetmiştir. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 151. Gölpınarlı, aynı gülbângi, çerağ gülbângi şeklinde de zikretmiş, bu gülbângin Bektaşîlerin çerağ gülbângine çok benzediğine işaret etmiştir. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 361.

f. Sikke Gülbângi

Sikke, damga, alâmet anlamına gelmektedir. Gölpınarlı'ya göre Mevlevî külahına Mevlevîliğe mensubiyetin alâmeti olduğu için sikke denilmektedir.⁸³⁹

Bir canın sikkesi üç kez tekbirlenir, ilki saka postundan matbaha kabulünde, ikincisi semâ meşkini bitirdiğinde, üçüncüsü de çilesi bitip hücreye çıktığındadır.⁸⁴⁰

Sikke giydirilirken, Fetih 48/10 (Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.) ve Fetih 48/18 (Şüphesiz Allah, ağaç altında sana bîat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih nasip etmiştir) ayetleri okunduktan sonra⁸⁴¹

“*Înâbet ideniñ başına ve sikke-i şerîfiñ derûnına nefes idüb sikke-i şerîfi ilbâs iderken Nizâmî*⁸⁴² *hâzretleriniñ bu beyti*” okunur:

“Ser zi-hevâ tâften ez serverist

Terk-i hevâ kuvvet-i Peygamberist.”⁸⁴³ Bu mısralar Genceli Nizâmî'nin Mahzenü'l Esrâr adlı eserinin 1322. beytidir. Şem'î, beyti “*Hevâ vü hevesden ferâğat ü i'raz eylemek serverlikdendür / Ammâ hevâ vü hevesi terk eylemek peygâamberligüñ kuvvetidür.*”⁸⁴⁴ şeklinde çevirmiştir. Heva ve hevesten yüz çevirme ululuktandır. Amma hevâ ve hevesi terk eylemek peygamberliğin kuvvetidir, gibi anlaşılabilir beyitle sikke giyinme eylemi arasındaki ilişki sikke-i şerîfin derununa üflenen nefesle ilgili olmalıdır. Hem bu nefes sahibinin kudretine hem sikke giymeyi hakedenin heva ve hevesten kurtulmak kabiliyeti olduğuna işaret vardır.

Bu beyitten sonra.

⁸³⁹ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 52.

⁸⁴⁰ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 209.

⁸⁴¹ *Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 12.

⁸⁴² Nizami Gencevî (ö. 1209).

⁸⁴³ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 274; *Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 12.

⁸⁴⁴ Sara Behzad, *Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr (İnceleme-tenkitli metin-özel isimler sözlüğü)* (Ankara: Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 593.

Vaqt-i şerîfler hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola dervîşîñ hıdmeti makbul iki cihanda feyzyâb⁸⁴⁵ ola dem-i Hazret-i Mevlânâ sırr-ı Şems, kerem-i İmâm 'Alî (nûr-ı Nebî) Hû diyelim⁸⁴⁶ gülbângi okunmaktadır.

g. Mukabele Gülbângi

Mevlevîlikte mukabele öncesi şeyhin okuduğu duaya post duası⁸⁴⁷ ve mukabele sonunda duâgû dedenin şeyh huzurunda okuduğu duaya duâgû duâsı⁸⁴⁸ ve mukabele sonunda post-nişin tarafından okunan gülbânge post gülbângi denilmektedir.⁸⁴⁹

Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri adlı eserde başlık bulunmaksızın kaydedilen 'Înâyet-i Yezdân himmet-i Şâh-ı merdân ber-mâ hâzır nâzır bād dem-i Hazret-i Mevlânâ⁸⁵⁰ gülbânginin mukabele sonu gülbângi olduğunu *Muhtarat*'ta Veled Çelebi kaydetmiştir. Çelebi, Şeyh Efendi mukabele duasının sonunda Fatiha dedikten sonra şu gülbângi okur demektedir: *Feyz-i Yezdân himmet-i Şâh-ı merdân ber-mâ hâzır u nâzır bād dem-i Hazret-i Mevlânâ Hû diyelim*⁸⁵¹

Hüseyin Top mukabele gülbângi olarak "Înâyet-i Yezdân, himmet-i merdân bermâ hâzır u nâzır bād, kulûb-i âşıkân küşâd dem-i Hazret-i Mevlânâ,⁸⁵² sırr-ı Cenâb-ı

⁸⁴⁵ "Bu ibare hizmeti tamam olmuş dervîş için kullanılır. Sikkesi tekbirlenen kişi muhibbandan ise bu ifade yerine "inâbesi mübarek ola, selâmet-i dâreynde (buluna)" denir." Şafak, *Gülbangler*, 28.

⁸⁴⁶ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 274.

⁸⁴⁷ Post duası örneği için bkz: Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 97-98.

⁸⁴⁸ Gölpınarlı duâgû duâsı için, sema bitiminde aşrı okuyan vel hamdu lillahi rabbil 'âlemin, deyinince, duâgû dede, yere niyaz edip kalkar, hırkasının kollarını giyer, şeyhin, cepheye göre sağına yakın bir yerde, yüzü yarı şeyhe müteveccih olarak baş keser; elleri düz ve açık, parmaklar ve eller, birbirine bitişik olarak duâ-gû duasını, lahn-ı mahsûsiyle okur der. Duâgû duası için bkz: Veled Çelebi, *Muhtarat*, 272; Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 107-108; Şafak, *Gülbangler*, 34-42.

⁸⁴⁹ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 135.

⁸⁵⁰ *Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 13. Gölpınarlı, olarak "Ervâh-ı tayyibeleri şâd-ü handân ve berekât-ı rûhaniyyet-i aliyyeleri ihsân oluna dem-i ..." gülbângini kaydetmiş, bu gülbangden sonra şeyhle beraber bütün canlar baş keserek yüksek sesle ve nefes miktarınca "Hû" derler ki bu, mukabelenin bitimidir" diye eklemiştir. Hû lafzının sonuç anlamında kullanıldığını "Hû, yâ Hû" lafızlarının "son"a işaret ettiklerini belirtmiştir. Gölpınarlı, "Mesela Şeyh Galib'in "Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-i vasla **yâ Hû** / Bu değildi neyleyim bû yolum intizara düştü" beytindeki "yâ Hû", vuslat zevkinin sona erdiğine işaret eder." demektedir. Ayrıca bu gülbângin yerine yukarıda zikredilen "Înâyet-i Yezdân..." diye başlayan gülbângin de okunduğunu belirtmiştir. Bkz: Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 347.

⁸⁵¹ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 273.

⁸⁵² Top, "Şeyh Efendi, " dem-i Hazret-i Mevlânâ" derken, hırka içinden sağ elini kalbinin üzerine bastırarak boyun keser, gülbângin kalan kısmını eğilerek okur ve tamamlar; hey'et mensupları da boyun keserler, hatta konunun kudsiyetinin idrâkinde olan izleyiciler de oturdukları yerde aynı şekilde eğilerek ta'zimlerini ifâde ederler. Gülbângin sonundaki birinci "Hû"yu şeyh efendi, tek başına söyler ve fazla uzatmaz; ikinci "Hû"ya bütün hey'et mensupları iştirak eder beraberce söylerler. Bu cümlelerin sonunda dipnotta Top, şöyle bir not düşmüş: Gülbâng yüksek sesle okunur, Yezdân, merdân,

Şems-i Tebrîzî, kerem-i Hazret-i İmam-ı Alî ve şefâat-i Muhammedin nebiyyil ümmiy rahmeten lil âlemin, Hû diyelim Hûû.⁸⁵³ gülbângini kaydedip dipnotta bir açıklama yapmıştır: “*Merhum Celaleddin Çelebi de son senelerde dem-i Hazret-i Mevlânâ’dan sonra sırr-ı Şems ü Veled nûr-ı Muhammedî kerem-i Hazret-i İmâm-ı Alî*” şeklinde okunmasını istemişti.”⁸⁵⁴ Bu açıklama gülbâng metinlerindeki değişimlerin nasıl oluştuğuna dair birer kılavuzdur. Zira yazma eserlerden temin ettiğimiz Mevlevî gülbânglerinin pek çoğu dem-i Hazreti Mevlânâ ile bitmektedir.

h. Gülbâng-i Mevlevî

Veled Çelebi’nin “Muhtasar Gülbâng-i Mevlevî” adı altında kaydettiği iki metin vardır ki şekil itibariyle gülbânge benzemez, sonunda da Hû diyelim lafzı yoktur. Post ve duâgû duâlarını andırmaktadırlar. Aktaracak olduğumuz ilk metin Mevlânâ Müzesi, 4433 nolu yazmada da “Muhtasar Gülbâng-i Mevlevî” kaydıyla bulunmaktadır.

Bârake’illâh sultânü’l-keveyn ve Rasûlü’s-şakaleyn habîb-i Hudâ Hazret-i Muhammedeni’l- Muştafâ ‘aleyhi efzâli’s-şalevât ve tahîyyâ efendimiz hazretlerinin pâk u mücellâ muşaffâ rûh-ı mukaddese-i ‘ulyâlarıçün ve evliyâ-yı âgâh u ‘ârifân-ı bi’llâh ve ‘ale’l-huşûş Hazret-i sultânü’l-‘ ulemâ⁸⁵⁵ ve Hazret-i Seyyid Burhâne’d-dîn⁸⁵⁶ ve kûtbu’l-‘âşîkîn ve gavsü’l- vâsılîn Hazret-i Hudâvendigâr⁸⁵⁷ efendimizin rûh-ı kudsiyeleriçün ve tarîkat-ı ‘aliyelerinden ve nesl-i pâkîzelerinden güzerrân iden çelebiyân ve hulefâ meşâyıh ve fukara ve ehibbâ ervâhıçün bâkîler selâmeti içün şâhib-i hayrât rûhiçün Allâh ‘azîmü’s-şânîñ rıza-yı kerîmi içün celle ve ‘alâ el-fâtîha rûh-ı pâk Hazret-i Muhammed Muştafârâ şalevât ‘âzamet-i Hudârâ tekbîr.⁸⁵⁸

bâd küşâd gibi kelimelerin son heceleri uzatılır ve icabeden yerlerde çok kısa duraklamada bulunulur” Bkz: Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, 119.

⁸⁵³ Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, 119.

⁸⁵⁴ Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, 118.

⁸⁵⁵ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin babası. Bkz: M. Nazif Şahinoğlu, “Bahâeddin Veled”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

⁸⁵⁶ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin şeyhi. Bkz: Semih Ceyhan, “Seyyid Burhâneddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

⁸⁵⁷ Can, tabiri şu şekilde açıklamaktadır. “Mesnevî şerhlerinin bazısında ondan, Mevlânâ Hudavendigâr diye bahsedilir. Nitekim Mevlânâ’ya ve babasına yarım asra yakın hizmette bulunan Sipehsalar’ın yazdığı hem üstadım, efendim, merhum Midhat-ı Baharî Hazretleri, hem Ahmed Avni merhum, hem de Tahsin Yazıcı tarafından Türkçeye tercüme edilen Menâkıb kitabında da Hudavendigâr tabiri sık sık geçmektedir.” Bkz: Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997), 31.

⁸⁵⁸ *Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 12; Veled Çelebi, *Muhtarat*, 274.

Veled Çelebi, bu duaya çok benzer bir metnin sikke tekbiri esnasında Fetih 48/18. ayetin kıraatinden sonra Nizâmî'nin beytinin okunmasından hemen önce okunması gerektiğini bildirmektedir. Mevlana Müzesi 4433 nolu yazmada da bu metnin beyitten önce okunacağı kaydedilmiştir.⁸⁵⁹

Veled Çelebi bir diğer muhtasar Mevlevî gülbângi olarak aşağıdaki metni kaydetmiştir. Bu metin de gülbâng kalıbında değildir.

Evvelen bi'z-zât Hâzret-i fâhr-i kâinat şâniyen ve bi'ttabi' cemî'-i enbiya ve mürselîn çehâr-yâr-ı güzîn ve sâir aşhâb-ı rasûlü's-şakaleyn tâbi'în ve tebe'ü't- tâbi'în eimme-i müctehidîn evliyâ-yı kümmelîn lâ siyyemâ hâzret-i pîr destgîr ve meşâyih-ı güzesteğân-ı in dergâh-ı şerif ve kâffe-i mü'minîn ervâh-ı tayyibeleriçün vaqt-i şerif hayrı ve hayrlar fethi ve şerler def'i ve murâdât huşulı ve'llâhu 'azîmü's-şânîñ rızâ-yı kerimiçün fâtiha mea's-salevât...⁸⁶⁰

1. Türbe Gülbângi

Sema ayininin sonundaki duagû duasından sonra, şeyh semâhânede türbe varsa, o tarafa yarım olarak döner, baş kesip el açarak Yûnus 10/62 (Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler) ayetini okur, fatiha ister sonrasında bu gülbângi okur:

Ervâh-ı tayyibeleri şâd u handân ve berakât-ı rûhâniyet-i 'aliyyeleri ihsân olına dem-i Hâzret-i Mevlânâ sırr-ı evliyâ Hû diyelim.⁸⁶¹

Veled Çelebi, yukarıdaki gülbângi “merâkıd-ı ehlu'llâh ziyareti gülbângi” şeklinde başlıklandırmıştır.⁸⁶²

⁸⁵⁹ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 12; Veled Çelebi, *Muhtarat*, 276.

⁸⁶⁰ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 276.

⁸⁶¹ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 14. Gölpınarlı, buradaki ihsan olına lafzından sonraki kısmı “dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrizî, kerem-i İmam-ı Alî Hû” diyelim şeklinde tamamlamaktadır. “sırr-ı evliya” lafzı Gölpınarlı'nın kaydında yoktur. Gölpınarlı açıklama kısmında “ bu gülbângde, “handan” ve ihsân kelimelerinin son heceleri çekilerek okunur, demektedir. Gölpınarlı, *Mevlevî Adâb ve Erkânı*, 143. İyiyol, bu türbe gülbângini mukabele gülbângi olarak kaydetmiş, ilgili yerin dipnotunda da bir başka varyant olarak çalışmamızdaki mukabele gülbângi başlığı altındaki gülbângi kaydetmiştir, hem bu gülbângin (türbe gülbângi) içeriği hem de Mevlevî erkânını aktaran eserlerde türbeye karşı okunan gülbâng olduğunun zikredilmesi müellifin bu adlandırmasının makul olmadığını göstermektedir. Gölpınarlı'nın bu gülbâng mukabelenin bittiği anlamına gelir, demesi İyiyol'un bu adlandırmasına neden olmuş olmalıdır. Bkz: İyiyol, “Mevlevî Gülbânkleri ve Mevlevî Gülbânklerinin İşlevsel Açından Tahlili”, 594-595; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 347.

⁸⁶² Veled Çelebi, *Muhtarat*, 276.

Veled Çelebi'nin “mücerred kabristân gülbângi” başlığı altında zikrettiği “Ervâh-ı tayyibeleri şâd u handân nâil-i rahmet-i Raḥmân ola dem-i Ḥazret-i Mevlânâ Hû diyelim”⁸⁶³ gülbângini Şafak, “diğer kabirlerde okunan gülbâng şeklinde kaydetmiştir. Burada ehlullaha okunan “berakât-ı rûḥāniyet-i ‘aliyyeleri iḥsân olına” cümlesi mücerred kabristan gülbânginde “nâil-i rahmet ola” şekline dönüşmektedir. Buradan da ikinci gülbângin herhangi bir kabir ziyâretinde mevtaya edilen dua olduğu anlaşılmaktadır. Zira ilkinde orada yatanların ehlullah olduklarını ifade eden kelimeler kullanılmıştır.

i. Ayn-i Cem Gülbângi

Mevlevî mukabelesinden başka âyin-i cem denilen bir ayin daha vardır. Bu ayin semâhânede değil, meydân-ı şerifte yapılırdı. Genellikle geceleri yapılır, merasime sadece dedeler değil muhipler de katılırdı.⁸⁶⁴ Bu toplantı ya birisinin muradı veya birinin ölümünden sonra yapılırdı. Ya da tekkeye vakıf bağlayan kişinin ayn-i cem şartını yerine getirmek için yapılırdı.⁸⁶⁵ Ayn-i cemde içilen şerbetler ve yenilen yemişler bazen ayn-i cem talep eden kimsenin karşılamasıyla yapılırdı. Gülbângde geçen “sâhib-cem‘iyyetin murâdı hâsıl ola”, bu ayn-i cem talebinde bulunanlara, “Bi’l cümle sâhib-hayrâtın ervâhı şâd ola” ifadeleri de vakıf⁸⁶⁶ sahiplerine işaret ediyor olmalıdır.

Ayn-i cem gülbângi:

Înâyet-i Yezdân, himmet-i merdân, mübarek vakitler hayr ola, hayırlar feth ola, şerler def‘ ola sâhib-cem‘iyyetin murâdı hâsıl ola. Bi’l cümle sâhib-hayrâtın ervâhı şâd ola. Bu gitti ganîsi gele. Demler, safâlar müzdâd ola. Dem-i Hazret-i Mevlana, sırr-ı Şems-i Tebrîzi, kerem-i İmâm-ı Alî, Hû diyelim Hûû.⁸⁶⁷ Herkes soluk miktarınca Hûû deyip yere kapanıp yerle görüşüp kalkarlardı.

⁸⁶³ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277.

⁸⁶⁴ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 295. Ayn-i cem icrası için bkz: Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 117.

⁸⁶⁵ Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 297.

⁸⁶⁶ Bir vakıfnâme örneği için bkz: Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, 299

⁸⁶⁷ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 117.

j. Şeb-i Arûs Gülbângi

Şeb-i Arûs Mevlana'nın vuslat gecesidir. Mevlânâ, ölümü sevgiliye kavuşma addettiği için O'nun vefatı gecesine bu ad verilmiştir. Bu gecede Mevlevîler bir ayn-i cem yaparlar. Âyin bitince de şeyh aşağıdaki gülbângi okurdu:

Pişter â pişter â cân-ı men

Peyk-i der-i Hazret-i Sultân-ı men⁸⁶⁸

(Daha yakına daha yakına a canım

Yüce Sultanımın kapısının habercisi)

Vakt-i şerifler hayr ola, hayırlar feth ola leyle-i arûs-ı Rabbanî, vuslat-ı halvet-serâ-yı Sübhânî, hakk-ı akdes-i Hüdâvendigârî'de an be an vesîle-i i'tilâ-yı makâm ve füyûzât-ı rûhâniyyet-i aliyyeleri, cümle peyverânı hakkında şâmil u âmm ola, Dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm-ı Alî, Hû diyelim Hûûû.⁸⁶⁹

k. Hatim Gülbângi

Kur'an-ı Kerim'in hatmi sonrasında okunur:

Vakt-i şerîf hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola dergâh-ı 'izzetde zıkr-ı Sübhân tilavet-i Kur'ân niyaz-ı 'âşîkân kabûl u makbul ola dem-i Hazret-i Mevlânâ Hû diyelim.⁸⁷⁰

l. Sefer Gülbângi

Toplu halde sefere çıkıldığında bir şehrin sınırına varılınca ya da bir vasıtaya binilince çekilen gülbâng⁸⁷¹:

Bidih merâ tû Hudâyâ derîn hüceste sefer

Hezâr nuşrat u şādî hezâr feth u zafer

Bi-hürmet-i se Muhammed bi-hakq-ı çār ' Alî

Be dū Hasan ve Hüseyin be Mūsā vū Ca' fer

Rızvānu 'llāhi Te'ālā 'aleyhim ecma'ın⁸⁷²

⁸⁶⁸ Mevlânâ'nın vefatından az önce Azraile bu beyti okuduğu Menâkıbü'l Arifin'de bildirilmektedir.

⁸⁶⁹ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 118.

⁸⁷⁰ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277.

⁸⁷¹ Cebecioğlu, sefer gülbângini “Dedeler ve muhiblerden birinin, Konya'ya ve hac amacıyla Mekke'ye gitmesi sırasında okunan gülbâng olarak tanımlamaktadır.” Bkz: Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 550.

(Ya Hüdâ bize bu hayırlı yolculukta
Bin yardım ve sevinç bin fetih ve zafer ver
Üç Muhammed hürmeti dört Alî
Ve iki Hasan ve Hüseyin, Musa ve Cafer hakkı için
(Allah Teala hepsinden razı olsun)
Gülbaşında oniki imamın ismi zikredilerek onların hürmetine yardım, sevinç
fetih ve zafer istenmektedir. Manevî fetihler ve zaferler talep edilmektedir.

Diğer sefer gülbaşında:

Râhrâ ber- mâ çû bustân kün lâtif

Menzil-i mâ hod çi bâşed ey şerîf⁸⁷³

El-hamdu leke ve'l mülkü leke ve's-şükürü leke yâ Müste'ân.

(Ey Kendisinden yardım dilenen Allah, hamd de mülk de şükür de senindir
bize yolumuzu bahçe eyle sonunda bizim menzilimiz Sensin.)

...

Bir başka kayıta

Râhrâ ber- mâ çû bustân kün lâtif

Menzil-i mâ hod çi bâşed ey şerif beytinden sonra

Vakitler hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola derviş... birâderiñ sıhhat u
selametle sefer u seyâhâti mübarek maşşûdî müyesser ola dem-i Hazret-i Mevlânâ Hû
diyelim⁸⁷⁴ gülbaşında vardır. Burada tek bir kişinin seferinden bahsedilmektedir.

Nâd-ı Alî⁸⁷⁵ olarak bilinen Alevî- Bektaşî erkânlarında okunan dua metninden
iktibaslarla oluşmuş bir kıtayı Mevlana Müzesi 4443 kayıtlı defterde sefer gülbaşında adı

⁸⁷² Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277. Çelebi'nin kaydında "Rızvânu'llâhi Te'âlâ 'aleyhim ecma'in (Allah Teala hepsinden razı olsun)" cümlesi eklidir. Bahsi geçen şahıslar oniki imamdır. Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 145.

⁸⁷³ *Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 14. Gölpınarlı bu gülbaş için şu şerhi düşmüş "Bu beyit "Mesnevî"nin II. Cildinde "vasiyyet kerd-i Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem mer on bîmârâ ve dua âmûziyeş" surhunda 3. Beyittir. Yalnız ikinci beyiti menzil-mâ hod tu bâşî iy şerîf" tarzındadır ve "Yolu gül bahçesi gibi lâtif bir hâle getir bize; zâtî ey yüceler yücesi, durağımız, konağımız, sonunda sensin" mealindedir. Biz böyle bir gülbaşında duymadık. Birinci Dünya Savaşı'nda, Kulekapısı şeyhi Ahmed Celâleddin Dede'nin, Mevlevî alayına armağan olarak sunduğu sancakta da, metindeki ilk gülbaş işlenmişti. (İlk gülbaş dediği yukarıda "Bîdih merâ tû Hüdâyâ derîn" şeklinde başlayan gülbaşındadır.) Gölpınarlı bu gülbaşında Konya Mevlana Müzesi'nde 1176 No'da kayıtlı bir mecmuada gördüğünü söyler. Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 145. Şafak, sefer gülbaşında adı altında bu beyiti vermekte ve devamına "vakt-i şerif hayrola, hayırlar feth ola, şerler def' ola. Derviş.... birâderin sıhhat u selâmetle sefer u seyâhâti mübarek, maksudu müyesser ola. Dem-i Hazret-i Mevlana..." kısmını eklemiştir. Bkz: Şafak, *Gülbaşında*, 28.

⁸⁷⁴ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277.

altında tespit ettik. Ancak böyle bir gülbângi Mevlevî erkânıyla ilgili diğer kaynaklarda görmedik. Bu kıtada “gam vadisindeki biçare yolculara el uzatılması” talep edilmektedir, bu münasebetle sefer gülbângi şeklinde anılmış olmalıdır.

Yâ Rab bi-ḥaḳḳı nâd-ı ‘âliyyen seyencelî
Yâ Rab bi- ḥaḳḳı şâh-ı necef mürtezâ ‘ Alî
Üftâdegân-ı vâdî-yi ğamrâ be-gîr-i dest
Yâ Muştafâ Muhammed ve yâ Mürtezâ ‘ Alî⁸⁷⁶

(Ya Rab (üzüntüyü) yok eden nâd-ı Alî hakkı için, Ya Rab Necefin Şahı Alî Mürtezâ hakkı için, gam vadilerindeki biçârelerine el uzat. Ey Mustafa Muhammed ve ey Mürtezâ Alî.)

m. Nikah Gülbângi

Bâda mübarek ber cihan sûr u arûsîhâ-yı mâ
Sûr u arûsîrâ Huda bubrîd ber balâ-yı mâ
(Eğlencemiz düğünümüz dünyaya mübarek olsun
Hüda eğlencemizi düğünümüzü boyumuza göre biçmiş)⁸⁷⁷

Vakt-i şerif hayrola; hayırlar fethola, şerler def’ ola; demler safalar müzdâd ola;
Hak erenler mübarek ve müteyemmim eyliye; hayrulhalefler ihsan eyliye. Dem-i
Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm-ı Alî Hû diyelim.⁸⁷⁸

n. Zifaf Gülbângi

Giceler ḥayr ola ḥayırlar feth’ ola şerler def’ ola derviş... birâderimiziñ izdivacı
mübarek beynlerinde ḥüsn-i mu’âşeret ve zindegân müyesser ve nice ḥasene ḥâşıl ola
dem-i Ḥazret-i Mevlânâ Hû diyelim⁸⁷⁹

⁸⁷⁵ Meliha Yıldırım Sarıkaya, *İslâm Edebiyatında Hz. Ali* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2004), 59.

⁸⁷⁶ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, Mevlana Müzesi Türkçe Yazmaları, 4344, 1.

⁸⁷⁷ Bu beyit Mevlânâ’nın Sultan Veled’in düğününde söylediği gazelin ilk beytidir. Şafak, *Gülbângler*, 24.

⁸⁷⁸ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, 165.

⁸⁷⁹ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277.

o. Cenaze Gülbângi

Cenâzede kabrin başında belli bir müddet ism-i Celal çekilir, sonrasında cenâze gülbângi okunur:

Vâkt-i şerif hayr ola hayırlar feth ola⁸⁸⁰ derviş⁸⁸¹... merhûm ğarkâ-i ğariķ-i rahmet-i Yezdân, hâcesi hoşnûd ola dem-i Hâzret-i Mevlânâ⁸⁸² Hû diyelim Hû⁸⁸³

Veled Çelebi'nin kaydettiği gülbâng:

Vâkitler hayr ola hayırlar feth ola şerler def' ola derviş ... qarındâşımızñ rûh-ı revanî şâd u handân mazhar-ı ' afv u ğufrân ğarîk-i rahmet-i Yezdân nâil-i ravza-i rızvân hâcesi hoşnûd u mazca' ınıñ râhatı müzdâd ola dem-i Hâzret-i Mevlânâ Hû diyelim.⁸⁸⁴

3. Cerrahî Gülbângleri

Fahreddin Efendinin *Envâr-ı Hazret-i Pîr Nûreddîn Cerrâhî* isimli eserinde kaydolunan gülbângler ve Ozak'ın *Zinetu'l Kulûb* adlı eserinde bulunan iki gülbâng ve kendi sesinden derlenen gülbâng metinleri incelendiğinde Erenden ile Ozak'ın metinlerinin hacim olarak hayli farklı oldukları göze çarpmaktadır. Erenden'in zikrettiği gülbângler hayli kısa iken Ozak'ın metinleri hayli uzundur. Bu durum Cerrahî gülbânglerinin zaman içinde nasıl değiştiğine bir işarettir.

Cerahîlerde gülbâng okuyan zât kısa kısa cümlelerle duâ ederken, meclisde hazır bulunan zevât “İsm-i Celâl” veya “İsm-i Hû” zikri yaparlar.

a. Misak Gülbângi

Cerrahi tarikinde bir talip yola girmeye niyet etse Cerrahi dervişlerinden biriyle görüşür. Derviş aşçıbaşı yahut sertariğe haber verir o da postnişine haber verir. İstihareye yatılır. Talip ertesi gün rüyasını şeyh efendiye anlatır. Gördüğü rüya şeyh efendinin rüyasıyla muvafık olursa, talip için bir Cuma gecesi ya da mübarek bir gecede

⁸⁸⁰ Gölpınarlı'nın kaydettiği gülbângde bu arada “şerler def' ola” ibaresi vardır. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 388.

⁸⁸¹ Bu kelimeden sonra “merhumun adının zikredilmesi için” boşluk bırakılmıştır.

⁸⁸² Gölpınarlı'nın kaydında burada “sırr-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm ' Alî” ibareleri eklidir.

⁸⁸³ *Gülbânk-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*, 14. Gölpınarlı, “Şeyhlerin ve dedelerin tabutları, hırkalarıyla sarılırdı, sikkeleri de tabutun başına konur, defnedilirken başlarına giydirilirdi. Definden sonra kabir başında halka olan salıklar, sayısız olarak beş dakika kadar ism-i Celâl okurlardı, sonunda içlerinden tarikatte ileri birisi, şu gülbângi çekerdî:” diyerek bu gülbângi aktarmıştır. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 388.

⁸⁸⁴ Veled Çelebi, *Muhtarat*, 277.

imsak vaktinde tevhidhanede bir halka oluşturulur. Şeyh Efendi de gelip misak postuna oturur. Meydancı talibi şeyh efendinin huzuruna getirir. Şeyh efendi, yola girmenin ilk şartı olan misak-ı kebir denilen yemin metnini okur burada talip yolda sadık kalacağına dair söz verir. Bu yemin töreni bitince şeyh efendi bir gülbâng çeker.⁸⁸⁵

“Allâh Allâh Eyvallâh misâkımız nezd-i Hak’da makbûl ola ve bu bende cümlemizle ilâ âhiri’l-ömr ahd ü mîsâkında sâdık kala. Dem-i enbiyâ, sırr-ı evliyâ, üçler, yediler kırklar, aşk-ı Mevlâ, nur-ı Nebî, kerem-i İmâm-ı Alî gülbâng-i Muhammedî, Pîrimiz Sultân Nûreddîn-i Cerrâhî, dem-i Hazret-i Pîr, kerem-i Mevlâ, yâ Allâh Hû” Bundan sonra vird-i şerif okunur ve sabah namazı kılınır ve sonrasında dervişe arâkiyye giydirilir.⁸⁸⁶

b. Esmâ-i Şerif Gülbângi

Cerrahîlik yolunda mürid okuması gereken evradı okuyup bitirdiğinde çekilen gülbâng.

“Allâh, Allâh Eyvallâh vakitler hayr ola, hayırlar feth ola şerler def’ola, istekler ve niyâzlar kabûl olâ, çerâğlar rûşen olâ, vakıflar küşâd [meydanlar] (abâd) olâ, demler safâlar bâkî olâ, münkir, münâfık perîşân olâ, dem-i enbiyâ, sırr-ı evliyâ, üçler, yediler, kırklar, aşk-ı Mevlâ, nûr-ı Nebî, kerem-i Alî, gülbâng-i Muhammedî, Pîrimiz Sultân Nûreddîn-i Cerrâhî, dem-i hâteme’l-müctehidîn, kerem-i Mevlâ yâ Allâh Hû”

Erenden’in eserinde gülbângden sonra şükür nişanesi olarak secdeye kapanılmasının ve her esma-i şeriften sonra gülbâng çekilmesinin de yine usûlden olduğu bildirilmektedir.⁸⁸⁷

Cerrahîlikte esma-i hüsnadan zikredilen yedi isimle Allah’la kul arasındaki yetmişbin perdenin kalkacağına, yedi isimle nefsin yedi mertebesini aşarak Allah’a ulaşılacağına inanılır. Cerrahî saliki ölünceye kadar esma-i hüsnaya devam etmektedir.⁸⁸⁸

⁸⁸⁵ Mehmet Fahrettin Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006), 107-109.

⁸⁸⁶ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 109.

⁸⁸⁷ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 117-118.

⁸⁸⁸ Mehmed Cemâl Öztürk, *Bir İstanbul Tarikatı Cerrâhîlik: Pîr Nûreddîn-i Cerrâhî ve Cerrâhî Tarikatı* (İstanbul: Ketebe, 2018), 139.

c. Meydân Gülbângi

Meydan açma gülbângi. Cerrahî tekkesinde mühim hususların görüşülmesi için meydan açılır. Bu meydanda ondört hizmetnişîn vazifelerini icra ederler. Meydanda müzakere bitince postnişîn şu gülbângi çeker.⁸⁸⁹

“Allâh Allâh, eyvallâh, meydânımız mübârek ola, karârımız takdîr-i Hüdâ’ya muvâfık ola, erenlerin himmeti üzerlerimize sâyebân ola, tarîkımız neşrola, ihvânımız kesîr ola, muhabbetimiz dâim ola, demler safâlar bâkî ola. Dem-i enbiyâ, sırr-ı evliyâ, üçler, yediler, kırklar, aşk-ı Mevlâ, nûr-ı Nebî, kerem-i Alî, gülbâng-i Muhammedî, pîrimiz Sultân Nûreddîn-i Cerrâhî. Dem-i hâteme’l-müctehidîn, kerem-i Mevlâ, bi-ismike Yâ Allâh Hû.”⁸⁹⁰

d. Sabah Usûlü Gülbângi

“Allâh, Allâh, eyvallâh, sabahlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def’ola, istekler, niyâzlar kabûl ola, چراغlar rûşen ola, meydânlar küşâd ola, münkir, münâfık, perişan ola, demler, safâlar bâkî ola, dem-i enbiyâ, sırr-ı evliyâ, üçler, yediler, kırklar, aşk-ı Mevlâm nûr-ı Nebî kerem-i İmâm-ı Alî, gülbâng-i Muhammedî, pîrimiz Sultân Nûreddin-i Cerrâhî, dem-i hâteme’l-müctehidîn, kerem-i Mevlâ, bi-ismike yâ Allâh Hû”

Gülbâng esnasında, şeyh ve salikler sağ ellerini sol kol altlarına ve sol ellerini sağ kol altlarına getirerek dörder parmaklarını örter, yalnız başparmaklarını gösterirler. Saliklerin başları sağ taraflarına meyl eder ve hafif sadâ ile cümlesi “Allâh Allâh” derler.”⁸⁹¹

Akşam usûlünde de gülbâng çekilmektedir:

Akşam usûlünde okunan gülbâng sabah usûlündekinin aynıdır “*Yalnız, “akşamlar hayrola” diye başlanır ve tamâm edildikten sonra dergâhnişîn bir dervîş, tevhîdhâne kapısının önünde mahall-i mahsûsunda akşam ezânı okur.*”⁸⁹²

Mukabele-i şerîf sonunda çekilen Gülbâng:

“Sabah usûlündeki gülbângin aynıdır. Sonunda “*kerem-i Mevlâ yâ Allâh Hû*” denilip yer öpülür ve ayağa kalkılır.”⁸⁹³

⁸⁸⁹ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 158-162.

⁸⁹⁰ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 118.

⁸⁹¹ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 173.

⁸⁹² Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 174.

⁸⁹³ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 188-189.

Zikrullah meclislerinde duadan sonra çekilen gülbâng-i Muhammedî başlığı altında *Zînetü'l Kulûb*'deki metin:

“Allah Allah Allah yâ Allah illallah illallah illallah vahdehu la şerike lehu illa Hû illa Hû illa Hû la ilahe illailah Hak Muhammed resûlullah hayırlar fethola şerler defola meydanlar küşad ola, çerağlar ruşen ola sadırlar keşfola, âşıklar menzil bula asiler ıslah ola aşkımız, ta‘atımız ziyâde ola gönüller maksudunu bula âşıklara vuslat ola kâfirler, zalimler kahr u tedmir ola hastalar şifayâb ola dertliler deva bula din ü devlet, vatan ü millete hizmet edenler iki cihanda aziz ola bi-hürmeti aşk-ı ilahî nûr-ı Nebî kerem-i Ebû Bekir Ömer Osman Ali bi-hürmeti dem-i imam-ı Hasan-ı Mücteba ve imam-ı Hüseyin-i şehid-i Kerbela ve bi-izzeti büka-yi Fatıma't-üz-zelâra ve vefayı Haticetü'l-kübra üçler, yediler, kırklar dem-i hazreti pir selamet-i hazırûn selamet-i ga'ibûn meded yâ Ali meded yâ Ali meded yâ Ali meded yâ ehl-i beyt-i Resûlullah meded yâ ricalullah meded yâ ricalullah medet yâ ricalullah medet yâ ehl-i Bedr medet yâ ehl-i Bedr medet yâ ehl-i Bedr medet yâ Abdülkadir medet yâ Abdülkadir imdat yâ gavsül-â'zam medet yâ Ahmet Rüfa'î medet yâ Ahmet Rüfa'î imdat yâ Eba alemeyn medet yâ Ahmet Bedevi medet yâ Ahmet Bedevi imdat yâ Eba nesebeyn medet yâ İbrahim Düssuki medet yâ İbrahim Düssuki imdat yâ İbrahim Düssuki Ebû uyun medet yâ Nureddin-el-Cerrahi medet yâ Nureddin-el-Cerrahi imdat yâ Ebû füyûzat tekabbel minna kerem-i Mevla yâ Allah Hû. Hû. Hû .”⁸⁹⁴

Bir başka zikrullah sonrası gülbâng

“Allah Allah Allah Allah Allah Allah

Nasrun minallahi ve fethun karîb ve beşşiril mü'minîne yâ Muhammed

Evvel Allah Âhir Allah Zâhir Allah Bâtın Allah Küllün min 'indillah

Hayırlar feth ola Şerler def' ola mü'minler şâd ola 'âsî olan ümmet-i Muhammed ıslâh ola selâmet-i hâzirûn selâmet-i gâibûn aşkımız, tâ'atımız ziyâde ola istekler, niyâzlar kabûl ola ahlâk-ı zemîmelerimiz ahlâk-ı Kur'âniyyeye tahvîl ü tebdîl ola. Gönüllerimizden hubb-i sivâ ihrâc, gönüllerimiz aşkullah, muhabbetullah, muhabbet-i Resûlullah, muhabbet-i ehl-i beyt-i Mustafâ, envâr-ı Kur'ân, envâr-ı tevhîd-i Sübhân ile ma'mûr ola âhir kelâmımız Kur'ân-ı Mecîd ve kelime-i tevhîd ola. Şekâvetimiz sa'âdete kalb ola ahlâk-ı zemîmelerimiz, ahlâk-ı Muhammediyye'ye tahvîl ü

⁸⁹⁴ Muzaffer Ozak, *Ziynet-ul-Kulub* (İstanbul: Salih Bilici Kitabevi Yayınları, 1972), 114.

tebdîl ola her tarafda nûr-i ilâhî zâhir ola ‘âşıkân vuslat-ı zât ola, vuslat-ı cemâl ola, vuslat-ı sa‘âdet ve necât ola. İstekler ve niyâzlar kabûl ola bi-hürmeti ‘aşk-ı ilâhî nûr-ı Nebî kerem-i Alî gül bâng-i Muhammedî üçler, yediler, kırklar, yetmişler, dörtyüzler, yediyüzler Medîne velîleri, Mekke velîleri, Şam-Bağdad velîleri, Horasan velîleri, Rûm velîleri, Magrib velîleri himem-i rûhaniyyetleri üzerimizde ola. Bu memleket ilâ haşri ve ‘l-karâr ‘adl ile kâim insâniyyete hizmetde dâim ola. Dîn-i İslâm’a hâdim olanlar iki cihânda azîz ola. İstekler niyâzlar kabûl ola. Bi-hürmeti ‘aşk-ı Mevlâ, nûr-ı Nebî, kerem-i Ebûbekr u Ömer u Osmân u Alî Pîrimiz Muhammed Nûreddin Cerrâhî meded yâ Nûreddin himmet yâ Nûreddin devlet yâ Nûreddin meded yâ Abdülkâdir meded yâ Ebu’l-‘alemeyn meded yâ Ebu’n-nesebeyn meded yâ Ebu’l-‘ayneyn tekabbel minnâ kerem-i Mevlâ bi-ism-i zâtike Yâ Allah Hû es-selâmü ‘aleyküm.’”⁸⁹⁵

e. Sofra Gülbângi

Yemeğin sonunda tevhid-i şerîf ve ism-i celâl çekilir sonra yâ Allah Hû diye ism-i Hû çekilir en son uzunca bir Hû ile zikir bitirilir, salavat getirilir ve postnişin: “Elhamdülillâh zâdehullâh, alâ berekâtillâh, ni‘met-i Celîl, berekât-ı Halil, şefâat-i Resûl, selâmet-i hâzirûn ve selâmet-i gâibûn ve selâmet-i ihvân-ı tarîkat ve selâmet-i cemi‘-i ümmet-i Muhammed, pîrân-ı evliyâullâh bi-şefâatihim ecmaîn ve bi-sırr-ı Hazret-i Pîr Nûreddin el-fâtiha” diye dua eder ve sonrasında gülbâng çekilir:

“Allâh, Allâh, eyvallâh, bu gitti ganisi gele, Hak berekâtını vere, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin, lokma nûr, sofrâ zuhûr, ni‘met Nebîden, sofrâ Alî’den dem-i enbiyâ, sırr-ı evliyâ, üçler, yediler kırklar, nûr-i Nebî, kerem-i İmâm-ı Alî, gül bâng-i Muhammedî, pîrimiz Sultân Nûreddin-i Cerrâhî, kerem-i Mevlâ bi-ismike yâ Allâh Hû”.

“Duâda eller, yukarı açılır. Gülbângde iki ellerin parmakları sofranın kenarına konur.”⁸⁹⁶

Ozak’ın aktardığı sofrâ gülbângi:

“Bu gitti ganisi gele. Hak berekâtın vere. Yensin eksilmesin. Taşsın dökülmesin. Kotaranlar, pişirenler getirenler nur olsun, içleri, dışları sürur olsun,

⁸⁹⁵ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2020/06/gulbank.html>

⁸⁹⁶ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 176.

gönülleri aşk-ı ilahi ve aşk-ı Resûl ile dolsun. Yediğimiz ni‘met ibadete kuvvet olsun. Gözümüz sırlar görsün. Üçler yediler, kırklar, cümle veliyullahın himmetleri üstümüzde olsun. Devletimiz adl ile tâ kıyamet pâyidar olsun. Ordularımız düşmana galip olsun. Düşmanlarımız kahr u tedmir olsun. Ümmet-i Muhammed’in âsileri ıslâh olsun. Hastalar şifayâb, dertlere derman olsun. Âşıklar vuslat bulsun bi-hürmeti aşk-ı ilahi, nûr-ı Nebî, kerem-i Ali, gülbaş-ı Muhammedî, selâmet-i hâzırın, selâmet-i gaibun, üçler yediler, kırklar İslama boyun eğsin cümle ırklar. Kalksın aradan dertler. Dem-i evliyaullah sırr-ı enbiyaullah bi-şefaatihim ecma‘ın. Varis-i Hayder-i Kerrar, saki-i aşk-ı ilahî pirimiz Sultan Nureddini'l-Cerrâhî dem-i devranına Hû diyelim Hû. Tekabbel minna kerem-i Mevla ya Allah Hû.⁸⁹⁷

f. Kandil Geceleri Gülbaş

“Allâh, Allâh, Eyvallâh, kandilimiz mübârek ola, nice emsâlini idrâk ile gönüllerimiz müşerref ola, vakitler hayrola hayırlar feth ola şerler def‘ola, istekler ve niyâzlar kabûl olâ, çerâğlar rûşen olâ, vakıflar küşâd meydanlar abâd olâ, demler safâlar bâkî olâ, münkir, münâfık perîşân olâ, dem-i enbiyâ, sırr-ı evliyâ, üçler, yediler, kırklar, aşk-ı Mevlâ, nûr-ı Nebî, kerem-i Ali, gülbaş-ı Muhammedî, Pîrimiz Sultân Nûreddîn-i Cerrâhî, dem-i hâteme'l-müctehidîn, kerem-i Mevlâ yâ Allâh Hû”⁸⁹⁸

Ozak’ın Mevlid kandili gecesi keşide ettiği gülbaş.

Allah Allah Allah Allah illallah eyvallah hayırlar feth ola, şerler def‘ ola. Gönüller şâd ola. Meydanlar küşâd ola. Çerâğlar rûşen ola. Aşkımız, tâatımız ziyâde ola. Yüzlerimiz nûr, gönüllerimiz sürûr ola. Bi hürmeti aşk-ı ilâhî nûr-ı Nebî, kerem-i Ebû Bekr u Ömer u Osmân u Ali gülbaş-ı Muhammedî pîrimiz Muhammed Nûreddîn Cerrâhî Üçler yediler kırklar dem-i evliyaullah sırr-ı evliyaullah selâmet-i hâzırûn selâmet-i gâibûn. Takabbel minnâ kerem-i Mevlâ bi ism-i zâtike Yâ Allah Hû⁸⁹⁹

⁸⁹⁷ Ozak, *Ziynet-ul-Kulub*, 58.

⁸⁹⁸ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 194.

⁸⁹⁹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2019/10/dua-ve-gulbank.html>

g. Bayram Gülbângi

“Allah Allah eyvallah bayramımız mübârek ola. Hayırlar feth ola, şerler def’ ola. İstekler niyâzlar kabûl ola. Gönüller şen ola. Münkîr ve münâfık perîşân ola. Demler, safâlar bâkî ola dem-i enbiyâ, sırr-ı evliyâ, üçler, yediler, kırklar aşk-ı Mevlâ nûr-ı Nebî kerem-i Ali gülbeng-i Muhammedî Pîrimiz Sultân Nûreddîn-i Cerrâhî dem-i Hazret-i Pîr kerem-i Mevlâ bi ismike yâ Allâh Hû Hû Hû.”⁹⁰⁰

h. Türbe Gülbângi

Cerrahîlerde, türbe önünde “Allah Allah eyvallah vakitler hayr ola, hayırlar feth, şerler def’ ola” denilerek kısa bir gülbâng çekilmekte ve kerem-i Mevlâ yâ Allah Hû diyerek yer öpülmektedir. Sonrasında ayağa kalkılıp kıbleye dönülerek üç kere salât ü selâm okunur üç kere tekbir getirilir ve üç kere de telbiye edilmektedir.⁹⁰¹

...

Cerrahî Fahreddin Efendi’ye biat etmiş olan Abdullah Salahî’nin (ö. 1934) derc ettiği gülbângde Halvetiyye’nin ikinci kurucusu olarak bilinen Yahyâ-yı Şîrvânî pir keşidesinde anılmaktadır.

Zikir gülbângi, hazirun ellerini göğüslerine koyup eğilip Allah Allah derler:

Diyelim Allâh Allâh vakt-i şerifler hayr ola, hayırlar feth ola, şerler def’ ola, gönüllerimiz nûr-ı Muhammedî ile pür-nûr ola kerem-i enbiyâ himmet-i evliyâ bi-hakk-ı server-i Muhammedeni’l Mustafa iki cihanda destgîrimiz ola. El- Evvelü Allah ve’l- Âhiru Allâh ve’z-Zâhiru Allâh, ve’l-Bâtını Allâh ricâlullâh ve ricâl-i gâib erenleri yardımcımız ola, müşkillerimiz feth-i bâb ola, asâkir-i İslâm’a ve cümle ümmet-i Muhammed’e nusret ve kerem inâyet ola. Gülbeng-i Muhammedî, nûr-ı Nebî kerem-i şâh-ı Ali dem-i İmam-ı Hasan ve dem-i İmam-ı Hüseyin ve dem-i pîrinâ Sultan Seyyid Yayıyâ-yı Şîrvânî Veli Hû diyelim Hû.⁹⁰²

4. Kadiri Gülbângleri

Kadirî gülbânglerine örnek olarak sunacağımız metinler Bayezid Kütüphanesi 8538 numarada *Gülbângnâme* adıyla kayıtlı bir defterden temin edilmiştir. Defterde anlatılan usûl erkân ve gülbângler Bektaşîliğe mahsus gibi durmaktadır. Ancak

⁹⁰⁰ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 235.

⁹⁰¹ Dal, *Fahreddîn Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 239.

⁹⁰² Mehmed Cemâl Öztürk, *Cerrâhîlik Metinleri* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018), 158.

gülbânglerin en önemli hususlarından olan yolun pîrini anma kısmında tüm gülbânglerde Abdülkadir Geylânî zikredilmiştir. Bu defter Bektaşîliğin yasaklı döneminde kaydedilmiş olabilir. Amuca Bektaşîlerinin erkânını hatırlatan defterde dem gülbânginin olması da bu ihtimali güçlendirmektedir. Sofra gülbângi başlığı altında Haşim Babanın nefesinin okunması da yine eserin Bektaşîlikle ilgisini ortaya koymaktadır.⁹⁰³ Defter kaydında bazen gülbâng kelimesinin “gülbend” şeklinde okunması, defterin Arnavutluk’taki bir dergâhta kaydedildiği ihtimalini yükseltmektedir. Zira incelediğimiz bazı evrakta Arnavutlukta “gülbend” tabirinin yaygın olduğu görülmüştür. Bu kullanımın yazmalarda “kef” harfinin “dal” harfiyle karıştırılması sonucu oluştuğu sonra sözlü kültüre öylece yerleştiği kanaatindeyiz. Kadiriliğin 18-19. yy’da Arnavutluk’ta yayıldığını kaynaklardan öğrenmekteyiz.⁹⁰⁴ İncelediğimiz defterin şekil özellikleri de eserin 19-20. yüzyıllarda kayda alındığını düşündürmektedir.

Eserde dua metninde aktab-ı erbaa denilen dört pîr Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 1165-66) , Ahmed er-Rıfâî (ö. 1182), Ahmed el-Bedevî (ö. 1276), İbrahim Desûkî (ö. 1277) dua içerisinde zikredilmektedir.⁹⁰⁵ Eserde bir tercemanda Sa‘deddin el-Cebâvî (ö. 1180)⁹⁰⁶ anılmakta, bir tercemanda da Seyyid Emir Sultan (ö. 1429)⁹⁰⁷ adı zikredilmektedir.⁹⁰⁸ Ayrıca eserde çar-ı yâr-i güzün de duada anılmaktadır.⁹⁰⁹ Tüm bu isimler Bektaşî dualarında adları zikredilmeyen büyüklerdir. Tüm erkânâme boyunca pîr keşidesi kısmında Geylânî anılmaktadır ancak gülbâng ve tercemân metinleri *Mir’âtü’l-Mekâsıd* isimli Bektaşî tarikatının erkânını anlatan eserle ve diğer Bektaşî erkânını anlatan yazmalarla ve yukarıda Bektaşî gülbângleri başlığı altında zikrettiğimiz gülbânglerle hemen neredeyse aynıdır. “Tercemân-ı Gülbend” başlığı altında

⁹⁰³ Refik Engin - Ali Çakır, “Amuca Bektaşîlerinde Sofra ve Sofra Erkânı”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 65 (2013), 299-312.

⁹⁰⁴ Avni Lala, *Arnavutluk’taki Bektaşî İnanç Ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora 2015), 106-107.

⁹⁰⁵ *Gülbângnâme*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, No: 8538, 7b. Eser katalogda gülbângnâme diye kaydedilmiştir ancak eserde böyle bir adlandırma yoktur. 1a sayfasında “işbu kitâb du‘âlar beyânıdır” kaydı vardır.

⁹⁰⁶ *Gülbângnâme*, 20.b

⁹⁰⁷ Emir Sultan’ın kültürümüzdeki yeri için bkz: Bilal Kemikli, *Sûfi Aşk ve Ölüm* (İstanbul: Sütun Yayınları, 2007), 73-83.

⁹⁰⁸ *Gülbângnâme*, 9b.

⁹⁰⁹ *Gülbângnâme*, 2a.

kaydedilen kıta ve diğer tercemânlar⁹¹⁰ çok yakın ifadelerle *Miratü'l Mekâsıd*'da bulunmaktadır.⁹¹¹

Yine yazmada “Tercemân-ı Gülbâng ‘Ayn-i Cemde Demde” başlığı altında bir metin kaydedilmektedir ki Bektaşîlerin dem gülbângi dedikleri “Allâh Allâh nûr-i evliyâ ve sırr-ı evliyâ gittigi yer gam kuşûr görmeye”⁹¹² diye başlayan gülbângin aynıdır. Tuhfe-i Rûmî’de geçen şu beyit “Aşçı başı şol zamân kim lokmaya kıla salâ / Cem’ olurlar demlenürler sonra iderler du’a” demlenmek tabirinin Kadirîlikte de kullanıldığını göstermektedir.⁹¹³ Ancak yine de böyle bir gülbânglerinin olması uzak ihtimaldir.

Kadirîlikte Alevî neşvenin tesirli olduğunu tasavvuf tarihçileri de teyit etmektedir.⁹¹⁴ Kadirîliğin sonraki dönemlerde Şii unsurlardan etkilendiği bilgisi bu noktada önemlidir.⁹¹⁵

a. Gülbângnâmedeki Gülbângler

Eserdeki gülbânglerin metni Bektaşî gülbânglerinin hemen aynı olmakla beraber keşide edilen pîr Abdülkâdir Geylânîdir.

(1) Gülbâng-i Muhammedî

Eserde Bektaşîlerin, cemiyyet ve gaza gülbângi olarak adlandırdıkları ve Yeniçeri gülbângi olarak maruf metin “gülbend-i Muhammedî” başlığıyla kaydedilmiştir. Bahsi geçen gülbâng Bektaşî yazmalarının bazılarında da gülbâng-i Muhammedî şeklinde kaydedilmiştir.

Allâh Allâh Celîlu ‘l-Cebbâr Mu‘înu ‘s-Settâr Hâlıkü ‘l-leylî ve ‘n-nehâr lâ-yezâl zü ‘l-celâl birdir Allâh Allâh Allâh erin erligine Hâkkıñ birliğine küffâr hâk-sârine körligine dîn-i İslâm kuvvetine pādşâhımız hâzretleriniñ devletine diyelim ‘aşkla bir

⁹¹⁰ *Gülbângnâme*, 6a. Bu metnin az farklı hali Mir’atü’l mekâsıdda tercüman-ı kanberiyeye diye kayıtlıdır. Kanberiyeye Bektaşî babalarının kuşaklarına taktıkları sadakatle hizmet vefa ve bağlılık ifade eden taş. Geniş bilgi için bkz: Gökbel, *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, 466-467.

⁹¹¹ Ahmet Rifat, *Gerçek Bektaşîlik: Mir’atü’l- mekâsıd fî def’i’l- mefâsıd*, haz. Salih Çift (İstanbul: İz Yayıncılık, 2007), 408-429; *Gülbângnâme*, 5a-7a.

⁹¹² *Gülbângnâme*, 21a.

⁹¹³ Şevket Şahin Özen, *Kadirîlik’te Âdâb Ve Merâsimler (Eşrefiyye-Rûmiyye)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021), 115.

⁹¹⁴ İlgili açıklamalar için bkz: Özen, *Kadirîlik’te Âdâb Ve Merâsimler (Eşrefiyye-Rûmiyye)*, 25.

⁹¹⁵ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 227.

Allāh Allāh Allāh evveli Ẹur'ān aḡiri Ẹur'ān tebārake' llezī nezzele'l-furḡān eli ḡan
ḡılıcı ḡan sīnesi 'üryān cigeri büryān Kerbelāda ṡehīd olan ḡazīler 'aşḡına diyelim bir
Allāh Allāh Allāh evveli ḡazā aḡiri ḡazā 'ināyet-i Ḥüdā ḡasd-ı a'dā ḡuvvet-i enbiyā
himmet-i evliyā rasūl-i kibriyā Muḡammed Muṡṡafā dīn-i mübīn uğruna ṡehīd olan (2a)
ḡazīler 'aşḡına diyelim bir Allāh Allāh Allāh ḡācīlar ḡazīler pīrlar üçler yediler kırḡlar
ḡülbeng-i Muḡammedī nūr-ı Nebī kerem-i 'Alī pīrimiz Ḥāzret-i Seyyid Sulṡān
Muḡhyi'd-dīn 'Abdu'l-ḡādir Geylānī-yi Velī gerḡekler demine on iki imām 'aşḡına Hū
diyelim Hū⁹¹⁶

(2) ḡülbāng-i Tevhīd-i ṡerīf

Eserde Bektaşīlerin ḡülbāng-i vahdet yahut ḡülbāng-i tevhīd diye
başlıkladırdıkları ḡülbāng “ḡülbāng-i Tevhīd-i ṡerīf” adı altında hemen aynıyla
zikredilmiş, pīr keṡidesine Geylānī'nin ismi kaydolunmuṡtur.

Allāh Allāh vakītlar ḡayrola ḡayırılar fetḡ ola ṡerler def' ola münkir münāfīḡ
düşmen ḡahr ola ḡılıncımız keskin ola nefesimiz te'ṡīr nuṡḡımız cān bula ḡöñüllerimiz
pūr-nūr ola dāreynimiz ma'mūr dostlarımız mesrūr ola niyāzlarımız dergāh-ı Ḥāḡda
ḡuşūr ile ḡabūl u makbūl ola 'aybımız mestūr ḡünāhımız maḡfūr ola murādımız ḡāṡıl
ola cümle himmet-i erenler ḡāzır nāzır ola kerem-i enbiyā himmet-i ṡāh-ı evliyā
efendimiz Muḡammed Muṡṡafā ṡalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḡehār-yār-i ḡüzīn
ḡuṡbu'r-Rabbānī ḡavṡu'ṡ-ṡamedānī tācu'l-'ārifīn maḡzen-i esrār-ı Rabbi'l-'ālemīn
pīrimiz Seyyid Sulṡān 'Abdü'l-ḡādiru'l-Geylānī-yi Velī ḡāzırān ḡāibān 'ināyet-i
Yezdān himmet-i ṡāh-ı merdān sır-ı 'Alī üçler yediler kırḡlar gerḡekler demine on iki
imām 'aşḡına Yā Allāh Hū⁹¹⁷

(3) Çeraḡ ḡülbāngi

Eserde çeraḡ uyandırılmadan önce bu ḡülbāngin okunacaḡı bildirilmiş
sonrasında pek ḡok çeraḡ tercemānı kaydedilmiştir. Ancak aṡaḡıdaki ḡülbāngde çeraḡla
ilgili bir lafız kullanılmamıştır. Halbu ki, ḡülbānglerde ekseriyetle ḡülbāngin hangi iş
için çekildiḡini hatırlatan ifadeler yer almaktadır.

⁹¹⁶ *ḡülbāngnāme*, 1b-2a.

⁹¹⁷ *ḡülbāngnāme*, 2a.

Allāh Allāh aḥşamlar ḥayrola ḥayırlar feth ola (2b) şerler def^o ola on iki imāmın himmeti üzerlerimize ḥāzır u nāzır ola erenler bizi on iki imāmın kaṭārından ayırmaya nefesimiz rūḥ nuṭkımız cān bula Ḥaḳ erenler iftirādan şaklayub gözcimiz bekcimiz ola murādlarımız ḥāşıl ve niyāzlarımız ḳabūl ola nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz sulṭān ‘Abdu’l-kādir Geylānī-yi Velī ḥāzır gāib zāhir bāṭın gerçege Hū⁹¹⁸

(4) Lokma Gülbāngi

(3b) Allāh Allāh bu gitti ḡanisi gele Ḥaḳ berakāt vire yiyenlere nūr ola pişirüb kotaran derviş-i derdmendlerin (4a) Ḥaḳ erenler destḡiri ve destḡirimiz ola on iki imām on dört ma‘ sūm-ı pāk efendilerimiziñ bāb-ı sa‘ adetlerinden nasīblerimiz ḡanī ola üçler yediler kırklar gülbend-i Muḥammedī nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Ḥazret-i Seyyid Sulṭān ‘Abdu’l-kādir Geylānī-yi Velī cümle-i pirān ve cōmerdler ve gerçek erenler demine Hū⁹¹⁹

Bir diğەر Lokma Gülbāngi

Ḥaḳ berakātın vire bu gitdi gerusi ḡanī gele erenleriñ keremi ziyāde ola oniki imām on iki pīr gözcimiz bekcimiz ola çerāḡımız rūşen ola soframız ṭolu ola ḳismetimiz gūr ola düşmānımız ḥor ḥaḳīr ola yiyüb yedireniñ ‘ömri mezīd ola pişirüb kotaraniñ murādı ḥāşıl ola raḥmet mü’mine la‘ net yezīde nūr-ı Nebī kerem-i ‘Alī pīrimiz Ḥazret-i Seyyid Sulṭān ‘Abdu’l-kādir Geylānī-yi Velī gerçekler demine on iki imām ‘aşkına Yā Allāh Hū⁹²⁰

Eserde “Diğەر Sofra Gülbendī” başlıḡı altında

Allāh Allāh

Şübeyr u Şebber mürşid (u) rehber / Şundılar kevşer elḥamduli ‘llāh

Sofra ‘Alīniñ himmet velīniñ / Şöhret-i diniñ elḥamduli ‘llāh

Ḥaḳdır Muḥammed olmuşuz ümmet / Bulmuşuz rif‘at elḥamduli ‘llāh.

Muḥammed güldür pīrim bülbüldür / Cümlemiz ḳuldur elḥamduli ‘llāh.

Dosta miḥmānız cümle bir cānız / Ehl-i imānız elḥamduli ‘llāh.

Pīr’e maḥabbet cāniyle ḥidmet / Ṭālībe ni‘met elḥamduli ‘llāh.

⁹¹⁸ *Gülbāngnāme*, 2a-2b.

⁹¹⁹ *Gülbāngnāme*, 3b-4a.

⁹²⁰ *Gülbāngnāme*, 4a.

Aşlımız nürdür zevkımız sūrdur / Sözimiz budır elḥamdulî 'llāh.

Hāşim'in zikri el-fakru fahrī / Bu demiñ şükri elḥamdulî 'llāh

Allāh eyva 'llāh Hû dost⁹²¹

gülbāngi kaydedilmiştir. Şubeyr ve Şebber, Hz. Harun'un oğullarının ismidir. Hz. Peygamber, bu iki isimle aynı manaya gelen isimleri Hz. Hasan ve Hüseyin'e vermiştir.⁹²² Şiir Alevî ve Bektaşî erkânlarında terceman olarak kaydedilmiştir.

Diğer Şofra Gülbāngi başlığı altında bir diğer şiir de kaydedilmiştir. Bu şiirin

(4a) Allāh Allāh

Çokdur ḥaqqıñ ni' metleri elḥamdüli 'llāhi 'l kerīm

Vāfir durur ni' metleri elḥamdüli 'llāhi 'l kerīm

Virdi bize çünkim vucūd dergāhıña kıldık sucūd

Anıñdurur her faẓl u cūd (4b) elḥamdüli 'llāhi 'l kerīm

Şol kim ider ḥaqqı taleb dünya içün çekme te' ab

Vāsi' durur iḥsān-ı Rab eşşükrü 'lillāhi 'l-azīm

El vire pīr gir bu ize kudret gelür her 'ācize

İḥsānı çok bize size elḥamdüli 'llāhi 'l kerīm

Ger zāhir u bāṭın kamu ni' metle tolu bu şu

Ḥaqqıya in'ām oldı bu eşşükrü 'lillāhi 'l-azīm

Allāh eyvā 'llāh Hû dost⁹²³

(5) Gülbāng-i Tercemân

Allāh Allāh vaktler ḥayr ḥayırlar fetḥ ola şerler def' ola münkir münāfık māt
ola er Ḥaḳ Muhammed 'Alī bilemizce ola er ḥaḳ karındaşlarımız postında dāim ola yūf
münkire la'net yezīde raḥmet mü'mine nūr-ı nebī kerem-i 'Alī pirimiz (7a) Ḥazret-i

⁹²¹ *Gülbāngnâme*, 4a. Ahmet Rıfat, *Gerçek Bektaşîlik*, 409.

⁹²² Kelimelerin anlamlarının değerlendirilmesi için bkz: Alim Yıldız, "Edebiyatımızda Hz. Hasan", *Çeşitli Yönleriyle Hz. Hasan* ed. Alim Yıldız, (Sivas: Be Yayınları, 2014), 145.

⁹²³ *Gülbāngnâme*, 4a-4b.

Seyyid Sultān ‘Abdu’l-kādir Geylānī-yi Velī gerçek erenler demine on iki imām ‘aşkına Yā Allāh Hû⁹²⁴

(6) Muharrem Gülbângi

Kerbela vakası ehl-i tarîk için iyi ve kötünün gelmiş geçmiş en büyük gazası (savaşı)dır. Bu münasebetle olmalı ki bu gülbâng eserde “gaza gülbângi” şeklinde adlandırılmıştır.

Allāh Allāh Allāh geldi māh-ı muharrem Allāh Allāh Allāh niyet-i ğaza mağlûlî⁹²⁵...‘adā bi-ḥakk-ı sūre-i innā fetaḥnā leke fetḥan mübînā mü’mine rahmet, yezîde la‘net herdem ve bi-şefeḳat-i Şāh-ı kerbelā meded gerçekler demine diyelim Hû⁹²⁶

b. Eşrefî Gülbângleri

Zikir sonrası gülbâng ve köfteli çorba merasimi ve M. Safiyüddin Erhan Bey’in özel arşivindeki ses kayıtlarından lokma gülbânglerini derc ediyoruz.

(1) Zikir Sonrası Okunan Gülbâng

Yatsı namazından sonra okunan istiğfar, salavat-ı şerife ve usul-i Eşrefiyye şöyledir: Salat u selam 3 defa, fa’lem ennehu la ilahe illallah 12, illallah12, Allah 12, la ilahe illallah 12 defa tekrar edilir, duadan sonra gülbâng okunur. Tekke adabında mühim bir yeri olan gülbâng şöyledir: *“Allah Allah vakitler hayrola, hayrlar fethola, şerler defola, münkir münaḥik kahrola, padişah-ı din-i İslam selamette ola ve asakir-i din-i mübin nusret bula, küffar-ı haksar Kahhar ismiyle kahrola ve hor hakir ola, cemiyetleri talan, perişan ola. Hazret-i fahr-i âlem şefaḥtımız ola, on iki imam himmetimiz ola, sözümüz geçgin ola, kılıcımız keskin ola, niyazlar kabul ola, müşkil işlerimiz asan ola, fütuhâtımız kesir ola, hakkımızda hayırlısı gele, adad u hasudlerimiz hor u hakir ola, evvelimiz ve ahirimiz gür ola, dem-i safalar müzdead ola, cümle ehl-i iman ervah-ı şerifleri şad ola, Allah al-i nur-ı Habibi hürmetine harabhane kalblerimiz pür-nur ola, Allah al-i zat-ı habibi hürmetine şu beldemizi ve hem beldan-ı İslamiyyeyi afat-ı semaviyye ve araziyyeden mahfuz eyleye. Allah al-i nur-ı Nebî kerem-i Ali gülbâng-i*

⁹²⁴ Gülbângnâme, 6b.

⁹²⁵ Zincire vurulmuş.

⁹²⁶ Gülbângnâme, 22a.

Muhammedî ve bi-himmet-i kerem-i Şahmerdan Ali ve bi-himmet-i İmam Hasan-ı Mücteba ve bi-himmet-i İmam Hüseyin-i şehid-i kербela ve bi-himmet-i pir-i büzürgvarına Sultan Abdülkadir Geylani kuddise sırruhu'l-Mennan ve alel husus huzur-ı alisinde bulunduğumuz sahibu'l- meydan ve'l-kerem ve'l-ihsan seyyiduna Seyyid Sultan pir-i destgirina ve ceddina Sultan Eşrefzade Abdu'llah-ı Rumi kuddise sırruhu'l-alî ve bi-himmet-i Abdu'rrahim-i Tırsî ve bi himmet-i Pir Hamdi ve bi-himmet-i sırr-ı ekberimiz Şeyh Ali Sırrî ve bi-himmet-i sülale-i tahirlerimiz dem-i güzëran iden eizze-i kiram ve bi himmet-i üçler, yediler, kırklar, binbirler hazır ve gaib gerçek erenler dem-i keremlerine Hû diyelim Hû".⁹²⁷

(2) Köfteli Çorba

Köfteli çorba ananesi bir menkıbeye dayanmaktadır. Menkıbe şöyledir. Eşrefzâde, Bursa'da "Sultanü'l Meczûbîn" adıyla meşhur, Abdâl Mehmed'in huzuruna gider. Abdal Mehmed, Eşrafzâde'ye "danişmend bize köfteli çorba getir" der. Eşrefzâde tüm aramalarına rağmen köfteli çorba bulamaz, bulabildiği bir çorbayı getirir. Abdal, çorbada köfte bulamayınca etraftaki çamurları köfte haline getirip çorbanın içine atar ve Eşrefzâde'den çorbayı içmesini ister Eşrefzâde hüsn-i kabul ile çorbayı içince çamurlar köfteye dönüşür, Abdal "Ya sen olmayıp da kim olacak" diyerek fazlına inandığı Eşrefzâdeyi Hz. Emire gönderir. Eşrefzâde medreseye dönüp eşyasını toplayıp Hazret-i Emîr'e intisab eder. Hz. Emîr daha sonra Eşrefzâdeyi Hacı Bayram-ı Veli'ye gönderir. Oradan Hama'ya giden Eşrefzâde seyr u sülûkünü tamamlayıp İznik'e irşad vazifesiyle dönüp Emîr Buharî'yi ziyaret ettiğinde yediği köfteli çorbayı anarak "ah o cennet taamı" diye tekrar ederlermiş. Bu münasebetle Eşrefilerde Ramazan ve Kurbân Bayramlarının ikinci günleri maydanoz ve etten oluşan köftelerin pirinç çorbasına atılmasıyla yapılan bu çorbayı feyz için cünbüşlemek bir anane olmuştur.

Ananeyi, Numaniye Dergâhı şeyhi Safiyüddin Efendi (ö.1950) anlatmaktadır. Çatalfırın Numaniye Dergâhında sabah namazından sonra taamhaneye gidilir⁹²⁸ orada şeyh efendi ananenin rükünlerini hatırlatan gülbâng benzeri bir davet yapar:

⁹²⁷ Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rumi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 84-85.

⁹²⁸ M. Safiyüddin Erhan, "Bursa Eşrefilerinde Köfteli Çorba Ananesi", *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, ed. Mehmed Temelli, Bursa kitaplığı 18 (Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 2005), 299-305.

*“Allah Allah Eyvallah, Bu meydan-ı aşka revân olalım! Pirimiz Sultanü’l âşıkîn sünnetini icra edelim. İsr-i Sultânü’l âşıkîne sâlik olalım. “Sultânü’l-Meczûbîn”e gidelim. Sultan Emir’in hâkine yüz sürelim. Adâb ve erkân ile pirimiz sünnetini icra edelim. Hakk’a münacat ile ruh-i Hazretten istimdât edelim. Gelin ey ihvân bu hâtıra ile köfteli çorba nûş edelim.”*⁹²⁹

Revnakoğlu’nun naklettiği metin: *“Allah Allah! Eyvallâh! Hayırlar feth ola; şerler def’ ola... Bu meydan-ı ışka revân olalım! Pirimiz Sultanü’l âşıkîn, bürhânü’l-vâsılîn, mazhar-ı esrâr-ı Kayyûmi Pir-i Sâni Cenâb-ı Eşref-zâde Abdullahü’r-Rûmî kuddise sırrahul âlî Efendimizin sünnet-i şerîfesini icrâ edelim. İsr-i Sultânü’l âşıkîne sâlik olalım. Ba’dehû “Sultânü’l-Meczûbîn”e gidelim. Emr-i Pîr ile Sultan Emir’in hâkine yüz sürelim. Âdab ü erkân-ı lâyika ile Pirimizin şol sünnetini icrâ edelim. Hakkın dergâhına münâcât ile rûh-ı Hazretten istimdâd ve istiâne edelim. Gelin ey ihvân-ı bâ safâ; bu vesile-i hasene ve hâtıra-ı müstahsene ile köfteli çorba nûş eyleyelim; göçenleri yâd edelim.”*

Bir miktar ekmekle köfteli çorba içilir ve gülbâng ile sofradan kalkılır.

Lokma Gülbângi

Lokmaya besmele ile başlanır yemek bittikten sonra kelime-i tevhîd, ism-i Celâl, ism-i Hû’dan oluşan zikirden sonra dua edilir ve gülbâng çekilirdi. Gülbâng esnâsında ellerin dört parmağı sofranın üzerinde tutulurdu. Eşrefî dergâhında çekilen lokma gülbângiyle ilgili iki kayda ulaştık.

Bursa Numaniye Dergâhı⁹³⁰ son postnişini Safiyüddin Erhan Efendi’nin torunu Mehmed Safiyuddin Erhan Beyefendi’de bulunan ses kaydında 1973 senesinde Miraciye okumak üzere Numaniye Dergâhı’na teşrîf eden Selâhattin Gürer Bey’in⁹³¹ öğlen lokmasında çektikleri gülbâng:

Allah Allah vakt-i şerifler hayrola, hayırlar feth ola şerler def ola niyazlar kabul ola münkir münaфіk mat ola müminler şad ola meydanlar küşad ola gülbâng-i Muhammedî kerem-i şâh-ı merdân-ı İmam Ali seyyidina Sultan Abdülkadir Geylanî

⁹²⁹ Erhan, “Bursa Eşrefilerinde Köfteli Çorba Ananesi”, 301. Bkz: Cemaledin Server Revnakoğlu, “Tarikatlerin Tarihine Toplu Bir Bakış: 14 “Köfteli Çorba” Töreni”, *Yeni Tarih Dünyası* 15/2 (1954), 665.

⁹³⁰ Abdurrezzak Tek, “Bursa’da Kadiri Tekkeleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2010), 170-172.

⁹³¹ Gürer, Rıfâî ve Kadirî tarikatlerinden hilafet almış, İstanbul’un pek çok kıyamî ve devrânî zikir yapan tekkelerinde zakirbaşılık yapmıştır: Muhittin Serin, “Gürer, Selâhattin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996).

Eşrefzâde Abdullah Rumî İsmail Rumî Sadeddin Cebavî İbrâhim Dessukî Mısırî Niyâzi üçler beşler yediler kırklar hazır gaib erenler demine Hû diyelim... Hûû.

Safiyuddîn Erhan Bey’de bulunan bir diğer ses kaydı:

Allah Allah eyvallah zâd Allah nimet-i Celîl berakât-ı Halîl bu gitti yenisi gele Hak berakâtın ihsan ede Hazret-i Muhammed Mustafa sallallahu Teâla aleyhi ve sellem... pîrimiz Sultan Seyyid Abdülkâdir Geylanî Eşrefzâde Abdullah Rumî İsmail Rumî sair halife sıhhat u selameti için bilcümle geçmişlerimizin ervahı için huzur-ı devletlerinde bulunduğumuz halife-i kiram ervâhı için bilcümle geçmişlerimizin ervahı için hayırlar fethi şerler defî için Ya Allah Ya Allah Ya Celîl Ya rahmeten li'l alemîn dem-i Hz. Numân Hû diyelim. Hûû...

Her iki kayıta da hazırûn gülbang boyunca ism-i Celâl zikrine devam etmişlerdir.⁹³²

5. Alevî Gülbângleri

Alevî gülbângleriyle ilgili literatürde hayli çalışma vardır.⁹³³ Alevî gülbângleri bir yol bin sürekle düsturu gereği çok çeşitlilik arz etmektedir. Üzüm’ün “*Alevîlikte, diğer bir ifadeyle Kızılbaşlıkta, yani Erdebil merkezli ocaklarda erkân, XVI. Yüzyılda Buyruk’la birlikte son şeklini almış, ocaklara göre bazı farklılıklar bulunmakla beraber, ciddi bir değişiklik olmadan günümüze kadar gelmiştir. Bu bakımdan denilebilir ki, bu yapının temel erkân kitabı Buyruk olup yolun bütün nizamnamesi bu eserde kayıtlıdır. Ancak eserin değişik versiyonlarının ve zaman içinde eser üzerinde tasarruflarda bulunulmuş olması, bazı detay konularda küçük farklılıkların oluşmasına yol*

⁹³² Ses kayıtlarında ism-i Celâl zikri çok güçlü olduğu ve gülbâng seri bir şekilde okunduğu için bazı kelimeler anlaşılammıştır.

⁹³³ Alevî gülbângleriyle ilgili çalışmalar için bkz: Esra Pekdemir, *Anadolu Alevîliği’nde Gülbânk Ve Niyaz Anlayışı*; Arslan - Erdem Kük, “Alkıştan Gülbânga Türk Kültüründe Dua Verme Geleneği”; Erdem Kük, *Alevî-Bektaşî Gülbânkaları -Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım*; Yazıcı, *Alevîliği Anlamanın İmkânı: Alevî Deyişlerinin ve Gülbânglerinin Kavalcık Köyü Örneğinde Sosyolojik Analizi*; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik* (Ankara: Ardıç Yayınları, 2011); Sari, *Alevî Geleneğe Mensup Ocak Ve Gruplarda Okunan Dua, Gülbânk Ve Tercümanlar*; Mehmet Yaman, *Alevîlik İnanç, Edep, Erkân* (İstanbul: Demos Yayınları, 2013). Ömer Uluçay, *Alevîlikte Dua “Gülbâng”* (Adana: Gözde Yayınevi); Sevgi Öz, *Alevî İncasında Gülbânk Dua ve Deyişler* (Ankara: Yol Yayınları, 2011), vd.

açmıştır.⁹³⁴ açıklaması gülbâng metinleri söz konusu olduğunda değişmektedir. İncelediğimiz bazı buyruk metinlerinde hiç gülbâng metni bulunmazken bazılarında pek çok metin bulunmaktadır.⁹³⁵ Bu durum yıllar içinde metne eklemeler yapıldığını göstermektedir. Alevîlikle ilgili çalışmalarda pek çok farklı gülbâng kaydı mevcuttur. Alevîliğin kendine mahsus dil ve anlam dünyası münasebetiyle ilgili kayıtların Alevîlik üzerine yapılan çalışmalardan incelenmesi gerektiği kanaatiyle gülbâng metinlerinden birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Alevî gülbângleri ile ilgili araştırma yapanlar cem ritüellerinin bağlı bulunan ocağa göre değişmesi sebebiyle gülbânglerin de değişiklik arzettiklerini ifade etmektedirler.

a. Lokma Gülbângi

“Allah Allah lokmalar kabul ola, muradlar hâsıl ola. Hak Muhammed Ali kabul eyleye İmam Hasan, Şah Hüseyin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli defterine kayıd ola. Nur-ı nebî, kerem-i Ali, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Veli, gerçek erenler devrine Hû.”⁹³⁶

b. Ayn-i Cem Gülbângi

“Allah Allah akşamlar hayrola, hayırlar feth ola, şerler def ola hizmetleriniz kabul ola, muradlarınız hâsıl ola, hazır gaib, zahir batın ayin-i cem erenlerinin nur cemallerine aşk ola. Onsekizbin âlemle birlikte mümin-müslim cümle karındaşlarımızı Muhammed Ali gülbânginden mahrum eylemeye, Allah cümlelerinizi didar-ı ehl-i beyte meşreb-i Hüseyin’e nail eyleye Muhammed Mustafa Aliye’l Mürteza, Cebrailü’l-musaffa gözcü er Mustafa Gulam Kanber, çerağcı Cabir Ensarî, Selman Farisî, Bilal Habeşî, Kurbanlı Mahmud el-Ensarî, Gulam Kisani Samahcı Ebu Zer Gıfari, Fatıma Bacı, Amr-ı Ayyar, ve İznikci Huzeyme’nin hüsn-i himmetleri üzerinizde ola, saklaya bekleye, dil bizden nefes kutbul arifin gavsul vasılın hünkâr Hacı Bektaş Veliden ola.

⁹³⁴ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, 148.

⁹³⁵ Rıza Yıldırım, *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk) Tarihsel Arka Plan, Metin Analizi, Edisyon-Kritik Metin* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020); Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları Alevîliğin Yazılı Kaynakları “Buyruk”, “Tezkire-i Şeyh Safî”* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016); Ahmet Taşgın, *Şeyh Sâfî Buyruğu (Bisâtî)* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2013); Sefer Aytekin, *Buyruk* (Ankara: Emek Yayınevi, 1958).

⁹³⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1990), 335.

Nur-ı nebî, kerem-i Ali, gülbâng-i Muhammedî, dem-i pir Hünkar Hacı Bektaş Veli gerçekler demine Hu”⁹³⁷

c. Hizmet Gülbângi

“ Allah Allah, hizmetleriniz kabul, muradlarınız hasıl ola. Ağzınız ağrı dert görmeye. Zikrettiğiniz erenlerin evliyaların himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Dem-i Hünkar, kerem-i evliya, gerçek erenler demine Hû.”⁹³⁸

d. Dar Gülbângi

“Allah Allah vakıtlar hayr ola hayırlar feth ola şerler defola. Secdeye inen başlarınız ağrı dert görmeye. Adlarını çağırdığımız on iki imamların hüsn-i himmetleri üzerimizde sayeban ola. Dil bizden, nutuk Hazret-i Hünkârdan ola. Dem-i Balım kerem-i evliya gerçek erenler demine Hu...”⁹³⁹

e. Ferraş Gülbângi

“Allah Allah hayırlar feth ola şerler defola. Münkir münafık mat ola. Süpürgeci Selman kör olsun yezid u mervan carımıza yetişsin Ali şah-ı merdan. Hizmetin Hakka geçe. Seyid ferraşın himmeti üzerinde ola. Yüzün ak ola. Nur-ı nebî, kerem-i Ali pirimiz Hünkarımız Hacı Bektaş Veli demine Hûû.”⁹⁴⁰

⁹³⁷ Fırlalı, *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik*, 335.

⁹³⁸ Fırlalı, *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik*, 347.

⁹³⁹ Fırlalı, *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik*, 355.

⁹⁴⁰ Fırlalı, *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik*, 356.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İCTİMAÎ HAYATTA GÜLBÂGLER

A. YENİÇERİ GÜLBÂNGİ

Yeniçeri Ocağının Bektaşîliğe mensubiyeti ve askerin Bektaşî erkânıyla hayatlarını sürdürmeleri nedeniyle gülbânger de kendilerine bu nizam içerisinde yer bulmuşlardır. Yeniçerilikle Bektaşîlik ilişkisi için farklı rivayetler mevcuttur. Rivayetlerinden birisi Ahmed Cevâd Paşa'nın eserinde şöylece yer almaktadır: “Bir gün Orhân Gâzî Emasiye civarında Şuluca Karaöyüki nâm mahalde ikamet iden sâdât-ı şüfiyeden sultân Hâcî Bektâş Velî'niñ yanına gidüb ihdâş eyledikleri yeñi ‘askeriñ ismini teberrüken cenâb-ı şeyhiñ tesmiye ve hayr ile du‘â eylemesini taleb buyurmuş olmalarıyla ‘azîz-i müşârun-ileyh ‘asâkir-i cedîde neferâtından birini yanına çağırub cübbeleriniñ bir kolını neferiñ başı üstine koydılar ki şu vaz‘ iyetde yeñleri neferiñ arka tarafından beline toğrı şarkmış oldu ve “bu yeñi ‘askeriñ ismi yeniçeri olsun Cenâb-ı Hâk yüzlerini aķ bazularını kuvvetli kılıçlarını keskin oklarını mühlik kendilerini gâlib buyursun” deyu du‘â eylediler. İşbu du‘â-yı hayriye ile neferiñ beline toğrı şarkan yeñlerini muhtâr olmak üzre Yeñiçeriler başlarına giydikleri “börk” nâm külâhıñ üstine biraz deha keçe ‘ilâve eylediler... Yeñiçeriler ocaklarını ‘Azîz-i müşârun ileyhiñ himâye-i rûhâniyesinde bildiklerinden kendülerine t̃aife-i Bektaşîye ve ağalarına (Ağayân-ı Bektaşîyân) ta'bîr olunması bundan neşet itmiştir.”⁹⁴¹ Ahmet Cevâd “Yeniçeriliğın ihdası Orhan Gâziye aittir lakin ikmal-i nizâmâtı ve heman yeni başdan tensîk u ta'dîli bahtıyarlığı da Kosova mücahidi sultan Murad-ı Evvele racidir.”⁹⁴² demektedir. Rivayetin sıhhati meselesi bir tarafa bırakılırsa Yeniçeri Ocağı ister Gazi Orhan döneminde isterse I. Murad döneminde kurulmuş olsun, ister Hacı Bektaş bu

⁹⁴¹ Cevâd Paşa buraya bir dip not ekliyor . Hamr Yeniçeri müessisliğini Murâd-ı evvele isnâd idiyorsa da aşl müessisi beyan eylediğimiz vechile sultân Orhân oldığı mûmâ-ileyhiñ şonradan yazdığı târihinde dağî muşarrağ ve Tevârih-i Türkiye’de mezkûrdur: Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmanî, Kitab-ı Evvel: Yeniçeriler*, ed. Ernest Leroux (İstanbul: Kırk Anbar Matbaası, 1882), 7-8.

⁹⁴² Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmanî*, 33.

müesseseye kendi ad vermiş olsun isterse olmasın bir hakikat vardır ki Yeniçeriler, Bektaşîdir. Bektaşîlikte bir işin uğru için çekilen gülbângler Yeniçeri dilinde askerî kelimelerin ilavesiyle okunmuştur. Yeniçeri'nin ulûfe törenlerinde, seğirdim alaylarında, terhis belgelerinde mevacic defterlerinde ve isyanlarında dahi gülbângleri dillerindedir.

1. Kılıç Kuşanma Merasimi

Yeniçeri'nin kılıç kuşanma merasimi ahiliğin seyfi kolunun erkânına benzemektedir. Ahiliğin seyfi kolunda “Çıracı ustasının adını anarak tuzlu su şerbeti içtiğinde, Peygamber'in (s.a) müminlerin emiri Ali'ye Zülfikârı vermesi gibi ona bir kılıç verilir.” Bir de ahîlerde şürbî kol vardır ki onlar da kılıç kuşanmaksızın ustasının adını anarak tuzlu şerbet içen kimselerdir. *Bu âdet Peygamberimiz'in yaşadığı döneme kadar uzanmaktadır. Peygamberimiz'in henüz peygamberlikle görevlendirilmediği dönemde bir kimsenin fütüvvet sahibi oluşunun alameti, ustasının adını anarak şarap içmesi şeklindeydi. Ebu Cehil, yaşadığı çağda fütüvvet ehli oluşuyla meşhurdu ve dört yüz kişi onun adını anarak şarap içmişti. ...Peygamber henüz gençken etrafındaki gençler ona biz sizin adınızı fütüvvetle anmak istiyoruz deyince Peygamber “Bizim aramızda ‘şarap’ uygun olmaz” dedi ve şarap yerine tuzlu su koydu. Böylece onlar Peygamberin adını anarak tuzlu su şerbeti içtiler.*⁹⁴³ Bu iki koldaki uygulamalar tuz, su, kılıç imgeleri Yeniçeri erkânında da mevcuttur.

Yeniçeri ordusuna alınan neferin kılıç kuşanma merasimini Koca, şu şekilde aktarmaktadır. “66'ıncı Yeniçeri Ortasında mukim, bir Bektaşî Babası olurdu ki, mücerred ve Dedebabaca atanmış bir halife olarak, Hacı Bektaş Veli makamını sembolize ederdi. Yeniçeri neferinin kılıç kuşanması, bu 66'ıncı Orta Babası huzurunda yapılır ve şu tercüman bizzat halife baba erenler tarafından okunurdu:

“Çeri Kılıç Kuşanma Tercümanı

Bism-i şah Allāh Allah... Hû

Yolum yolunuz kolum kolunuz dolum dolunuz dinim dininiz başım yolunuzda canım uğrunuzda malım törenizde kurban dilim tercüman erenlerden ferman tuz, su ekmek gördüm yoldan ayrılırsam tuttuğunuz kılıç boynuma doğrak mürdüm gerçekler

⁹⁴³ Muallim Cevdet, *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahîliği: İbn-i Battuta'ya Zeyl*, çev. Cezair Yazar (İstanbul: İşaret Yayınları, 2008), 345.

demine pir gayretine ya Ali Hû, Allah, eyvallah. Bu tercümandan sonra tüm ordu “Ey Muaviye ümmeti, Ey düşman-ı Muhammedî Siz küfrânî, biz şükranî, siz bir taraf biz bir taraf derdi.”⁹⁴⁴ *Yeniçeriler ve Bektaşilik* adlı çalışmasında Alkan, kılıç kuşanma merasimini Koca’dan nakletmiş ancak Koca’nın tercüman dediği yukarıdaki metne gülbâng demiştir.⁹⁴⁵ Bu kullanım da tercüman ve gülbâng arasındaki farkın bilinmemesinden kaynaklı olmalıdır. Zira yukarıdaki metin içeriği bakımından bir arz-ı hâldir ve bu türden arzlar tercümandır, gülbâng ise dede ya da duacı tarafından işin hayrı için yapılan duadır.

2. Ulûfe

Ulûfe töreni yeniçerinin maaşını aldığı törenlerdir. Galebe dîvânı adıyla da bilinmektedir. “*Nasuh Paşanın sadrazamlığı zamanında onun emriyle defterdarların mevâcibi kubbe altında tevzi eylemeleri kanun oldu ve ocağın ilgasına kadar böylece devam etti.*”⁹⁴⁶ “*Galebe divanında, çorba içilip pilav zerde yendikten sonra oturum başlardı ve o gün ehemmiyetsiz bazı davalara bakılır, mühim devlet işleri konuşulmazdı. Oturum, para torbaları hazine dairesinden Kubbealtı önüne taşınıncaya kadar devam ederdi, küçük tepeler halinde yığılan para torbaları bir imparatorluk azamet ve şevketini bir kere daha gösterirdi. Torba taşıma işibitince divan tatil edilir, sadrazam askerin maaşının verilmesi için padişah’tan izin isteyen bir telhis yazardı. Padişah da telhisin üstüne kendi eliyle “Verilsin” diye yazardı. Padişah’tan izin çıkınca katar ağaları rütbe sıralarına göre Divan-ı Hümayun’a gelir, onlar Kubbealtı denilen divan salonuna girerken sadrazam ve divan üyeleri ayağa kalkardı. Katar ağaları birer birer sadrazamın eteğini öperler ve el kavuşturup karşısında bir saf teşkil eder, ayakta dururlardı. İçlerinden başçavuş ağa bu saftan ayrılarak Kubbealtı önüne çıkar ve yüksek sesle yeniçeri gülbankını okurdu, bu meşhur gülbankın son cümlesini, “Pirimiz sultanımız Hacı Bektaş-ı Veli’nin demine devranına hu diyelim hu...” diye bitirince bütün yeniçeriler bir ağızdan gök gürleri gibi bir “Huuu!” çekerdi.”⁹⁴⁷*

⁹⁴⁴ Şevki Koca, *Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler: “Öndeng Songung Gürgele”* (İstanbul: Nazenin Yayıncılık, 2000), 53-55.

⁹⁴⁵ Mustafa Alkan, “Yeniçeriler ve Bektaşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 50 (2009), 250.

⁹⁴⁶ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I/* 419,420.

⁹⁴⁷ Koçu, *Yeniçeriler*, 112.

Başçavuş ellerini göğsüne çarpaz koyarak Bektaşî niyazı vaziyeti alır halde bu gülbângi okurdu.

“Allah Allah illallah baş üryan sîne püryan kılınç al kân! Bu meydanda nice başlar kesilür hîç şoran olmaz! Eyv’allah eyv’allah kahrımız kılincımız düşmene ziyan kullığımız pâdişâha ‘ayân! Üçler yediler kırklar gülbâng-i Muhammedî nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pîrimiz sultânımız Hünkâr Hâcî Bektâş-ı Velî demine devrânına Hû diyelim Hû”⁹⁴⁸

Gülbângin “bu meydanda nice başlar kesilür **hîç şoran olmaz!**” kısmı, Ahmed Cevad Paşa’nın kaydında olduğu gibi Gölpınarlı’nın ve *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*’nin kayıtlarında da “hiç soran olmaz” şeklinde, Uzunçarşılı’nın, Koçu’nun, Koca’nın kayıtlarında “hiç olmaz soran” şeklindedir.⁹⁴⁹ Seciye uygunluğu bakımından ikinci okuyuş daha doğru gibi durmaktadır.

Metnin bu kısmı metne sonraları eklenmiş gibidir. Zira Bektaşîlerin kayıtlarında “eli kân kılıcı kân sinesi ‘üryân cigeri püryân gazâda şehîd olan gâzîler ‘âşkına yekdir Allâh ...”⁹⁵⁰ şeklinde devam eden gülbâng bu kayıtlarda değişmiştir.

Gölpınarlı, gülbângin bu kısmının (hiç soran olmaz) Seyyid Seyfullah’ın (ö. 1601) bir şiirinden alıntı olduğunu bildirmiştir. Gölpınarlı, metni açıklarken: “*Meydandan maksat, dünyadır, erenler meydânıdır. Seyyid Seyfullâh’ın*

“Bu aşk bir bahr-i ummandır, buna hadd ü kenâr olmaz;

Delilim sırr-ı Kur’ân’dır, bunu bilende âr olmaz.

Matlayla başlayan bir şiirindeki

Kıyamazsan baş u câna, ırak dur girme meydâna,

Bu meydânda nice başlar kesilür, hiç sorar olmaz

beytinin ikinci mısraıdır. Erenler yolunda, bazı kere cahil yobazların, söylenen sözlerin, yapılan hareketlerin şeriata uymadığı hakkındaki hükümleriyle çok defa ehl-i beyt sevgisi dolayısıyla verdikleri fetvalar yüzünden birçok kişilerin candan, baştan olduklarını, bu bakımdan erenler meydânında, nice başların kesildiğini bildiren bir sözdür ve bilhassa Melâmet erleri ve onların yollarını tutanlar tarafından

⁹⁴⁸ Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmanî*, 72.

⁹⁴⁹ Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmanî*, 72; Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 133; Erverdi, “Gülbâng”, 3/391; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 422. Koçu, *Yeniçeriler*, 13. Koca, *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, 27.

⁹⁵⁰ *Mecmua-i Bektaşîyye*, 7a-b.

söylenegelmiştir; yalnız ikinci mısradaki “sorar” sözü “soran” tarzında değiştirilmiştir. Din ve devlet uğrunda savaşan Yeniçeriler de bu sözü, orta gülbanklerine almışlardır.” demektedir.⁹⁵¹

Gölpınarlı, eserinde sunduğu gülbâng metninde “hiç soran olmaz” demişse de gülbângin okunuşunun ruhuna uygun olarak seciye uygun hale getirilerek “Bu meydanda nice başlar kesilür, olmaz hiç soran” şeklinde okunmuş olma ihtimali yüksektir.

Koca’nın verdiği metinde Ahmed Cevad’ın metnine de bazı eklemeler yapıldığı görülmektedir. “*Allâh Allâh illallâh baş üryan, göğüs kalkan, dide al kan, sine püryân. Bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz soran. Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyan. Kulluğumuz, padişaha ayan sayılmayız parmakla tükenmeyiz kırmakla üçler, beşler, yediler, kırklar nûr-ı nebî, kerem-i Alî, kerâmât-ı velî gülbâng-i Muhammedî, pirimiz, Hünkârımız, üstâdımız Kutb-ül Arifîn Hacı Bektaş-ı Velî dem ü devranına hü diyelim. Hüüü...*”⁹⁵²

Koca’nın sunduğu metinde Bezcizâde Mehmed Muhyiddin’e (ö.1611) ait olan “Zahid bize tan eyleme Hak ismin okur dilimiz” şeklinde başlayan ilahisinden “Sayılmayız parmağ ile tükenmeyiz kırmağ ile / Taşramızdan sormağ ile kimse bilmez ahvâlimiz” kısmında geçen cümlelerin dâhil edildiği görülmektedir.⁹⁵³

Böylece bir gülbâng metninin ne türden değişikliklere uğrayabileceği görülmektedir.

Ulûfe defteri

Ulûfe defterine “kütük be esame” deniyordu. Ocağının kütük defterine bir numaralı nefer olarak daima tahtta oturan padişahın adı yazılmaktaydı.⁹⁵⁴ Bu bilgi, Devlet-Yeniçeri-Bektaşîlik ilişkileri konusunda önemli bir veridir. Ulûfe defterlerinin arkasında gülbâng benzeri bir metin bulunmaktadır. Ancak gülbâng kalıbında değildir. Ahmed Cevâd Paşa’nın eserinde yer verdiği metni derc ediyoruz:

“Defter-i-mevâcib-i reşen li-sene 1033.

E‘ uzü bi ‘llâhi mine‘ ş-şeytâni ‘r-racîm bi ‘smi ‘llâhi ‘r-raḥmâni ‘r-raḥîm

⁹⁵¹ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 133.

⁹⁵² Koca, *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, 27.

⁹⁵³ Hafsa Mutlu, *Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Efendi ve Dîvânı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, 13.

⁹⁵⁴ Koçu, *Yeniçeriler*, 14.

Du‘ā idelim evvel Allāh Te‘ālā Hāzretleriniñ birliği için hātemü’n-nebiyyīn Hāzret-i Muḥammedeni’l- Muṣṭafānīn şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem pāk münevver muṭahhar ‘azīz ve şerīf laṭīf rūḥ-ı şerīfleriyçün⁹⁵⁵ evlādıyçün icmā’iyçün⁹⁵⁶ çehār-yār-ı güzīn ervāḥıyçün tebe‘u’t- tābī’in eimme-i müctehidīn⁹⁵⁷ ervāḥıyçün gelmiş geçmiş enbiyā vü evliyā vü ‘ulemā-i ‘izām u meşāyih-ı kirām “seyyidü’s-sādāt rūḥ-ı şerīfleriyçün bākī ‘ulemā vü meşāyih-ı kirām”⁹⁵⁸ selāmetligiyçün ve kuṭb-ı ‘ālem sulṭān Hācī Bektāş-i Velī ḳaddesellāhu sırrahu’l azīz Hāzretleriniñ rūḥ-ı şerīfleriyçün rızvānū’llāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma’in sırları ve himmet-i ‘āliyeleri üzerlerimize ve üzerleriñize hāzır u nāzır olmaklığıyçün selāṭīn-i māziyyīn için ḥalā ‘izzetlü ve sa‘ādetlü pādīşāh-ı ‘ālem-penāh hāzretleriniñ ‘ömr u devleti yevmen fe-yevmen ziyād ber-ziyād olmaklığıyçün ‘asākīr-i İslām her nereye müteveccih olurlarsa manşūr muzaffer olub a’dā-yi dīn ḥor u ḥaḳīr olmaklığıyçün āgā⁹⁵⁹ hāzretleriniñ selāmetligiyçün ‘ömr-i devleti yevmen fe-yevmen ziyād ber-ziyād olmaklığıyçün ve bu şadrdan gelmiş geçmiş kâtibīn-i māziyyīn için ḥalā efendi hāzretleriniñ⁹⁶⁰ selāmetligiyçün ‘ömr-i devleti yevmen fe-yevmen ziyāde ber-ziyād olub tevābi‘i ve levāḥıḳı ile dāimā şıḥḥatde ve selāmetde olmaklığıyçün ve bu maḳāmdan gelmiş geçmiş ḥalīfelerimiz ervāḥıyçün ve ḥalā ḥalīfelerimiziñ gönülleri murādıyçün devam-ı dīn u devlet için def‘-i bela için redd-i ḳazā için ve rızā-yı Ḥabību’llāh için rızāu’llāh için celle ve ‘alī fātiḥa⁹⁶¹

Uzunçarşılı, Cevad Paşa’nın tedkik ettiği defterin “masar” mevâcibi kısmında bulunan metni Arap harfleriyle sunmaktadır. Metin yukarıdaki metnin hemen aynıdır. Birkaç kelime farklılığı vardır. Bu farklar yukarıdaki metin üzerinde gösterilmiştir.⁹⁶²

⁹⁵⁵ Uzunçarşılı’da “âli için” var ek olarak.

⁹⁵⁶ Uzunçarşılı’da “icmaiçün”.

⁹⁵⁷ Metinde kelime “müştahid” diye kayıtlıydı ancak, Uzunçarşılı’daki metinde “müctehid” olarak geçtiği ve anlama uygun olduğu için bu şekilde kaydettik.

⁹⁵⁸ Bu kısım Uzunçarşılı’da yok.

⁹⁵⁹ Uzunçarşılı, Yeniçeri ağasının kastedildiğini dipnot olarak vermiştir.

⁹⁶⁰ Uzunçarşılı Yeniçeri katibinin kastedildiğini not düşmüştür.

⁹⁶¹ Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmanî*, 81. Bu defter “reşen” 1033 tarihlidir. Uzunçarşılı’nın incelediği defter h.1033.m.1623 senesinin “masar” defteridir.

⁹⁶² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, 3. b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, 433-35.

3. Seğirdim Alayı

Seğirdim koşma, koşuş anlamlarına gelir. Yeniçeri ortalarında pişirilecek et “Et Meydanı” diye bilinen meydana getirilir burada et askere bir merâsimle verilir. Koçu bu merasimi şöylece aktarmaktadır: *“Meydana et geldi mi içeriye haber verilir, her orta o gün et alacak neferlerini seçer, bu neferler kışla kapısının önünde bir sıra halinde dizilir, kasaplardan biri semiz koyunu kucağına alarak meydanın öbür ucundaki kasap dükkânlarının önünde durur, seğirdim ustası meydandaki gülbank taşının üstüne çıkar, meşhur yeniçeri gülbankını söyler, gülbank orada hazır bulunan yeniçerilerin bir ağızdan “Huuuu!” avazesıyla sona erince seğirdim ustası, “hazır olun ağalar et geldi! Bildik bilmedik demeyin!” diye bağırarak eliyle işaret verir, bir sıra halinde dizilmiş yeniçeriler kucağında koyunu tutan kasaba doğru koşmaya başlar, kim önce varıp koyuna el vurursa, o bütün koyun o gün cabadan o neferin ortasının mutfağına giderdi. Metinde bahsi geçen seğirdim ustası “seğirdim aşçılarının “meydan şeyhi” adı verilen en büyük üç zâbitinden biridir.”*⁹⁶³

Uzunçarşılı gülbâng çekildikten sonraki kısmı şöylece aktarır: Seğirdim ustası, *“ustalariyle beraber oraya et almağa gelen efrada hitaben: (Çardak önünden geçmeyin, pazara ve sokaklara gitmeyin halk sizi pazara giden sanmasun zabiti görünce kaçın tozluğunuzu indirin peştemallerinizi çeviriniz, haydi babam haydi) diye yüksek sesle bağırınca her bölük ve ortanın etini kapmak için hazır bulunan seğirdimler bir hamlede eti kucağında tutan kasaba doğru koşarlar ve her kim ete ilk önce el sürerse eti o alır ve arkadaşlarından ikisi anın koltuğuna girüp kışlasına götürürlerdi.”*⁹⁶⁴

Koca seğirdim ustasının koşu komutunun şöyle olduğunu bildirmektedir.

*“Bismi şâh Allah Allah! Nefer-i Hünkâran lokma-i nâlân maide-i pîrân afiyet-i devrân aşk ola dudman-ı muzafferan-ı hakan yol ala çeriyân, yolunuz açık, seğirdiniz mübarek ola Destur!...”*⁹⁶⁵

⁹⁶³ Koçu, *Yeniçeriler*, 100. Merâsimin icrası için bkz: Abdülkadir Özcan, “Etmeydanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/497-498.

⁹⁶⁴ Uzunçarşılı, *Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, 249.

⁹⁶⁵ Koca, *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, 56.

4. Sofa Tezkeresi

Sofa tezkereleri Yeniçeri'nin 18. yüzyılda dışardan asker kabul etmesiyle ortaya çıkmışlardır.⁹⁶⁶ “Yeniçeri Terhis Belgesi” olarak da adlandırılan bu belgelerde Bektaşî gülbângini andıran bir metin mevcuttur.

Askeri müze koleksiyonunda bulunan III. Bölüğe ait sofa tezkeresi:

Mü'miniz kalû belâdan beru Hakkın birliğini eyledik ikrâr; bu yola vermişiz seri nebimiz vardır Ahmed-i Muhtâr-ı Cenâb ezelden beru mestâneleriz, nûr-ı ilâhîde pervâneleriz. Bir bölük bu cihânda serserî divâneleriz, sayılmayız parmağla, dükenmeyiz kırmağla, taşramızdan şormağla kimse bilmez hâlimiz. Oniki imâm, oniki tarîkat cümlesine didük belî, üçler, yediler, kırklar, nûr-ı nebî, kerem-i 'Alî pîrimiz Şulţân Hâcî Bektâş-ı Velî...

Koca, “Yeniçeri Suffa Tezkiresi” başlığı altında yukarıdakine çok benzer bir metin aktarmaktadır. Bu metinde “ezelden beru mestaneleriz” olan kısım Koca'nın metninde “erlerden berû mestâneleriz” şeklindedir. Koca'nın aktardığı ikinci bir kayıta da aynı kısım “Evvelden beri Cemâl-i bâ-kemâle mestaneleriz” şeklindedir. Koca'nın aktardığı ikinci metnin “mestâneleriz” kelimesinden sonraki kısmı “Yanar ateş içre semenderiyiz. Nûr-ı ilahîde pervâneleriz. Bu cihanda bir bölük divaneleriz. Sayılmayız parmakla. Tükenmeyiz, kırmakla. Taşramızdan sormakla kimse bilmez ahvâlimiz. Oniki imam oniki tarikat cümlesine dedik belî üçler, beşler, yediler, kırklar nur-ı Nebî, Kerem-i Ali, Keramât-ı Velî Pirimiz Hacı Bektaş-ı Velî demi devrânına Hû diyelim, Hû.” şeklindedir.⁹⁶⁷

İncelediğimiz diğer sofa tezkeresi örneklerinde⁹⁶⁸ “nebimiz vardur Ahmed-i Muhtar Cenâb” şeklinde yazılmış olan metni araştırmacılar kahir ekser “Nebimiz Ahmed-i Muhtar Cenâbı”⁹⁶⁹ ya da cenâb kelimesinin yanlış yere yazıldığı kanaatiyle

⁹⁶⁶ Abdulkasim Gül, “Bir Efsanenin Gücü: Yeniçeri-Bektaşîlik Münasebetinin Tarihî Gelişiminin İncelenmesi”, *Tarih Dergisi* 77 (2022), 134.

⁹⁶⁷ Koca, *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, 60-61.

⁹⁶⁸ Zeynep Emel Ekim, “Üsküdar ve Yeniçeri Remizleri”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2012), 698-699.

⁹⁶⁹ Müjgân Çakır, “Yeniçeri Sofa Tezkireleri ve Manzum Bir Tezkire Metni Üzerine”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler* 2 (01 Eylül 2010), 21.

başla alarak “Nebimiz Cenâb-ı Ahmed-i Muhtar”⁹⁷⁰ şeklinde neşretmişlerdir. İncelediğimiz tezkerelerde “Cenâb” kelimesinin ısrarla Ahmed-i Muhtardan sonra gelmesinin dikkatimizi celbetmesiyle, bu ısrarlı yanlış yerleştirmenin bir sebebi olduğuna kanaat ettiğimiz için kelimenin aslını araştırmak gayretiyle mümkün olduğu kadar çok sofa tezkeresi görmeyi hedefledik. Araştırmamız neticesinde Necdet Sakaoğlu’nun yeniçerilerle ilgili yazısında⁹⁷¹ bulunan 101. ortaya ait bir sofa tezkeresinin fotoğrafında⁹⁷² metnin bu aktarılan metinlerden biraz daha farklı olduğunu ve cenâb olarak yazılan kelimenin “hitâb” olarak yazıldığını gördük. Kelimenin “hitab” şeklinde yazılmış olması metnin anlamıyla da örtüşmektedir. Zira metinde hemen sonra gelen cümlede “mestanelikten” söz edilmektedir. Bu da edebiyatımızda sıklıkla kullanılan ezel bezmine “hitâb-ı eleste” (A‘raf 7/172) işaret etmektedir. Sûfîlerce Allah Teâla kullarına “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” diye hitab ettiği andan itibaren kullar âşık olmuşlardır ve bu aşk sarhoşluğuyla ömür sürdürmektedirler.⁹⁷³

Bahsi geçen tezkerenin gülbângi andıran kısmı şu şekildedir:

Mü’miniz kâlû belâdan beru Hâkkin birliğin eyledik ikrâr bu yolda virmişüz cân ile seri nebîmiz vardır Aḥmed-i Muhtâr hitâb-ı ezelden mestâneleriz nûr-ı ilâhîden pervâneleriz bir bölük serserî dîvâneleriz Hû diyüb ‘âlemde gezeriz her bâr aridir dînımız hem îmânımız Hâkka ‘aşk ile tesbîḥ ider üçyüz altmışaltı üstâdımız üçler yediler kırklar nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî oniki İmâm on iki tarîkat mecmû‘-ı erenler pîrimiz efendimiz Hâzret-i Hâcî Bektâş-ı Velî...

5. Kahvehane Nişan Alayı

Kahvehane açmak isteyen emekli yeniçeri, bir istida (dilekçe) ile Ağa kapısına müracaat eder. Solakbaşı tarafından tahkikat yapılır. Kahvehanenin açılması uygun

⁹⁷⁰ Koca, 45. Bölüğe ait tezkereyi aktarıırken ilgili kısmı “Nebimiz vardır Cenâb-ı Ahmed-i Muhtar” şeklinde kaydetmektedir. Oysa tezkerde cenâb kelimesi muhtar kelimesinden sonra yazılmıştır. Bkz: Koca, *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, 33-34.

⁹⁷¹ Necdet Sakaoğlu, <https://tarihdergi.com/avrupayi-titrettiler-istanbulu-inlettiler/> (Erişim 5.5.2022)

⁹⁷² Tezkerenin üzerindeki remz 101. orta remziyle örtüşmektedir. Tezkere Salih bin Mehmed adına düzenlenmiştir.

⁹⁷³ Muammer Cengiz, “Tasavvuf Tarihinde Elest Mîsâkına Dair Yorumlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/50 (2017), 917-918.

görülürse, Ağa kapısının önünde bir “Kahvehane Nişan Alayı” tertip edilir ve gülbâng çekilirdi.⁹⁷⁴

Bektaşî Babası gülbâng çektikten sonra orta nişanını kapının girişine asar, ocaklıkta mumlar yakılırdı. Baba eline bir tutam kahve ve bir tutam şeker alır ateşin üzerine fırlatırdı. Koca'nın anlatımından o esnada da bir gülbâng çekildiği anlaşılmaktadır: Kahve ve şeker atıldığı esnada kahvecilerin pîri “Şah-ı Şazeli” hazretlerinin ruhaniyetinden istimdat edilir. Hazreti Peygambere ehl-i beyte ve ashaba selam verilir, bu yoldan geçen kahvecilerin ruhuna fatihalar okunur, Hacı Bektaşî Velî'den dünya ve ahirette yardımcı (destgîr) olması istenirdi.⁹⁷⁵

6. İsyân Ve İtaat

Yeniçeri'nin isyâna gideceği vakit dahi dilinde gülbâng vardı. Genç Osman'ın tahttan inmesini istedikleri vakitte saray kapısına gülbâng ile varmışlardır. Tûğî Hüseyin Çelebi, Genç Osman vakasını şöyle aktarmaktadır: “...isyancılar, bab-ı hümayuna doğru yürüdüler. Beşyüz kadar sipahi ve yeniçeriye ellerinde alât-ı ceng ve tüfenk ile kapuda bekçi kodılar, andan odun anbarına girüp, ellerinde alâtı olmayanlar odun alup, ikinci kapuya girüp, tekbir ve gülbâng ile içeri girdiler” İsyancılar Sultan Osman'ın tahttan indirilmesini isteyip başlarına Sultan Mustafa'yı çağırdılar. O da onları selamlayınca gülbâng getirdiler ki bu da Sultan Mustafa'ya bağlılıklarının işaretiydi.⁹⁷⁶

B. MEHTER GÜLBÂNGİ

Türkler'in öteden beri savaşlarda ses unsurlarından faydalandığı malumdur. Davul ve kös seslerini düşmana korku salmak için kullanmışlardır. Büyük Selçuklulardan itibaren savaş meydanlarında sistemli olarak savaş müziği icrası görülmeye başlamıştır. Ahmed Cevâd, mehterhânenin ihdasını şöylece aktarmaktadır: “Mūsîkî takımına mehterhâne dahî deniyor. Bunıñ sebab-i ihdâsı şöyledir ki 688

⁹⁷⁴ Alkan, “Yeniçeriler ve Bektaşîlik”, 251; Harun Ürer, “Osmanlı'da kahve/Kahvehane Kültürü ve Salihli'den Bir kahvehane Örneği ‘Himaye-i Etfal’”, *Sanat Tarihi Dergisi* 19/2 (31 Mayıs 2012), 8-10.

⁹⁷⁵ Şevki Koca, *Koca Turgut Baba Dîvânı* (İstanbul: Nazenin Yayınları, 1999), 300.

⁹⁷⁶ Hasan Yaşaroğlu, “Osmanlı'da Bir Darbe ve Tahlili: Genç Osman Örneği”, *Turkish Studies*, 8/ 7, 2013, 718-19.

hicriyesinde Sultān ‘Alaa’d-dīn Keykubād-ı Selçukī tarafından vāzī‘-ı esās-ı devlet-i ‘Osmāniye olan Sultān ‘Osmān Ġāzīye menşur-ı pādīşāhī ile tabl u nekkāre ve kerrenāy ta’bīr olan alet-i aheng gelmiş idi. Bu mūsīkī her ikindi vakti serāy-ı hümāyūnda çalınmağa başlayub ve ‘Osmān Ġāzī ‘Alāa’d-dīne li-eceli’l-ta’zīm mehterhāne çalınur iken kıyām buyururlar idi. Fatih Sultan Mehmed’e kadar bu ayağa kalkma işi devam etti. O’ndan sonra ayağa kalkma adeti bitti.⁹⁷⁷ ‘Osmānlular düşmene yakīn olduklarında ordugāhı muhāfaẓa iden ‘akerleriñ müteyakķız bulınmaları için anlara yakīn dāimā tāvul çalarlar. Ve tāvulcılar gāhice (yekdir Allāh) deyu bağırırlar ki bu da ‘askeriñ derece-i teyakkuẓları artsun içindir.”⁹⁷⁸

Mehter teşkilatının gelişmesi Fatih Sultan Mehmet döneminde başlamıştır. Bu dönemde Demirkapı’da nevbethane kurulmuş ayrıca Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Tophane, Beşiktaş, Rumeli Hisarı, Yeniköy, Beykoz, Anadolu Hisarı, Üsküdar ve Yedikule’de günde üç defa nevbet çalınmıştır.”⁹⁷⁹

Mehterin normal günlerde sarayda hergün bir kez ikindi vaktinde çalınması kanundu. Padişah cülusları, arife divanları, kılıç alayları, fetih haberleri geldiğinde ve düğünlerde de çalınırdı. Asker sefere giderken yahut savaşırken padişah mehterhanesi saltanat sancakları altında çalınırdı.⁹⁸⁰

Mehter Gülbânginin İcrası

Mehteran nevbet nizamına geçince mehter ağa, gülbângciyi ki bu genellikle çevganîler⁹⁸¹ arasından gür sesli olan biri olur, davula vurmak suretiyle davet eder. Gülbângci öne çıkıp baş keserek selam verir “*Vakt-i sürur u safâ mehterbaşı Hey Hey*” diye bağırır. Sonrasında yerine geçer ve mehterbaşı mehteranın ortasına gelerek “*Merhaba ey mehteran*” der sağ elini göğsüne koyup eğilerek takımı selamlar. Takım aynı edayla “*Merhaba mehterbaşı ağa*” der.

⁹⁷⁷ Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmani*, 172.

⁹⁷⁸ Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmani*, 176.

⁹⁷⁹ Erhan Özden, *Osmanlı Maârifi’nde Mūsikî* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 46. Teşkilatın gelişimiyle ilgili bkz: Fırat Boztaş, *Onaltıncı Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Devletinde Tabl ve Alem Mehterleri Teşkilatı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2009), 89,93,94.

⁹⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1945), 275.

⁹⁸¹ Çevgân: Gümüş bir sapın üzerindeki zincir, çingirak veya ziller vâsıtasıyla ses çıkaran, aşağı yukarı, sağa sola oynatılmak sûretiyle kullanılan, mehter mūsikîmize âit bir usûl vurma sazı.

Mehterbaşının “*hasdur nevbete sela*” nidasından sonra tüm ekip esas duruşa geçer mehterbaşı çalınacak olan eserin makamını ve adını zikreder ve “*Haydi ya Allah*” komutuyla icra başlar. Bütün parçalar bitince gülbângci gülbângi çeker dua bitince “*Nasrun min ’allahi ve fethun karib ve beşşiri ’l-müminîn*” ayeti okunur.

Sonrasında vurmali çalgıların hepsinin yoğun sesleri içinde oldukça yüksek tonda zikredilen “Allah” nidası sesleri hafifler mehteran yüksek sesle üç defa hep bir ağızdan “Yekdir Allah” diye bağırarak nevbete son verirler.⁹⁸²

İki tür mehter duası vardır. Birisi normal günlerde nevbetlerden sonra yapılan ve eyyâm-ı âdiye gülbângi adı verilen mehter duası, ikinci ordunun sefere çıkışlarında ve savaş sırasında okunan “ceng gülbângi” denilen mehter duasıdır.

Her iki dua Bektaşî erkânâmelerinde “cemmiyyet gülbângi” ya da “gülbâng-i Muhammedî” başlığı altında kaydedilen gülbânge benzemektedir. Erkânâmelerdeki cemmiyyet gülbângi metni: “Allâh Allâh illâ ’llâh Celîlu’l-Cebbâr Mu’înü’s-Settâr Hâliku’l-leyli ve ’n-nehâr Lâ-yezâl zü’l-Celâl bir Allâh eriñ erligine Hâkķıñ birliğine düşmânıñ körligine pâdişâhımızñ eyyâm-ı devletine gâzâya giden gâzîler demine şevkle diyelim bir Allâh evveli Qur’ân âhiri Qur’ân tebârekellezî nezzele’l-Furķân.”⁹⁸³ Eli ķân kılıcı ķân sînesi ’üryân ciğeri pürân (102b) Kerbelâda şehîd olan İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin demine ‘aşkla diyelim bir Allâh evveli gâzâ âhiri gâzâ ‘inâyet-i Hudâ kaçd-ı a’ dâ rasûl-i kibriyâ Muhammed Muştâfâ Rasûlü’l-lâh diyen mahrûm kalmaz şevkle diyelim bir Allâh gâzîler hâcîlar nâcîler üçler beşler yediler kırķlar gülbeng-i Muhammedî nûr-ı Nebî kerem-i ‘Alî pîrimiz Hâzret-i Hünkâr Hâcî Bektâş Velî erenler enbiyâlar evliyâlar ‘âşıķlar şâdıķlar gerçekler demine Hû diyelim Hû eyv’allah.”⁹⁸⁴ şeklindedir.

1. Eyyâm-ı Âdiye Gülbângi

Özcan’ın aktardığı eyyâm-ı âdiye gülbângi: “*Allah Allah, Celîlü’l-Cebbâr, Mu’înü’s-Settâr, Hâliku’l-leyli ve ’n-nehâr, Lâ yezâl, zü’l-Celâl. Birdir Allah, O’nun birliğine, resûl-i enbiyâ peygamberimiz cenâb-ı Ahmed-i Mahmûd-ı Muhammed*

⁹⁸² T. Nejat Eralp, “Tarihi, Teşkilatı, Teşrifatı ile Osmanlı Mehteri ve Günümüze Yansımaları”, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletler Arası Kongresi Tebliğleri*, ed. Hidayet Yavuz Nuhoğlu (İstanbul: IRCICA, 2001), 307.

⁹⁸³ Yazmada “Qur’ân” şeklinde kaydedilmiştir.

⁹⁸⁴ *Risâle-i Fütüvvet*, 102a-102b.

Mustafâ,⁹⁸⁵ âl-i evlâd-ı resûl-i müctebâ imdâd-ı rûhâniyyetine, pîrân, mürşidân, âşıkân, vâsılîn, hamele-i Kur’ân, güzesteğân, ehl-i îmân ervâhına, avn ü inâyetine;⁹⁸⁶ Halîfetü’l-İslâm es-Sultân İbnü’s-sultân’ın (padişahın ad ve lakapları) ve bilcümle ehl-i İslâm’ın necât ve saâdet ve selâmetine; pîrler, erenler, üçler, yediler, kırklar, göçenler demine, devrânına Hû diyelim, Hûû!”

Özcan, gülbâng tamamlanınca mehteranın davullar ve ziller şiddetle vurulduğu esnada dokuz defa “Hû” çektiğini ve sonunda üç defa kös vurulduğunu bildirmektedir.⁹⁸⁷

Eralp, bugün askerî müzede vurulmakta olan nevbetlerde çekilen gülbâng günün şartlarına ve anlamına uygunluğu nedeniyle eyyâm-ı âdiye gülbângidir, der ve ceng gülbânginin mehterin resmi görevinin sona erdiği 1826 tarihinden sonra yalnızca I. Dünya Savaşı sıralarında çok ender olarak okunduğunu Cumhuriyet döneminde ise tamamen kaldırıldığını, Cumhuriyet döneminde sembolik ve kültürel anlamda yaşatılan mehterde eyyâm-ı adiye gülbânglerinin ikinci bölümüne “aziz Cumhuriyetimizin beka u temadisine ordularımızın devam-ı muzafferiyetine” ifadelerinin eklendiğini belirtmektedir.⁹⁸⁸

2. Ceng Gülbângi

Savaşa hazırlık ya da savaş esnasında okunan gülbâng : “*Eûzübillâh, eûzübillâh. Hudâ’ya şükr-i bîhad, lâ ilâhe illallah el-Melikü’l-Hakku’l-Mübîn Muhammedün Resûlullâh sâdıkü’l-va’di’l-emîn. İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ ve yensurake’llâhu nasran azîzâ. Ey pâdişah u halîfetullâh-ı İslâm, aleyke avnullah. Sensin hâris-i dîn-i mübîn, hâris-i şerîatullâh. Uğrun açık olsun ey pâdişahım, ömr ü ikbâlin mezîd. Hudâ kılıcını keskin eylesin, nûr-ı şân-ı satvetini gün gibi bedîd. İşte furkân-ı adâlet, işte seyf-i şerîat. Tahtgâh-ı mülkünü eylesin tâ haşre kadar medîd. Rûh-i pâk-i fahr-i âlemi hoşnûd ettin; Hak gazâ-yı ekberin etsin mübârek ve saîd”.*

⁹⁸⁵ Özcan, “Bu ifade okunurken bütün mehterler elleri göğüslerinde olduğu halde rûkûa gider gibi eğilirler; padişah geldiğinde ise sadece baş eğmekle yetinirler” şeklinde kayıt düşmüştür.

⁹⁸⁶ Eralp bu kısmı “bircümle âlem-i İslâm’ın sıhhat u selametine” şeklinde kaydetmiştir.

⁹⁸⁷ Nuri Özcan, “Mehter”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/548.

⁹⁸⁸ Eralp, “Osmanlı Mehteri”, 309.

Takımın içinden güzel sesli biri tiz perdeden, “Nasrun minallâhi ve fethun karîb ve beşşiri’l-mü’mînîn” âyetini okur ve üç defa “Allah” diyecek kadar durulduktan sonra bütün aletlerle beraber davullar ve kösler hafifçe vurularak devamlı nüans yapılırken hep bir ağızdan “Allah Allah” denir. Gülbângci tiz sesiyle “Allah Allah” deyince susulur ve gülbâng devam eder: “Eli kan, kılıcı kan, sînesi üryan, ciğeri püryan, meydân-ı şehâdette Allah yoluna revan. Guzât u şühedâyâ cemâl-i Hak görünür ayan. Kahrımız, gazabımız düşmana ziyan, yâ Rahman” denir ve eyyâm-ı âdiye gülbângindeki “Birdir Allah ...” kelimeleriyle başlayan kısımla devam edilerek “Hû diyelim Hû!” nidası ile gülbâng bitirilir, ardından da bazan “yektir Allah!” veya “yâ Fettâh!” diye bağırılırdı.

Bu gülbângin diğer bir metninde ise bitiş, “Kahrımız, gazabımız düşmana ziyan. Adüvden korkmadık, korkmayız hiçbir zaman. Kur’an’da zafer va’dediyor hazret-i Yezdân. Uğrun açık olsun ey serdâr-ı mücâhid. Hudâ kılıcını keskin eylesin, ömrünü gün gibi bedîd. Fahr-i âlemi hoşnûd ettin; Hak gazâ-yı ekberin etsin mübârek ve saîd” cümleleriyle olurdu.⁹⁸⁹ Eralp, eyyâm-ı adiyeye gülbângini bu cümlelerle tamamlamaktadır.⁹⁹⁰

Koca’nın kâdim “Balım Sultan Erkânnamesine Göre” diyerek neşrettiği ceng gülbângleri var ki kaynağının kendisinde bulunan bir erkânnâme olduğunu söylemektedir. İncelediğimiz Balım Sultan erkânnâmelerinde bu türden bir metne tesadüf etmedik. Bu erkânnâmeyi inceleme fırsatı da bulamadığımız için Koca’nın naklettiği şekilde gülbângi bir takım düzeltmelerle derc ediyoruz.⁹⁹¹

⁹⁸⁹ Özcan, “Mehter”, 28/548.

⁹⁹⁰ Eralp, “Osmanlı Mehteri”, 309.

⁹⁹¹ Koca’nın takdim ettiği metinde Arapça ibareleri okuma hususundaki problemler ve ayetlerin yanlış okunması gibi hususlar bulunmaktadır. Bu yanlış okumalar neşredilen pek çok çalışmada da mevcuttur. Okumalardaki problemlerin görülebilmesi için metnin Koca’nın eserindeki halini de buraya kaydediyoruz. Alevî- Bektaşî metinlerinin çeviriyazılarında bu türden hatalar sıklıkla görülmektedir. Ayrıca özel kütüphanelerde tutulan bazı defterlerin de bu yanlış okumaların çoğaltılması sebebiyle pek çok kelime hatasıyla dolu olduğunu müşahade ettik. Koca’nın neşrinde metindeki Bektaşî unsurlar da dikkat çekicidir. Koca’nın eserindeki metin: *Bism-i Şâh, Allah, Allah mümine farz-ı âyın Ceng-i cihâd Hüda’ya şükür bihad lâ ilâhe illallah el- melikel Hâk’kun Mübin Muhammed Resulallah sadık-ı vad’ül emin ve ma’erselnake fethan mubina ve yensurullahi nasren aziza ey pâdişâh-ı mülk-i İslâm aleyke ayn-ullâh sensin haris-i din-i mübin leşker-i İslâmın uğru açık ola ricâl-i devletimizin ömrü ikbâl-i mezid ola Yeniçeriyân ve Sipahiyân ve bütün orduyu gazânın sözünü üstün, kılıcını keskin eyleye Nûr-u şan ve satveti ziyade ola İşte furkân-ı adalet İşte seyyf-i şeriat tahtıgâh-ı Mülki İslâmın ola, ta yevm-ü haşre dek medîd. fâhr-ı âlem efendimiz pâk ve mübarek, mukaddes rûh-u pür fütûhları hoşnud olup, gaza-yı ekber’in eylesin taziz ve said Allah-u Ekber, Allâh-u Ekber, Allâh-u Ekber Erenlerin topu, küffârın bağrında patlaya İlâ-yı kelimetullah cihâd-ı fî-sebulûllah ve ehl-i beyt-i Resulullah uğrunda, ser verip ser alan, pala sallayan gaziyânın rûhları*

“Gülbâng-i Ceng

Bism-i Şâh, Allah Allah mümine farz-ı âyn ceng-i cihâd Hüda'ya şükr-i bîhad lâ-ilâhe-illâ'llah el-Melikü'l Hâkku'l Mübîn Muhammed Rasulü'llâh sâdiku'l va'dü'l emîn innâ erselnâke fethan mubîna ve yensurake'llâhu nasran azîzâ. Ey pâdişâh-ı mülk-i İslâm aleyke avnu'llâh sensin harîs-i dîn-i mübîn leşker-i İslâmın uğru açık ola ricâl-i devletimizin ömr ü ikbâli mezîd ola. Yeniçeriyân ve Sipahiyân ve bütün ordu-yı gazânın sözünü üstün, kılıcını keskin eyleye nûr-ı şan-ı satveti ziyade ola İşte furkân-ı adalet İşte seyf-i şeriat tahtgâh-ı mülk-i İslâmın ola ta yevm-i haşre dek medîd. Fâhr-ı âlem efendimiz pâk ve mübarek, mukaddes rûh-ı pür fütûhları hoşnud olup, gaza-yı ekberin eylesin taziz ve saîd... Allâhu Ekber Allâhu EkberAllâhu Ekber erenlerin topu, küffârın bağrında patlaya ilâ-yı kelimetu'llah cihâd-ı fî-sebîli'llah ve ehl-i beyt-i Rasuli'llah uğrunda, ser verip ser alan, pala sallayan gaziyânın rûhları mübarek ve muazzez ola sahib-i Kûran Muhammed Mustafa ve sahib-i Zülfikâr Aliye'l-Mürteza ve sahib-i seyf Eba Müslim-î Horasânî ve sahib-i nefes Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî el-Horasânî Efendilerimizin himmet-i rûhaniyeleri üzerimizde hâzır ve nâzır ola... Eli kan, dili kan, sine üryân, ciğeri büryân, meydan-ı şehâdetde Allah yoluna revân... Gâvâ-yı şühedâya Cemâl-i Hâk görünür âyan... Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyân Ya Rahîm, Ya Rahman, ya Rabbenâ, Ya Deyyan Rasul-i Kibriya Ahmed-i Muhtar Muhammed Mustafa âl-i evlâdı hamse ve ehl-i kisâ-yı imdâdî ruhaniyetlerine, Hünkâr-ı evliyâ es-seyyid Muhammed Hacı Bektaş-ı Velî, kaddesallahu sırrahu'l aziz Efendimizin, himmet-i velâyetine ve dest-girimiz Balım Sultan ve güzeşteğân-ı pîrân 'ayn-ı inâyetine şah-ı şühedâ sultan-ı mükerrem, Hüseyin-i Kerbelâ-yı Mücteba sırrına... Nûr-ı Nebî,

mübarek ve muazzez ola Sahib-i Kûran Muhammed Mustafa ve sahib-i Zülfikâr Aliy-yel Mürteza ve Sahib-i Seyf Eba-Müslim-î Horasân-î ve Sahib-i Nefes, Hünkâr Hacı Bektaşî Velî El-Horasân-î Efendilerimizin Himmet-i rûhaniyeleri, üzerimizde hâzır ve nâzır ola... Eli kan, dili kan, sine üryân, ciğeri büryân, Meydan-ı şehâdetde Allah yoluna revân... Gâvâ-yı Şühedâya Cemâl-i Hâk görünür âyan... Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyân Ya rahim, Ya Rahman, ya Reccânâ, Ya Deyyan Resul-i Kibriya Ahmed-i Muhtar Muhammed Mustafa Âl-i evlâdı hemse-yi ve ehl-i kesâ-yı İmdâdî ruhaniyetlerine, Hünkâr-ı evliyâ Esseyyid Muhammed Hac-ı Bektâş-ı Veli, Kaddesullahü sırrül aziz Efendimizin, Himmeti velâyetine ve Dest-grimiz Balım Sultan Ve güzeşteğân-ı piran âyn-ı inayetine Şah-ı şühedâ Sultan-ı mükerrem, Hüseyin-i Kerbelâ-yı Müçteba sırrına... Nuru Nebi, Kerem-i Âlî, Kerâmat-ı velî, Pirimiz, hinkârımız, Kutb'ül Arifîn, Hacı Bektâş-ı Veli demine, üçler, beşler, yediler, kırklar dem-ü devrânına Hü, diyelim .Hüüüü” Hü ism-i şerîfinin Hüüü diye zikredilmesi Osmanlı Türkçesi metinlerinin transkripsiyonlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu okuyuş biçimi metinlerin transkripsiyonlarında oluşturulmuş olmalıdır. Halen Alevîlerin ekserisi kelimeyi Hüü diye okumaktadırlar.

kerem-i Alî, kerâmat-ı velî, Pirimiz, hünkârımız, Kutbu'l-Arifin, Hacı Bektaş-ı Velî demine, üçler, beşler, yediler, kırklar dem u devrânına Hû, diyelim Hûû"⁹⁹²

Koca'nın naklettiği bir diğer metin:

“*Gülbâng-i Muhammedî*

Bism-i şâh Allâh Allâh dervîş-i dervîşân, makbul-i makbûlan. Baş üryân, sine büryân, dide âl kan, yezide kan kusturan, göğüs kalkan, arslan pençesinden kelle kurtaran bu meydanda nice başlar kesilir, olmaz soran. Mucizât-ı fâhr-ı cihan. Kerem-i Şah-ı merdan, bi-hürmet-i âbdalan. Pirimiz, Hünkârımız, tâc-ül ârifin gavsü'l-vâsilîn Hacı Bektaş-ı Velî Şâh-ı Horasan. Hınzırdır, mel'undur, münâfıkdır yezidle mervân. Le'ana'llâhu yezide ve alâ kavm-i yezid. Rahmet ber cân-ı şehîd. Allah yoluna Muhammed kavline, Alî uğruna oniki imam katarına, Pîr gayretine, dem-i pir, kerem-i evliyâ, gerçeklerin demine Hû diyelim Hûû."⁹⁹³

C. OKÇULUK

Okçuluğun ilahi boyutu olan bir sanat olmasının temel nassı “ve mâ rameyte iz rameyte ve lâkinne'llâhe rama.”⁹⁹⁴ ayetidir.⁹⁹⁵ Okçulukla ilgili hadisler de bu sanatın Hz. Peygamber nezdindeki önemini ortaya koymaktadır.⁹⁹⁶ Bu saiklerle Osmanlı'da okçuluk dini boyutu olan bir yol olarak algılanmış, Okçuluk Tekkesi adında bir müessese kurulmuştur. Bu kurum bilinen anlamda bir tekke hüviyetinde olmasa da merasimlerin icra edildiği bir meydanın (arsa-yı rummât)⁹⁹⁷ olması, bu meydanda bir usûl icra edilmesi ve sonunda duagûların duasıyla işin uğurlanması yönleriyle Okçuluk Tekkesi bir dergâh görüntüsü de vermektedir.

⁹⁹² Koca, *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, 96-97.

⁹⁹³ Koca, *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, 96-98. Koca'nın neşrindeki hali: Gülbâng-i Muhammedî: Bismi-şâh Allâh Allâh Dervîşi dervîşân, makbul-ü makbûlan. Baş üryân, sine pür-yân, dide âl kan, yezide kan kusturan, göğüs kalkan, arslan pençesinden kelle kurtaran bu meydanda nice başlar kesilir, olmaz soran. Mucizâtı fâhr-ı cihan. Kerem-i Şah-ı merdan, bi-hürmeti âbdalan. Pirimiz, Hünkârımız, tâc-ül ârifin gavs-elvâsilin Hacı Bektâş-ı velî Şâh-ı Horasan. Hınzırdır, mel'undur, münâfıkdır yezid'le mervân. Leen Allahü yezide ve alâ kavm-i yezid. Rahmet ber cân-ı şehid. Allah yoluna Muhammed kavline, Alî uğruna oniki imam katarına, Pîr gayretine, dem-i pir, kerem-i evliyâ, gerçeklerin demine Hû diyelim Hûû.”

⁹⁹⁴ El-Enfâl 8/17.

⁹⁹⁵ Geyveli Hüseyin, *Kevserul Hayat ve Mücellaü'r-Rumat*, 3b.

⁹⁹⁶ Hz. Peygamberin okçulukla ilgili hadisleri için bkz: Muhammed bin Yûnus Dervâzî, *Kavsnâme Dervâzî'nin Okçuluk kitabı: (çeviri yazı - sadeleştirme - tıpkıbasım)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020, 38-48.

⁹⁹⁷ Geyveli Hüseyin, *Kevserul Hayat ve Mücellaü'r-Rumat*, 25a.

İstanbul'da arsa-yi rummât (Ok meydanı) ve Okçuluk Tekkesi İstanbul'un fethinden tanzimata kadar varlığını sürdürmüştür. Tekkenin inşası II. Bayezid zamanındadır.⁹⁹⁸

Okçuluk erkânını anlatan eserlere kavsnâme denilmektedir. Bu eserlerde ok ve yayın ortaya çıkışı, oku ve yayı metheden ayetler ve hadisler, okçuluğun pirleri, okçuluğun incelikleri ve ok atma teknikleri ve ok atılan meydanların kuralları, ok atıcılığıyla meşhur kimselerin isim ve dereceleri anlatılmaktadır.⁹⁹⁹ Kavsnâme-i Türkî'de Okçuluk sanatında üstadla lazım olan hassa şu şekilde aktarılmaktadır: “Evvela üstad bu sanat-ı mübâreki Müslümana öğretip kafir ve münafığa öğretmeye ve bir kısım hub siret ve sanata aşık ve üstad kadrin bilür adamlere öğreder.”¹⁰⁰⁰

Kemankeş Mustafa Efendi'nin *Kavsnâme* isimli eserinde “darp vurmak hakkındadır” adlı bölümde, darp vurmanın erkânı anlatılmaktadır. Burada henüz ok atılmadan önce meydândaki duâgûnun okuması gereken dua zikredilmektedir.

“Bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm şad hezâr ḥamd u şenâ ber-Ḥâlîk-ı 'âlem ve cân-ı âferinende-i beni Âdem durûd-ı bî-ḥad ber- ervâḥ-ı enbiya-yı Ḥaḳḳ ve İşân râ Âdem şafîyu'llâh ve Nûḥ necîyu'llâh ve İbrâhîm Ḥalîlu'llâh ve İsmâ'îl zebîḥu'llâh ve İshâḳ ve Ya'ḳûb isrâîlu'llâh ve Mûsâ kelîmu'llâh ve Dâvûd ḥalîfetu'llâh ve 'İsâ rûḥu'llâhrâ ve âḫîr-i İşân Ḥazret-i server-i kâinat ve meḥḥar-i mevcudat ḥabîb-i Ḥudâ müctebâ Muḥammedeni'l Muştafâ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ve 'alâ âlihi ve aşḫâbihi ve ezvâcihi ve zürriyâtihi ve taḥiyyât bî-'aded ber ḥulefâ-i'r-râşidîn ol Ḥazret-i Ebû Bekri's-şiddîḳ yâr-ı gârîrâ ve 'Ömer ibni'l-Ḥaṭṭâb ve 'Osmân bin 'Affân ve 'Alîyi'l-mürtezârâ ve imâmeyn-i sa'îdeyni's-şehîdeyn imâm Ḥasan ve imâm Hüseyin seyyidi's-şuhedârâ rasûl-i Kirdgâr ve Sa'd ibn-i Ebî Vakḳâşrâ ve baḳıyye-i aşḫâb-ı kirâmrâ rızvânu'llâhi Te'âlâ 'aleyhim ecma'in ve aḳṭâb ve evtâdrâ ve evliya-i nâzîrîn ve bâḳî 'ulemâ-i ḥâzîrîn ve bâḳîrâ ve berâ-yı devâm-ı devlet-i padişah-ı İslâmrâ ve selâmet-i ḥâzîrîñrâ ve cümle-i ehl-i îmân râ şalevâtü'llâhi te'âlâ 'alâ seyyidi'l- evveline ve'l âḫîrîn ve'l-ḥamduli'llâhi rabbi'l- 'âlemîñ.”

⁹⁹⁸ Süleyman Kâni İrtem, *Sultan II. Mahmud Devri ve Türk Kemânkeşleri*, haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 2005, 141, 170.

⁹⁹⁹ Geyveli Hüseyin Efendi, *Kevserü'l Hayat Geyveli Hüseyin Efendi'nin Okçuluk Rehberi*, haz. Recep Selman Doğru, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021, 20; *Kavsnâme-i Türkî*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, No: 914, 20b-23b.

¹⁰⁰⁰ *Kavsnâme-i Türkî*, 57a.

Dua sonunda kemânkeş, orada bulunan üstadlardan izin alarak kepezeyi yerden kaldırır ve Orada bulunanlarla birlikte Hz. Peygamberin ruhuna salavat ve şehitlerin ruhları için tekbir getirdikten sonra yayı çekip hedefine yönelir.¹⁰⁰¹

Kemânkeş, üstadların şakirde kabza vermeleri adabını anlatır:

“Ma‘lûm ola ki evvela şākird üstāduñ öginde diz çöküb otura andan soñra üstād yāyuñ kabzāsı altında şol eliyle yayı tuta ve eyde kim bi’smi’l-lāh ve ‘alā berakāt-i Rasûli’l-lāh deyub bu kabzai Cebrâil ‘aleyhi’s-selām Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Hazretleriniñ emr-i şerifiyle cennetden çıkarub ibtidā ber-vech-i teberrük Peygamber ‘aleyhi’s-selāma götürdi ba‘dehü Hazret-i Şultān-ı enbiyā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem izn-i şerifiyle Sa‘d İbn-i Ebî Vakķāş razıyallāhu ‘anh pīrimüz olub kabzai aşhāb-ı güzīne rızvānu’l-lāhu Te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn virüb emānet birbirinden gelerek üstadum baña virdi. Ben dahī emaneti saña teslim eyledüm fī-sebīli’l-lāh niyet idüb ok at gāzā eyle ve dahī tālīb olan kabza ‘āşıkına sen dahī bu minvāl üzre hayr u du‘ā ile teslim idüb kabzai şol eliyle şākirdiñ şol eline teslim ide. Elinde bir ok mı yahūd gez mi var şākirdiñ eline virüb kabzayı kâ‘ide ile çekdüre. Bu minvāl üzre kabzayı tesellüm itmeyen üstāddan erkāniyle ve hayr du‘ā ile kabzayı almamışdur”¹⁰⁰²

Üstadın şakirdine yen giydirirken okuduğu dua ise şu şeklidir:

“Bi’smi’l-lāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm allāhümme şalli ‘alā seyyidinā ve nebiyyinā Muḥammed ve ‘alā nūri Muḥammedeni’l-Muştafā allāhümme şalli ‘alā seyyidinā Muḥammed ve ‘alā Hadīceti’l-kübrā ve Fāṭimati’z-zehrā ve İmām Ḥaseni’r-raḥī ve imām Ḥüseyni’l-maḥlūm şehīd-i deşt-i Kerbelā ve imām Zeyne’l-‘ābidīn Muḥammed el-bākır ve imām Ca‘feri’s-Şādık ve imām Mūsā el-Kāzım ve İmām Muḥammed en-naķī ve imām Ḥasen el-‘Askerī ve İmām Muḥammed el-mehdī şāḥibi’z-zemān ve ḳuṭbı’d-devrān el-Kāim rızvānu’l-lāhi Te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn ve cümle bu tarīķde gelmiş ve geçmiş ehl-i kabza pīrleri ihtiyār rūḥiçün ve mevcūd olanlarıñ selāmetiçün ve cümle seyyidler ve gāzīler rūḥiçün ve ricālī’l-ğayb içün ve düşmenler ḳahrıçün fātiḥa

¹⁰⁰¹ Kemânkeş Mustafa, *Kavsnâme*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, No: 913, 12a-b. Krş: Kemânkeş Mustafa Efendi, *Kavsnâme: Kemânkeş Mustafa Efendi’nin Okçuluk Kitabı*; (Çeviri yazı - sadeleştirme - tipkibasım), haz. Hanifi Vural, Metin Aksoy (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021), 98-106. Benzer bir metin için bkz: Bkz: Necip Fazıl Şenarslan, “Osmanlı Sahasında Tercüme Edilmiş İlk Okçuluk Risalesi: Umdetü’l-Mütenâsilin”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 56 (2016), 1099.

¹⁰⁰² Kemânkeş Mustafa, *Kavsnâme*, 16a.

rûh-ı pāk rasûle şalevât deyub koline geydüre ve erkâniyle kabza eline vire bu kâide üzre şakirde yeg giydire.”¹⁰⁰³

Kavsnâme-i Türkî’de ve diğer kavsnâmelerde Sad bin Vakkas’ın okçuların piri olduğu bildirilmektedir.¹⁰⁰⁴ Bu münasebetle bu dualarda onun adı zikredilmektedir. Pîri keşide etmek yönüyle bu dualar gülbâng metinlerine benzetilmekte ancak şekilleri gereği gülbâng olmadıkları görülmektedir.

Ayrıca okçuların oklarını atmadan önce “Ya Hakk” naraları da gülbâng çekmek gibi algılanmaktadır. Şentürk, yol büyüklerinin anılması ve Ya Hak narasıyla ok atılması hususuna dikkat çektiği çalışmasında şöyle demektedir: “*Çuhadar- zâde Şakir’in, Rikâbdâr Hasan Ağa’nın h.1206(m.1790) tarihinde menzil almasını tasvir ettiği manzumesinden alınan şu beytinden, kemankeşlerin menzil bozmak üzere atışlarına başlamadan önce dualar ederek eski büyük ustaların ruhaniyetlerinden istimdad ettikleri anlaşılıyor: İdüp çün isti‘ânet rûh-i pāk-i Sa‘d-i Vakkâsdan/ Nidâ-yı yâ Hak ile bozdu hem bu menzil-i a‘lâ ÇZŞD, tar. 108/3*¹⁰⁰⁵

D. GÜREŞ GÜLBÂNGI

Osmanlıda Güreş Tekkeleri, Küştica, Küştigiran, Keşt-Gir, Pehlüvanan Tekyesi, Güleşçiler Tekkesi, Pehlivan Tekkesi benzeri adlarla ifade edilmişlerdir. Bu tekkelerin başında bulunanlara da Şeyh, Duacı, Mürşit, Yol Atası, Postnişin, Baba, Dede” gibi adlar verilmiştir.¹⁰⁰⁶

Güreş de erkânı olan sanatlardan biri olarak bir meydân bir pîr ve bir dua saç ayaklarına sahiptir. Fütüvvetnâme-i Sultânî’de usta pehlivanların bilmesi gereken bilgilerin; tıb, yıldız, remil, dua, feraset, pehlivanlık hünnerleri olduğu bildirilmektedir.¹⁰⁰⁷

Güreş merâsimi esnasında okunan gülbângi Çelebi, Seyahatnamesine kaydetmiştir. “Allâh Allâh hâce-i ‘âlem seyyid-i kâinât mefhar-i mevcûdât ber-kemâl u

¹⁰⁰³ Kemankeş Mustafa, *Kavsnâme*, 16a-b.

¹⁰⁰⁴ *Kavsnâme-i Türkî*, 44a-b.

¹⁰⁰⁵ Ahmet Atillâ Şentürk, “Okçuluk Tarihine Yeni Bir Kaynak Olarak Osmanlı Şiiri”, (08.09.2022), https://www.academia.edu/15060058/Ok%C3%A7uluk_Tarihine_Yeni_bir_Kaynak_Olarak_Osmanl%C4%B1_%C5%9Eiiri

¹⁰⁰⁶ Umut C. Karadoğan, “Osmanlı Sarayında Pehlivanların Himaye Edilmesi Ve Ceyb-i Humayun Defterlerine Kaydedilmeleri”, *Mecmua*, 11 (2021), 299.

¹⁰⁰⁷ Gölpınarlı, “Fütüvvetnâme-i Sultânî’ ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar”, 141.

cemāl Muḥammed Muşţafā rā şalevât. Engürîde er yatar Rûmda (Muḥammed Buḥārî) (Şarı Şaltuḡ) ʔon giyer ʔummân çeker. Pîrimiz Ḥazret-i Maḥmûd Pîr Yârî Velî ‘aşḡına dest ber dest ʔafa-ber-kafa¹⁰⁰⁸ sîne ber sîne maḡabbet-i ‘Alî ‘aşḡına Allāh onara...) ¹⁰⁰⁹ Allah Allah diye duaya girilmesi, Pir adlarının zikredilmesi, gülbâḡ metni izlenimi vermektedir. Edebiyatımızda bu metne çok benzer metinler “salavatlama” diye tabir olunuyorlar.

*“Allah, Allah İllallah
Hayırlar gele İnşallah
Pirimiz Hamza Pehlivan
Aslımız, neslimiz, pehlivan*

*Vur sarmayı, kündeden at
Gönder Muhammed’e salavat
Seğirttim gittim pınara
Allah ikinizin de işin onara”¹⁰¹⁰*

....
*“Allah, Allah İllallah
Erler çıktı meydana
Biri birinden merdane
Biri ak, biri kara
Mevla’m her birine kuvvet vere
Bu meydan er meydanıdır
Nice koç yiğitler
Bu meydandan geçti
Acı tatlı suyun içti, göçtü
Atlar gibi tepişin
Aslanlar gibi kapışın
Ya Muhammed, ya Ali*

¹⁰⁰⁸ Ber kafa ifadesi eksik gözden kaçırılmış olmalı tab edilirken.

¹⁰⁰⁹ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, haz. Ahmed Cevdet (Der Saadet: İkdâm Matbaası, 1314), 1/253-254.

¹⁰¹⁰ Erman Artun, “Çukurova’da Salâvatçılık Geleneği ve Âşıkların Pehlivan Salâvatlamaları”, *Erdem* 13/37 (2001), 2.

Pehlivanlar piri, Hz. Hamza Veli
Dellal çıksın aradan
Hepinize kuvvet versin Yaradan” ¹⁰¹¹

E. SAHNE SANATLARI

Sultanî'nin fütüvvetnâmesinde “Der şerh-i hâl-i erbâb-ı ma‘rake” başlıklı bölümde erbâb-ı ma‘rakeyi üç kısma ayırıyor. 1. Meddahlar, gazahanlar, sakalar, 2. Havasla meşgul olanlar, 3. Kıssa okuyanlar, masal söyleyenler. Ma‘rake savaş alanı anlamına gelse de burada oyun meydanıyla çarşı pazarın kastedildiğini Gölpınarlı bildirmektedir. Fütüvvetnâme-i Sultânîde şed kuşananlar arasında en değerli zümrenin meddahlar olduğu söylenmektedir. Ehl-i beyte ait menkıbeler anlattıkları için Hz. Peygambere en yakın taife olarak gösterilmekteler. 15-16. Yüzyıllar arasında meddahlık bu anlamıyla kullanılmış ancak daha sonra halkı eğlendiren hikâyeler anlatan bir zümreye ad olmuştur. Kıssahanlar ve masal söyleyenler bu gruptandır. Fütüvvetnâmeye göre Bu zümrenin sözün sonunda tekbîr getirmesi ve Fatiha vermesi şarttır. ¹⁰¹²

Öyle anlaşıyor ki şed bağlananlar zümresinden olan meddahların farklı kültür ve zamanlarda yaptıkları işler değişse de bir erkâna vakti zamanında tabi olmaları bazı hususiyetleri değişmez kılmıştır. Meddahlarda dua etmek bu değişmez unsurlardan biridir. Bugün sahne oyunları dediğimiz Karagöz ve Meddah sahnelerinde oyunun Allah adıyla başlaması, Karagöz’de “Hayy Hakk” Meddahta “Hakk Dostum Hakk” lafızlarıyla söze girmek ve metnin bir yerinde dua etmek bu geleneğin izleri olmalıdır. *Risale-i Fütüvvetnâme* adlı eserde “gülbang-i ma‘rake” başlıklı metin, içeriğiyle bu türden sahne gösterilerinde okunacak bir tekerlemeyi andırmaktadır.¹⁰¹³ Metin şöyledir:

Gülbeng-i bâb-ı mu‘arake

¹⁰¹¹ Artun, “Çukurova’da Salâvatçılık Geleneği ve Âşıkların Pehlivan Salâvatlamaları”, 2-3.

¹⁰¹² Gölpınarlı, “Fütüvvetnâme-i Sultânî ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar”, 137.

¹⁰¹³ Noyan, eserinde “tekerleme şeklinde bir tercüman” başlığı altında benzer bir metni paylaşmış lakin metin belki kaydı esnasında, belki transkripsiyon aşamasında, pek çok eksik ve yanlışlarla doludur. Ayrıca Noyan, ilgili metnin “ne” liğine dair bir açıklama yapmamıştır, oysa metin, bizim incelediğimiz eserde, gülbang-i ma‘reke adıyla kaydedilmiştir. Krş: Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevîlik*, 2011, 9/343-344.

Allāh Allāh bir Allāh eyva 'llāh şerler def^o ola hayırlar feth ola cümle ümmet-i Muhammediñ ahir u 'ākıbetleri hayr ola inşāa 'llāh.

Hak Hak cān gözüyle bak münkiri oda yak münāfıķı tepele kaķ teşnedir teşne yak āteşi boyuna hem enine. Yūfdır yūf yūfdır yūf evvel ikrār idüb soñra dönene hem daķı yūf didiler bī-nemāza var yimeze bī-niyāza daķı ğammāza biri birinden utanmaza elin yūziñ yumaza 'ārsıza nūrsıza pīrsıza hayrsıza uğursıza edebi yok erkānsıza yolsıza uygunsıza. Yūfdır yūf yūf bā-ħuşuş edebħāneniñ delüğini görmeyüb kenārına dōkenlere yūfdır. Halkla barış begim kimselere küsme rind u ğalender ol yūri ħātra toķınma ğiç dimişler. Abdāl-ı ħüdā ħurbāne ħurbān dertlüye loķmān 'āşıķa ğiryān pehlūya külħān ħırsıza urğān bāyķuşa vīrān bülbüle efķān 'ārifē nişān da'vāya bürħān sağıra şapan baķķāla mīzān kātibe elķāb imāma miħrāb mü'mine şevāb kāfire 'azāb suçluya 'itāb bekriye şerāb 'ayyāra bāb elçiye cevāb mollāya kitāb sā'ye şitāb bustāna dolāb Ādeme Ħavvā Mūsāya Sīnā müftiye fetvā ķāziya da'vā ħaţţāta imlā Mecnūna Leylā balığa deryā bengiye ħelvā¹⁰¹⁴ şūfiye riya sākīye şaħbā dervişe 'abā şağıra şadā meddāħa edā meclise ikrām sultāna in'ām şūbyāna bayrām 'aţţāra aħşām şomāta ta'ām besteye maķām cāmī'a imām nedīme kelām arslāna kūnām ħāciya iħrām a'yāna nizām üstāda ikrām büyüğe kıyām mü'mine selām faķra ķanā'at ķavle itā'at şeyħe irādet naķle rivāyet 'arza ħikāyet şāħa şalābet merde şecā'at şī're selāset ħükme ħilāfet 'ālime rağbet uluya 'izzet küçüğe ħizmet tālībe himmet ħāceye diķķat ezbere nuşret derslere ülfet Allāhdan ħācet."¹⁰¹⁵

1. Karagöz

Karagöz oyunlarında Hacivât bir semâî okur, sonrasında Of Hay Hak diyerek sahneye girer burada perde gazelini okur ve sonrasında gülbânglere benzer bir dua okur. Gülbâng okunması için lazım gelen meydân sahne, pîr Şeyh Küşterîdir. Burada sergilenen oyun, anlatılan hikâye, bir ulu kişinin halka sohbeti ve bu sohbette yapılan dua, o işin uğurlanması bir erkânı hatırlatmaktadır. Karagöz oyununa Allah adı anılarak başlanması (Hay Hakk) okunan duanın ritmi, duada şeyhin anılması, iyilere iyi dilekte bulunup kötülere lanet okunması gülbâng metinlerini andırmaktadır.

¹⁰¹⁴ Helva sohbeti: Eskiden kış aylarının ilmî, edebî sohbetler ve mûsikî fasılları yapılan ve nefis helvalar yenen en güzel eğlencelerinden biri, sohbet-i helvâ.

¹⁰¹⁵ *Risāle-i Fütüvvet*, 103a-104a.

Hacivâd “ Of Hayy Hakk” deyip sahneye girdikten sonra perde gazelleri okur ki bu gazellerin çoğu ehl-i tarik tarafından yazılmıştır. Bunlar arasında Bektaşî Kemterî (Raşid ö. 1896), Bektaşî Şeyhi Mehmet Ali Hilmi Dede (ö. 1907), mevlevî Birrî (ö. 1716) bulunmaktadır.¹⁰¹⁶

Karagöz oyunlarındaki dua metinlerinden örnekleri aşağıya derc ediyoruz.

Karagözün Gelin Olması Oyunundan:

“Hâcivâd: - Of hay Hâk

Seyr idüb dikkatle bak yârâne karşı perdemiz

Açılur güller gibi handāna karşı perdemiz

On iki bend ile bağlı böyle bir çâr küşedir

Rabṭ olur bir cānibe meydāne karşı perdemiz

Huzūr-ı hâzırân vaḳt-i şafâ-yı yârân, la‘indir münâfıkdır bî-edebdir şeytân: Şeytânın dînsizliğine Rahmânın birliğine demek o demek değil, bir yâr-ı kafādâr olsa karşıma gelse o söylese ben diñlesem bizi seyr iden efendiler eğlenseler (yâr baña bir eğlence meded.)”¹⁰¹⁷

Karagözün hamām eğlencesi oyunundan

Hâcivâd- of Hay Hâk

(Perde Gazeli)

“Huzūr-ı hâzırân, cem‘iyyet-i ‘irfân vaḳt-i şafâ-yı yârân¹⁰¹⁸ la‘indir bî-dîndir münâfıkdır şeytân şeytânın dînsizliğine rahmânın birliğine bizi temaşaya tenezzül buyuran zevât-ı kirâmın sağlığına “hâcivâd burada yer öper”...¹⁰¹⁹ sonrasında methiyelerle karagözü meydana çağırır.”¹⁰²⁰

Bir başka dua:

“Huzur-ı hâzırân, cem‘iyyet-i irfân, vakt-i safâ-yı merdân; lâindir, dînsizdir, münafıktır bi-edeptir şeytan; şeytanın dînsizliğine Rahman’ın birliğine, pirimiz Şeyh Küşterî’nin¹⁰²¹ demine devrânına (Hacivat burada yeri öper ve ayağa kalkarak) ve bizi temâşâya tenezzül eden ahibbânın sağlığına. Demem o demek değil, bendenize

¹⁰¹⁶ Çiğdem Kılıç, “Karagöz Oyunlarında Tasavvuf İzleri”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/2 (2018), 21.

¹⁰¹⁷ Hayalî Memdûh, *Karagözün Gelin Olması*, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1340/1922, 3.

¹⁰¹⁸ Burada yârân lafzı eksiktir.

¹⁰¹⁹ Burada bu yer öpme hareketi “niyâz” olarak nitelenebilir.

¹⁰²⁰ Hayalî Küçük Ali, *Karagöz’ün Hamam Eğlencesi* (İstanbul: Ahmed Kâmil Matbaası, 1928), 3-4.

¹⁰²¹ Şehy Küşterî ile ilgili geniş bilgi için bkz: Zehra Kımışlıoğlu, *Karagöz Perde Gazelleri (İnceleme-Metinler)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2015), 25-26, 147-150.

duâcınıza, ben hâke, ben hakisâre eli yüzü yunmuş, elfâzı düzgün hoşsohbet fasihullisan, musâhabeti tatlı.”¹⁰²²

Karagöz’ün Yazıcılığı oyunundan

“Of Hay Hak!...

Şeyh Küşteri meydânıdır, meydânımız,

Ehl-i dil, erbâb-ı haktır, zümre-i yârânımız.

Sazla sözle söyleriz hayli rumuzu perdede,

Anlar erbâbı hakikat, zübde-i irfânımız”¹⁰²³

(...)

“Huzuru hâzıran, vakti safâ-yi yârân, laindir, münafıktır, bî-edeptir Şeytan! Şeytan’ın dinsizliğinden kaçıp Rahman’ın birliğine sığınarak temâşa buyuran zevâtın sağlığına duahân olurum. (Yer öper.) Efendim, demem o demek değil! Ben bendeniz, ben duacınız, ben hâke, ben hâkisâre, eli yüzü yunmuş, elfâzı düzgün, hoş sohbet, fâsih-ül-lisân, musahabeti tatlı...”¹⁰²⁴.

Salıncak safası oyunundan

Of... Hay...Hak

(Perde gazeli)

“Huzuru erbâb-ı safada, nazargâhı ehli dehâda, yani şu bezmi şevkefzâda lu’biyâta iptidar etmeden evvel, Cenâbı Hâlikî kevnü mekâna Cumhuriyetimizin taalisî için dua ile tezyini zeban ederim. (Yeri öper)...”¹⁰²⁵.

Perde gazellerinde Karagöz oyununun bir erkân olduğu; perde meydana ışık çerâğa Küşterî pîre tekabül etmektedir.

“ ...

Perdeyi zannetmeyesin bizden

Hisse alın siz bu sözden

Perde kurdum şema yaktım gösterim zıll-i hayal

Ehl-i hâl olmayan bilmen mehâl

Pirimiz Şeyh Küşteri eylemiş böyle hayal

¹⁰²² Oral, *Karagöz Oyunları*, 147-150; Deniz Çömez, *Karagöz- Hacivat Diyaloglarından Hareketle Cümle Çözümlemesi ve Karagöz’ün Türkçeciliği* (İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2015), 15.

¹⁰²³ Ünver Oral, *Karagöz Oyunları -1- Kâr-ı Kadim* (İstanbul: Kitabevi, 2007), 64.

¹⁰²⁴ Oral, *Karagöz Oyunları*, 65.

¹⁰²⁵ Oral, *Karagöz Oyunları*, 153.

Demem o demek değil efendim. Ben, bendeniz. Ben duacınız, ben hâk-i hâksare eli yüzü yumulmuş, elfazı düzgün, musahabeti tatlı...”¹⁰²⁶

2. Meddah

Meddah kavramı başlangıçta Hz. Peygamberi ve ehl-i beytini öven kimseler verilen bir adken zaman içinde, pek çok anlatıcılığı içine alacak şekilde anlamı değişmiştir.¹⁰²⁷ Biz burada hikâye anlatıcılığını kastederek halk hikâyelerindeki gülbâng benzeri metinleri inceleyeceğiz. Meddahlar hikâyelerine başlarken Allah adını zikrederek başlarlar “ Hak Dostum Hakk”. Yukarıda verilen “ma‘rake gülbângi” metninde de Hakk Hakk diye söze girildiği farkedilmektedir. Meddahlar hikâyeye başlamadan önce bazı söz kalıpları da kullanmışlardır. Bunlardan birisi şu şekildedir:

“Sühansaz-ı gülistan-ı nezâhet
Nihal-i gonce-i bağ-ı zarafet
Söyledikçe sergüzeşti verir bezme letâfet
Dinle imdi bende-i âcizden bir hoş hikâyet”¹⁰²⁸

Meddahların meşreplerine göre söze başladıkları da vakidir. And, eserinde bu türden bir olaya örnek getirmektedir. “Mehmet Hilmi bir kitabında bir okumuş kişinin bir süre meddahlık ettikten sonra bir köye hatip olduğunu, ilk hutbesinde meddahlıktan

¹⁰²⁶ Medine Kaynak, *İhsan Rahim'in Neşrettiği Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları (İnceleme-Metinler)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2012), 150.

¹⁰²⁷ Meddah kelimesinin anlamları için bkz: Mehmed Fuad Köprülüzâde, “Meddahlar: Türklerde Halk Hikayeciliği Tarihine Ait Bazı Maddeler”, *Türkiyât Mecmuası* 1 (1925), 1-46. Nutku, meddahlara özgü hususları şu şekilde aktarmıştır. “Meddahların başlangıçtaki bazı simgeleri değişik biçimlerde zamanımıza kadar gelmiştir. Meddahların yanında süngü, tuğ (yaygı, lamba, şedde) ve teberzin bulunurdu. Bunlar şu anlamlara gelirdi: Süngü, Hz. Peygamber’e inanan ve Hz. Emîr’in (Ali) kardeşi Ca’fer’i yetiştiren Habeş Kralı Necâsî bu süngüyü vermiştir. Süngüye “elif” de denir, çünkü bu süngüyü ancak elif gibi doğru olanlar kullanabilir. Süngü sonradan değneğe dönüşmüştür. Meddahlar arasında süngü yani “nîze” kelimesinin “nûn”u, “nûr-ı muhabbet alnında parlâsın”; “ye”si, “yakîni (inancı) tam olsun”; “ze”si, “zîb ü zînet-i dünyâdan vazgeçsin”; “he”si, “havadârî-i mü’minân ve muhibbân (müminlerin ve dostların yandaşlığı) olsun” demektir. Tuğ, üzerinde flama bulunan süngüdür. Meddahların tuğ diktikleri yerde halk toplanır. Tuğun başı sevgi uğruna baş vermek ve kardeşlerin yücelmesini istemektir. Tuğun sapı dayanıklılık, sevgi ve doğruluk simgesidir. Tuğun dibinde yaygının serilmesi, lambanın yanması ve sürekli bir durumda kalması gerekir. Teberzin (baltacık) meddahın övgüsünü engelleyene karşı kullanılır. Sonradan meddahın simgeleri (aksesuarı) makreme ile değnek haline dönüşmüştür. Meddah bunları birbirinden farklı eşyalar olarak kullanır. Makremenin kaynağı şeddedir. Meddahın değneği süngünün ve tuğun bugünkü uzantısıdır.” Bkz: Özdemir Nutku, “Meddah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/294.

¹⁰²⁸ Metin And, “Meddahi Meddahlık, Meddahlar”, *Meddah Kitabı*, haz. Ünver Oral, İstanbul: Kitabevi, 2013, 9.

sıyrılamayıp Bektaşî-Yeniçeri dualarına uygun olarak hutbesine şöyle başladığını yazıyor: Hay Hak! Merd-i merdân, şîr-i Yezdân, sülâle-i abd-i Menâf, seyyâh-ı Kûh-i Kaf, erenler şâhı Hamza... Bunun üzerine köylüler kendisini kürsüden aşağı indirirler”.¹⁰²⁹

Yine Alevî-Bektaşî geleneğin içinde doğan *Pîr Sultan ve Hızır Paşa Hikâyesinin* incelemesinde Köse, hikâyenin bir varyantında dua kısmının “Evvel Hû diyelim, Hû'ya nazar gılalım, kem dilden arınalım, nûr ile sağmalını. Allah Allah eyvallah: Nur-ı nebi, kerem-i Ali, pirimiz hünkârımız Hacı Bektaş-i Veli demine Hû”, şeklinde diğer bir varyantında “Evvel Hû diyelim, Hûya nazar gılalım. Allah Allah eyvallah, kılıcımız kahrımız düşmana ziyan, kulluğumuz Allah'a ayan. Nûr-ı¹⁰³⁰ Nebî, kerem-i Ali, pirimiz sultanımız hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli demine bir Hû” şeklinde olduğunu belirtmektedir.

Hikâyenin sonu bir varyantta “İşte böyle pirin ahvali. Amin diyelim âmin. Olmayalım zalime yakın. Hakdan geri tüm insanın ruhuna şad olsun bu dua. Zalime kılıç gibi. Mazluma ümit gibi doğsun güneş. Hû!” diğer varyantta “İşte böyle erenler, Biz de Ali sırrına, Muhammed aşkına bir Hû diyelim Hû!”¹⁰³¹

Böylece gülbâng metinleri halk hikâyelerinde de kendilerine yer bulmuşlardır.

F. AMİN ALAYI

Uğurlu olduğuna inanılarak çocuklar 4 yaş 4ay 4günlük iken çocukların mektebe gönderilmesi bir gelenek halini almıştır. “Bed-i Besmele” yahut “âmîn alâyi” şeklinde adlandırılan bir törenle bu yaşa gelen çocuklara okula başlama merasimi yapılırdı.¹⁰³²

Bed-i besmele töreninin rükünleri:

Töreni yapılacak çocuk için evde hazırlıklar yapılır. Yumuşak bir mider doldurulur. Mümkünse süslenmiş bir cüz kesesi çocuğun sağ omuzundan sol omuzuna

¹⁰²⁹ And, “Meddahi Meddahlık, Meddahlar”, 10.

¹⁰³⁰ Köse “pir-i nebî” şeklinde nakletmiştir.

¹⁰³¹ Nerin Köse, “‘Pir Sultan Ve Hızır Paşa’ Hikâyesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 4/2 (01 Haziran 2000), 310-313.

¹⁰³² Ali Birinci, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri”, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler*, haz. İsmail Kara, Ali Birinci (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 25.

doğru çapraz asılır. Çocuğa ata yadigârı olan ya da yeni alınan bir cüz verilir. Nazar değmesin için nazar boncuğu asılır ve çocuk tütsülenirdi.

Törenden önce Hocaya haber salınır ve bir gün belirlemesi istenirdi. Mektebin ilahicileri ya da daha güzel sesli ilahiciler merasime çağrılırdı. Çocuk evliya türbelerine hasseten Eyüp sultan türbesine götürülürdü. “*Nefes ettirilen, tesbihten geçirilen*” çocuk aile büyüklerinin ve yakın dostların elini öpmeye götürülürdü.

Bu ön hazırlıklardan sonra merasim günü diğer mektep çocukları özenle giydirilir mektepte toplanırlar, hocaları ve yardımcılarıyla mektep ilahilerini okuya okuya mektebe başlayacak çocuğun evine varırlar işaret verilen yerlerde Amin derlerdi.¹⁰³³

Akif, Safahat’ın birinci kitabının başında” Âmîn Alâyı’nda okunan şu ilâhiyi zikretmektedir:

*“Gözüm ki kâne boyandı şerâbı neyleyeyim şerâbı neyleyeyim
Ciğer ki odlara yandı, kebabı neyleyeyim kebabı neyleyeyim
Ne yâre yaradı cismim ne bâña bilmem hîç
Îlâhî ben bu bir âvuç türabı neyleyeyim
Türabı neyleyeyim
Âmîn! Âmîn!”*¹⁰³⁴

Ersoy, Amin alayına çıkmış çocukları ise şöylece tasvîr etmektedir:

*Eñ öñde rahlesi âgûş-ı ihtirâmında
Ağır ağır yürüyen bir tokuz yaşında melek
Beş on adım geriden zîb u ihtîşâmında*¹⁰³⁵

*Şafak ziyâları hatta ufûl idüb gidecek
Kadar laîf iki ma şûmı bir açık payton
Vaķâr u nâz ile çekmekde arķasında bunuñ
Küçük adımlı yaman bir tãbûr ki haylî uzun*¹⁰³⁶

¹⁰³³ Birinci, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri”, 25-29.

¹⁰³⁴ Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat 1. Kitap* (İstanbul: Sırat-ı Müstakim Matbaası, 1329), 1.

¹⁰³⁵ Safahat’ın bilinen çeviriyazılarının ekserisinde bu mısra “pîş-i ihtiram” şelinde okunmuş, tedkik ettiğimiz iki eserde de ” zîb” den sonra atıf vavı vardır ve sonrasındaki kelime “ihtîşâm”dır. Hem manaya uygun düşmesi hem ihtirâm kelimesinin Âkifce ard arda iki kez tekrar edilmeyeceği fikriyle bu mısraı böylece kaydetmeyi uygun gördük.

Küçük küçük bir ālāy çehre-i sürür-nümün sırat-ı müstakim).
O rûḥdan daha şāfī olan yüreklerden
Zemān zemān bir ilāhī terāne yükseliyor
Bu cûş-ı şafvetiñ ‘aksiyle tā meleklerden
Zemine toğrı bir “āmīn!” şadāsıdır geliyor
Muḥīṭi her biriniñ bir şabāḥ nūr-ı enver
Bütün bu kâfile efradı, pür-sürūd-ı sürür
Yarub önünde tûran ḥalkı muṭṭaşıl gidiyor
Bu bir ketibe-i ma‘şūmedir ki ey millet
Selāme tûrmalısiñ şanlı reh-güzārında
Bu bir cenāḥ ki ātīde bir ufak ḥareket
Yapup cihānları oynatmak iktidārında
Gelir de sāye-i imdād-ı ḥaḫda bir gün, bu
Girer diyār-ı me‘ālīye toğrudan toğru¹⁰³⁷
Bu ancak işte eger varsa şanlı bir ordu.”¹⁰³⁸

Çocuklar toplaşıp mektebe başlayan çocuğun evine geldiğinde merasimin iki türlü devam ettiğini Birinci şöylece aktarmaktadır:

“Bu safhadan sonra da merasimin iki şekilde yapılabildiği görülüyor. Evinin durumu ve hali vakti müsait olanlar merasimi evde yaptırıyorlardı. Eve gelen mekteb çocukları yeni başlayacak olan çocuğu alarak tekrar ilahilerle yola düzülüyorlar ve bu defa amin alayına daha büyük bir kalabalık katılıyordu. En önde hoca ve başının üzerinde rahleyi taşıyan bevvab yürüyor, rahlenin üzerinde çocuğun minderi ile cüz kesesi bulunuyordu. bunların yanısıra erkek misafirler, bir faytona veya iki yanında birer kişinin yürüdüğü midilliye bindirilmiş olan çocuk, peşi sıra da bir ilahicibaşının idaresindeki ilahici takımı ve diğer çocuklar yürüyordu. En arkada ise kadınlar gelirdi. Adet olduğu üzere ilahilerle şehir içinde karar dairesinde dolaşan alay tekrar eve dönerdi. Burada da ilahiler okunur ve mekteb gülbângı çekildikten sonra alay sona ererdi. Bundan sonra alaya iştirak edenler minderler ve seccadelerle döşenmiş, öd ağacı ve buhurlar yakılıp havalandırılmış odada otururlar ve hocanın çocuğa ilk dersi

¹⁰³⁶ Küçük küçük bir ālāy çehre-i sürür-nümün. Sırat-ı müstakim 16 /244’ te mısra bu şekildedir.

¹⁰³⁷ Sırât-ı Müstakim 16/244’te : Budır bu var ise dünyâda şanlı bir ordu.

¹⁰³⁸ Mehmed Âkif Ersoy, “Safahat-ı Hayat’tan : Amin Alayı”, *Sırat-ı Müstakim* 1/16 (1324), 244; Ersoy, *Safahat* 1. Kitap, 1.

vermesini beklerlerdi. Misafirler arasında ulemadan birisi varsa ilk dersi vermesi için hoca yerini ona terkederdi. Minderine oturup rahlesinin üzerine elifba cüzünün ilk sayfasını açan çocuk eline odun, kemik, pirinç, gümüş veya altından yapılmış “hilal” adlı çubuğu alarak hocanın vereceği işareti ve söyleyeceği sözleri beklerdi. İlk derste çocuğa elif ba cüzünün en başındaki dua kısmı ile birkaç harf ve çok kere sadece elif harfi okutulurdu. Böylece ders sona erer, bundan sonra da “ya rabbi ilmimi ve aklımı ve anlayışımı artır” manasına gelen “rabbi zidnî aklen ve ilmen ve fehmen veya rabbi yessir” duası çocuğa tekrar ettirilirdi. Duayı takiben çocuk hocasının ve diğer misafirlerin ellerini öper. Bu esnada hafız talebeler tarafından Kur’an okunur, daha sonra hoca veya bir başkası tarafından dua edilerek merasim sona erdirilir. Bundan sonra kurulmuş olan sofraların başına geçilerek yemek ve lokma yenilirdi. En sonunda törene katılan bütün çocuklara birer, ilahicilere ikişer ilahici başına üç kuruş, hoca kalfa ve bevvaba münasip miktarlarda para ile mintanlık ve cübbelik kumaş verilir. Merasimin ikinci bir şeklide mektepte yapılanı idi. Mahalleyi dolaşan alayla mektebe gelinir, ilahiler okunduktan ve gülbank çekildikten sonra içeri girilerek merasim yapılır. Bu sırada davetliler ve çocuğun yakınları da hazır bulunur ve sonunda lokma yenilerek hediyeler dağıtılırdı.”¹⁰³⁹

Ali Birinci, kütüphanesinde bulunan yazma bir mecmuada bulunan mektep gülbângini eserinde derc etmiştir. Birincinin kaydettiği gülbâng metni *Mecmua-yı Bektaşîye* isimli yazma eserde “Gülbâng-i Muhammedî” başlığı altında kayıtlı metnin hemen aynıdır. Birinci’nin metniyle arada çok az fark vardır. Metin şöyledir:

Allâh Allâh illa’llâh Celîlu’l- Cebbâr Mu‘înu’s-Settâr hâliķu’l-leylu ve‘n-nehâr lâ-yezâl zü’l-celâl birdir Allâh erin erliğine Hâķķıñ birliğine küffâr-ı hâķ-sârıñ körlüğine birr-i pâdişâhımızñ 7b. eyyâm-ı devletine dîn-i İslâm kuvvetine yekdir Allâh (3 aded) evveli Kur’ân ahiri Kıur’ân tebârake’lllezî nezzele’l-furķân eli ķân kılıcı ķân sinesi ‘üryân cigeri püryân ğazâda şehîd olan ğâzîler ‘âşķına yekdir Allâh (3 aded) evveli ğazâ ahiri ğazâ ‘inâyet-i Hudâ be-ķaşt-ı a‘dâ himmet-i pîrî al-i evliyâ kuvvet-i enbiyâ ve rasûl-i kibriyâ iki cihân server(i) Muĥammed Muştafâ şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi vesellem ĥazretlerinüñ ‘âşķına yekdir Allâh (3 aded) ĥacîlar ğâzîler üçler yediler kırķlar gülbenĝ-i Muĥammedî ol nûr-ı nebî kerem-i şâh-ı ‘Âlî pîrimiz Seyyid Sultân el-

¹⁰³⁹ Birinci, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri”, 25-29.

Hâc Bektâş-ı Velî Sultân ‘Alî Koç Baba Efendimiziñ demi devrânı mürşîd Sultân Ali gerçekler demine Hû Dost.¹⁰⁴⁰

Birincinin kaydettiği metin ise budur:

*“Allah Allah celil u cebbar muinu’s-settar haliku’l-leyli ve’n-nehar lâ-yezal zülcelâl birdir Tanrı erin erliğine hakkın birliğine küffarın körlüğüne din-i İslâm kuvvetine padişahımız efendimiz hazretlerinin eyyam-ı devletine diyelim aşk ile bir Allah evveli Kur’an âhiri Kur’an tebarekellezi nezzele’l-Furkan eli kan kılıcı kan sinesi uryan ciğeri püryan din-i Mübin uğruna şehid olan gaziler aşkına diyelim, aşk ile bir Allah evveli gaza âhiri gaza inayet-i Hüda kasd-ı adâ himmet-i enbiya kuvvet-i evliya Resul-i Kibriya Muhammed Mustafa (sav) Din-i Mübin uğruna Şehid olan gaziler aşkına Diyelim aşk ile bir Allah Hacılar gaziler raviler üçler yediler kırklar Gülbâng-ı Muhammed Nur-ı nebi Kerem-i Ali Pirimiz üstadımız hazret-i Osman-ı Zinnureyn-i Veli Gerçekler demine Hû diyelim Hû”*¹⁰⁴¹

Bir de Osman Ergin’in kaydettiği metin vardır:

“Allah Allah illallah celilülcebbar, muinüssettar, halikülleyli,vennehar lâyezal, zülcelâl, birdir Tanrı; erin erliğine, hakkın birliğine; dini Mübin uğruna şehit olan gaziler aşkına diyelim aşk ile bir Allah.

Allah Allah Allah, daim hayy (üç defa)

Evveli Kur’an, âhiri Kur’an, tebarekellezi nezzelelfürkan; eli kan kılıcı kan sinesi üryan, ciğeri püryan; dini Mübin uğruna şehit olan gaziler aşkına diyelim aşk ile bir Allah.

Allah Allah Allah, daim hayy (üç defa)

Evveli gaza, âhiri gaza, inayeti hüda, kasdi âdâ; dini Mübin uğruna şehit olan gaziler aşkına diyelim aşk ile bir Allah.

Allah Allah Allah, daim hayy (üç defa)

Hacılar, gaziler, râviler; üçler, yediler, kırklar; gülbenki Muhammedî, nuru nebî keremi Ali, pirimiz, üstâdımız hazreti Osmanı Zinnureyni veli; gerçekler demine, devranına hu diyelim huuuuu...(Hep bir ağızdan uzun bir hu çekilir)¹⁰⁴²

¹⁰⁴⁰Mecmua-i Bektaşîyye, 7a-b.

¹⁰⁴¹ Birinci, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri”, 30.

¹⁰⁴² Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), 1-2, 94-95. Musahipzâde Celâl ise âmin âlâyını anlattıktan sonra “Böyle alayla mektep kapısına varılınca, ilâhîcibaşı olan en güzel sesli çocuk “ Allah Allah bir Allah, Celilü’l- Cebbar, Muînü’s-Settar, Hâliku’l-leyli ve’n-nehâr. Hû

Bu üç kayıta da dua metni hemen aynıdır. Ancak en önemli kısım pîr keşidesi yapılan kısımda Hacı Bektaş isminin yerine Birinci ve Ergin'in kayıtlarında Hz. Osman'ın yer almasıdır.

Ergin gülbâng metninde Hz. Osman'ın adının bulunmasını şu şekilde açıklamaktadır:

*“Mektepliler gülbenği bizde okuyup yazmayı teşvikten ziyade askerliğin, askerde ölenlerin hatıra getirilmesi için yapılmışa benzer. Bu da asker ve cengçi bir millet olduğumuzu gösterir. Yine bu gülbenkte Hazreti Osman'ın muallimlere Pir gösterilmiş olması bu zatın İslamlarca en büyük kitap olan Kur'anın birçok nüshalarını yazdırarak İslam diyarının her tarafına göndermiş ve bu yüzden İslâmî ilimlerin öğretilmesine hizmet etmiş olmasından ileri gelir. Şu halde İslam aleminde ilk muallim üçüncü halife Hazreti Osman sayılıyor demek olur. Pir tabiri bunu gösterir. Çünkü pir; bir işi ilk defa yapana denilir”*¹⁰⁴³

Ergin, “bu gülbenki lise riyaziye muallimlerinden aziz arkadaşım Hafız Kemal'in kuvvetli hafızasına borçluyuz.”¹⁰⁴⁴ der ve başka bir kaynak göstermez. Öyle anlaşıyor ki mektep gülbângi dediğimiz gülbâng de Bektaşî gülbângidir. Belli ki bu gülbângin bu alaylarda okunması 19. yy sonrası mutad haline gelmiş, ve pîr keşidesi kısmında bir değişiklik oluşturulmuştur.

G. GOYGUYCULAR

Muharrem ayında sokak sokak gezip mersiyeler okuyarak aşurelik malzeme toplayan bir grup dilenciye “goygoycu” denilmektedir. Tahiru'l Mevlevî goygoycuları şu şekilde tarif etmektedir:

diyelim... Hûû” diye “gülbâng” çeker. Bütün çocuklar bir ağızdan “Hûû...” diye haykırarak güvercin sürüsü gibi mektepten içeri neşe ile dalarlar” şeklinde kısacık bir gülbânga işaret eder. Bkz: Musahipzâde Celâl, “Mektebe Başlama”, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetikler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 265.

¹⁰⁴³ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, 1-2, 94-95.

¹⁰⁴⁴ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, 1-2, 95.

“Bunlar kör, topal, çolak bir tākım se’ele müfrezeleri idi ki öñlerinde açık gözlü bir (yedici)¹⁰⁴⁵ bulunur, sâirleri de hep birbirinden birer adım geri olmak üzere öñdekiniñ ya sol omuzına yāhūd değneğine tutunurdu. Hepsiniñ de sağ omuzlarından öñe ve arkaya toğru iki āğızlı bir torba şarkardı. Bu āğızlarıñ her biri ħubūbātıñ bir nev’ine taḥsīş idilmişdi. Muḥarremiñ ilk gününden i’tibāren soḳāḳ soḳāḳ dolaşan bu müfrezeler her eviñ kapısı öñinde bir ḥalka teşkil iderek içlerinden biri:

Kerbelānıñ yazıları

Şehīd olmuş gāzīleri

Fāṭıma āna kuzıları

Ḥasen ile Ḥüseýindir

Gibi müeşşir sözleri ḥāvī bir ilāhī okur her mışra‘ıñ şoñında sâirleri de (hoy goy goy cānım) dirlerdi ki kendilerine ‘üvnān-ı maḥşūş olan bu (hoy goy goy) (Hû Hû Hû) ism-i mükerreriniñ (tekye āğızı) olarak (ğayğaylı) teğannīsinden ‘ibāret idi.¹⁰⁴⁶ İlāhiniñ hangi bendinde eviñ kapısı açılır, ya naḳden yaḥūd ‘aynen ‘āşūrā ḥarcı uzanırsa artık āşāgiki bendleriñ okunmasına luzūm görülmeyerek du‘āya başlanılırdı. Virilen hediye her ne ise oña maḥşūş torbanıñ ḥāmili kapıya yaklaşır aldığını torbasına boşaltub ḳabını i‘āde iderdi.”¹⁰⁴⁷

Goygoycular, sadaka istenecek sokağın başına gelindiğinde “**Allah Allah, bir Allah, kadim Allah, şüheda-yı Kerbelâ İmam Hasan, İmam Hüseyin aşkına ve cemî-i enbiyâ ve evliyâ keremine, cömertler demine ve gelip geçmiş mü'minlerin ervahına Hû diyelim... Hûû**” diye gülbâng çekerlerdi. ¹⁰⁴⁸

H. KÜLHANBEYİ

Reşat Ekrem Koçu, Külhânbeyi Türküleri adı verdiği şiirlerden birinde

¹⁰⁴⁵ Pek çok çalışmada “yedekci” şeklinde belirtilen tabirin aslı yedici dir. Yedici, kılavuz, körü elinden tutup götüren anlamlarına gelmektedir. Bu tabir (yedekçi) yanlış okumanın eseri gibi durmaktadır. Yedici tabiri Tarama ve Derleme sözlüklerinde “kılavuz” anlamıyla bulunmaktadır.

¹⁰⁴⁶ “Goygoycu” tabirinin farklı köken bilgisi iddiaları için bkz: Hikmet Toker - Erhan Özden, “Tarihte Goygoycular”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Din Bilimleri)*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010), 283-284.

¹⁰⁴⁷ Tahirül-Mevlevi, “Muharremü’l-Haram”, *Mahfil* 3/3 (1920 1339), 47-48.

¹⁰⁴⁸ Nuri Özcan, “Goygoycular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/121; Toker - Özden, “Tarihte Goygoycular”, 286.

“Yalın ayak, pırpır,
Alnımda kâkül,
Şakağımda gonce gül,
Mintanım yağmur,
Ve rüzgâr belimde **kuşak**dır;
Çamurlu sokaklarda
Çıplak ayaklarımın izi,

*Bir dizi aşk şiiridir.”*¹⁰⁴⁹ şeklinde tarif ettiği külhanbeylerinin gülbâng metniyle ve bir erkânla ilgili olduğu fikri hatıra gelmekten uzak gibidir. Lakin fütüvvetnâmeler incelendiğinde her bir meslek grubunun bir adabı, bir yolu olduğu gerçeğiyle karşılaşılacaktır. Hayatın içinde en olmaz sanılan yerde bir “terbiye”nin mevcudiyeti kültür dünyamızın ne denli incelikler sakladığına delildir ve her bir, oyun, iş, eşya bu nazarla tedkik edilmelidir. Külhânbeyi erkânı fütüvvetnâmelerde detaylıca verilen erkânların ve dahi tarikat erkânlarının hemen nerdeyse tüm rükünlerine sahiptir.

Razavî Fütüvvetnâmesinde hammamcılarının bir tören eşliğinde yeleklerini giydikleri ve bir erkânla yola girdikleri ve yol pîrlerini (Selmân-ı Farisî, Mansur ibn-i Kasım el- Bağdadî, Amr b. Ümeyye ed-Damrî) andıkları ve onların ruhu için peygambere salavat verdikleri aktarılmaktadır.¹⁰⁵⁰

Osmanlı toplumundaki son dönem “külhanbeyleri”yle ilgili tarihî bilgilere Ebü’z-ziyâ Tevfik’in yazılarıyla ulaşmaktayız. Bu anlatıda ahilik erkânının hemen tüm öğeleri mevcuttur. Yol atası, yol kardeşi, şed kuşanma (yelek), sofrası, helva, pîr, şeyhin nasihatleri, nakib (destebaşı), gülbâng gibi öğelerin her biri yerli yerince erkânda bulunmaktadır. Bu yazı dizisi bir erkân resmi tasvir etmesi bakımından pek kıymetlidir.

Ebü’z-ziyâ, hapisanede tanıştığı bir külhanbeyinden külhânbeyi tarihini öğrendiğini ve bu tanışma olmasa bu kültürün asla bilinemeyeceğini iddia ettiği yazılarında külhânbeyi Samî’nin hikâyesini şöylece aktarmaktadır:

“...İşte ben(Sami) de o günden sonra külhân begi oldum. Bakınız nasıl oldu Rızâ (birlikte terlikçi ustasının yanında çırak oldukları arkadaşları ki onun sebebiyle Sami kumarı öğrenmiş ve zarcılık yapmaya başlamıştır. Ustaları ölünce Rıza ile Sami

¹⁰⁴⁹ Reşad Ekrem Koçu, *Acı su : Şiirler*, 12.

¹⁰⁵⁰ Gürel, *Razavî'nin Fütüvvetnâmesi*, 112-113.

ortada kalmışlardır.)¹⁰⁵¹ ile bizi kabûl idecek hîç bir kimse yokdı. Bayrampaşa ile Yenibağçede peyda itdîgimiz dostlar ki her biri anasının ipliğini şatmış birer çapkından başka bir şey değildi. Anlara ilticaya mecbur oldık. Andan evvel ben çarşıda bir haffâfa müraca‘at eyledim. Beni evine alub gayet az bir gündelikle çalışdırmasını recâ itdîm. Kabûl itmedi. Ânıñ üzerine külhan begleriniñ destebaşısı olan (pat burun İbrâhîm)e müraca‘at itdîk. Bizi gedik paşa külhanına kabûl itdi. Külhana girmek için uşûl vardır. O gice bir helvâ yapılır. Bir de pilav pişirilir. Bu helvâ ile bu pilavıñ harcı muṭlaḳa bakḳallardan zorla tedarik olunır. Aşıl fena ciheti külhana girmek isteyenler tarafından tedarik edilmesidir. Buña muvaffakiyet, işbât-ı ehliyetiñ eñ büyük delîlidir.

Bize pat burun İbrâhîm birer torba virdi. Bu torbalarıñ yarısına yakın bir kısmını irâe ile (işte buraya kadar ṭolacaktır) didi ve elbisemizi çıkartub aldıktan soñra sırtımıza yırtık bir gömlek, kıçımıza delik deşik bir ṭon, ayaklarımıza parça parça birer yemeni giydirdi. (Haydiyiñ! Uğrıñız açık olsun! Utanmayıñ koğulmaḳdan şıkmayıñ ṭayak yimeyiñ ‘ârsızlıḳdan çekinmeyin, öñce isteyiñ soñra yalvarıñ, daha soñra ‘ârsızlanıñ yañşâḳlıḳ idiñ, müşteri girecek olursa sürünüb sürtünüñ ḥâşılı bakḳâla baş belası olıñ, rızkı ṭoplayıñ!) ta‘limâtını virdi.

Biz o kıyâfetle Gedik Paşa külhanından çıkdık. Ben şaḡa Rızâ şola birer yol ṭutdık.

Buradan sonra Sami yüzündeki masumiyet sebebiyle hîç İbrahimin öğütlerine gerek kalmadan ikindiye kadar pilavlık ve helvalık malzemeyi topladıḡını ve Rıza’nın akşama kadar onun topladıḡının yarısını bile toplayamadıḡını anlatır.¹⁰⁵²

Akşâm vaḳti pirinç ayıklandı. Külhancı (İdrîs) baba tencereleri ḥazırladı. Bir taraftan ḥalvâ, bir taraftan pilav pişürildi. Ortaya külhânuñ temürbaş lengerleriñden üç lengerüñ ikisine pilav birisine ḥalvâ ṭoldırıldı. Herkes diz çöküb eṭrâfına dizildi. Yalnız biz ikimiz¹⁰⁵³ sofranuñ ḥâricinde ellerimizde birer desti ile birer bardâḳ ṭutaraḳ ayakda ṭurdık. Şu istiyenlere şu viriyor idik. Bu, o giceye maḥşûş bir ḥidmet idi.

¹⁰⁵¹ Taner Özmen, “Bir Okurun Not Defteri: Ebüzziya’da Külhanbeylik”, *Türk Dili* 792 (2017), 30-32.

¹⁰⁵² Ebu’z-Ziyâ, “Yeni Osmanlılar Tarihi”, *Yeni Tasvîr-i Efkâr* 444 (1910), 1.

¹⁰⁵³ Sami’yle Rıza.

Bizim hissemizi İdrīs Baba bir tahta kavata¹⁰⁵⁴ içinde ayırmış idi. Pilavla halva yindikden sonra İdrīs Bāba bir loğma itmegi tuza batırarak üç parmağı arasında tuttu. Bütün begler de anı taklīd itdiler. Ezberden şu beyitleri okudu.

*Bu ocağın adı gerçek külhândır
Yirsizlerle yurdsızlara mekândır
Nice erler yetişmiştir külhândan
Kim bilür kim bugün nerde pinhandır
Ana baba bucağına sığmıyan
Yavricıklar bu ocağda mihmândır
Pīrimizdir bizim koca Lāyhār¹⁰⁵⁵
Hağ budır kim eşi gelmez sultândır
Hū çekelim Lāyhārın rūhına
Hū!....¹⁰⁵⁶*

Anın için bāy u geda yeksândır.

Bunu bitürince lokmayı ağzına atdı. Sofradakiler de anın gibi yaptı.

Bu bir ayın idi. Fakat yeñi mihmān geldikce icrā olunurdu. Bunu her çocuk ezberlemişdi. Ben de ezberledim. Lakin bu Lāyhār kim olduğunu kimseden öğrenemedim. Ta ‘askerlige girüb de Silistre’ye gidinceye kadar bence meçhûl idi. Orada bir gün kahvehānede oturuyordum. Derviş kıyāfetinde bir ādem de bir hikāye nağl idiyordu. Herkes başdan ayağā kadar kulağ kesilmiş diñliyorlardı.

Maḥmūd Ġaznevī isminde bir pādīşāhın (Senāyī) beg nāmında bir ma‘şūkı varmış. Bir gün iḳāmetgāhından seraya giderken bir ḥamāmın külhanının öğinden geçdiği sırada bindiği esteriñ ayakları yire takılmış.

Külhanda ise Lāyhār isminde bir serḥoş oturmuş. Meyhānelerde küp dibine birikmiş olan şerāb tırtıklarını buña virirlermiş. Anı içermiş. Bundan tolayı adı (Lāyhār) kalmış. Tışarıda esteriñ ayakları yire gömüldüğü sırada Lāyhār külhancıya (toldır bakalım bir dane de Senāyī begin ‘aşkına içelim!) demiş. Külhancı aña buldın şerābı

¹⁰⁵⁴ Kavata odundan bir teknedir. Buradaki usul “Helva-yı cefne” âdetini hatırlatmaktadır.

¹⁰⁵⁵ Layhar’ın edebi eserlerdeki kullanımına dair örnekler için bkz: Ahmet Talāt Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemâl Kurnaz (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 270-271.

¹⁰⁵⁶ Şiir kaydedilirken ikinci “Hû” kelimesi bir alt satıra ve sonunda ünlem ve beş nokta ile kaydedilmiştir. Bu dinleyenlerden bir “Hûû”nun geri dönmesinin beklendiğine işaret eder gibidir. Yahud Hû’nun uzunca çekilmesine işaretir. Gülbang metinlerinin sonundaki gibi.

içmene bak. Senāyī begiñ adını ağızına ne alırsıñ. Başıña bela mı getirmek istersıñ. Yiriñ kulāgī var dirler, bilmez misiñ hey Baba Lāyhār! Dimiş.

Lāyhār büyük bir kahkaha koparmış. Hem o kaçıñ ‘aşkına vir hem de ayakları yire geçen kaçıñ dimiş. Bunu yüksek sesle söylemiş. Tışarıda muttasıl esterini yürütmek istiyen Senāyī Beg bu sözleri işidiyormuş. Derhâl kalbine bir şevk gelmiş. Esterden inmiş, hadem u haşemini terk iderek içeriye girmiş. Külhancıdan meşrabayı alub Lāyhārın öğine diz çökmüş. Elini öpmiş. Şerabı şunmuş. O da aña hayr du‘ā itmiş. Sulţān Maḥmūd Ġaznevīniñ andan sonra Senāyī begiñ tedbirleri sayesinde saltanatı yükselmiş Hinde kadar istilā itmiş.

Ben bunu bir masal diye diñledim ise de yine bu isimde bir ādem olduğunu öğrenmiş oldım. Bilmem aşlı var mı ? didi.

Ben de aña: - Evet! Külhānī-i Lāyhār diye böyle bir rind-i lāubālī meşhûrdur. Saña istersen bu hikāyeniñ dāstān şeklinde bir de manzūmesini vireyim. Kitābdan ‘aynını al. Bu rivayet şā‘irlerimize bile bir sermāye olmuştur. Lāyhār ise rindliğin, lāubāliligin mişālidir. İhtimal ki böyle bir ādem gelmiştir. İhtimal ki bir ‘ārif-i bi‘llāh idi. Faķat terceme-i hālını bilemem. Yalnız ba‘zı kitāblarda bu kabilden aña isnād olunmuş kışşalara tesadüf olunur, didim. Ve biraz sonra Nābī Divānını götürüb o dāstānı istinsāh itmesi için Sāmīye virdim.¹⁰⁵⁷

...

Beni o gice Rıfķı isminde benden bir iki yaş büyük bir çocukla ķardāş itdiler. Bu Rıfķı o kadar iyi bir çocuk idi ki aña benzer bir çocuk bir insān daha görmedim.

Ķardāşlık merasimi;

Ķardāş olacak çocukları ortaya alırlar. Anadan toğma şoyarlar. Külhāncı bir büyük gömlek getirir. Bunuñ adı (Layhāruñ kefenidir) gömlek iki yakalıdır. Destebaşı iki çocuğı yan yana getirir. Bu gömleğı çocukların başından geçirir. Sağ tarafa dāimā eski çocuk sol tarafa da yeñi çocuk tesadüf ider. Sağdaki çocuk gömleğin kolına sağ elini soldaki de kezā şol elini sokar. Bir gömlek içinde iki cıblaķ vüūd bulunur. Ħaricen de iki baş ile iki el görünür.

Külhāncı ocağın ağızına müteveccihen iki dizi üzerine oturır. Ellerini dizlerinin üstüne kor: “Ey Lāyhārın evlādları! Burası baba yurıdır. Burada seniñ benim yokdur.

¹⁰⁵⁷ Ebu’z-Ziyā, “Yeni Osmanlılar Tarihi”, Yeni Tasvīr-i Efķār 445 (1910), 1.

Burada herkes kârdâşdır. Bir anadan toğanlar, bir babadan olanlar birbirlerini boğazlarlar. Lāyhārın evlādları birbirlerini bir vücūd bilirler kârdâşlarına birisi bir ıgne batırsa acısını kendi vücūdlarında tıyarlar. Bu kefene sağılığında girenler ölinceye kadar birbirlerini ayrı görmezler. Bu ikilikde birlikdir. Bu seniñ sağı eliñdir. Sen de onuñ şol elisiñ. Vücūdñız birdir. Başlarıñız ikidir. Biriñiz sağıñızı biriñiz şolñızı görürsiñiz. ‘ömrñiziñ şoñña kadar birbiriñizi görür gözedirseniz her gün kazancıñızı buraya getirirseniz burada bu seniñdir bu benimdir yoğdır. Az çoğı artırır. Çok hepiñizi besler. Kazgān birdir. Hepiñizi toyrır.”

Bu sözlerden şoñra külhāncı ellerini qaldırır. Lāyhārñ ruhına bir fātıha okur. Şoñra mevcūd olan arkadaşlar birer birer gelüb gömlekdekileri (hoş geldiñ yeñi kârdâş) diye öperler. Ve o gice iki çocuk bu gömlekler içinde uyur.

Külhana ebeveyninden biri şağ olan hiçbir çocuk kabül olınamaz. Oraya girecekleriñ anası babası bulunamaz. Erkek ve kız kârdâşı bulunmaq kabüle māni‘ degildir. Lakin hıç kimsesi olmıyanlara daha ziyade hüsni kabül gösterirler. Hāricle velev ba‘ıd olsun ‘alākası olanlara pek muhlis nazarla bakmazlar. Hele benim gibi aşl u nesli meçhul bulunan çocuklar külhanıñ hālış muhlis evladı ‘ad olunur. “Bundan sonra Sami Rıfkının mazisini aktarır. Sonrasında külhana mahsus bir lisandan söz açar bu lisan da baba: külhancıdır.¹⁰⁵⁸ Diğer yolların çoğundaki gibi Meydan Başına baba denmektedir.

Ebüzziyâ, bu taifenin nereden türediğinin belli olmadığını ve pek makbul olmadıklarını dile getirse de kendisine bu kurumdan bahseden Sami’ye göre, bu yol yüce bir terbiye yoludur. “Bu taife-i sefile memleketde nasıl türemiştir. Nereden sirayet itmiştir. Tarihimizin sâir birçok huşuşât gibi daire-i ma‘lûmâtından hāric kalmıştır. (Lāyhār)ın kendilerince kâfile sālār ‘ad olınmasına nazaran hiç şübhe yoğdır ki buralara Āsyādan intikal itmiştir. yāhūd külhancılarca bir takım ‘an‘anât ile yerleşüb kalmış bir i‘tikād neticesi olmak lazım gelür. Sāmî’nin kavline göre külhancılar ‘adetâ nefsleriyle mücāhedeyi maşşad idinmiş kalenderāndan ma‘düddir. Ānlaruñ i‘tikādınca külhanlar dāru’l-imtiḥāndır. Germānıñ¹⁰⁵⁹ eñ müz‘iç bir ḥarāretli zemānında sermānıñ¹⁰⁶⁰ eñ müdhiş dem-i bürudetinde gömleksiz delme bir yelek ve bir tondan ‘ibāret bulunan

¹⁰⁵⁸ Ebu’z-Ziyâ, “Yeni Osmanlılar Tarihi”, *Yeni Tasvîr-i Efkâr* 446 (1910), 1.

¹⁰⁵⁹ Sıcak hava, yaz.

¹⁰⁶⁰ Kış, soğuk.

*libası ile ateşin karşısında ve kârın yağmuru altında pervasız ifâ-yı vazife itmek
‘indlerinde ‘âdd-i ‘ibâdet hükmindedir.”¹⁰⁶¹*

Hakikaten vazifelerini ibadet görerek tüm erkânını hassasiyetle yerine getiren fütüvvet erbâbının usûllerinin aynıyle uygulandığı külhânbeyliği müessesesi bu geleneğin hiç değilse 1900'lere kadar tüm rükünleriyle hayatta olduğuna bir delildir. Bu kurumun pîri olarak kabul edilen Layhâr da rindâne tavrıyla, melâmet neşvesiyle ve gözüpekliğiyle, kalender dervişleri de hatıra getirmektedir.

Külhânîlerin yukarıda hikâye içinde geçen gülbânginin bir başka kaydı daha vardır ki Koçu'dan derc ediyoruz. Koçu, bu gülbângin külhancı baba tarafından okunduğunu her mısraın diğerleri tarafından tekrar edildiğini bildirmektedir.¹⁰⁶²

*“Bu ocağın adı gerçek külhandır
Yersizlere yurtsuzlara mekândır
Nice erler yetişmiştir külhandan
Kim bilir kim bugün nerde pinhandır
Ana baba kucağını bilmeyen
Yavrucuklar bu külhanda mihmandır
Âşık Lâyhâr pîrimiz üstadımız
Hak budur kim eşi gelmez sultandır
Aşk ile meşk kalenderlik râhıdır
Külhan böyle muhabbetli meydandır
Aramıza geldi bir can pâresi
Ol çerâğ-ı hüsne gönül şamdandır
İşte üryân olmuş Lâyhâr aşkına
Bugün gonca yarın gül-i handandır
Hû çekelim Lâyhâr'ın aşkına Hûuu
Yürekteki şûlemiz ol nurdandır.”¹⁰⁶³*

Layhâr Baba

¹⁰⁶¹ Ebu'z-Ziyâ, “Yeni Osmanlılar Tarihi”, *Yeni Tasvîr-i Efkâr* 450 (1910), 1. Külhanbeyi kavramı ile ilgili geniş bilgi için bkz: Özmen, “Bir Okurun Not Defteri: Ebüzziya'da Külhanbeylik”; Sarper Yılmaz, “Külhanbeyi Kavramı Üzerine”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 3/8 (2016), 47-73.

¹⁰⁶² Reşad Ekrem Koçu, *Patrona Halil* (İstanbul: Doğan Kitap, 2016), 80.

¹⁰⁶³ Koçu, *Patrona Halil*, 80; Nesimi Yazıcı, “Osmanlılar Döneminde Yetimlerle İlgili Farklı Bir Uygulama: Külhanbeyliği Kurumu”, *İSTEM* 9 (01 Aralık 2007), 1.

Nâbî Dîvânında “‘Makâle Der-şân-ı Hakîm Senâyî Kaddesa’llahu Sırrahu’l-azîz’, ‘Hikâyet-i Mesnevî-i Hakîm Senâyî Berây-ı Kenâr-kerden-i Hamse-i Atâyî’, ‘Zikr-i Menâkıb-ı Lâyhâre-i Gülhânîyyü’l-meczûb’” şekillerinde başlıklandırılan hikâye mevcuttur.¹⁰⁶⁴

Bu hikâyede Nabî, Senâyî (ö.1131) ve Layhâr arasındaki olayları aktarmaktadır. Hikâyenin 33. beytinden itibaren Gazneli Mahmud (ö. 1030) ve Hakim Senayî’den söz etmeye başlar.¹⁰⁶⁵

Senâyî atına binmiş giderken atı bir külhan önünde çamura saplanır. Senayî atıma bakayım derken kendisi de çamura batar, kurtulmak için çabalarken gözü külhanın kapısına ilişir ve külhanın köşesinde İsa bakışlı bir adamı farkeder.

“Lîk bir âteş-dem ü ‘Îsâ-nazar

Gûşesinün birini itmiş makarr

Mest-i harâbâtî-i nâ-hûşyâr

Nâmı anun Gülhânî-i Lây-hâr

Dâ’ire-i akldan olmuşdı güm

Ana gıdâ olmuş idi lâ-yı hum

Hum dibine irkilicek mühmelât

Ana virürlerdi berây-ı zekât’¹⁰⁶⁶

Senâyî Layhârı görünce az önce çamura saplanan atı gibi perişan oldu. Onu görünce Layhâr: doldur bir çanak daha da Mahmûdun (Gazneli) rağmına içelim diye seslenir. Külhanî Layhâra iç de kafanı çek dur. O arif, gazi şahı bu cümle içinde kullanma der. Lakin naz sermesti Layhâr: -Bu işler senin anladığın gibi değildir der külhancıya. Adaletli hükümdar (Dâver) odur ki bu denî dünyaya kapılmaz aklı olsaydı

¹⁰⁶⁴ Osman Ünlü, “Nâbî Divânı’ndaki Manzum Hikâyeler”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/2 (2016), 169.

¹⁰⁶⁵ Gazneli Mahmud ile Hâkim Senâî’nin ölüm tarihleri gözönüne alındığında bu birliktelik çok mümkün görünmemektedir. Ancak hikâyeciliğin tarihi gerçeklikle uyuşma gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Bahsi geçen hikâyenin tarihî gerçeklikle uyuşan, “*Sultan İbrahim b.Mes’ûd Gaznevî Hint seferine çıktığı sırada Senâî, sultana yazdığı kasideyi kendisine sunmadan önce seher vakti hamama gittiğinde hamam ocağında Gazne’nin sarhoş ve meczuplarından Lâyhâr’ın söylediklerine kulak verir.*” diye başlayan rivâyet için bkz: Deniz Erçavuş, *Senâî-yi Gaznevî’nin Gazellerinin Tasavvufi Açısından İncelenmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2020), 38-40. İki kahramanın hayatları için bkz: Erdoğan Merçil, “Mahmûd-ı Gaznevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003); Saime İnal Savi, “Senâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

¹⁰⁶⁶ Ali Fuat Bilkan, *Nabî’nin Türkçe Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin) (2 cilt)* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1993), 378.

bu cihan dağdağasından kendini kurtarırdı der. Sonra haydi getir bir tane dahi ayağı bağlı Senâyî beyin rağmına içeyim der. Yine külhânî: -Bu sözler ona yakışmaz diye Layhârî bu kez de Senâyî bey için uyarır. Layhâr: - O herşeyden habersiz sen âlim fazıl mı sayarsın dünya için kendi gibi bir âcize iltica eder der ve devam eder Layhâr: -Haydi bir sor kendisine bakalım kendisi fazıl olduğunu söyleyebilir mi? Külhânî: - Ben nereden bulup Senâyî beyi ona bunu sorayım? Onun eteğini elimize almamız mümkün mü? der, Layhâr cevaplar: - Çok da uzakta arama o ümitsiz külhân önünde beklemektedir, der. Külhânî kapıyı açıp dışarı çıkınca Senâyî'yi görür. Teni benzi atmış haldeki Senâyî içeri davet edilince alnını toprağa sürer. Senâyî, Layhâr elinden hayat kadehini içince katre iken deniz olur. Tüm varlığından soyunur. Kibri, varlık iddiası yok olur ve fena içre beka bulur. Böylece Senâyî pek çok kimseyi ihya etme kabiliyetine erişir. Nabi, harabat ehlinin bir kadehinin ne güzel kapıları açtığını o şaraptan içenin daha nice kimseleri aydınlatacak bir ışık olduğunu aktarır Layhâr ve Senâyî hikâyesiyle.¹⁰⁶⁷

I. ESNAF GÜLBÂNGİ

Hoca Cân Bursavî *Fütüvvetnâmesinde* üstad şakirdine işinde ehil olduğunun isbatı olarak icazetnâme verdiğiinde okunacak dua olarak “*vaqt-i mübarek-i gelincekiçün gönüller murâdıçün ‘âkıbet hayırlığıçün imân yoldâşlığıçün ve Qur’ân-ı ‘Azîm hürmetiçün Âdem şafıyü’llâh hürmetiçün ... nebîyu’llâh rûhiçün yüz yigirmi dört biñ peygamberler ervâhiçün üç yüz on üç mürseller ervâhiçün dört (32b) yüz kırk dört tabakât erenleri ervâhiçün bu şan‘atları mu‘cizâtile ve âyâtile ve beyyinâtile işleyüb koyub giden peygamberler ervâhiçün ve iki cihan fâhri Muhammedü’l-Muştafâ şalla’llâhu’aleyhi ve sellem rûh-ı şerîfiçün ve çehar-yâr-i bâ şafâ ervâhiçün ve İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin ervâhiçün İbn-i ‘Abbâs Seyyid Vaḳḳâş ve Selmân-i Fâris ve İbrâhîm Halîl rûhiçün ve bu şan‘atlara âdâbla ve ‘ibâdetle tâbi’ (33a) olub geçmişler üstâdlar ve şâkirdler rûhiçün ve pâdişâh-ı ‘âdil içün...*” metnini kaydetmektedir.¹⁰⁶⁸

Razavî *Fütüvvetnâmesinde* ise “Bir kimse dükkan açsa dua edip sonra salavat getirsin ve “Badehu geçmiş meşayihî ve üstadları ve cemii enbiya ve evliyayı ve

¹⁰⁶⁷ Bilkan, *Nabi'nin Türkçe Divânı (Karşılaştırmalı Metin) (2 cilt)*, 376-381.

¹⁰⁶⁸ Hoca Cân Bursavî, *Fütüvvetnâme*, 32a-33a.

atasını ve anasını ve üstazı ve şeyhi üzerinde hakkı olanı hayr dua ile yâd ide ve anların ervahından himmet ve istianet talep ede.”¹⁰⁶⁹denilmektedir ki bu ifadeler gülbâng muhtevası gibidir.

Ayverdi, “*esnaf tarikleri 18. yüzyılda bir değişikliğe uğrayarak, şeyh ve nakiplerin yerini yiğitbaşılar ve kâhyalar almış, tariklere de “Lonca” denmeğe başlanmıştır*”¹⁰⁷⁰ dedikten sonra “*Bundan altmış, altmış beş sene evveline kadar an’ane, iktisadi ve ticari hayattaki yerini kaybetmiş feri ve rengi sönmüş olmakla berâber yine de hayat belirtileri tamâmiyle sönmüş değildi*” demekte ve o dönemde icra edilen merasimi aktarmaktadır:

“*Usta olacak kalfanın yaptığı işler lonca heyeti tarafından tetkik edilerek bir atlas torba içinde mühürlenmiş olduğundan, nihayet bunlar kahyâ tarafından açılır ve yiğitbaşı da eserleri bir gümüş tepsiye koyarak, merâsimi tâkip etmekte olan yüzlerce davetliye göstere göstere geçirir ve aynı zamanda da mutat gülbângi çekmeğe başlardı;*

Allah bir Allah... Muini Settâr, Hâliku’l leyl u vennehar Hû pirimiz üstâdımız (...) nebi aşkına ve gelip geçen san’at erbâbı ervahına aşk ile Hû diyelim Hû... diye bağırır ve gencin ustası ileri gelip eski çırağını kâhyanın önüne götürür, genç usta da diz çöküp kahyanın elini öper, kâhya ise gencin sağ omuzuna elini koyarak bülent âvâz ile” çeşitli öğütler verir.”¹⁰⁷¹

Ayverdi’nin anlattıkları ustalığa yükselme merasiminde gerçekleşmektedir ve Ayverdi’nin aktardığı gülbâng Yeniçeri gülbângi metniyle Bursavî’nin aktardığı metnin birleşmesiyle oluşmuş gibidir.

Bu icazet törenlerinden başka esnâfın, (16. yy’dan itibaren arastaların ortalarında inşa edilen dua kubbelerinin altında) sabah namazı sonrası toplandığı ve duacının dua etmesinin ardından vazifesine dağıldığı bilinmektedir.¹⁰⁷²

Günaydın, 1925 yılında imzasız olarak Meslek gazetesinde yayınlanan ahilik konulu yazı dizisinden çeviri-yazısını yaptığı çalışmasında “Ahilik Raporunun Ahi Babalarla İlgili Kısmı” başlığı altında şu bilgileri vermektedir:

¹⁰⁶⁹ Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, 85.

¹⁰⁷⁰ Samiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999), 202.

¹⁰⁷¹ Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, 205.

¹⁰⁷² Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Dua Kubbesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/539.

“Her sabah kuşluk vakti bütün debbağlar o gün pazara çıkaracakları mallarını hazırlarlar ve beşi yedisi bir yere “dola” bağlayıp **dua meydanına** getirirler. Sıra ile bu mallar iki keçeli yere serilir. Esnaf ustalarından işi olmayanlar ile kalfalardan bazıları ve **Ahi Baba** hazır olduğu halde bir dua edilir. Alıcı esnaf da orada bulunup “**Âmin**” derler. Ondan sonra herkes malının başına geçerek veya bazı yerlerde mal, dua meydanından Pazar yerine kaldırılarak pazarlık suretiyle diledikleri gibi alınıp satılır...

Bu dua ile yolda alım satım hala devam etmektedir. Okunan duanın bir suretini buraya derc ediyoruz. Bu dualar kavaf ve dikicilerde de vardır, hepsi de birbirine benzer. Yalnız esnaf değiştikçe pirlerin isimleri değiştirilir. İbarenin diğer tarafları birbirinin aynıdır.

Bu derc ettiğimiz dua kavaf esnafının duasıdır:

“Elhamdülillâhi Rabbi’l-‘âlemîn, el-âkıbetü li’l-müttakîn. Ve’s-salâtü ve’s-selâmü ‘alâ Resûli-nâ Muhammedin [ve] âli-hî ve sahbi-hî ecma’in. Sabah mübarekliği için, Habîbullah ruhiyçün bu yolda, bu erkânda gelmiş geçmiş ustalar, pirler ruhiyçün, bakî ustalar selâmetiyçün, pirimiz Şeyh-i Ekber Yemenî İmam Yûsuf ruhiyçün, cemî sâhibü’l-hayrat ruhiyçün, def-i kazâ, redd-i belâ, kabûl-i duâ, husûl-i mürâcaat, feth-i müşkilât, bekâ-i îmân, rızâ-i Rahman Hak celle ve ‘alâ maa’r-rızâ Fâtiha.”

Bu sabah dualarını “sîacı” tabir edilen duacı yapar ve dua bittikten sonra Ahi Babaya, o mevcut değil ise hazır olan ustaların en büyüğüne boyun kırıp selam vermesi, onun da redd-i selâm eylemesi âdâb cümlesindendir.¹⁰⁷³

Günaydın’ın derc ettiği metin de Bursavî’nin kaydettiği metne benzemekte ancak yıllar içinde çokça değişikliğe uğradığı görülmektedir.

İ. MÜEZZİN GÜLBÂNGİ

Cuma namazında ilk sünnetten sonra müezzinin okuduğu dua “Cuma gülbângi” şeklinde adlandırılmaktadır.¹⁰⁷⁴ Bahsi geçen dualar, muhteva bakımından

¹⁰⁷³ Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019), 99. Meslek gazetesinde yayınlanan Ahilikle ilgili yazı dizisinde İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin hazırlattığı Ahilik raporlarından alıntılar mevcuttur. Burada aktarılan bilgiler o raporlardaki metinlerdendir.

¹⁰⁷⁴ Fatih Koca, *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salavâtlar* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013), 46.

gülbâng metinlerine benzese de şekil olarak gülbâng hüviyetinde değillerdir. Duaya Allah Allah ya da herhangi bir esmayla giriş yapılmamakta sonuç bölümünde de gülbânglere benzer bir bitiriş kalıbı bulunmamaktadır. Duada müezzinlerin pîrinin anılması, caminin banisine, hayır sahiplerine, dönemin padişahına hayır dileklerde bulunulması bu adlandırmaya sebep olmuş olmalıdır.

Koca'nın, Cuma gülbângi olarak kaydettiği metin şöyledir:

*“Resûl-i ekrem ve nebi-yi muhterem, sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin mübarek, azîz, pâk, münevver, mutahhar rûh-i şeriflerine salavât-ı şerîfe getirenlerin İlâhî âhir ve âkibetleri hayrola. Âl-i ezvâc-ı tâhirât evlâd-ı resûl, ashâb-ı güzîn efendilerimizin, sâir enbiyâ-i izâm ve rusûl-i fihâm hazerâtının ervâh-ı şeriflerine, pîrimiz Bilâl-i Habeşî efendimizin ve ale'l-husûs bu caminin bânîsi ve bugüne kadar içerisinden gelmiş geçmiş imam, müezzin ve kayyumlarının ve kâffe-i ehl-i imân ve İslâm ervâhı için ve bilhassa Allah rızâsı için el-fâtiha”*¹⁰⁷⁵

Azîz Mahmûd Hüdâyî türbedârı müezzin Mustafa Düzgünman'ın¹⁰⁷⁶ ses kaydından alınan farz namazlardan önce okuduğu duanın metni şu şekildedir:

“Hazret-i Resûl-i ekrem ve nebi-yi muhterem, sultânü'l-enbiyâ, burhânü'l-asfiyâ, Habîb-i Hudâ, şefî'-i rûz-i cezâ, iki cihân güneşi, Eba'l-Kâsım Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve âlihî vesellem Efendimiz Hazretlerinin, pâk, münevver, mutahhar, mücellâ, musaffâ, rûh-i pür-fütûh-i saâdetlerine salavât-ı şerîfe getirenlerin âhirleri ve âkibetleri hayrola! Hânedân-ı ehl-i beyt-i nübüvvet, ezvâc-ı tâhirât, çehâr-yâr-ı güzîn ve ashâb-ı Resûl-i Rabbi'l-âlemîn, pîr-i müezzinân Hazret-i Bilâl Habeşî rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'în hazerâtının ervâh-ı tayyibelerine, sâhibü'l hayrât ve'l-makâm, sertâc-ı evliyâ, gonce-i âl-i abâ, vâsıl-ı kâmil-i tevhîd-i zât, hallâl-i her müşkilât, hâiz-i merâtib-i keşf-i şühûd ve mazhar-ı füyuzât-ı Rabb-i Vedûd, kutb-ı dâire-i irşâd, merd-i meydân-ı hakikat ve rehnümâ-yı ehl-i celvet, kutbü'l-ârifîn, gavsü'l-vâsılîn, ka'betü'l-uşşâk, seyyidü's-sâlikîn, cenâb-ı pîr destgîr şeyhünâ seyyidünâ mürşidînâ Sultân Azîz Mahmûd Hüdâyî Üsküdârî kaddesallahu sırrahu'l-âlî Efendimiz Hazretlerinin ve ehl-i beytlerinin ervâh-ı şeriflerine, bânî-i sâni, cennetmekân, firdevs-

¹⁰⁷⁵ Fatih Koca, *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salavâtlar*, 47.

¹⁰⁷⁶ M. Uğur Derman, “Düzgünman, Mustafa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

âşiyân, Sultân Abdülmecid Hân aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân hazretlerinin rûh-i şerîfi için, ve erenler cilvegâhı, dergâh-i pâk-i Hüdayî'den güzerân eden meşâyih-i zevîl-ihtirâm kaddesallahu esrârahum ilâ yevmi'l-kıyâm, dervîşân, âşıkân, sâdıkân, muhibbân, bâcıyân, âyende vü revendegân ve eimme-i hutabâ, müezzinîn, kayyûmîn, cemâ'at-i müslimîn ve diğer sâhibü'l-hayrât ve hasenât rûhları için, beşerîyyetin selâmeti için ve kâffe-i ehl-i îmân ervâhı için, el-Fatiha''¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷⁷ <http://nagmeiask.blogspot.com.tr/2017/10/farz-namazlardan-once-okunan-gulbank.html>

SONUÇ

1. Gülbângin temel anlamı ulu âvâz, pekçe sestir. Gül: ulu, pekçe, bâng: âvâz, ses anlamlarına gelmektedir.
2. Literatürde yaygınlaşan gülbângin “gül sesi” anlamına geldiği kabulü, gülbâng kelimesindeki “gül” kelimesinin Farsça’dan geçen (çiçek olan) gülle karıştırılması sonucunda oluşmuştur. Son dönemlerde bu anlamın yaygınlaşmasının Veled Çelebi’nin kelimeye verdiği anlamın benimsenmesiyle ilgili olduğunu düşünmekteyiz.
3. Bülbül âvâzı anlamı da yine bu yanlış anlama kaynaklıdır. Gülbâng-i bülbül terkiibiyle sık sık karşımıza çıkan tabirde, gülbâng tek başına bülbül sesini karşılamamaktadır.
4. Kelimenin “bâng”in taşıdığı anlama muvafık olarak “gülbâng” şeklinde telaffuz edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.
5. Kelime Türkçe’de gülbâng (v)urmak, gülbâng eylemek-etmek, gülbâng çekmek, gülbâng uçurmak, gülbâng uyarmak, gibi kalıplarla güçlü bir şekilde bağırarak” anlamlarında kullanılmıştır. Kelimeden türetilen gülbâng-zen, gülbâng-keş gülbâng-âver gibi kelimeler dilimizde gülbâng vuran, gülbâng çeken, gülbâng getiren anlamlarında kullanılmıştır.
6. Kelime daha ziyade Allah lafzı ya da Allah’a işaret eden lafızlarla birleştirilip nidâ anlamında kullanılmıştır, gülbâng-i Allah Allah, gülbâng-i tekbir, gülbâng-i tehlîl vd.
7. Gülbâng kelimesi sesiyle meşhur pek çok kimse, nesne ve eylemle birleştirilip “... sesi” anlamında kullanılmıştır. Gülbâng-i bülbül, gülbâng-i kûs, gülbâng-i nefîr, gülbâng-i ah, gülbâng-i Yakûb, gülbâng-i top vd.
8. Kelime gülbâng-i âferîn, gülbâng-i mübârek bâd, gülbâng-i tahsin gibi terkiplerle kullanılmış. Bir grup kimsenin topluca bir kimseye övgüler yağdırması şeklinde de anlam kazanmıştır.
9. Tarihî metinlerde gülbâng kelimesi çoğunlukla gaza meydanlarının tasvirinde kullanılmış, askerin savaş narasını nitelemek için gülbâng-i Allah Allah, gülbâng-i tekbir, gülbâng-i Hû gibi terkipler kurulmuştur. Yine

gülbâng-i Muhammedî kavramı, salâvât, ezan hasseten fetih ezanı anlamında kullanılmıştır.

10. Gülbângler eski Türk dualarından öğeler taşımaktadır. Söyleniş biçimi muhtevası ve icrası ve icracısı bakımından Dede Korkut dualarına benzemektedirler.
11. Türk İslâm Edebiyatı literatüründe gülbâng kendine mahsus şekli muhtevası ve icrasıyla bir tür olarak zikredilecek hüviyettir. Zira metin giriş (Allah Allah, vakitler hayr ola vd.), gelişme (dua cümleleri) ve sonuç kısımlarındaki (pir keşidesi, Hû diyelim vd.) sabitelerle metin içi paralel yapıları, seci, asonans ve aliterasyonlarıyla, türün alt türlerindeki (çerağ, lokma vd.) muhteva ortaklıklarıyla, ve icra edilmesi yönleriyle zihinde bir “tür” olarak canlanmaktadır.
12. Gülbâng, çoğunlukla Allah adının anılmasıyla başlanan, kutlanacak olan zaman, eşya yahut vakanın hayrı için dua edilen, yol büyüklerinin anıldığı, Allah adının; hasseten Hû isminin zikredilmesiyle hitama erdirilen, merasimi idare eden veya meclis için “ulu” sayılan bir kimse tarafından okunan duadır.
13. Eserlerde “dua-i hayrdan sonra gülbâng çekerler” şeklinde ibareler sıklıkla geçmektedir ki bu da işaret ettiğimiz üzere gülbângin evvela Allah adını yüksek sesle zikretmeyi ifade ederken sonradan tüm duayı da içine alacak şekilde terimleşmesiyle ilgilidir.
14. Zaman zaman gülbâng kavramının yerine kullanılan terceman kavramı yapısı, amacı ve icracısı yönleriyle gülbângden ayrılmaktadır. Bu iki kavramın birbiri yerine kullanılmaları isabetli değildir.
15. Bir tür olarak gülbâng bütün çeşitleriyle ortak bir kalıba sahipse de alt türlerine göre metnin özellikle gelişme kısmında değişiklikler gözlenmektedir. Gelişme kısmında kutlanacak şeyi hatırlatan bir eşya, şahıs ya da zaman adı zikredilmekte ya da bunları hatırlatan bir ima mutlaka bulunmaktadır.
16. Gülbânglerde sabah (meydan gülbângi), and (misak, ikrar, biat) gülbângi, lokma gülbângi gibi ortak türler bulunmakla birlikte, tarikin erkânına göre farklı gülbâng türleri de bulunmaktadır.

17. Gülbângleri birbirinden ayıran en önemli husus pîr keşîdesi kısmıdır. Gülbâng metninin hangi yola ait olduğunu dua sonunda ya da metin içinde geçen yol büyüklerinin adlarından anlamak mümkündür. Esasında türün icrasındaki asıl hedef de bu yol büyüklerinden hem istimdat etme, hem onları örnekler olarak görme hem de onlara olan muhabbeti izhar etme, onların yüzü suyu hürmetine işlerin hayırlanmasını dilemedir. Gülbâng metinlerinde Hz. Peygamber, Hz. Ali, ehl-i beyt, yol büyükleri, üçler, yediler, kırkların anılmasıyla onlara dahil olabilmek, onlardan el alarak yol yürümek hedeflenmektedir. Gülbânglerde uğurlanan işin pîrinin anılması da hem hürmete hem ondan el alma imkânına erme niyetiyledir.
18. Fütüvvetnâmelerde gülbâng metinlerine benzer dualar vardır ve bazılarında duaların icrası sonunda duayı okuyanın tekbîr idelüm demesiyle hazirun tekbir getirmektedir. Bu yönüyle gülbânglerin sonundaki uygulamayı andırmaktadırlar.
19. Fütüvvetnâme tabiri 18. yy sonları ile 19. yy başlarından itibaren Bektaşî erkânnâmelerine ad olmaya başlamıştır. Bu erkânnâmelerin bir kısmı Bektaşî Fütüvvetnâmesi adıyla kütüphane kataloglarına kaydedilmişlerdir. Gülbânglerin çoğu da bu metinlerde bulunmaktadır.
20. Bektaşî gülbângleri özellikle 19. yüzyıl erkânnâmelerinde “gülbângler” ana başlığı altında alt türlerinin (şerbet, ulu vd.) adı belirtilerek yerlerini almaya başlamışlardır.
21. Bektaşî gülbângleri ulu gülbâng hariç kısa ritmik cümlelerden oluşmakta, metinlerin içinde ehl-i beyt aşkı ve ehl-i beyt düşmanlarına düşmanlık (tevilla- teberrâ) yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Özellikle ulu gülbânglerde on iki imam, on dört masum, on yedi kemerbest, yetmiş iki can ve Bektaşîlik yolunda hizmet etmiş önde gelen pîrlere ve hizmet sahipleri anılmaktadır.
22. Mevlevî gülbânglerini incelememiz esnasında yakın dönem kaynaklarındaki pîr keşîdesi kısmının yazmalarda farklı olduğunu tespit ettik. Bu da gülbânglerin zamanla dönüştüğüne işaret etmektedir. Mevlevî gülbângleri de 20. yüzyılın başlarında alt türlerine ait başlıklandırmalarla eserlerde yerlerini almışlardır.

23. Cerrahi gülbânglerinde günümüze yaklaştıkça değişimin olduğunu aynı yolun temsilcisi Erenden ve Ozak'ın kaydettiği gülbâng metinlerini incelerken teyid ettik. Bu durum gülbânglerin tabiatı gereği diğer tüm yollarda da görülmektedir.
24. Kadirî gülbânglerini incelerken Eşrefiyyeye ait iki gülbâng metni dışında, Bayezid Kütüphanesinde *Gülbaşnâme* adıyla kayıtlı defteri temele aldık. Bu defterdeki gülbânglerin pîr keşidesi kısmında Abdülkadir Geylanî anılmakta ve künyesi Kadirî geleneğe münasip bir şekilde sunulmaktadır. Eserdeki erkânın Bektaşî erkânını çokça hatırlatması bu defterin esasen hangi yola ait olduğunu tespit etmemizi zorlaştırdıysa da pîr keşidesini dikkate alarak gülbângleri Kadirî gülbângleri başlığı altında kaydettik. Bu durum tarikler arasındaki etkileşim için bir örnek teşkil etmektedir.
25. Tezimizin son bölümünde gülbâng metinlerinin okunduğu yahut metinlerin izlerinin bulunduğu merasimleri inceledik. Türk milletinin belki en çok önemseydiği askerî hayatta, gülbâng metinlerinin bulunması Yeniçerinin bir yola bağlı derviş-asker olarak eylemlerinde Bektaşî erkânından alınan sözleri sarfetmeleri tasavvufun Türk tarihine etkisi bakımından kıymetlidir.
26. Askerî musıkî olan mehterin gaza fikriyle dolu olan askeri manevî bakımdan tazelemektedir. Birçok tarihî metinde askerin ricalü'l gayb ile savaşa çıktığına inandığı o ruhî coşkunluğa bu metinlerin katkısı düşünülmelidir.
27. Okçulukla ilgili metinlerinde karşımıza çıkan gülbânge çok benzer bir metnin, Türk kültür hayatında bir mesleğe bir uğraş alanına da bir dinî vecîbe gibi yaklaşıldığı bir erkân üzre yol alındığı ve o yoldan giden büyüklerin hayırla yâd edilerek bir vefa duygusuyla eylemlerin kutsiyet kazandığı ve her işte, eylemde bir büyüğün elinden iş öğrenme, dilinden dualanma ritüeline sahip olunduğu ortaya çıkmaktadır. Keza güreş sanatında da yolun pîrleri anılmaktadır.
28. Meddah ve Karagöz gibi dinî boyutlarının hemen anlaşılamadığı sanatların icrasında dinsel tören neşvesi bulunduğu yine bu yolların kurucularının hayır duayla anıldığı ve bu icralarda dualarla bu eylemlerin de kutlandığı farkedilmektedir.

29. Âmin Alâyında uygulanan merasim başta mektebe başlayan çocuk olmak üzere yapılan işin kutluluğunun hissedilmesi ve yine o yolun büyüğünün zikredilmesi bir önder tayin etme ve işin ciddiyetini farkettilme bakımından kıymetlidir.
30. Türk kültüründe külhanbeyliği gibi kurumların dahi, bir yol bir usûl dairesinde hayatiyetlerini sürdürdüğünü tespit ettik. Kültürümüzdeki bu türden bir terbiye sistemine sahip olan diğer kurumların da incelenmesi geleneğin korunması anlamında kıymetlidir.
31. İncelemelerimiz sonucunda vardığımız kanaat bugün bildiğimiz şekliyle gülbâng metnlerinin çoğu (ihtiyaten) Bektaşî geleneğin tesiri altında oluşmuşlardır. İctimaî hayattaki gülbâng metinleri Bektaşîliğin izlerini taşımaktadırlar.
32. Gülbâng metnlerinin Bektaşîlik yoluyla yayıldığı kanaatindeyiz. *Gülbangnâme* adlı eser bu ihtimalin bir örneği olarak karşımızda durmaktadır.
33. Yeniçeri ve mehter gülbangleri Bektaşîlerin gülbâng-i cemiyyet, gülbâng-i gaza, gülbâng-i Muhammedî diye adlandırdıkları gülbâng metnlerinin bir parça değişmiş halleridir. Amin alayındaki gülbâng de öyledir.
34. Dede Korkut'tan Karagöz oyunlarına ve meddah anlatılarına kadar kültürün sanat öğelerinde de Bektaşî müelliflerin tesirli oldukları anlaşılmaktadır.

Öneriler

1. Gülbâng metinleri özellikle erkânla ilgili metinlerde karşımıza çıkabilme ihtimali taşıyan dualardır. Pek çok eski eser bu yönden değerlendirilmeye devam edilmelidir.
2. Alevî-Bektaşîlikle ilgili akademik çalışmalar gülbâng metinleri konusunda zengindir. Fakat bu çalışmalar da genellikle ana metinlere gidilmeden, özel kütüphanelerde bulunan defterler yahut kaynak kişilerden alınan metinler üzerinden yapılmaktadır. Bu da metinlerin orijinal hallerinin değil bugün kavuştuğu hallerinin ortaya koyulmasıyla sonuçlanmaktadır. Alevîliğin ana kaynakları bu yönden değerlendirilmelidir.

3. Gülbâḡ metinlerinin hayatın tüm alanlarında kendilerine yer bulduḡunu farkettikten sonra, 13. yy.'dan itibaren ahilik ve tasavvuf öğretilerinin Türk İslam kültürünü nasıl ince ince yoḡurduḡunu, spordan sahne sanatlarına kadar nerdeyse her yolun bir erkâna bir pîre çıktığını görmek bu alanda çok derinlikli çalışmaların yapılması gerektiğini düşündürmüştür.
4. Gülbâḡ metinlerinin tahlilleriyle, tarikatlerin inanç unsurlarına ve Türk toplumundaki dua anlayışına dair pek çok veriler elde edilecektir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak Kaşanî. *Sûfilerin Kavramları Istılâhâtü's-Sûfiyye*. çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Bursa Akademi, 2014.
- Ahmed Câvid. *Hadîka-i Vekâyî'*. haz. Adnan Baycar. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.
- Ahmed Cevad Paşa. *Tarih-i Askerî-i Osmanî, Kitab-ı Evvel: Yeniçeriler*. ed. Ernest Leroux. İstanbul: Kırk Anbar Matbaası, 1882.
- Ahmed Paşa. *Ahmed Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ, 1992.
- Ahmet Rıfat. *Gerçek Bektaşîlik: Mir'atü'l- mekâsıd fî def'i'l- mefâsid*. haz. Salih Çift. İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.
- Ahmet Vefik Paşa. *Lehce-i Osmanî*. Dersaadet, 1306.
- Ak, Coşkun. *Muhibbi Divanı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1977.
- Akkuş, Metin. *Nefî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206118/nefi-divani.html>
- Aksoy, Hasan. “Tarihi Bir Belge ve Türk İslam Edebiyatı’nda Bir Tür Olarak Fetihnameler”. *İLAM Araştırma Dergisi* 2/2 (1997), 7-19.
- Aksoyak, İ. Hakkı - Arslan, Mehmet. *Haşmet Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Aksoyak, İ.Hakkı - İsen, Mustafa. *Vuslatî Ali Bey Çehrin Gazâvâtnâmenâmesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208549/vuslati-ali-bey--gaza-name-i-cehrin.html>
- Aktaş, Erhan. ““Dirse Han Oğlu Bogaç Han Boyı’ndaki ‘Göl Gibi Kırmızı Sagdur-’ İfadesi Üzerine”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 16/1 (2016), 65-78.
- Aktaş, Serdar. *Razavî Fütüvvetnâmesi (Hacıbektaş Halk Kütüphanesi No: 49/560) Metin Çevirisi ve Değerlendirmesi*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014.
- Akyol, İbrahim. “Kültürümüzde Manzum Yağmur Duaları”. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 18 (2020), 268-284.

- Alay, Zehra. *Muhyiddin Çelebî'nin Hızırnâmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005.
- Alkan, Mustafa. “Yeniçeriler ve Bektaşılık”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 50 (2009), 243-260.
- Alper, Kadir. *Giritli Aşkî ve Divânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005.
- Anadol, Cemal. *Türk İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1991.
- And, Metin. “Meddahi Meddahlık, Meddahlar”. *Meddah Kitabı*. haz. Ünver Oral. 3-17. İstanbul: Kitabevi, 2013.
- Ankarâvî, İsmail. *Minhâcû'l Fukarâ*. TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, 1286. <http://hdl.handle.net/11543/542>
- Arı, Ahmet. Sâkib Dede Dîvânı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59860,sakib-dede-divanipdf.pdf?0>
- Arı, Osman Sacid. *Mehmed Vehbi Konevi'nin Hafız Divanı Şerhi'nde Tasavvufi Unsurlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2016.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin. “Kelime-i Tevhid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/214-215. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Arpaguş, Safi. *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*. İstanbul: Vefa Yayınları, 2009.
- Arsal, Orhan. *Kitab-ı Fütüvvet (Radavi Transkripsiyon- inceleme indeks)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2010.
- Arslan, Mehmet. *Leylâ Hanım Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215361/leyla-hanim-divani.html>
- Arslan, Mustafa - Erdem Kük, Didem Gülçin. “Alkıştan Gülbanga Türk Kültüründe Dua Verme Geleneği”. *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi* 24 (2021), 114-140.
- Arslan, Mürvet. *Sipâhizâde Ahmed'in Gazavat-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2009.

- Artun, Erman. “Çukurova’da Salâvatçılık Geleneği ve Âşıkların Pehlivan Salâvatlamaları”. *Erdem* 13/37 (2001), 1-52.
- Âşıkpaşazâde. *Osmanoğulları’nın Tarihi Tevārîh-i Âl-i Osmân*. haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç. İstanbul: Gökkubbe, 2007.
- Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed. *Âşıkpaşazâde Tarihi*. thk. Âli Bey. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1332.
- Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed. *Âşıkpaşazâde Tarihi*. thk. Friedrich Giese. Leipzig: Otto Harrassowitz, 1928.
- Atila, Mustafa. *Muslihuddîn Mustafâ Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (İnceleme-metin-sözlük)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019.
- Ay, Suzan. *Ahmed Sâdık Zîver Paşa Dîvânı*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999.
- Ay, Ümran. *Münîrî (öl.1521?)’nin Manzum Siyer-i Nebî’si cilt:1 (inceleme-metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Aycan, İrfan. “Mervân I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/225-227. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Aytekin, Sefer. *Buyruk*. Ankara: Emek Yayınevi, 1958.
- Ayverdi, Samiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 4. Basım, 1999.
- Azamat, Nihat. “Kaygusuz Abdal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/74-76. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Balyemez, Sedat. “Dede Korkut’taki Tartışmalı Kelimeler (Dresden Nüshası) Üzerine Bir Karşılaştırmalı Dizin Denemesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 1/3 (2012), 82-117.
- Batur, Atilla. *Süruri Divanı Hayatı, Sanatı, Eserleri Divanının Tenkitli Metni*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2002.
- Bayak, Cemal. *Sehâbî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55746,sehabi-divanipdf.pdf?0>
- Bayındır, Şeyda. *Şehdî Dîvânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008.

- Bektaş, Ekrem. *Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- Behzad, Sara. *Şem 'î Şem 'ullâh ve Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr (İnceleme-tenkitli metin-özel isimler sözlüğü)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Benli, Yusuf. "Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali Algısı". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 5/10 (2012), 33-60.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nabi'nin Türkçe Divanı (Karşılaştırmalı Metin) (2 cilt)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1993.
- Birinci, Ali. "Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri". *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler*. haz. İsmail Kara, Ali Birinci. 23-45. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Boz, Erdoğan. "Doğu Kökenli Kelimelerdeki Kelime Sonu (b, c, d, g) Ünsüzlerinin Türkiye Türkçesinde Ötümsüzleşme Sorunu". *Türkbilig* 2 (2001), 11-22.
- Boztaş, Fırat. *Onaltıncı Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Devletinde Tabl ve Alem Mehterleri Teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2009.
- Bülbül, Eda. *Hazret-i Ali Cenkleri Üzerine Bir Tetkik (İnceleme-Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008.
- Can, Şefik. *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 5. Basım, 2009.
- Cengiz, Hasan Ali. *Yeniçeri Kâtibi Hasan Efendi'nin Tevârih-i Cezîre-i Girid Adlı Eseri: Tahlil Ve Metin*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018.
- Cengiz, Muammer. "Tasavvuf Tarihinde Elest Mîsâkına Dair Yorumlar". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/50 (2017), 904-924.
- Cevdet, Muallim. *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahîliği: İbn-i Battuta'ya Zeyl*. çev. Cezair Yazar. İstanbul: İşaret Yayınları, 2008.
- Ceyhan, Semih. "Seyyid Burhâneddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/56-58. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ceyhan, Semih. "Şems-i Tebrîzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/511-516. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

- Coşan, M. Es'ad. "Hacı Bektaş Ve Makâlât'ının Arapça Aslı Hakkında". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 45/45 (2013), 1-38.
- Çağatay, Neşet. "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/II-III (1952), 61-84.
- Çakır, Müjgân. "Yeniçeri Sofa Tezkireleri ve Manzum Bir Tezkire Metni Üzerine". *MSGSÜ Sosyal Bilimler* 2 (2010), 17-23.
- Çavuşoğlu, Ali. "Ehl-i Beyt Sevgisinin 'Tercüman'ları". *marife* 4/3 (2004), 303-323.
- Çavuşoğlu, Mehmed. "Tahlil ve Tenkidler". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 23 (2012), 329-436.
- Çavuşoğlu, Mehmet. *Yahya Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, 1977.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. "Dua Kubbesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/539-540. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çolak, Abdulkadir. *Türabi'nin Manzum Battalnamesi (Battal Gazi Destanı)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006.
- Çömez, Deniz. *Karagöz- Hacivat Diyaloglarından Hareketle Cümle Çözümlemesi ve Karagöz'ün Türkçeciliği*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2015.
- Dağlar, Abdülkadir. *Şem'i Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. cilt) (inceleme-tenkitli metin-sözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2009.
- Dal, Mehmet Fahrettin. *Fahreddîn Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006.
- Demirci, Mehmet. "Türk Tasavvuf Kültüründe Gül". *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 33/4 (2004), 58-64.
- Demirel, Gamze. *18. Yüzyıl Şairlerinden Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2005.
- Demirel, Mustafa. *Kemâl Paşa-zâde Yûsuf ü Züleyhâ*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1983.
- Deniz, Sebahat. "Kadıızâde Mehmed İlmî'nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme'si". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (2008), 9-9. <https://doi.org/10.15247/dev.4>
- Derman, M. Uğur. "Düzgünman, Mustafa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/62-63. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

- Dervâzî, Muhammed bin Yûnus. *Kavsnâme Dervâzî'nin Okçuluk Kitabı: (çeviri yazı - sadeleştirme - tıpkıbasım)*. haz. Enes Azbay. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- Dirican, Elif. *Sehmi Divanı İnceleme, Metin, Dizin*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007.
- Doğan Enfel – Korkmaz Feryal. *Rûmî'nin Şîrîn ü Şîrûye'si (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 31 (2012): 53-174.
- Donuk, Suat. “Şerh-i Du'â-yı Kadeh ve Kadeh Duası Mazmunu”. *Journal of Turkish Studies* 7/4-I (2012), 1599-1629.
- Düzdağ, Mehmed Ertuğrul. *Barbaros Hayreddin Paşanın Hatıraları: Gazavât-ı Hayreddin Paşa*. İzmir: Kaynak Yayınları, 2004.
- Ebu'z-Ziyâ. “Yeni Osmanlılar Tarihi”. *Yeni Tasvîr-i Efkâr* 444 (1910).
- Ebu'z-Ziyâ. “Yeni Osmanlılar Tarihi”. *Yeni Tasvîr-i Efkâr* 445 (1910).
- Ebu'z-Ziyâ. “Yeni Osmanlılar Tarihi”. *Yeni Tasvîr-i Efkâr* 446 (1910).
- Ebu'z-Ziyâ. “Yeni Osmanlılar Tarihi”. *Yeni Tasvîr-i Efkâr* 450 (1910).
- Ekici, Hatice. *Sahhaf Rüşdi ve Divanın Tenkitli Metni*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006.
- Ekim, Zeynep Emel. “Üsküdar ve Yeniçeri Remizleri”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*. ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 693-713. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2012.
- Engin, Refik - Çakır, Ali. “Amuca Bektaşilerinde Sofra ve Sofra Erkânı”. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 65 (2013), 299-312.
- Eralp, Nejat. “Tarihi, Teşkilatı, Teşrifatı ile Osmanlı Mehteri ve Günümüze Yansımaları”. *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletler Arası Kongresi Tebliğleri*. ed. Hidayet Yavuz Nuhoglu. 293-318. İstanbul: IRCICA, 2001.
- Erçavuş, Deniz. *Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinin Tasavvufi Açidan İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2020.
- Erdem Kük, Didem Gülçin. *Alevi-Bektaşî Gülbankları -Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2021.

- Ergene, Oğuz. “Kavram Alanı Bağlamında Dîvânı Lugâtî’t-Türk’teki Ses Yansımaları İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki Biçimleri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 63 (2018), 135-160.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I-II İndeks- Gramer- Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Ergin, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Erhan, M. Safiyüddin. “Bursa Eşrefîlerinde Köfteli Çorba Ananesi”. *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu* 4. ed. Mehmed Temelli. 299-305. Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 2005.
- Eröz, Mehmet. *Türkiye’de Alevîlik Bektâşîlik*. İstanbul: Otağ Matbaacılık, 1977.
- Ersal, Mehmet - Akın, Bülent. “Dede Korkut Kitabı’nı Alevilik Penceresinden Okumak”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 7/4 (2018), 2369-2408.
- Ersal, Mehmet - Ersöz, Serpil. “Alevi Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 65 (2013). <https://hbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1252>
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Safahat 1. Kitap*. İstanbul: Sırat-ı Müstakim Matbaası, 1329.
- Ersoy, Mehmed Âkif. “Safahat-ı Hayat’tan : Amin Alayı”. *Sırat-ı Müstakim* 1/16 (1324), 244.
- Ertürk, Hatice Nur. *Hız. Peygamber’in (S) Duaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2021.
- Ersöz, Gülden Esra. *Nimetî Dîvânı*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007.
- Erünsal, İsmail. *Tâcî-zâde Ca’fer Çelebi Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Esir, Hasan Ali. *Lâmi’î Ferhad ile Şirin*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195825/lamii-celebi-ferhad-ile-sirin.html>
- Esra Pekdemir. *Anadolu Alevîliği’nde Gülbank Ve Niyaz Anlayışı*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2020.
- Eşref b. Ahmed. *Fütüvvet-nâme*. haz. Orhan Bilgin. Yıldızlar Matbaası, 1992.
- Evliya Çelebi. *Seyâhatnâme İndeksli Tıpkıbasım*. haz. Seyit Ali Kahraman. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*. haz. Ahmed Cevdet. Der Saadet: İkdâm Matbaası, 1314.
- Ferîdî. *Tercüme-i Dîvân-ı Hâfız Manzum Hâfız Dîvânı Tercümesi*. haz. Emrullah Yakut. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1990.
- Gel, Mehmet. “Kuruluş Devri Osmanlı ‘Fakı’ Zümresinin Tipik Bir Öncüsü: Tursun Fakı”. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 26 (2009), 93-116.
- Gelibolulu Mustafa Âli. *Künhü’l-Ahbâr*. ed. Derya Örs. haz. Suat Donuk. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.
- Geyveli Hüseyin Efendi. *Kevserü’l Hayat Geyveli Hüseyin Efendi’nin Okçuluk Rehberi*. haz. Recep Selman Doğru. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- Gökbel, Ahmet. *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2019.
- Gökçek, Mehmet Fatih. *IV. Murâd’ın Bağdâd’ı Fethine Dair İki Eser: Nûrî İbrâhîm, Fetihnâme-i Bağdâd - Kâdî-zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd (Transkripsiyon-Değerlendirme)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora, 2013.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. “Burgazî ve ‘Fütüvvet-nâme’si’”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953), 76-153.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. “‘Fütüvvet-nâme-i Sultânî’ ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953), 127-155.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. “Fütüvvet-nâme-i Şeyh Seyyid Hüseyin ibni Gaybî”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 17/1-4 (1955), 73-126.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2011.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006.

- Gölpınarlı, Abdülbâki. “Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin’in Fütüvvet-name’si”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 17/1-4 (1955), 27-72.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2015.
- Gül, Abdulkasim. “Bir Efsanenin Gücü: Yeniçeri-Bektaşîlik Münasebetinin Tarihî Gelişiminin İncelenmesi”. *Tarih Dergisi* 77 (2022), 107-163. <https://doi.org/10.26650/iutd.1080819>
- “Gülbâng”. *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. ed. Ezel Erverdi vd. 3. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.
- Günaydın, Yusuf Turan. *Ahîlik Araştırmaları 1913-1932*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Gündüz, İrfan. “Tasavvufî Düşüncede Dünya Anlayışı”. *Eğitim ve Verimlilik Sempozyum Bildirileri*. 39-48. Sivas: Sivas Kemaleddin İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, 1994.
- Güneş, Hüseyin. “Zülfikar: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihi Serüveni”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 0/86 (2018), 9-20.
- Güneş, Murat. *Manastırlı Celâl Bey Dîvânı (İnceleme - Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013.
- Güngör, Özlem. *İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019.
- Gürbüz, Mehmet. *Rezmî Dîvânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005.
- Gürel, Rahşan. *Razavî’nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-name-i Kebir veya Miftahü’l-dekâyık fî beyâne’l-fütüvvetive’l-hakâyık)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1992.
- Güven, Rasih - Arpağuş, Safî. “Mevlana Cealetdin ve Şems-i Tebriz”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2014).
- Güzel, Abdurrahman. “Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal’da Dört Kapı Kırk Makam”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 41 (2007), 19-159.

- Hacı Bektâş-ı Velî. *Makâlât*. haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Hakîkî Yûsuf. *Hakîkî Dîvânı*. haz. Erdoğan Boz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.
- Harmancı, Esat – Tanrıbuyurdu, Gülçin. *Çâkerî Yûsuf ü Züleyhâ*, Cambridge: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri, 2012.
- Harmancı, Esat. *Manisalı Câmî Muhabbet-nâme*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56461,manisali-camii-muhannet-namepdf.pdf?0>
- Hasan Şu'uri. *Lisanu'l-Acem Ferheng-i Şu'ûrî*. ed. Derya Örs. haz. Ozan Yılmaz. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Hatiboğlu. *Bahrü'l-Hakayık*. haz. Vahit Türk. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2018.
- Hayalî Küçük Ali. *Karagöz'ün Hamam Eğlencesi*. İstanbul: Ahmed Kâmil Matbaası, 1928.
- Hayalî Memdûh. *Karagözün Gelin Olması*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1340.
- İbrahim Cûdî. *Lûgat-ı Cûdî*. Trabzon: Kitabhane-i Hamdi, 1916.
- İki Fütüvvetnâme Sabuncuoğlu Şerefeddin Fütüvvetnâmesi Bursalı Hoca Can Fütüvvetnâmesi. haz. M. Fatih Köksal, Bünyamin Ayçiçeği. Ankara: Esnâf ve Sanaatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2020.
- İnalcık, Halil - Oğuz, Mevlûd. *Gazavât-i Sultân Murâd b. Mehemmed Hân: İzladî ve Varna Savaslari (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavât-nâme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1989.
- İnan, Abdülkadir. “Farsça Ark-Erk, Kale Citadel”. *Makaleler ve İncelemeler*. 249-252. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- İnan, Abdülkadir. “Han-ı Yağma” Deyiminin Kökeni”. *Makaleler ve İncelemeler*. 645-648. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1987.
- İnce, Adnan. *Mirzâ-zâde Sâlim Dîvânı*. Ankara: 1994.
- İrtem, Süleyman Kâni. *Sultan II. Mahmud Devri ve Türk Kemânkeşleri*. haz. Osman Selim Kocahanoğlu. İstanbul: Temel Yayınları, 2005.
- İyiyol, Fatih. “Mevlevî Gülbankları ve Mevlevî Gülbanklarının İşlevsel Açısından Tahlili”. *Turkish Studies (Elektronik)* 9/6 (2014), 583-600.
- Kaçalin Mustafa - Tanyeri Ali. *Hüdâyî Dîvânı*. İstanbul: 2004.

- Kaçalin, Mustafa. *Yunus Emre Dîvânı*. İstanbul:2004.
- Kadri, Hüseyin Kâzım. *Türk Dillerinin İştikakı ve Edebî Lûgatleri*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943.
- Kâmûsü'l Muhît*, 29 Ağustos 2022. <http://www.kamus.yek.gov.tr/>
- Kanar, Mehmet. *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Birim Yayınları, 1998.
- Kara, Mustafa. *Eşrefoğlu Rumi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2003.
- Karadoğan, Umut C. “Osmanlı Sarayında Pehlivanların Himaye Edilmesi Ve Ceyb-i Humayun Defterlerine Kaydedilmeleri”. *Mecmua* 11 (2021), 295-328.
- Karaköse, Saadet. *Nev’i-zade Atayi Divanı, Kısmi Tahlil-Metin (2.Cilt)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1994.
- Karayazı, Nurgül. “Türk Tasavvuf Edebiyatında Gülbank ve Tercüman ve Bu Konuda Kaleme Alınmış Anonim Bir Risale”. *II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2008*. ed. Ömür Ceylan. 1/67-81. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Kasır, Hasan Ali. *Esrar Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divan’ının Karşılaştırmalı Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1996.
- Kaşgarlı Mahmud. *Divanü Lûgat-it-Türk*. çev. Besim Atalay. 3 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.
- Kavukçu, Fatma Zehra. *Lami'i Çelebi Veyse vü Ramin (giriş-metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1994.
- Kaynak, Medine. *İhsan Rahim’in Neşrettiği Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları (İnceleme-Metinler)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2012.
- Kazan Nas, Şevkiye. *Hamidî-zâde Celîlî Hüsrev ü Şîrîn*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-240981/celili---husrev-u-sirin.html>
- Kemânkeş Mustafa Efendi. *Kavsnâme: Kemankeş Mustafa Efendi’nin Okçuluk Kitabı ; (Çeviri yazı - sadeleştirme - tıpkıbasım)*. haz. Hanifi Vural, Metin Aksoy. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- Kemikli, Bilal. *Mihen*. İstanbul: Kitabevi, 2019.

- Kemikli, Bilal. *Sûfî Aşk ve Ölüm*. İstanbul: Sütun Yayınları, 2007.
- Kemikli, Bilal. *Sûfî Şairin İzinde: Şiir ve Hikmet*. İstanbul: Kitabevi, 2017.
- Keskin, Ahmet. *Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/iyi dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/kötü dilekler): Metin ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018.
- Kılıç, Çiğdem. “Karagöz Oyunlarında Tasavvuf İzleri”. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/2 (2018), 1-26.
- Kıymışhoğlu, Zehra. *Karagöz Perde Gazelleri (İnceleme-Metinler)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2015.
- Kırbıyık, Mehmet. *Kâtib-zâde Mustafa Sâkib Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-199763/katib-zade-sakib-divani.html>
- Kıvamî. *Fetihname-i Sultan Mehmed*. haz. Franz Babinger. İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.
- Koca, Ergün. “Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansıma Sözlerin Leksiko - Semantik Analizi”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 12/1 (01 Mayıs 2012), 393-408.
- Koca, Fatih. *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salavâtlar*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013.
- Koca, Şevki. *Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler: “Öndeng Songung Gürgele”*. İstanbul: Nazenin Yayıncılık, 2000.
- Koca, Şevki. *Koca Turgut Baba Dîvânı*. İstanbul: Nazenin Yayınları, 1999.
- Kocatürk, Olcay. *Kuyucu Murâd Paşa’nın Celâlî Seferi Üzerine Bir Mesnevi: Fûrûğî’nin Siyâveş-nâme’si (İnceleme-Metin)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019.
- Koç, Osman. *Gazâ-nâme-i Cezzâr Gâzi El-Hacî Ahmed Paşa*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1992.
- Koçak, Yunus. “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler-Erkânâme: 2”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 33 (2005), 71-144.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Acı su : Şiirler*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 0199.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Patrona Halil*. İstanbul: Doğan Kitap, 3. Basım, 2016.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Yeniçeriler*. İstanbul: Doğan Kitap, 4. Basım, 2017.

- Konevî, Mehmet Vehbî. *Şerh-i Divân-ı Hafız*. 2 Cilt. İstanbul: Hacı Muharrem Matbaası, 1286.
- Konevî, Mehmet Vehbî. *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*. 2 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1289.
- Korkmaz, Zeynep. “Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa”. *Türk Dili* 657 (2006), 250-257.
- Köksal, M. Fatih. “Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1, (2008), 169-190.
- Köksal, M. Fatih - Gıynaş, K. Ali. “Bir Bektaşî Fütüvvetnâmesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 18/59 (2011), 403-422.
- Köprülü, Orhan F. “Abdal Mûsâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/64-65. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Köprülüzâde, Mehmed Fuad. “İctimai Tedkikler ‘Ankara’ ve ‘Ahiler’”. *Hayat Mecmuası* 1/21 (1927), 402-403.
- Köprülüzâde, Mehmed Fuad. “Meddahlar: Türklerde Halk Hikâyeciliği Tarihine Ait Bazı Maddeler”. *Türkiyât Mecmuası* 1 (1925), 1-46.
- Köse, Nerin. “‘Pir Sultan Ve Hızır Paşa’ Hikâyesi”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 4/2 (01 Haziran 2000), 301-318.
- Köse, Saffet. “Tekbir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/341-343. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Kubbealtı Lügati*. <http://lugatim.com/>
- Kucak, Ömer. *Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007.
- Kutlu, Sönmez. *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları Alevîliğin Yazılı Kaynakları “Buyruk”, “Tezkire-i Şeyh Safî”*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Kuzubaş, Muhammet. *Atâî'nin Aleumnümâ (Sâkînâme) mesnevisinin karşılaştırmalı metni ve konu bakımından incelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2007.
- Küçük, Sabahattin. *Baki Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78361/baki-divani.html>
- Küçük, Sezai. *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*. İstanbul: Simurg, 2003.

- Külekçi, Numan. *Gani-zade Nadiri: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-name'sinin Tenkidli Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1985.
- Lala, Avni. *Arnavutluk'taki Bektâşî İnanç Ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2015.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderûn Kitabevi, 4. Basım, 1984.
- Lügatnâme*. Erişim 10 Eylül 2022.
[https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary?DictionarySearch\[word\]=%DA%AF%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%AF](https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary?DictionarySearch[word]=%DA%AF%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%AF)
- Macit, Muhsin. *Erzurumlu Zihnî*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1996.
- Maden, Fahri. “Bektaşilikte Giysi ve Sembol Olarak Tac”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 60 (2011).
<https://hbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/204>
- Mehmed Salahî. *Kâmûs-ı Osmanî*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1322.
- Mehmed Neşri. *Kitab-ı Cihan-nüma Neşri Tarihi*. haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 4. Basım, 2014.
- Merçil, Erdoğan. “Mahmûd-ı Gaznevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/362-365. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Meriç, Numan. *Radavi'nin Haza Kitabı Fütüvvetname: Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 HK 1137/7*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013.
- Mermer, Ahmet. *Mezaki: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1988.
- Muallim Naci. *Lügat-ı Nâcî*. nşr. Kirkor Faik. İstanbul, 1316.
- Musahipzâde Celâl. “Mektebe Başlama”. *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler*. 262-270. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Mustafa Tatçı. “Elmalı'nın İrfan Ocakları: Bektaşilik ve Halvetîlik Üzerine Bir Değerlendirme”. *Emalı İrfan ve Sevgi Şehri*. ed. Bilal Kemikli. Antalya: AKİK, 2009.
- Mustafa Tatçı. *Yûnus Emre Dîvânı*. İstanbul: H Yayınları, 5. Basım, 2020.

- Mutlu, Hafsa. *Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Efendi ve Divanı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008.
- Münirî. *Münirî Dîvânı*. haz. Ersen Ersoy. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.
- Mütercim Asım. *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Kâtı'*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1302.
- Nar, Oktay. *Şeyhî, Hayatı ve Divanının Tenkitli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007.
- Ni'metu'llah Ahmed. *Lügat-i Ni'metu'llâh*. haz. Adnan İnce. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Noyan, Bedri. *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. 8. Cilt. Ankara: Ardıç Yayınları, 2010.
- Noyan, Bedri. *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. 9. Cilt. Ankara: Ardıç Yayınları, 2011.
- Nutku, Özdemir. "Meddah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/293-294. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Okçu. Naci. *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10653,girispdf.pdf?0>
- Onay, Ahmet Talât. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. haz. Cemâl Kurnaz. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Oral, Murat. "Kur'âna Göre Dua ve Duâ'nın Âdâbı: Fâtîha Sûresi Örneği". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (15 Aralık 2017), 161-186.
- Oral, Ünver. *Karagöz Oyunları -1- Kâr-ı Kadim*. İstanbul: Kitabevi, 2007.
- Oruç Beğ Tarihi. haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014.
- Ozak, Muzaffer. *Ziyet-ul-Kulub*. İstanbul: Salih Bilici Kitabevi Yayınları, 1972.
- Öz, Sevgi. *Alevî İnancında Gülbank Dua ve Deyişler*. Ankara: Yol Yayınları, 2011.
- Özaydın, Abdülkerim. "Nevbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/38-41. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Özcan, Abdülkadir. "Etmeydanı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/497-498. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Özcan, Abdülkadir. "Neşri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/20-22. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

- Özcan, Abdülkadir. “Oruç b. Âdil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/425-426. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Özcan, Nurgül. “Bektaşî Erkânnameleri ve Bir Bektaşî Erkânname”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi* 46 (2008), 184-204.
- Özcan, Nuri. “Cenaze Gülbangi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/357-358. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özcan, Nuri. “Goygoycular”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/121-122. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Özcan, Nuri. “Mehter”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/545-549. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özçelik, Sadettin. “Dede Korkut’ta kıanın- kıamın İle İlgili Yazım, Aktarma ve Yorum Karışıklığı Üzerine”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 4/3 (2012), 869-874.
- Özdemir, Mehmet. *Neccar-zade Rıza Dâvânı’nın Edisyon Kritiği*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999.
- Özden, Erhan. *Osmanlı Maârifî’nde Mûsikî*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2. Basım, 2020.
- Özen, Şevket Şahin. *Kadirîlik’te Âdâb Ve Merâsimler (Eşrefiyye-Rûmiyye)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021.
- Özkan, İsmail Hakkı. “Ceng-i Harbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/366. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özler, Mevlüt. “Tevhid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/18-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Özmen, Taner. “Bir Okurun Not Defteri: Ebüzziya’da Külhanbeylik”. *Türk Dili* 792 (2017), 29-36.
- Öztürk, Eyüp. *Velilik ile Delilik Arasında: İbnu’s-Serrâc’ın Gözünden Muvelleh Dervişler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
- Öztürk, Mehmed Cemâl. *Bir İstanbul Tarikatı Cerrâhîlik: Pîr Nûreddîn-i Cerrâhî ve Cerrâhî Tarikatı*. İstanbul: Ketebe, 2. Basım, 2018.
- Öztürk, Mehmed Cemâl. *Cerrâhîlik Metinleri*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Pala, Ayhan. “Türk Kültür Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Burgazî Fütüvvetnamesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 44 (2007), 183-237.

- Piroğlu, Zehra. *Yetimi: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1996.
- Razavî, Seyyid Muhammed bin Alâaddin el-Hüseyin. *Fütüvvet-name-i Kebir: Giriş-Metin-Tıpkıbasım*. haz. Sadullah Gülten-Hacı Yılmaz. ed. Alemdar Yalçın-Gıyasettin Aytaş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Redhouse, James William. *İlaveli Müntehabat-ı Lügât-i Osmaniyye*, 1886.
- Remzî, Hüseyin. *Lügat-i Remzî: İnceleme - Tıpkıbasım*. haz. Ali Birinci. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Renkliyıldırım, Önder (ed.). *Metro Collins Cobuld Essential Dictionary İngilizce-İngilizce Türkçe Sözlük*. İstanbul: Metro, 1994.
- Resimli Kâmûs-ı Osmanî*. İstanbul, 1327.
- Revnakoğlu, Cemaleddin Server. "Tarikatlerin Tarihine Toplu Bir Bakış: 14 "Köfteli Çorba" Töreni" *Yeni Tarih Dünyası* 15/2 (1954), 665-666.
- Saraç, Mehmet A. Yekta. *Emrî Divânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78368/emri-divani.html>
- Sarı, Mehmet. *Gelibolulu Za'îfî Muhammed Gazavat-ı Sultan Murad Han: İnceleme (Ses Değişmeleri, Benzeşmeleri ve Uyumlar), Metin - Sözlük*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1994.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. "Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnameler". *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 4 (2012), 35-66.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. "Nisabu'l-intisab'da Esnaf Teşkilatı ve Fütüvvetnâmelere Yönelik Eleştiriler". *Mezhep Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2010), 43-64.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. "Fütüvvetname-i Ca'fer Sâdık'a Dair Bir İnceleme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 40 (2006), 105-132.
- Sarıkaya, Meliha. "Halk Dilinde Bir Dua Mecmûası: Bilal Nûrî Mûnacatı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2013), 113-146.
- Sari, Rıza. *Alevî Geleneğe Mensup Ocak Ve Gruplarda Okunan Dua, Gülbak Ve Tercümanlar*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021.
- Savi, Saime İnal. "Senâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/502-503. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

- Schimmel, Annemari . “Müslümanlıkta Mutasavvıfane Dua ve Niyazın Bazı Safhaları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2-3 (01 Haziran 1953), 209-218.
- Serin, Muhittin. “Gürer, Sel hattin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi*. 14/316-317. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Seyhan, Nezihe. *Medhi Divanı: İnceleme - Transkripsiyonlu Metin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2000.
- Sinan, Betül. *Bal   elebi ve Divanı (2b-35a) İnceleme-Metin*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2004.
- Sinan Nizam, Betül. *Kem l Ahmed Dede'nin Tercüme-i Men k b-ı Mevl n  adlı mesnevisi (Men k b 'l- rif n silsilesinin manzum halkası)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2010.
- Smith, Grace Martin. *Y suf-ı Medd h: Varqa ve G l  h A Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnev *. Leiden: 1976.
- Soleimanzadeshekarab, Naser. * em'   em'ullah ve  erh-i D v n-ı H f z*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019.
- Soyyer, Yılmaz. “18–19. Yüzyıllarda Kızıldeli Bekta ı Ocağı”. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 53 (2010), 345-364.
- Soyyer, Yılmaz. *19. Yüzyılda Bektaşilik*. İzmir: Akademi Kitabevi, 2005.
- S d  Bosnev . * erh-i D v n-ı H f z: S d 'nin H f z D v n   erhi*. haz. İbrahim Kaya. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.
- S lem . *Tasavvuf  Fütüvvet*. n r. Süleyman Ateş. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Şafak, Yakup. *G l angler*. Konya: Konya Valiliğı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 3. Basım, 2015.
-  ahin, Ha ım. “Seyyid Ali Sultan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi*. 37/48-50. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
-  ahin, Hatice. *Tursun Fakih Gazavat-name Dil  zellikleri-Metin-Sözlük*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1989.
-  ahin, Oğuzhan. * em'   em'ullah,  erh-i Mesnev  (III-IV. ciltler) (inceleme-tenkitli metin-sözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2012.

- Şahinoğlu, M. Nazif. “Bahâeddin Veled”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/460-462. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Şeker, Mehmet. *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin “Muhtasar Fütüvvet-nâme”si*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1317.
- Şenarslan, Necip Fazıl. “Osmanlı Sahasında Tercüme Edilmiş İlk Okçuluk Risalesi: Umdetü'l-Mütenâsilîn”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 56 (2016), 1077-1104. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat1508>
- Şenlik, Ahmet Şefik. *Tiryaki Hasan Paşa Gazavâtnâmesi ve Bazı Filolojik Notlar*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. “Okçuluk Tarihine Yeni Bir Kaynak Olarak Osmanlı Şiiri”. Erişim 08 Eylül 2022. https://www.academia.edu/15060058/Ok%C3%A7uluk_Tarihine_Yeni_bir_Kaynak_Olarak_Osmanl%C4%B1_%C5%9Eiiri
- Şentürk, Ahmet Atilla. Metin Bankası Projesi ve Eski Türk Edebiyatı Metinlerini Yeniden Okuma ve Yorumlamaya Dair Düşünceler https://www.academia.edu/1425020/_Metinbankas%C4%B1_Projesi_ve_Eski_T%C3%BCrk_Edebiyat%C4%B1_Metinlerini_Yeniden_Okuma_ve_Yorumlamaya_Dair_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler_Y%C3%BCcel_Da%C4%9Fl%C4%B1_An%C4%B1s%C4%B1na_%C4%B0stanbul_2011_s_522_555
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2021.
- Şimşek, Kadriye. *Ferîdûn Dîvânı*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2002.
- Taeschner, Franz. “İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4 (1953), 3-32.
- Tahirül Mevlevî. “Muharremü'l-Haram”. *Mahfil* 3/3 (1920 1339), 45-49.
- Tanman, M. Baha. “Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/459-471. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

- Tanrıbuyurdu, Gülçin. *Eşref Paşa Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Nesre Çeviri)*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin. “Klâsik Türk Şiirinde ‘Kılıç Duası’”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9 (01 Ocak 2012), 139-166.
- Tarlan, Ali Nihad. *Zatî Divanı*. İstanbul: İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, 1967.
- Taşgın, Ahmet. *Şeyh Sâfî Buyruğu (Bisâtî)*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2013.
- Tatçı, Mustafa - Kurnaz, Cemâl. *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*. İstanbul: H Yayınları, 2016.
- Taymas, Aptullah Battal. *İbnü Mühennâ Lügati*. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1934.
- Tek, Abdurrezzak. “Bursa’da Kadiri Tekkeleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2010), 143-182.
- Temelkuran, Tefvik. *Gazavat-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa (Tahlil ve Tenkidli Metin)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2000.
- Tokay, Ayşe Tuba. *Levhi’nin Gazavatname-i Sultan Süleyman’ı (giriş-gramer incelemesi-metin sözlük -notlar-tıpkı basım)*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008.
- Toker, Hikmet - Özden, Erhan. “Tarihte Goygoycular”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Din Bilimleri)*. ed. Alim Yıldız. 279-305. Sivas: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010.
- Top, Hüseyin. *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001.
- Topaloğlu, Bekir. “Rab”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/372-373. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Topuzkanamış, Ersoy. “Bir Bektaşî Erkânname’si”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55 (2010), 421-436.
- Torun, Ali. “Tarihî Bir Kaynak Olarak Fütüvvetnamelerde Bektaşîlikle İlgili Kayıtlar”. *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*. 323-329. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Tursun Bey. *Târih-i Ebü’l Feth*. haz. Mertol Tulum. İstanbul: Baha Matbaası, 1977.
- Tursun Bey. *Tarih-i Ebü’l-Feth*. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık, 1914.
- Türer, Osman. “Hû”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/260-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

- Türken Duman, Ruşan. *Fetihnâme-i Sultân Mehmed (inceleme-metin)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006.
- Uluçay, Ömer. *Alevîlikte Dua “Gülbank”*. Adana: Gözde Yayınevi, 2. Basım.
- Uludağ, Süleyman. “Dua (Tasavvufta Dua Anlayışı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/535-536. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Gülbank”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/232-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Dua ve Niyaz Tarzı”. *İLAM Araştırma Dergisi* 1/1 (1996), 69-84.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Basım, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1945.
- Ünlü, Osman. “Nâbî Divânı’ndaki Manzum Hikâyeler”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/2 (2016), 167-184.
- Ürer, Harun. “Osmanlı’da Kahve/Kahvehane Kültürü ve Salihli’den Bir Kahvehane Örneği ‘Himaye-i Etfal’”. *Sanat Tarihi Dergisi* 19/2 (31 Mayıs 2012), 1-26.
- Üst, Sibel. *Edirneli Nazmî Dîvânı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2011.
- Üstüner, Kaplan. *Enderunlu Hasan Yaver Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194342/yaver-divani.html>
- Üzüm, İlyas. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2007.
- Yakar, Halil İbrahim. *Gelibolulu Suni Divanı ve Tahlili*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2002.
- Yalçın, Ahmet. “Müellifi Meçhûl Bir İkrârname Risâlesinden Hareketle Bektâşîlikte İkrâr Geleneği”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (2021), 1020-1048. <https://doi.org/10.18403/emakalat.909640>

- Yalçın, Alemdar - Yılmaz, Hacı. “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler-Erkânâme: 1”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 33 (2005), 11-69.
- Yaman, Mehmet. *Alevilik İnanç, Edebiyat, Erkân*. İstanbul: Demos Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Yaşar, Hülya. *Hazret-i Ali'nin Hâver-Nâme Cenkleri (İnceleme-Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007.
- Yaşar, Muhammed. *Bâlî Hayatı Edebi Kişiliği Dîvânının Tenkitli Metni (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005.
- Yaşaroğlu, Hasan. “Osmanlı’da Bir Darbe ve Tahlili: Genç Osman Örneği”. *Turkish Studies* 8/7 (2013), 705-732.
- Yazar, İlyas. *Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2007.
- Yazıcı, Mehmet. *Aleviliği Anlamanın İmkânı: Alevi Değişlerinin ve Gülbanglarının Kavalcık Köyü Örneğinde Sosyolojik Analizi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2011.
- Yazıcı, Nesimi. “Osmanlılar Döneminde Yetimlerle İlgili Farklı Bir Uygulama: Külhanbeyliği Kurumu”. *İSTEM* 9 (01 Aralık 2007), 9-20.
- Yelten, Muhammet. *Nev’î-zâde Atâî Sohbetü’l-ebkâr*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55751,sohbetul-ebkarpdf.pdf?0>
- Yenikale, Ahmet. *Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196833/sunbulzade-vehbi-divani.html>
- Yeni Resimli Türkçe Kamus*. İstanbul: Maarif Kütüphanesi, 1927.
- Yerdemir, Fatih. *Rehâyî Dîvânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2007.
- Yıldıran Sarıkaya, Meliha. *İslâm Edebiyatında Hz. Ali*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Yıldırım, Arzu. *Üsküdarlı Hakkı Bey Divanı, İnceleme-Metin*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006.

- Yıldırım, Rıza. “Anadolu’da İslâmiyet: Gaziler Çağında (XII.-XIV. Asırlar) Türkmen İslâm Yorumunun Sünnî-Alevî Niteliği Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Osmanlı Araştırmaları* 43/43 (2014), 93-124.
- Yıldırım, Rıza. *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk): Tarihsel Arka Plan, Metin Analizi, Edisyon-Kritik Metin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Yıldırım, Yusuf. *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Metin-İnceleme-Tahlil)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013.
- Yıldız, Alim. “Edebiyatımızda Hz. Hasan”. *Çeşitli Yönleriyle Hz. Hasan*. ed. Alim Yıldız. 143-169. Sivas: B Yayınları, 2014.
- Yıldız, Ayşe. *Türk Edebiyatında Varka ve Gülşah Mesnevileri ve Mustafa Çelebi’nin Varka ve Gülşah Mesnevisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2008.
- Yıldız, Harun. “Anadolu Alevî-Bektaşî İnanç Dünyasında Kurban Anlayışı ve Kurbanla İlgili Ritüeller”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 20 (2019), 135-152.
- Yılmaz, Hacı. “Bektaşî İlmihali”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 12 (1999).
- Yılmaz, Kaan. *Burgazi Fütüvvetname Dil İncelemesi-Metin-Sözlük*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006.
- Yılmaz, Müslüm. *Klasik Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2016.
- Yılmaz, Sarper. “Külhanbeyi Kavramı Üzerine”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 3/8 (2016), 47-73.
- Zülfikâr, Hamza. *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler: İnceleme, Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

Yazmalar

- Bektaşî Tarikatının Erkanı Hakkında Risale*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları No: 1056.
- Bektaşî Tarikati*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 599.
- Bektaşîliğe Dair Bir Risale*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, No: 1019.
- Bektaşîliğe Dair Risale*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 710.

- Bektaşîlik*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 443.
- Bektaşîlik Hakkında Risale*. Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu, İzmirli İsmail Hakkı, No:1243.
- Cönk*. Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu, Yazma Bağışlar, No: 7120.
- Cönk*. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazmalar, No:A/5.
- Fütüvvetnâme-i Bektâşîye*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları No: 816.
- Galata 1233*. Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu, Galata, No: 1233.
- Gaza-nâme-i Cezzar Ahmed Paşa*. Milli Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi No: 06 Hk 881.
- Geyveli Hüseyin. *Kevserul Hayat ve Mücellaü'r-Rumat*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, No: 918.
- Gülbângnâme*. Bayezid Devlet Kütüphanesi, No: 8538.
- Gülbank-i Mevlevî ve Sikke Tekbîri*. Mevlana Müzesi Türkçe Yazmaları, No: 4344.
- Hoca Cân Bursavî. *Fütüvvetnâme*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu No: 870.
- Kavsnâme-i Türkî*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, No: 914.
- Kemankeş Mustafa. *Kavsnâme*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, No: 913.
- Kitab-ı Fütüvvetname ve Erkân-ı Tarikat*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları No: 1296.
- Mecmua-i Bektaşîyye*. Milli Kütüphane, No: 06 HK 687-1.
- Mecmuat er-resail*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, No: 725.
- Razavî, Muhammed b. Alaed-din el-Hüseyini. *Miftah ed-dekayık fî beyan el-futuvvet ve'l-hakayık*. İ.B.B: Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, No: 230.
- Risale*. İSAM Kütüphanesi, İsmail Erünsal, No: 40701.
- Risâle-i Fütüvvet*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 179.
- Tarikat-i Rifaiyye*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları No:543.
- Terceman ve Gülbanklar*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 724.
- Tercümanlar ve Gülbanklar*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler No: 27/15.
- Tevarih-i Tiryaki Gazi Hasan Paşa*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler No: 306.
- Uşşakî 501*. Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu, Uşşaki Tekkesi, No: 501.
- Veled Çelebi. *Çelebi Cönkü*. SÜSAM, Uzluk Arşivi, No: Y96.
- Veled Çelebi. *Defter-i Fevâid*. SÜSAM, Uzluk Arşivi, No: 86.
- Veled Çelebi. *Muhtarat*. SÜSAM, Uzluk Arşivi, No: Y95.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Mehtap	AYDIN KAİM
Doğum Yeri ve Yılı		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce Arapça	Orta Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme	Kurum Adı
Lise	1997 2000	Trabzon Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	2000 2004	Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2005 2007	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora	2015	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2007 2015	Trabzon İl Müftülüğü
2.	2015 2018	Karadeniz Teknik Üniversitesi
3.	2018	Trabzon Üniversitesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:	AYDIN KAİM, M. (2022). Gülbâng Kelimesinin ‘Temel Anlamı’ ve Farsça Kaynaklardan Türkçeye Aktarımında Kullanılan Kelimeler (Hafız Divanı Örneği), <i>Trabzon İlahiyat Dergisi</i>, 9 (2). DOI:10.33718/tid.1171223. AYDIN, M. (2008). Bîçâre Dîvânı’nda Allah Tasavvuru, <i>Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi</i>, (22), 329-340.	
Diğer:		
İletişim (e-posta):		
Tarih:		24.10.2022
İmza:		
Adı-Soyadı:		Mehtap Aydın Kaim